SERGHEI GRIGORIEV

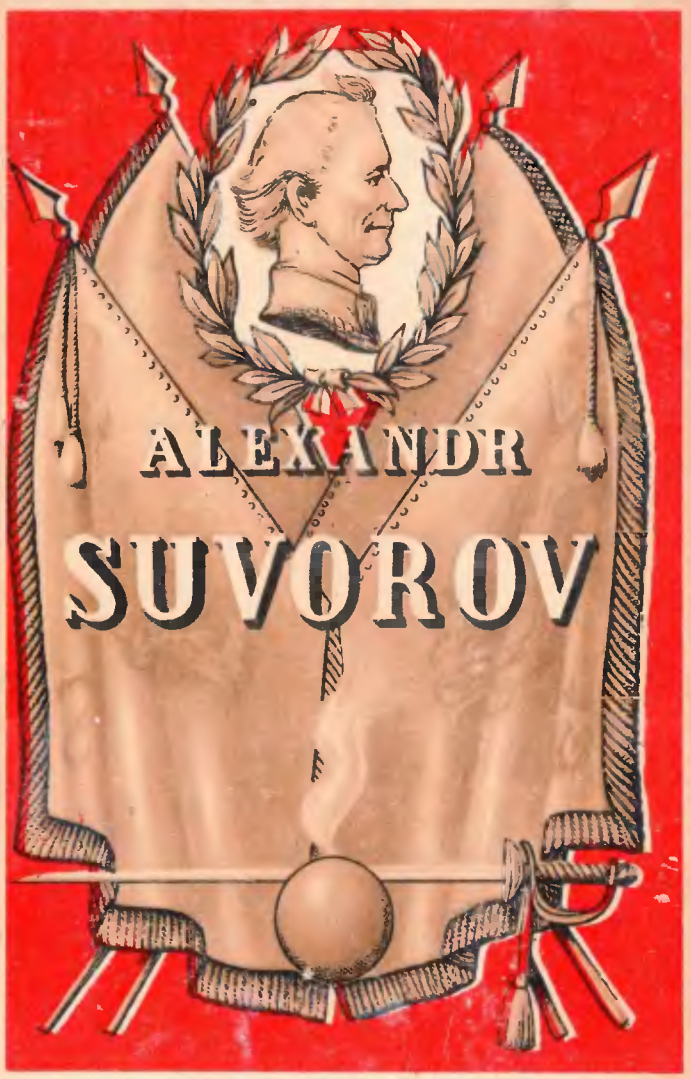

ALEXANDR SUVOROV

EDITURA TINERETULUI

ALEXANDR VASILIEVICI
SUVOROV

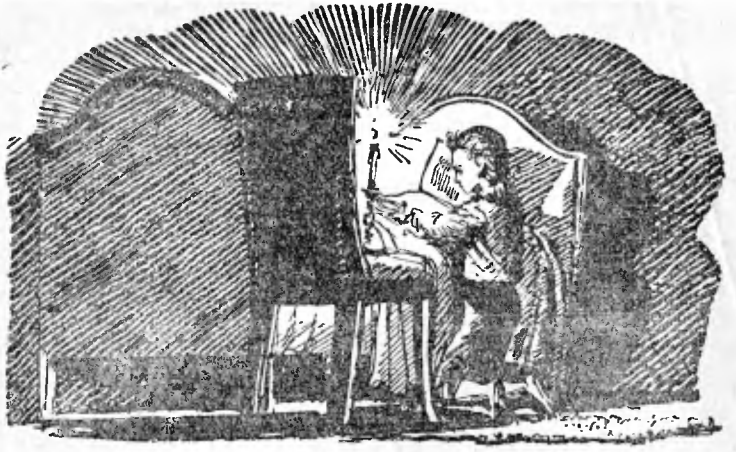

„Mă mândresc că sunt rus"
SUVOROV

CAPITOLUL ÎNTÂI

Casa părintească

Era în luna August a anului una mie şapte sute patruzeci şi doi.

La conacul Suvorovilor lumea se culca devreme, ca să nu ardă lumânările degeaba. Era după cină. Vasilii Ivanovici îşi aprinse pipa, singura pe care o fuma în douăzeci şi patru de ore, şi cu aceasta îşi încheia ziua.

Ca de obicei, mama puse pe Alexandr să-şi facă rugăciunea. Citea cu glas tare, rostind cuvintele la repezeală, ca ţârcovnicii, şi la locurile unde se cerea, se lăsa în genunchi.

— Nu te pocni cu fruntea de podele! îi spuse mama căscând. Dar Alexandr se pocnea dinadins. Îi plăcea să audă, în tăcerea serii, cum la fiecare lovitură bubuia subsolul ca o tobă.

După rugăciune, Alexandr sărută mai întâi mâna tatălui, apoi a mamei şi se duse la culcare.

Trecând prin sala întunecoasă, băiatul sui, ca de obicei, în fugă, treptele scării întortochiate care ducea la odăiţa lui.

Culcat în pat, sub pătura aspră, soldăţească, Alexandr aştepta cu răbdare să se potolească sgomotele casei. In odăiţa lui de sub acoperiş se auzea tot ce se petrecea jos. Dar iată că amuţesc bodogănitul supărăcios al mamei şi ţipetele surioarei lui, Anuşca. Tata a încetat de a-şi mai târşâi papucii pe podele şi uşa iatacului s'a închis după el, scârţâind.

Totul se linişti şi abia atunci Alexandr auzi acel sunet obişnuit şi plăcut al casei vechi, care trosni prelung de parcă ar fi suspinat, aşezându-şi şi ea oasele îmbătrânite pe un pat sărăcăcios şi şubred. Nu mai scârţâiau scândurile slăbite de paşii grei ai celor mari, de tropăitul copiilor, de hârâitul mobilelor şi al lucrurilor din casă. In sfârşit, toate se odihneau. Casa era cufundată într'un somn adânc.

Alexandr coborî din pat, încetişor şi cu băgare de seamă, ca o pisică, nu cumva să turbure odihna bătrânei case.

După ce dibui amnarul, Alexandr scăpără şi iasca luă foc. Dela iască aprinse beţişorul de mesteacăn dinainte pregătit. Flacăra albăstruie abia licărea. La lumina ei, scoase de sub pernă un capăt de lumânare, cât mâna de gros, şi-l aprinse. Apoi stinse beţişorul.

Mirosurile se perindară pe rând: întâi mirosul de ars al scânteii şi cel de metal încins al scăpărătorului, apoi fumul greu de iască stinsă, urmat de acela înnecăcios al beţişorului de mesteacăn şi, în sfârşit, mireasma de miere a lumânării de ceară.

Alexandr astupă fereastra cu pătura, ca lumina să nu stârnească dulăii din curte, sloboziţi din lanţ. Apoi, luă cartea de pe poliţă, o deschise pe pat şi, aşezat în genunchi, cu lumânarea în mână, începu s'o răsfoiască.

La pagina unde rămăsese ieri, pusese o frunză uscată de arţar. Inima îi bătea de plăcere. Incă din ajun, Alexandr încercase să-şi închipue cum vor apărea, în ochii ostaşilor lui Hannibal, munţii Alpi, cum vor urca pe coastele şi potecile înguste mătăhăloşii elefanţi şi, mai cu seamă, ce-o să spună Hannibal ostaşilor săi, înainte de luptă.

Alexandr nu grăbea acele clipe plăcute. Deschise cartea și, pentru a nu știu câta oară, citi prima pagină :

„Istoria Romanilor dela zidirea Romei până la bătălia dela Actium, adică până la căderea republicii, scrisă de dl. Rollin, fost rector al Universității din Paris, profesor de retorică și membru al Academiei Regale de inscripții și filologie, tradusă din limba franceză prin osteneala și grija lui Vasilii Trediacovschi, profesor și membru al Academiei Imperiale de Științe din Sanct-Petersburg."

Răsfoind încet cartea, Alexandr recitea paginile bine cunoscute și, dintr'o aruncătură de ochi, își reamintea totul, asemenea unui călător care, întorcându-se din ținuturi îndepărtate, își regăsește locurile vechi și dragi.

Ajunse, în sfârșit, la pagina însemnată cu frunza uscată de arțar.

„...oastea, ușurată de toate poverile, era alcătuită din cincizeci de mii de pedestrași, nouă mii de călăreți și treizeci și șapte de elefanți, când Hannibal o conduse peste munții Pirinei, pentru ca apoi să treacă și fluviul Pad...

Obosiți de neîncetatele ciocniri cu gallii, ostașii lui Hannibal începuseră să murmure. Le era teamă de iminenta trecere peste munții Alpi. O nemărginită spaimă pusese stăpânire pe inimile lor, căci auziseră că acei munți ajungeau până la cer.

Ca să-i liniștească, Hannibal le ținu o cuvântare. El asemui Alpii cu Pirineii pe care-i trecuseră, lăsându-i în urmă.

Cum și-au închipuit ei munții Alpi? Le-a trecut oare prin minte că pot fi altceva decât niște munți înalți? Chiar dacă Alpii ar întrece prin înălțime Pirineii, un lucru rămâne sigur : că nu se află pe lume pământ care să poată atinge cerul! Și nici munți pe care să nu-i poată străbate omul!

De altfel se știa că munții nu erau sterpi, ci că hrăneau atât oamenii, cât și toate viețuitoarele care trăiau în cuprinsul lor. Dovadă că se poate trece peste acești munți sunt solii gallilor, care se află în fața lor, și care n'au avut aripi cu care să sboare peste Alpi, ca să ajungă până la ei!

Inainte de-a se statornici în Italia, strămoșii acestor galli treceau deseori, și fără nicio primejdie, munții, dimpreună cu femeile și copiii lor, în căutare de noi așezări...

Cuvântarea lui Hannibal îi însufleţi pe ostaşi. Plini de avânt şi bărbăţie, ei ridicară mâinile, în semn că sunt gata să-l urmeze oriunde îi va duce.

Oastea lui Hannibal intră în munţi. Şi, într'adevăr, părea că Alpii, cu crestele lor înzăpezite, ating cerul! Se zăreau risipite, ici şi colo, printre stâncile ascuţite şi aride, colibe sărăcăcioase. Iar printre pietrele din poiene rătăceau turme înfometate şi rebegite de frig. Păstorii lor erau nişte oameni păroşi, cu o înfăţişare sălbatică şi fioroasă.

Toate acestea îi făcură pe ostaşii lui Hannibal să-şi piardă avântul! Oastea întâmpina greutăţi mari, nu atât din pricina înălţimii munţilor, cât din partea băştinaşilor care o atacau cu pietre, prăvălind bolovani mari, ca să împiedice înaintarea.

Ostaşii cartaginezi aveau de luptat atât cu duşmanul, cât şi cu terenul anevoios, pe care abia puteau înainta. Aveau mari neajunsuri şi din pricina cailor care trăgeau căruţele. Speriaţi de strigătele şi răcnetele gallilor, uneori chiar răniţi de pietre, caii dădeau peste ostaşi, prăvălindu-i în prăpastie.

Elefanţii din fruntea oastei urcau foarte încet pe cărările stâncoase şi abrupte, dar apărau convoiul, căci la vederea lor barbarii nu îndrăzneau să se apropie de asemenea animale de-o mărime şi înfăţişare înfricoşătoare, cu totul necunoscute pentru ei.

După zece zile de drum, Hannibal ajunse pe creasta muntelui. Era sfârşitul lui Octombrie. Căzuse multă zăpadă, acoperind toate drumurile, ceea ce strecură iar teamă şi desnădejde în sufletul ostaşilor. Văzând aceasta, Hannibal se urcă pe un pisc înalt, de unde se vedea toată Italia; şi arătând ostaşilor câmpiile roditoare udate de fluviul Pad, de care erau foarte aproape, le spuse că mai au de făcut un efort: să dea două bătălii nu prea grele, ca să sfârşească glorios campania menită să-i îmbogăţească şi să-i facă stăpâni pe capitala Statului Roman.

Această cuvântare avântată, plină de nemaipomenite speranţe şi întărită de privelişlea Italiei, a adus din nou voia bună şi bărbăţia în mijlocul oştirii istovite.

Astfel au dus mai departe campania.

La coborîre, drumul n'a fost mai uşor ci, dimpotrivă, greutăţile şi nenorocirile au sporit, căci în partea din spre Italia munţii erau şi mai abrupţi.

Pe drumurile de munte, înguste, întortochiate și alunecoase, la cel mai mic pas greșit, ostașii se prăvăleau unii peste alții, rostogolindu-se de-a-valma. Coborau la vale, agățându-se cu mâinile și proptindu-se cu picioarele de tufișuri.

In sfârșit au ajuns la locurile unde începeau să crească copacii mari; dar tocmai acolo se deschidea în fața lor o prăpastie uriașă. Ca să-și facă drum, Hannibal porunci să se taie copacii și din ei să se clădească ruguri mari pe marginea prăpastiei. Vântul înteța flăcările rugurilor. Pietrele se încingeau până la roșu. Atunci, Hannibal dădu poruncă să fie udate cu apă și acoperite cu zăpadă. Pietrele crăpau și se fărâmițau.

Și astfel s'a făcut un drum neted pe marginea prăpastiei și a putut să treacă toată oștirea, împreună cu căruțele și chiar și cu elefanții. După patru zile, au dat în sfârșit de pământ roditor, unde se găsea din belșug iarbă pentru cai și hrană pentru oameni.

Oastea lui Hannibal a cucerit și dezarmat orașul Torino. Pe râul Ticino s'a dat cea dintâi bătălie mare cu romanii. Inainte de începerea luptei, Hannibal s'a adresat ostașilor:

„Ostași! Cerul îmi vestește victoria! (In acea clipă se auzi bubuitul tunetului) Nu nouă, ci romanilor trebue să le fie teamă. Aruncați o privire pe câmpul de bătaie. Nu e niciun loc de retragere aici. Dacă suntem învinși, pierim cu toții.

Ce chezășie a victoriei mai putem cere? Zeii ne-au așezat între victorie și moarte!"

In această luptă, romanii au fost zdrobiți. Au primit însă întăriri. In întâmpinarea cartaginezilor, se grăbea cu legiunile sale Sempronius, vestitul conducător de oști romane. Hannibal a ales, pe malul râului Trebbia, un loc potrivit unde să-și poată desfășura în voie cavaleria și elefanții, pe care se bizuia puterea oștirii sale.

Intinzând o cursă romanilor, Hannibal a poruncit cavaleriei numide[1] să treacă râul Trebbia și să înainteze până la tabăra dușmană, să-i stârnească la luptă și apoi să se lase fugăriți, dincoace de râu, atrăgând astfel după ei pe înflăcăratul și mândrul Sempronius, la locul deschis unde-l aștepta capcana.

Ceea ce prevăzuse Hannibal s'a adeverit. Inflăcăratul

1 Numizi — seminție din regiunea muntoasă a Africei Nord-Vestice. (N. red. ruse)

Sempronius şi-a îndreptat numaidecât întreaga cavalerie împotriva numizilor şi şase mii de arcaşi, urmaţi de aproape de restul oştirii. Numizii o rupseră la fugă dinadins. Insufleţiţi, romanii s'au luat după ei. Era o zi cu ceaţă rece. Căzuse şi zăpadă. Ostaşii romani tremurau de frig. Urmărindu-i pe numizi, intraseră până la piept în apa râului şi le îngheţaseră atât de tare mâinile şi picioarele, încât abia mai puteau să-şi ţină armele. Pe lângă asta erau flămânzi, căci nu mâncaseră nimic toată ziua şi era pe înserate.

Cu totul altfel se petrecură lucrurile cu oamenii lui Hannibal. După porunca lui, dis-de-dimineaţă, ostaşii îşi aprinseseră focurile în faţa corturilor, îşi unseseră mâinile şi picioarele cu grăsimea ce fusese împărţită fiecărei companii, ca să le fie trupurile mlădioase şi să reziste la frig. Apoi mâncaseră pe săturate, fără să se grăbească. Este desigur un mare merit pentru un conducător de oşti să aibă el însuşi grijă de toate, să prevadă tot ce trebue, să nu-i scape nimic ochiului său.

Atrăgându-i pe romani de partea cealaltă a râului, Hannibal îi lovi din spate, aruncând în luptă detaşamentul care stătuse ascuns acolo.

Legionarii romani au fost răsturnaţi în râu. Cei rămaşi au pierit striviţi de elefanţi şi de cavalerie. In faţa lui Hannibal se deschisese calea care ducea, peste munţii Apenini, spre Roma."

Generalul cel negru

Alexandr tresări. Auzi sunetul de dimineaţă al casei vechi. Iarăşi parcă suspina; iarăşi parcă trosnea patul şubred, scârţâia duşumeaua şi zăngănea zăvorul. Alexandr închise cartea. Din pricina frigului şi a emoţiei, picioarele îi erau înţepenite. In odăiţă nu era sobă şi nopţile începuseră să fie reci.

Se lumina de ziuă. Casa se deştepta din somn. Alexandr stinse lumânarea, luă pătura de pe geam şi se uită afară prin ochiul ferestrei. Mijea de ziuă. Deasupra pădurii se aprindeau zorile, în izba slugilor cuptorul era bine încins, după cum arăta vatra aşezată în dreptul ferestrei. Din horn şerpuia fum cenuşiu. Mironîci, unchiul lui Alexandr, chema câinii din curte, fluierându-i, şi îi punea în lanţ.

Jos, scârțâi ușa iatacului părintesc. Mama începea să deretice și Anușca țipa trezită din somn. Alexandr se îmbrăcă la repezeală, coborî în fugă scara și din sală ieși glonț în curte ca nu cumva taică-său să i-o ia înainte.

Desculț, Alexandr făcu câteva sărituri prin iarba înrourată din ogradă și deschise ușa dela izba slugilor. Acolo, în ungherul unde era icoana, câțiva argați își luau gustarea de dimineață, înainte de a pleca la treierat. Din gura cuptorului ieșau dâre de fum, pluteau ca un nor sub tavanul negru și se furișau apoi afară. Bucătăreasa cocea plăcinte.

— A, hoțomane! zise ea desmierdător, văzându-l pe Alexandr. Te-ai sculat înaintea lui taică-tu. Nu cumva te duci la treierat?

Fără să răspundă, Alexandr își spălă mâinile și fața cu apă rece într'un lighean de lut așezat deasupra hârdăului murdar, se șterse cu o bucată de pânză atârnată în cui și ceru:

— Anisia, dă-mi o plăcintuță...

— Ia-ți singur din tigae.

Plăcintuța îi frigea degetele. Alexandr o rupse în bucăți și o mestecă în grabă.

— Să treiere! bombăni Mironîci, uitându-se la el cu un zâmbet posomorît. — „Hai să mergem la cosit!" — „Nu pot, m'am îmbolnăvit!" — „Hai să mergem la mâncare!" — „Unde-i lingura cea mare?"

Niciunul din argați nu răspunse la glumele lui, nici cu vorba, nici cu zâmbetul. Erau tăcuți și continuau să înfulece terciul cu lingura, apoi adunau în palmă firimiturile de pâine de pe masă și le aruncau în gură.

— Multe îi mai trăznesc prin cap lui taică-tu: unde s'a mai pomenit ca argații să treiere? Ia spune?

Tot bombănind, unchiul își linse bine lingura și o dădu nepotului. Dar el o primi numai din politețe, luă cu ea terci din strachina comună de lemn, sorbi o înghițitură și o înapoie lui Mironîci.

Alexandr o sbughi în curte. In grajd, caii băteau din copite după nutreț. Scoase afară pe Șermac, mânzul lui favorit. Fără a-l înșeua, Alexandr întoarse calul, trase biciul din cui, descurcă dârlogii, sări pe Șermac și-l lovi cu genunchii în coaste. Mânzul sări ca un țap și, întorcându-se pe picioarele dindărăt, ieși ca o săgeată din curte.

— Alexandr! Incotro? Ai dat calului să mănânce? strigă amenințător taică-său, care ieșise tocmai atunci din casă.

Băiatul nu-l mai auzi. După ce trecu prin satul sărăcăcios, speriind gâștele și rațele, mânzul o luă în galop la deal, pe drumul care ducea spre pădure.

Alexandr simțea vântul șuierându-i în urechi, crengile îl loveau peste față și umeri. Un ciot îi sfâșie cămașa și îi sgârie adânc obrazul. Strigând și îndemnându-și calul, el coti drumul și ajunse în vârful dealului. De după pădure răsărea strălucitor soarele.

Alexandr își opri calul, bătu cu palma grumazul lui înspumat și, răsuflând în voie, măsură zarea cu privirea. In ochii lui, pământul apărea ca o mare răscolită de furtună și încremenită în loc. Șirurile înălțimilor se depărtau ca niște valuri, până la marginea cerului. Codrii întunecoși de brad erau vineți la poalele dealurilor, iar crestele lor unduioase păreau acoperite de spuma mestecenilor și a plopilor. Priveliștea asta, minunată prin frumusețea ei tristă, tăcută și suavă, nu avea nimic care să-i amintească de năpraznicii munți înalți până la cer și încununați cu cușme de zăpadă și nici de prăpăstiile fără fund, cu torenții spumegânzi ai Alpilor.

Iar Alexandr avea în urechi numai zăngănit de arme și sunete. Auzea murmurul ostașilor lui Hannibal, înspăimântați înainte de a pătrunde în munții Alpi, urletul torenților de munte, uruitul căruțelor și strigătele de luptă...

I se părea că în noaptea trecută totul se petrecuse aievea, iar acum trăește un vis. Băiatul strânse din nou între genunchi coastele calului și-l șfichiui cu vârful biciului. Mânzul se ridică pe picioarele dindărăt și porni de pe dâmb, peste țarină, la vale. Dealul se sfârșea printr'un mal înalt și abrupt. Jos, luci deodată apa limpede. Alexandr nu-și struni calul. Pe marginea malului, Șermac, de mult obișnuit cu toanele călărețului, se propti pe picioarele dindărăt și alunecă la vale. Pietrișul se rostogolea sub copitele lui, iar picioarele dinainte se îngropau în nisipul galben...

Calul și călărețul alunecară până în marginea apei, unde Șermac se opri. Picioarele lui se afundau în nisipul ud și mâlos. Șermac se lăsa când pe un picior, când pe altul, trăgându-le cu sgomot din nisip, de parcă ar fi destupat, niște sticle. Alexandr privi în sus. Malul era atât de abrupt, încât n'ar fi fost chip să se întoarcă pe același drum, nici

chiar ducând calul de dârlogi. Şermac sforăia. Obosise trăgându-şi mereu picioarele din mâl. Nu mai rămânea altceva de făcut decât să treacă râul înot, cu toate că mânzul înfierbântat putea să răcească. Pe partea cealaltă, malul cobora lin spre râu. Călăreţul îşi îndemnă calul. Şermac păşi cu plăcere în apă, se afundă şi începu să înoate. Lui Alexandr îi intrau picioarele până la coapse în apa râului : descălecă şi, ţinându-se de coamă, înotă alături de cal...

Şermac îl scoase pe Alexandr la mal şi se opri aşteptând să vadă ce i se mai năzare călăreţului său inimos. Alexandr era ud până la piele. Ar fi trebuit să se desbrace, să-şi întindă hainele ude pe tufe şi să şi le usuce la soarele acela mângâietor. Ar fi făcut-o şi pe asta, dar calul prinse să strănute şi băiatul se sperie, ca nu cumva Şermac să fi răcit după baia asta neaşteptată şi să capete aprindere de plămâni. Acum trebuia să-i pună sângele în mişcare. Fără să se mai gândească la el, Alexandr încălecă, gonind iarăşi către podul plutitor, ca să se întoarcă acasă. Calul se încălzi repede în mers, în schimb, pe măsură ce hainele lui Alexandr se uscau de vânt, călăreţul simţea că înţepeneşte : mâinile i se încleştau, genunchii îi erau cuprinşi de tremur... Temându-se să nu se prăbuşească, Alexandr îşi îndemna calul. Astfel ajunseră la podul plutitor, încărcat de căruţe cu fân, tocmai în clipa când acesta era gata să se desprindă de mal; Alexandr descălecă şi-şi trase calul pe pod...

— E-hei ! zise bătrânul podar. Nu cumva eşti feciorașul lui Vasilii Ivanovici ? Pasă-mi-te ai mers în goană după scrisori ? Cum de ai îngheţat ? Culcă-te colea, ia cojocul şi te învelește...

Alexandr se aşeză jos, între căruţe, şi bătrânul îl înveli până peste cap cu cojocul de oaie. Trecerea peste râu nu dură mult, dar Alexandr avu totuşi timp să se încălzească şi chiar să adoarmă. Abia izbuti podarul să-l trezească.

— E timpul s'o iei spre casă, boieraşule !

Alexandr se trezi mirat. Soarele se înălţase şi încălzea de-a-binelea. Calul umbla prin luncă şi ciupea iarba. Podul plutitor sta liniştit, legat de mal, lângă punte.

— Am dormit mult ? întrebă Alexandr.

— Destul ai tras la aghioase ! Uite, amiaza-i aproape, răspunse podarul. Şi cei de acasă te pomeneşti că sunt îngrijoraţi. „Nu cumva mi s'a pierdut feciorașul ?" o fi gândind cucoana.

După ce mulţumi în grabă bătrânului, Alexandr sări pe cal şi porni spre casă.

Odihnit, Şermac mergea în trap lung. Satul natal era aproape, iar dincolo, în vale, se vedea casa părintească, ridicată din vremuri strămoşeşti. Pe atunci, nobilii rareori clădeau castele de piatră pe vârfurile dealurilor. Ei îşi aşezau conacele neîmpodobite cu coloane şi balcoane în văi, ca să le adăpostească împotriva viscolelor şi gerurilor. Numai micul şi sărăcăciosul sat al Suvorovilor se afla mai sus de conac, în bătaia tuturor vânturilor. Pe sub acoperişurile de paie ca nişte căciuli trase pe ochi, gemuleţele aburite priveau triste.

Dar nici conacul nu era bogat. Era alcătuit din câteva odăi adunate sub cortul înalt al acoperişului de şindrilă, pe care crescuse pe alocuri muşchi. Vopsite erau numai obloanele, stâlpii, parmaclâcurile pridvorului boieresc şi poarta cu streaşină de scândură şi cu ciudate podoabe cioplite în lemn.

Trecând pe lângă arie, Alexandr se mira că nu vede oameni la treierat. Oare să fie chiar amiaza ?

Când intră pe poarta conacului, văzu în mijlocul curţii o căruţă deshămată. Caii străini ronţăiau, îndesându-şi capetele în traistele cu ovăz. Intre casă, cămară şi izba slugilor alergau feciorii în straie de zile mari. „A sosit cineva", gândi Alexandr.

— Ce-o să păţeşti tu dela taică-tu, boierul ! îl ameninţă Mironîci, luându-i din mână dârlogii. O să-ţi ardă o nuia !

Fără să-l asculte, Alexandr alergă spre pridvor, nădăjduind c'o să treacă nebăgat în seamă prin sală până la odăiţa lui. In uşă stătea mama cu braţele deschise ; zadarnic încercă Alexandr să se strecoare : ea îl prinse ca pe o găină.

Simţi că mama miroase a foi de tutun şi a camfor şi băgă de seamă că e gătită : era îmbrăcată în rochia de mătase verde, malacov, pe care o ţinea de obicei într'o ladă mare, unde lucrurile erau păstrate în tutun şi camfor, ca să nu le mănânce moliile. Când se auzea în casă răsucindu-se cheia mare în broasca lăzii, toţi ştiau că s'a întâmplat ceva cu totul deosebit : ori că a sosit un musafir de seamă, sau că o să fie o petrecere în familie, sau că a venit din Sanct-Petersburg o ştire neobişnuită, sau că cucoana pleacă — ceea ce se întâmpla rar — doar când mergea în vizită la boierul Golovin, vecinul bogat care le era şi un fel de rubedenie.

— Dar ce-i asta ? îl mustră mama pe Alexandr, întorcându-l în toate chipurile, ca să-l vadă mai bine. Unde-ai fost de-ai ajuns în halul ăsta ? Eşti plin de noroi, cu cămaşa sfâşiată şi zgâriat pe la ochi ! Cum o să te arăţi aşa ?

— Cui, mămico ? o întrebă încet Alexandr, ciulindu-şi urechile : din odaie se auzea vocea puternică şi plină de veselie a tatălui, întretăiată de exclamaţiile şi râsul musafirului. Mămico, cine-i la noi ?

— Vai, puişorule scump, nu ştii bucuria noastră ! A sosit binefăcătorul nostru, Hannibal ! Acum e general.

— Hannibal ! strigă mirat Alexandr. Mămico, tu râzi de mine !

— Ce te miri aşa ? De ce tremuri ? Nu cumva ai răcit? şopti mama, trăgându-l după ea în casă. Haide să-ţi schimbi hainele.

— Stai puţin, mămico !... Şi cum e la faţă ?

— Cum să fie ? Negru ca funinginea. Şi să-i vezi ochii ! Albul luceşte ca sticla, buzele-i sunt roşii, dinţii orbitor de albi ! Un adevărat etiopian... Hai mai repede ! Mai repede !

Mama îl duse la ea în iatac şi începu de îndată să-l desbrace. Alexandr văzu întinse pe pat hainele lui de sărbătoare, scoase tot din lada cu cheia mare : pantalonii albi, pantofii cu catarame, hăinuţa verde cu reveruri albe, cu nasturi aurii lustruiţi şi bluza pestriţă în culori cafenii. Ca să-l spele, să-l îmbrace şi să-l gătească, mama îşi răsucea băiatul ca pe o păpuşă.

— Da' stai odată, zănaticule ! Ce dumnezeu, dormi ? Eşti mort ? Dă-mi odată mâna ! Unde o vâri ?! sâsâia mama, ca o gâscă supărată.

Alexandr pufni de râs. De multă vreme nu-i mai spusese nimeni basme. Şi tare îi plăceau. Acum dorea să creadă tot ce-i spunea maică-sa : că a sosit la ei conducătorul oştilor cartagineze — Hannibal — despre care citise toată noaptea. Infricoşătoare şi caraghioasă treabă mai e şi asta !

Alexandr îşi vârî capul în gulerul cămăşii curate şi, potolindu-şi râsul, şopti :

— Ascultă, mămico, păi, Hannibal a murit de mult !

— Ia nu mai vorbi prostii !

— Ba nu, a murit de mult. De aproape două mii de ani. El n'a putut până la urmă să învingă pe romani şi atunci a băut otravă. Purta întotdeauna în deget un inel plin cu otravă.

— Basme! Să mergem şi-o să-l vezi cu ochii tăi în carne şi oase. Ai grijă, numai să te porţi respectuos şi smerit. Pentru un tânăr smerenia este o adevărată podoabă.

Mama îl luă de mână să-l ducă la musafir. Alexandr se împotrivi. Şi cu cât ea îl îndemna mai mult să vină, cu atât el se împotrivea mai tare, până când, în cele din urmă, răsturnă un scaun. Auzind sgomotul din iatac, tatăl, întrerupându-şi convorbirea cu musafirul, se apropie de uşă, o deschise şi spuse:

— Iată, părinte şi binefăcător al meu, binevoieşte a-mi privi nevârstnicul.

Alexandr îşi trase mâna dintr'a mamei, se repezi în odaia de musafiri şi, căscând ochii mari, încremeni pe loc. La masă şedea un bătrân impunător cu pipa în gură. Îşi scosese peruca ondulată şi pudrată şi şi-o aruncase pe masă.

Musafirul îl studia pe Alexandr în tăcere. Se vedea că hăinuţa îi fusese făcută anume ca s'o poarte mai mulţi ani şi era cam mare pentru el. Din gulerul larg al bluzei îi ieşea gâtul subţirel, pe care se sprijinea capul mare cu ochi albaştri, puţin bulbucaţi. Fruntea îi era lată şi înaltă. Se străduise maică-sa să-i netezească părul blond cu pomadă, dar deasupra frunţii ciuful lui Alexandr sta răzvrătit în sus.

— Domnule, dumneata eşti Hannibal? întrebă neîncrezător Alexandr, învingându-şi timiditatea.

Bătrânul zâmbi, scoase un rotocol de fum din pipă şi dădu afirmativ din cap.

— Sărută-i mâna! îi şopti mama la ureche. Nu-ţi face părinţii de râs.

Fără să ridice capul, Alexandr înţelese, după respiraţia grea a tatălui, că acesta abia îşi mai stăpâneşte mânia... Alexandr izbucni într'un râs cu hohote... Tatăl îi trase una peste ceafă cu atâta îndemânare, încât băieţaşul se trezi cu nasul în pieptul lui Hannibal. Bătrânul îl îmbrăţişă, îi întinse mâna vânătă-negricioasă să i-o sărute, apoi îl aşeză alături de el pe scaun.

— Nu te supăra pe puşti, Vasilii Ivanovici! zise blând negriciosul bătrân. Nu numai copiii, dar şi oamenii mari uneori se miră de înfăţişarea mea... Dacă-s negru, ce pot face?

— Nu, nu! exclamă Alexandr, îmbărbătat de apărarea musafirului. N'o să mă bată tata. Nu vă neliniştiţi, domnule. Tata ştia de bunăseamă că veţi veni la noi, dar nu mi-a spus nimic. Mi-a dat în schimb să citesc despre bătăliile

dumitale. Am citit toată noaptea... Numai... cum se poate asta? Ba nu! Nu eşti dumneata acela, domnule, vai! Ce încurcătură!

Alexandr se fâstâci şi tăcu.

Tatăl, supărat, se aşeză pe scaun în faţa băiatului. Mama stătea cu mâinile lăsate în jos.

— Lasă, Avdotia Fedoseevna, cui nu i se întâmplă să greşească! Unde era să înveţe copilul cum trebue să se poarte în lumea mare? Nici eu, nici Vasilii Ivanovici n'am fost cavaleri de salon sau filfisoni şi cu toate astea eu sunt general, iar Vasilii Ivanovici colonel. Da' ce să mai vorbim despre gradele noastre de vreme ce, cu toată deosebirea de vârstă dintre noi, după naşul nostru, ţarul Piotr Alexeevici, fie-i binecuvântată memoria, trebue să ne socotim ca şi fraţi. Ştii tu cine a fost naşul meu şi al tatălui tău? întrebă Hannibal, întorcându-se către Alexandr. Ţarul Petru I. Iar după el, eu ţi-aş fi un fel de unchi.

— Atunci, pentru ce, domnule unchi, întrebă prinzând curaj Alexandr, dumneata te numeşti Hannibal?

Hannibal râse:

— Mă numesc Hannibal, tot după voia lui Piotr Alexeevici. El m'a poreclit aşa, fiindcă nădăjduia că voi săvârşi şi eu fapte de arme tot atât de strălucite ca ale tizului meu cartaginez. Priveşte-mă, copile, şi ia aminte. Vezi pe umărul meu epoletul şi eghileţii. Sunt general. Dar nici nu ştii de unde am pornit-o!... Tu, după câte înţeleg, citeşti istoria lui Hannibal, scrisă de Rollin. Eşti de lăudat, cu toate că sunt numai basme. Dar dacă te interesează, atunci ascultă istoria mea simplă... S'ar putea să ţi se pară basm, cu toate că s'a întâmplat aievea...

Părinţii lui Alexandr se liniştiră, văzând că importantul musafir nu era supărat de năzbâtiile băiatului. Ei ascultau cu atenţie respectuoasă domoala povestire a lui Hannibal, deşi o cunoşteau bine şi numai pentru Alexandr era nouă...

— Eram un pui de arab, în seraiul sultanului turcesc. De acolo am fost răpit şi adus în capitala de pe Neva, unde am fost dăruit ţarului Petru. Cum am crescut mai măricel, Piotr Alexeevici m'a şi trimis la Paris să urmez ştiinţele militare. Când m'am întors, aveam destule cunoştinţe de inginerie şi de fortificaţii şi atunci m'au făcut caporal în regimentul Preobrajenschi. Mi-au dat în subordine câţiva soldaţi dintre nevârstnici ca să-i învăţ aritmetica, trigono-

metria, geometria planurilor și fortificațiilor. Sub ordinele mele a fost și taică-tău. Cred că ți-a vorbit despre asta...

Vasilii Ivanovici rosti oftând :

— Nenorocirea mea e că Alexandr visează numai militărie !

— Și tu numești asta nenorocire ?

— Uite, întreabă pe Avdotia Fedoseevna, răspunse amărît Vasilii Ivanovici. Ea este mamă...

Avdotia Fedoseevna nu se așezase pe scaun, ci, mâhnită, cu brațele încrucișate, asculta respectuoasă convorbirea dintre bărbați. Dar când îi vorbi Hannibal, se așeză cu smerită politețe și răspunse :

— Vai, domnul meu, ce ostaș ar putea să iasă din Sașenca ? Merge pe al doisprezecelea an și nu știu dacă poți să-i dai nouă. E slăbuț și pipernicit. Soldatul trebue să fie sdravăn, chipeș, arătos, iar Sașenca e mai rușinos decât o fată. Mie... mi-e drag... că e puiul meu, dar ce general ar putea ieși din el ? Pe când dumneata, domnul meu, ai prestanță, statură, înfățișare și frumusețe bărbătească, îl măguli în încheiere Avdotia Fedoseevna pe înaltul oaspe.

— Mă întorc numaidecât, numaidecât ! strigă Alexandr, sărind repede de pe scaun și ieșind glonț din odaie în sală.

— Ce-i cu el ? L-a apucat burta ? Sau l-am plictisit cumva ? se miră Hannibal, ascultând cu atenție tropăitul lui Alexandr pe scară.

— Ba deloc, Avram Petrovici ! Așa-i el, un fel de „perpetuum mobile" !

— In care regiment l-ai înscris, Vasilii Ivanovici ? In regimentul tău, Preobrajenschi ? îl întrebă Hannibal.

— In niciunul.

— Cum se poate ? Ai pierdut atâta vreme ! Cei de o vârstă cu el au ajuns caporali.

— Nu e vina mea... S'a născut plăpând. M'am gândit să-l înscriu în regimentul meu, dar s'a împotrivit maică-sa. Mi-am zis : de ce să mă grăbesc ? Să mai așteptăm. Te pomenești că nici n'are să trăiască ! După un an a venit ordinul că plozii nu pot fi înscriși în regimente. Așa s'a făcut că cei de o vârstă cu el sunt la doisprezece ani caporali, iar el a rămas acasă ca nevârstnic.

— Dar tu nu știi oare că ordinul acela a căzut și acum pot să intre și nevârstnicii ?

— Știu. Dar numai la vârsta de treisprezece ani. Așa că Alexandr trebue iarăși să mai aștepte un an...

Examenul

Sărind câte trei trepte odată, Alexandr intră val-vârtej în odaia de musafiri și puse pe masă în fața lui Hannibal o carte fără scoarțe, dar grijuliu învelită într'o hârtie colorată, imitând marmora.

— Știu! Știu! exclamă Hannibal, deschizând cartea. E traducerea lui Vasilii Ivanovici, după Vauban?

> Adevărata metodă de fortificare a orașelor, scrisă în limba franceză de marele inginer Vauban, azi tradusă în limba rusă de către Vasilii Suvorov, tipărită din porunca Majestății Sale Petru cel Mare, Țarul Atotputernic al Intregii Rusii, în tipografia Sanct-Petersburg, anul domnului 1724.

Hannibal așează cartea în fața lui pe masă, privind-o cu o vădită plăcere.

Invingându-și timiditatea, Alexandr se apropie de bătrân și încrezător se lipi de umărul lui.

— Nădăjduesc că ai citit această carte cu luare aminte.

— „Adevărata metodă..." o cunosc dela primul până la ultimul cuvânt! răspunse iute Alexandr.

Vasilii Ivanovici adăogă:

— L-am învățat și limba franceză după cartea lui Vauban. O cunoaște pe de rost și în franțuzește.

— Bine. Să-l examinăm. Dă-te nițel mai înapoi. Așa. Stai acolo. Răspunde: ce este o fortificație?

— Pe franțuzește? întrebă Alexandr.

— Nu. Pentru ce pe franțuzește? Mai bine în limba noastră ruscască.

— „Fortificația, rosti Alexandr curajos, ostășește, este arta de a întări orașele prin rampe, parapete, șanțuri, drumuri cu baricade, pentru ca dușmanul să nu poată cuceri acele poziții fără a avea mari pierderi de oameni, iar cei asediați să poată rezista cu puțini oameni împotriva unui număr mare de asediatori".

— Excepțional! îl lăudă Hannibal, urmărind pe carte răspunsul lui Alexandr. Ce este avangarda?

— „Avangarda este acea parte a armatei care mărșăluește înaintea grosului de luptă".

— Dar ce este grenada? îl întrebă Hannibal, uitându-se pe carte.

— „Grenada este o ghiulea goală în care se toarnă pulbere, iar în focosul ei se pune un tubuleț. Ea este întrebuințată pentru a fi aprinsă în locuri neîncăpătoare și înguste, cu scopul de a împrăștia ostașii din acel punct și din orice parte în care s'ar aduna".

Intorcând pagină după pagină, Hannibal punea întrebări și, auzind răspunsurile lui Alexandr, repeta:

— Excepțional! Excepțional! Nu poți decât să te minunezi.

Vasilii Ivanovici strălucea de bucurie, ascultând răspunsurile lui Alexandr, iar maică-sa îi zâmbea drăgăstos.

— Și „Cinstita oglindă a tinereții" o cunoaște pe de rost, se hotărî ea să spună. Examinați-l, domnul meu.

— Nu-i nimic, zise cu bunăvoință Hannibal, nu strică băiatului să cunoască regulile bunei cuviințe. Aveți „Oglinda"?

Aduseră și acea carte, iar Alexandr, fără deosebită plăcere, răspunse la unele întrebări despre „cum trebue să se poarte un copil".

Avdotia Fedoseevna, femeie foarte evlavioasă, găsi momentul prielnic să se laude că fiul ei cunoaște minunat și slujba bisericească. Și Alexandr spuse repede pe de rost „al șaselea psalm".

Hannibal, care fusese botezat la vârsta de șapte ani de țarul-ateu, era nepăsător față de rânduielile bisericii și nu-și putea da seama dacă Alexandr cunoaște slujba bisericească tot atât de bine ca „Adevărata metodă de fortificare a orașelor".

— Țârcovnic, adevărat țârcovnic! îl lăudă Hannibal. Fără îndoială că Piotr Alexeevici l-ar fi sărutat pe copilul vostru! Ingăduiți-mi s'o fac în memoria părintelui și binefăcătorului nostru.

Hannibal scoase batista de mătase, își șterse buzele și, dând capul lui Alexandr pe spate, îl sărută pe frunte...

Examenul urmă mai departe. Se văzu că băiatul cunoștea și puțină franceză și germană, iar în ceea ce privește limba rusă, parcă nu scria mai rău decât generalul. Băiatul făcea cât ai bate din palme socotelile și avea o memorie excepțională.

— Ei, acum spune-mi: ce-ai vrea tu să fii?

Alexandr tăcea cu ochii plecați în jos.

— Pare-mi-se că mămica ta ar dori să te vadă arhiereu.

Alexandr râse cu poftă şi, făcând cu ochiul către maică-sa, strigă :

— Cucurigu !

— Ai vrea să fii Hannibal ? continuă să-l întrebe generalul.

— Cu dumneata, domnule, sunt doi până acum. N'aş vrea să fiu al treilea.

— Vrei să fii primul ? E-hei ! Dar soldat, ai vrea să fii?

— Da ! răspunse Alexandr.

— Uită-te 'n oglindă, eroule ! exclamă mama.

Alexandr se privi în oglindă şi toţi se uitară într'acolo.

— Nu prea e arătos ! rosti printre dinţi taică-său.

Alexandr se strâmbă în oglindă, parcă pentru el, parcă pentru Hannibal şi se întoarse :

— Ba, nu-i adevărat !

— Dacă l-aş fi înscris la timp în regiment, acum ar fi fost sergent sau chiar locotenent ! zise cu mustrare Vasilii Ivanovici.

— Timpul nu-i pierdut.

— Am hotărît ! Alexandr, te înscriu în regiment ! zise Vasilii Ivanovici, lovind cu palma în masă.

Alexandr se uită iute la maică-sa, care începu să bocească, întinzându-şi braţele spre băiat :

— Scumpul meu, puişorul meu ! Vor să-mi răpească puişorul, primul meu copil !...

— Ei bine, Avdotia, deocamdată n'o să ţi-l răpească nimeni. O să înveţe vreo trei ani acasă. Hai, nu mai boci atât... Adu mai bine nişte vodcă d'aia veche. Trebue să-l sărbătorim pe noul soldat. Şi uite, a sosit şi vremea prânzului.

Ştergându-şi lacrimile, Avdotia Fedoseevna plecă să îndeplinească porunca bărbatului.

— Ei, fiule, acum eşti mulţumit ? îl întrebă tatăl pe Alexandr, după ce plecă Avdotia Fedoseevna.

Vasilii Ivanovici privi îngrijorat în urma nevestii.

Hannibal, căruia nu-i scăpase nimic, râse :

— Ce să mai amâni ? Pe urmă, cine ştie, o să te răzgândeşti. Scrie, domnul meu, cererea până mai stă ţarina la Moscova. Am să mă îngrijesc eu de toată treaba asta, îl povăţui musafirul.

— Dă-mi pana şi o hârtie, fiule, porunci tatăl.

Alexandr aduse repede din iatac caseta, o deschise şi

dădu părintelui călimara, vasul cu nisip și pana. Tatăl muie pana în cerneală și rămase pe gânduri.

— In care regiment să te înscriu? întrebă gânditor Vasilii Ivanovici, uitându-se la fiul său. In Preobrajenschi? Și unchiul tău, Alexandr Ivanovici e în Preobrajenschi, și eu. Insemnează că și tu trebue să fii tot în Preobrajenschi.

— Tăticule, rosti încet Alexandr, înscrie-mă în Semionovschi.

— In Semionovschi? De ce?

— Mi s'a făcut milă de mama: îi vine greu să se despartă de mine așa, deodată. Preobrajenschi e la Petersburg, iar regimentul Semionovschi e cartiruit la Moscova... Tot e mai aproape de casă.

— N'ai să poți fi înscris în Semionovschi; noi n'avem rude acolo.

— Dar Proșca Uriașul? îi aminti Alexandr.

Vasilii Ivanovici râse.

— Cine-i Proșca Uriașul? întrebă Hannibal.

— Cum, dumneata nu-l cunoști pe Proșca? se miră Alexandr. Păi, tăticu l-a trimis la oștire tocmai pentrucă a izbit o iapă cu oiștea și i-a rupt spinarea. Era un zurbagiu și jumătate. Se ținea numai de bătăi: când lovea un țăran, îl lăsa lungit la pământ. De asta tăticu l-a dat la oștire. Țarina l-a trimis împreună cu alți uriași ca el lui Friedrich, regele Prusiei. Odată, când un tun al lui Friedrich rămăsese înpotmolit în noroi, regele a poruncit soldaților să-l scoată afară; zece ostași s'au căznit și n'au reușit să-l urnească. S'au dat în lături. Proșca s'a apropiat de ei, a tușit odată și apoi singur a scos tunul din noroi și l-a dus într'un loc uscat. Dar a căzut și ei lângă tun, fiindcă i-a plesnit o vână. Iar după ce i s'a tămăduit vâna și s'a întremat, l-au trimis acasă...

— Dar cum stă în armată Proșca dacă are o vână plesnită?

— Uite, stă, numai că nu face muncă grea.

— E un adevărat viteaz! Am să cer să-l văd neapărat, zise râzând generalul. Dar tu știi, Vasilii Ivanovici, că Nichita Socovnin s'a întors la regimentul Semionovschi?

— Vorbești serios? Inseamnă că aici e mâna soartei! Nichita Feodorovici Socovnin îmi este prieten. Pe cinstea mea, Avram Petrovici, dumneata mi-ai adus numai știri minunate, toate una și una!

CAPITOLUL DOI

Zarurile sunt aruncate

Pe o dimineaţă geroasă, Vasilii Ivanovici Suvorov, îmbrăcat într'o scurtă vătuită, tighelită, stătea în pridvorul acoperit de brumă. Chelăriţa lua grăunţe dintr'un coş şi le svârlea la păsări. Găinile se certau şi se băteau. Vrăbiile hoţomane încercau pe furiş să ciugulească şi ele. Cocoşul le alunga strigând: „Cotcodac, cotcodac!"

Vasilii Ivanovici urmărea cu privirea ţintă o găină moţată, care ciugulea repede şi cu lăcomie.

Scuturând coşul de rămăşiţe, chelăriţa strigă mânioasă către boier:

— Fiecare bob îl numeri.

— Şi din pricina asta nu poţi tu să furi? răspunse Suvorov.

Intr'adevăr el număra boabele. O luase de mult la ochi pe îngrijitoarea curţii. Intr'o zi de răgaz numărase câte boabe sunt într'o măsură de grâu.

— O sută optzeci şi patru... şi cinci... şi şase... Hei, lacomă ce eşti! Tot nu-ţi ajunge! Hâş! Hâş! strigă el la moţată.

Vasilii Ivanovici ridică nuiaua şi o asvârli în găini. Speriate, sburară care încotro. Moţata piuia, dar ciugulea de zor.

— O sută nouăzeci şi cinci... şi şase... şi şapte...

In clipa aceea se apropie de curte un călăreţ. Sări de pe cal, îl legă de poartă şi, scoţându-şi căciula, întinse boierului o scrisoare.

Cum văzu pecetea, Suvorov recunoscu îndată că-i o scrisoare dela Hannibal. Vasilii Ivanovici deschise plicul, citi în grabă scrisoarea şi porunci curierului să se ducă la izba slugilor şi să le spună că a dat poruncă boierul să i se dea vin.

Uitând de găini, Vasilii Ivanovici intră în casă. In odaia de musafiri, Alexandr citea cu glas tare maică-si, dintr'o carte groasă cu scoarţe de piele, despre viaţa drept credinciosului cneaz Alexandr Nevschi. Anuşca se juca pe podea cu nişte cârpe, gătindu-şi păpuşa.

— Lasă cititul! rosti solemn Vasilii Ivanovici. Visul tău e gata să se împlinească.

Le ceti amândurora scrisoarea. Generalul scria că primmaiorul Socovnin şi-a plecat urechea la rugămintea lui Vasilii Ivanovici şi cererea lui Suvorov este primită.

„Drept care, domnii comandanţi ai regimentului au ordonat în anul una mie şapte sute patruzeci şi doi, luna Octombrie, ziua douăzeci şi două, înscrierea nevârstnicului Alexandr Suvorov în regimentul de gardă imperială Semionovschi, ca soldat peste efectiv, fără soldă şi cu obligaţia din partea tatălui de a-l ţine acasă doi ani. El, nevârstnicul Alexandr Suvorov, va studia, în timpul lipsei sale dela regiment şi pe socoteală proprie, următoarele materii : aritmetica, geometria planurilor, trigonometria, artileria, probleme de inginerie şi fortificaţii, deasemenea limbi străine şi exerciţii militare la perfecţie, iar despre stadiul însuşirii cunoştinţelor se va raporta semestrial spre luare la cunoştinţă cancelariei regimentului".

Ştirea sosită din partea lui Hannibal avu efecte deosebite asupra lui Alexandr şi a maică-si.

Abia aşteptând să audă până la sfârşit scrisoarea, Alexandr închise cartea, cântă cocoşeşte, începu să sară prin odaie, apoi se repezi să-l îmbrăţişeze pe taică-său, ba mai mult, voi chiar să-i smulgă scrisoarea, ca s'o citească singur. Pentru isprava asta însă primi una peste ceafă. Alexandr luă atunci o înfăţişare semeaţă şi, oprindu-se cu mâna întinsă în mijlocul încăperii, rosti :

— Stând pe malul Rubiconului şi adresându-se prietenilor săi, printre care se afla şi gloriosul Asinnius Polonius, Caesar le spuse : „Acum tot mai putem să ne întoarcem, dar odată ce vom fi trecut acest podeţ, va trebui cu armele în mână să ducem până la capăt acţiunea noastră. Să mergem deci acolo unde ne cheamă augurii zeilor şi nedreptatea duşmanilor noştri. Zarurile sunt aruncate".

— Tu şi luptător ! exclamă zâmbind cu amărăciune mama. Uită-te în oglindă să vezi ce fel de Iulius Caesar eşti!

Alexandr o privi nedumerit pe maică-sa şi se întoarse spre oglindă. De acolo îl privea în ochi, nu Iulius Caesar în echipament de călăreţ roman, ci un băieţaş prizărit, îmbrăcat într'o scurtă veche, cu părul vâlvoi şi un ciuf roşcat căzut pe frunte.

Alexandr se întoarse din faţa oglinzii, se repezi la maică-sa şi lipindu-se de ea îşi ascunse capul între genunchii ei... Umerii îi tresăreau : parcă plângea.

Vărsând lacrimi amare, mama mângâia capul copilului. Anușca lăsă păpușa și începu să urle cât o ținea gura. Tatăl se apropie de nevastă, se așeză pe un scaun lângă ea și o cuprinse blând, încercând s'o domolească :

— Ajunge, Avdotia. N'am născut noi un Goliat. Dar cine știe ! Nu toți eroii sunt uriași. Și prințul Eugeniu de Savoia a fost pipernicit la înfățișare și cu toate astea a săvârșit isprăvi măreție. Era poreclit „popândacul". Și tu, fiul meu, ești poreclit „zănatecul" ! Un lucru vreau să-ți spun, Alexandr : omul are două înfățișări, două personalități : una interioară și alta exterioară. Păstrează-ți, fiule, personalitatea lăuntrică. Ea este mai hotărîtoare decât cea din afară. Fii așa cum ești. Pentru ce să ne uităm în oglindă ? Doar nu suntem muieri.

Avdotia Fedoseevna se desprinse de bărbatul ei :

— Lasă-mă, Vasilii Ivanovici ! Inima mea presimte că Sașenca o să cadă pe câmpul de luptă !

Vasilii Ivanovici se ridică de pe scaun :

— Nu toți ostașii pier pe câmpul de luptă. Un filosof oarecare, fiind întrebat ce anume socotește mai primejdios : adâncul pământului și al mărilor, gerurile năpraznice, căldurile arzătoare, câmpurile de luptă sau câmpiile pașnice, a răspuns astfel : „Nici nava fragilă în mijlocul mării turbate, nici povârnișul alunecos al prăpastiei, nici câmpul de luptă, ci patul este cel mai primejdios loc pentru om, fiindcă în el mor cei mai mulți oameni. Și totuși în fiecare seară noi ne culcăm fără teamă în el".

— Așa o fi, dar câte o să îndure Sașenca la școala ostășească ? Tu parcă n'ai simțit gârbaciul lui Petru ? Dar Hannibal ? Dar Golovin Vasilii Vasilievici ? Câte n'a îndurat el ! Era cât p'aci să-și piardă mințile, s'a îmbolnăvit de friguri...

— Da, Vasilii Vasilievici a îndurat multe la Academia de Marină !

— A trecut în rezervă, urmă să se tângue Avdotia Fedoseevna. Și când credea că-i merge mai bine, numai ce l-a luat în primire blestematul ăla de neamț, Biron... Și câte n'a îndurat Vasilii Vasilievici când a încăput pe mâinile călăului : îl urcau pe scaunul de tortură, îi ațâțau focul sub picioare, îi răsuceau mâinile, îl călcau cu fierul încins pe spinare, îl loveau cu cnutul, îi băteau cuie sub unghii... Doamne dumnezeule ! Și pentru ce toate astea ?

— Nu mi-l speria pe Alexandr, măicuță. Vremurile alea

s'au dus. Biron nu mai există. Peste noi domnește astăzi fiica lui Petru, blânda Elisaveta. Cât despre Vasilii Vasilievici, nu știi că țarul Petru nu-i putea suferi părintele? Și la drept vorbind, cum era să iubească pe prietenul țarevnei Sofia? Un răzvrătit! Du-l mai bine pe Alexandr la boierul Vasilii, ca el să-i povestească amărăciunile înrădăcinate în viața militară. Poate va reuși să-l desguste pe băiat. Și să-l mai întrebi pe Golovin dacă trimite și el la militărie pe fiu-său, Vasia.

— Foarte bine! se învoi mama lui Alexandr.

— Trimite vorbă lui Golovin că mâine te duci la ei. Și acum, Alexandr, ajunge! Ai vărsat destule lacrimi pe rochia măicuții. Mergem la câmp. Pregătește-te!

Alexandr sări iute în picioare. Lacrimile dispăruseră. Sărind într'un picior, se luă repede după taică-său.

In curte se auzi lătratul voios al câinilor. Vânătorii puneau șeile pe cai. Cornul sună. Suvorov și fiul său plecară la câmp. Avdotia Fedoseevna scrise o scrisoare prietenei sale, Prascovia Timofeevna Golovina, prin care o vestea că mâine îi va face o vizită împreună cu fiul ei. După plecarea curierului se simți pe deplin liniștită.

Alexandr și taică-său s'au întors acasă abia în amurg. Cu ajutorul câinilor, vânaseră doi iepuri pe ogorul semănăturilor de toamnă. Vasilii Ivanovici și Alexandr arătau veseli și rumeni la față. Vasilii Ivanovici bău cam mult la masă și-și îndemnă fiul:

— Ei, Alexandr, trage și tu cel dintâi păhărel ca soldat.

Alexandr nu se lăsă îmbiat.

— Bea când îți poruncește tata, îl îndemna în bătaie de joc maică-sa. Tot el o să te învețe și știința soldățească.

Alexandr trase o înghițitură din paharul lui taică-său, se înecă și, chipurile din greșală, vărsă pe masă băutura rămasă. Gâfâind, își șterse limba arsă de vodcă cu marginea feței de masă. Taică-său râdea cu poftă.

A doua zi dimineață, Avdotia Fedoseevna se gătì în rochia cu miros de tutun și de camfor. Alexandr fu iarăși îmbrăcat în hăinuța cu nasturi aurii și cu pantalonii albi.

Vasilii Ivanovici avu grijă de cai. O trăsură cu trei armăsari, cu coșul dintr'o împletitură de tei trase la scară.

Avdotia Fedoseevna, îmbrăcată cu o scurtă și bonetă, se foi mult timp în trăsură, până ce cu ajutorul lui Mironîci și a slujnicei izbuti să se așeze bine, ca nu cumva să-și boțească malacovul.

Când în sfârşit totul fu gata, Alexandr făcu din ochi lui taică-său, se urcă iute în trăsurică şi se aşeză într'o rână, silindu-se să nu-şi stinghereasc mama şi mai ales să nu-i boţească rochia cu malacov.

— Dă-i drumul! strigă Vasilii Ivanovici din pridvor.

Caii porniră şi trăsurica ieşi pe poartă.

Două secole

...Cât vedeai cu ochii se întindeau tristele câmpuri de toamnă. Ici ogorul ţepos după seceriş, colo semănăturile de toamnă răscolite de picioarele vitelor. Iar frunzele căzute din copaci acopereau pe alocuri drumul cu un covor galben.

Cu toate că Golovinii se socoteau rudă cu Suvorovii, era prima oară când Alexandr se ducea la ei. Se şi bucura, dar se şi temea totodată, fără să ştie de ce, şi era nerăbdător să ajungă la destinaţie. Într'un loc, o pisică slabă şi sălbăticită le-a tăiat calea. Miorlăia, aducându-şi aminte pesemne de soba caldă şi jinduia după casa părăsită cu atâta uşurinţă...

— O pisică? N'ar fi oare mai bine să ne întoarcem? mormăi Avdotia Fedoseevna.

Alexandr simţi că maică-sa era îngrijorată de ceva.

— Pisica nu-i iepure, mămico! încercă s'o liniştească Alexandr.

Privind înainte, vizitiul întări:

— Pisica însemnează o întâlnire plăcută. Dar astea sunt vorbe băbeşti! Dacă întâlneşti un popă, atunci da, zic şi eu, întoarce hulubele. E semn rău.

După vreo două ceasuri de mers, se zări pe vârful dealului, deasupra iazului cenuşiu cu apa încreţită de răceala toamnei, conacul nou al Golovinilor — un castel înalt, cu ferestre mari, coloane albe şi un foişor rotund ce se înalţa pe acoperişul roşu, deasupra frontonului împodobit. Ici-colo se mai vedeau resturile încă nestrânse, rămase dela construcţie: cărămizi sfărâmate, bârne şi scânduri. Gropile de var stăteau căscate, iar caprele schelelor nu fuseseră încă luate. Abia terminaseră de ridicat clădirea. Aripa dreaptă a castelului era lipită de o casă veche cu un singur cat, tot de piatră, cu ferestre mici şi obloane de fier, care părea construită la începutul veacului trecut. Clădirea era încă tare.

Veacul prezent stătea strâns lipit de veacul trecut. Conacul cel vechi, acoperit cu olane colorate, era, se vede, sortit dărâmării.

Avdotia Fedoseevna porunci vizitiului să oprească la intrarea principală a noului castel. Caii se opriră în faţa uşii cu geamuri de cristal.

De după uşă se ivi şi se ascunse numaidecât un chip speriat. Apoi, multă vreme nu se mai arătă nimeni.

— Hai să ne întoarcem acasă, mămico! zise Alexandr. Nu vezi că nu ne deschide nimeni să intrăm...

— Ajută-mă să cobor.

Alexandr sări jos şi oferi mâna mamei sale, care, gemând şi bombănind, coborî din trăsură.

— Vezi să nu mă faci de râs în ochii lumii, îşi povăţui ea fiul. E mai bine să taci. Iar când eşti întrebat să răspunzi: „Da, domnule", „Da, doamnă".

— Dar pot să spun şi nu? o întrebă Alexandr.

Mama n'avu timp să-i răspundă: uşa de cristal se deschise şi dinăutru ieşi grăbită şi îngrijorată o femeie uscăţivă, cu ochi albaştri, pătrunzători, îmbrăcată toată în negru. Era Pelagheia Petrovna, administratoarea casei boierului Golovin.

— Doamne! Nu cumva e Avdotia Fedoseevna! exclamă Pelagheia Petrovna. Daţi-mi mânuţa, doamnă. Bună ziua, stăpână, doamna mea. N'aţi mai fost de mult pe la noi. Şi uite Saşenca ce mare a crescut, aproape să nu-l mai cunosc! Poftiţi, poftiţi!...

Pelagheia Petrovna lăsă musafirii să treacă în antreu, porunci vizitiului să se ducă la grajd şi închise uşa cu cheia. In antreu nu erau nici majordomul, nici slujitorii. In casă domnea o tăcere adâncă.

— Cum se simte Vasilii Vasilievici? întrebă Avdotia Fedoseevna.

— Mulţumim lui dumnezeu...

— Dar Prascovia Timofeevna?

— Şi ea, mulţumim lui dumnezeu...

— Dar unde e de nu se vede? rosti ofensată Avdotia Fedoseevna. Inainte vreme, prietena ei ieşea întotdeauna în prag s'o întâmpine şi s'o îmbrăţişeze. O fi bine pe aici, dar de ce e liniştea asta mormântală în casă!...

— Vai, doamnă, stăpână! Să vă spun drept, n'aţi nimerit la noi într'un ceas bun. S'a întâmplat o mare nenorocire!

O nenorocire de nu mai știu nici eu ce să spun. Dumnezeu ne pedepsește pentru păcatele noastre!

— Nu mă mai înspăimânta, Pelagheia Petrovna. Simt că mi se taie picioarele. Spune odată!

Arzând de curiozitate, Avdotia Fedoseevna se lăsă cu toată greutatea trupului pe canapea.

— Favoritul boierului, motanul Vanca, s'a furișat în coșul unde pusesem cegă vie, a mâncat-o toată și când să iasă s'a spânzurat singur în plasă!

— Și a murit?

— A murit, stăpână, a murit. S'a prăpădit motanul nostru. Asta s'a întâmplat azi dimineață. Boierul comandase cega anume pentru dumneata, fiindcă știe că-ți place. Acum ce o să ne facem? Cum să-i spunem de moartea motanului? Doamne, nici nu îndrăznesc să-i vestesc sosirea dumitale... Ne-a pedepsit dumnezeu!

— Nu cumva toți v'ați ieșit din minți? se supără până la urmă Avdotia Fedoseevna. Doar n'o să mă întorc acum acasă! Cel puțin lăsați-mă să mă încălzesc. Dacă vreți, am să-i spun chiar eu ce s'a întâmplat cu Vanca — motanul.

— Vai, stăpână! exclamă Pelagheia, și pe fața ei se oglindi mai întâi spaimă și apoi bucuria. Pe dumneata, stăpână, nu va cuteza să te bată și nici să te trimită în surghiun... Dumneata ești scăparea noastră! Așteaptă aici o clipă!

Pelagheia Petrovna ieși repede în vârful picioarelor. Alexandr se minuna de tot ce vedea: de bogatele podoabe ale tavanului, de parchetul potrivit în fel de fel de desenuri și de înaltele candelabre aurite, cu lumânări neîncepute: dela o lumânare la alta se întindeau artificii. Doi cavaleri cu platoșe, cu vizierele lăsate și mănuși de oțel, sprijiniți pe spadele lor mari, păzeau intrarea în interiorul casei... Deasupra uriașului cămin de marmoră, un ceasornic aurit sta între două vase chinezești.

Domnea o tăcere rece și mută. Ceasul ticăia grăbit. Mai trecu așa o bună bucată de vreme. Arătătorul se apropia de ora trei. Ceasornicul bătu de șapte ori. De undeva, de departe, din încăperile casei, se auzea un freamăt crescând ca al unui val mare când se apropie de țărm. Sus, în capul scării, se deschise brusc ușa străjuită de o parte și alta de doi lachei proaspăt bărbieriți, îmbrăcați în livrea albastră, cusută cu argint, pantalonii strâmți de culoare albă și peruci albe. Apoi apăru în ușă un domn gras în haină albastră.

Avdotia Fedoseevna ghionti uşor pe Alexandr şi se ridică de pe canapea.

Deşi foarte gras, domnul în albastru făcu o adâncă plecăciune spre musafiri, rostind încet şi rar :

— Bine aţi venit, doamnă Avdotia Fedoseevna, cu moştenitorul domniei voastre, Alexandr Vasilievici !

— El e ? o întrebă în şoaptă Alexandr. Să fac o plecăciune ?

— Stai liniştit ! Stai liniştit ! Asta-i majordom, răspunse Avdotia Fedoseevna, stăpânindu-se şi ea să nu facă o plecăciune adâncă.

— Bună ziua, Potapîci, rosti ea, cu o ţinută mândră. Boierul şi stăpâna sunt sănătoşi ?

— Mulţumită rugilor domniei voastre, doamnă...

Majordomul se înclină din nou şi, întorcându-se, o porni înainte. Mama păşi în urma lui, cu Alexandr de mână. In clipa când se închise uşa după ei, în faţa lor se deschise brusc a doua uşă. De o parte şi de alta stăteau drepţi doi lachei în haine albastre cusute cu argint şi pantofi cu catarame. Prima pereche de lachei trecu înaintea musafirilor, mergând în urma majordomului. Apoi s'au mai deschis încă două uşi şi, în sfârşit, cortegiul se opri în faţa celei de-a patra. Era o uşă scundă, căptuşită cu rogojină şi pâslă şi apoi cu şindrilă pusă cruciş, întocmai ca a Suvorovilor — care dă din sală în odaia de aşteptare. Majordomul bătu încet în uşă şi, după regulile mânăstireşti, rosti o scurtă rugăciune, cerând voie să intre.

— Amin ! se auzi de după uşă.

Majordomul deschise uşa. Lacheii se aliniară pe marginea covorului îngust şi, înclinându-se adânc, lăsară pe Suvorova cu fiul ei să treacă înainte.

Avdotia Fedoseevna intră în odaia următoare. Din prag, se înclină ceremonios, făcând o reverenţă şi şopti fiului :

— Ploconeşte-te, prostule !

Alexandr făcu o plecăciune respectuoasă în aceeaşi direcţie ca mama lui şi când înălţă capul rămase uimit. Aici era aproape întuneric. Lumina slabă a zilei de toamnă abia pătrundea prin gemuleţele cenuşii de mică. Deasupra atârnau bolţile pictate cu ierburi ; parchetul de brad nevopsit scârţâi sub picioarele majordomului, care se retrase încet, de-a'ndăratelea, şi dispăru. Odaia era foarte simplu mobilată. Aceleaşi laviţe de stejar ca acasă la Alexandr, numai că aici erau acoperite cu covoare. In sfârşit, Alexandr zări

şi pe cel căruia i se ploconise fără să-l vadă. Intr'un fotoliu ca un leagăn şedea boierul Vasilii Vasilievici Golovin cu o căciuliţă verde pe cap. De sub sprâncenele îmbinate, în formă de coadă de rândunică, priveau nişte ochi căprui, scânteind ironic; buzele rumene zâmbeau. Lângă bătrân stătea cu mâna pe umărul lui o doamnă înaltă şi sveltă, gătită într'o rochie bogată cu malacov, de culoare albastră, cusută cu argint. Părul ei minunat, pieptănat la modă, cu bucle, părea cărunt din pricina pudrei. In urechile gazdei sclipeau, întrecându-se cu ochii ei, două safire de mărimea alunei. Iar alături, strâns lipit de ea, sta un băiat cu cămaşă rusească, pantaloni largi, plusaţi şi cismuliţe de piele de căprioară cu tocuri înalte, tot roşii.

Golovin întinse mâna dela distanţă. Insoţind pe Alexandr, Avdotia Fedoseevna se apropie şi-i sărută mâna spunându-i:

— Să trăeşti, stăpâne Vasilii Vasilievici!

— Să trăeşti şi tu, stăpână Avdotia Fedoseevna!

Golovin îi dădu mâna lui Alexandr să i-o sărute şi rosti:

— Oare nu eşti bucuroasă de oaspeţi, Prascovia, de stai aşa înlemnită!

Toţi se însufleţiră. Musafira şi gazda se repeziră una în braţele celeilalte făcând zarvă şi sărutându-se. Iar băiatul se apropie de Alexandr şi, trăgându-l de mânecă, îi şopti la ureche:

— Motanul nostru, Vanca, s'a spânzurat!

— Am aflat vestea.

— Ce nenorocire!

— Asta-i nenorocire? Mare pagubă un motan!

— E-hei, de-ai şti tu ce fel de motan era! Cine o să îndrăznească să-i spună lui tăticu?

— Parcă nu-i tot una cine?

— Păi, o să poruncească să fie bătut, ba s'ar putea să-l trimită şi în surghiun.

— Ce tot şoptiţi acolo, Vasia? îl întrebă cu severitate Vasilii Vasilievici pe fiul său.

— Tăticule, l-am întrebat cum îl cheamă...

— Şi ce, are un nume atât de lung că nu poţi să-l rosteşti?... Ei, doamnă, se întoarse el către Avdotia Fedoseevna, astăzi te voi ospăta mai osebit ca întotdeauna! Avem nişte cegă de Sursc, o raritate!

Toţi tăceau încremeniţi.

Nevasta lui Vasilii Vasilievici se îngălbeni. Alexandr îi aruncă o privire şi gândi cu frică: „ce-o să se întâmple când deodată ea îi va povesti întâmplarea cu motanul şi bătrânul va porunci grăjdarilor să-i tragă nişte bice!" Prascovia Timofeevna mişcă buzele, dar Alexandr i-o luă înainte.

— Motanul a mâncat cega! zise el, înclinându-se politicos în faţa bătrânului.

— Cum adică? strigă Vasilii Vasilievici, sărind în picioare. Motanul Vanca? Să fie adus aici numaidecât. În grija cui era dat motanul?

Vasia alergă la maică-sa şi, apucând-o de rochie, se uită speriat spre îndrăzneţul băiat. Avdotia Fedoseevna căuta din ochi un scaun, căci i se tăiaseră picioarele...

— Chemaţi-o pe Pelagheia Petrovna! Pelagheia! Pelagheia! strigă Vasilii Vasilievici.

Pelagheia intră grăbită. Văzându-l însă pe boier înfuriat, căzu în genunchi şi, pocnindu-se cu fruntea de podea, bâlbâi:

— Nu mă pedepsi, stăpâne. Eu nu am nicio vină... Iartă pe roaba ta cea mai supusă... Nu porunci să fiu pedepsită...

— Nu te mai boci aşa! E adevărat că motanul Vanca a mâncat cega?

— Adevărat, stăpâne. A mâncat-o, blestematul, a mâncat-o!

— Toată?

— Toată, stăpâne, toată.

— Adu-mi încoace motanul. Cum de a putut el să mănânce atâta peşte?

— Păi... doar şi-a bătut joc de cegă, afurisitul: unuia i-a mâncat capul, alteia coada...

— Adu-mi încoace motanul!

Pelagheia căzu din nou în genunchi şi sărutând cizma boierului o udă cu lacrimi, plângând pe înfundate...

Alexandr o scoase şi pe ea din încurcătură.

— Da' motanul s'a speriat, domnule, şi a fugit în crâng, născoci el.

— Dar tu de unde-l cunoşti?

— L-am văzut cu ochii mei: noi veneam încoace, iar motanul fugea spre crâng...

— Ce culoare avea?

— Un motan sur. Niţeluş roşcat la coadă. Cogeamite motan. Cât un iepure.

— Aşa e. Dar nu cumva minţi, prichindelule ?

— Are un ochi atât de ager, că toate le cuprinde dintr'odată, îşi lăudă feciorul Avdotia Fedoseevna...

— Ridică-te, Pelagheia ! Când se va întoarce motanul, să fie surghiunit la Prozorovo. Să nu i se dea altceva de mâncare decât mămăligă înmuiată. Lasă-l să vadă cum e şi hrana proastă.

— Am înţeles, stăpâne.

— Dacă mărturiseai tu singură era altă poveste, dar aşa, musafirul te-a scos din belea şi ai scăpat de bătaie. Îţi urez să creşti mare, tinere, fără chinuri şi fără pedepse. Să ştii dela mine : greşelile se iartă de şapte ori. Rog pe dragii mei oaspeţi să poftească în sufragerie.

Golovin se ridică din fotoliu şi trecu primul în sala de mâncare. In urma lui venea soţia sa, care, arătând spre el, schimba zâmbete ironice cu Avdotia Fedoseevna. După ele mergea Vasia de mână cu Alexandr. Vasia îi şopti :

— Eşti foarte îndrăzneţ !

— Da' de ce să-mi fie frică ? Fac parte din regimentul Semionovschi.

— Ai să vezi că azi cinci pisici rămân nemâncate. Ce mai „soldat" eşti tu ! Am s'o rog pe mămica să mă înscrie şi pe mine. Bagă de seamă să-ţi tacă gura la masă, că altfel o păţeşti rău.

Sufrageria se afla tot în casa cea veche. Odaia scundă şi boltită era luminată de o sumedenie de lumânări de ceară ; pe scrinuri şi policioare străluceau carafe ciudate, pocaluri, cupe de cleştar colorate, căuşuri şi căni îmbrăcate în argint. Pe covoarele de pe pereţi atârnau în tecile lor iatagane încovoiate, împodobite cu pietre colorate, spade uriaşe şi pumnale mici, arme din vremurile dinaintea lui Petru cel Mare, baltage de luptă ; nu se afla însă nicio muschetă [1] şi niciun pistol, pesemne că stăpânului casei nu-i plăceau armele de foc.

In mijlocul sufrageriei, la o masă cu şapte picioare, se aflau şapte scaune cu spetcze înalte. In spatele fiecărui scaun stătea drept, ostăşeşte, câte un lacheu în haine colorate şi cu perucă pe cap. In dosul scaunului cu spătarul cel

---

[1] Muschetă — armă de foc întrebuinţată până în secolul al XVII-lea. (N.R.)

mai înalt stătea majordomul însuşi, iar într'un colţ, sub icoană, aştepta un popă. Avea părul cărunt şi capul îi tremura.

Alexandr văzu numaidecât că pe fiecare scaun se afla câte o pernă de mătase brodată şi pe fiecare pernă se tolănea o pisică bătrână şi sătulă. Fiecare pisică era legată cu o panglică de piciorul scaunului.

Popa se înclină în faţa stăpânului casei, citi rugăciunea şi se retrase făcând mereu temeneli. La un semn al stăpânului, majordomul şi patru lachei deslegară cinci pisici şi le scoaseră afară cu perne cu tot. Se vede că pisicile erau deprinse cu această ceremonie, deoarece stăteau nemişcate. Doi lachei rămaseră în spatele scaunelor pe care dormeau neturburate celelalte două pisici. Stăpânul arătă în tăcere locul fiecăruia la masă. In dreapta lui se aşeză fiul său, lângă băiat — stăpâna casei, în stânga lui — Alexandr şi alături — maică-sa. Totul se petrecea într'o adâncă tăcere. Nici stăpânul, nici fiul, nici stăpâna, nici musafirii nu scoaseră un cuvânt. Alexandr se minuna de toate, uitându-se la feţele abătute şi somnoroase ale slugilor şi la ochii întunecaţi ai lui Vasia. Alexandr îi zâmbi. De teamă, Vasia închise ochii. Privirile stăpânei se întâlniră cu ale lui Alexandr, care deslusi în ele un zâmbet de veselie. Alexandr râse tare.

— A doua greşală ! „Trebue să mănânci în tăcere". Şi a doua greşală ţi se iartă, zise ameninţător Golovin.

Alexandr îşi dădu seama că pe Vasilii Vasilievici îl urmăreşte cifra şapte, ceea ce însemna că el poate săvârşi încă patru greşeli fără să fie pedepsit.

Se deschise uşa şi intrară şapte bucătari cu bonete şi halate albe. Puseră pe masă şapte feluri de mâncare, ridicară capacele şi, înclinându-se tăcuţi, ieşiră...

Iarăşi se deschise uşa şi cu paşi măsuraţi intrară patrusprezece lachei în haine roşii cusute cu aur, cu părul pudrat şi cu nişte şervete albe, lungi, legate la gât în chip de cravate.

Ospăţul începu. Lacheii serveau pe fiecare mesean la rând, din cele şapte feluri. Primul fel era o supă de varză. Imitând pe stăpân, Alexandr mâncă o farfurie plină, foarte mirat că ceilalţi gustaseră numai câte o lingură. Iar cele două pisici, pe care le serveau lacheii, mirosiră puţin supa şi întoarseră capul. De fiecare pisică, ca şi de fiecare mesean aveau grijă câte doi lachei ; li se serveau pe rând din cele şapte feluri, schimbându-li-se de fiecare dată farfuriile şi

tacâmurile. Afară de gazdă, nimeni n'a gustat nici felul doi, nici trei, nici patru, nici cinci, nici şase, nici şapte şi ai fi zis că ospăţul luase sfârşit. Dar lacheii strânseră în grabă totul de pe masă, uşa se deschise din nou şi iarăşi intrară şapte bucătari cu castronaşe, ridicară capacele şi, înclinându-se adânc, se retraseră. De data aceasta, primul fel era o friptură de purcel cu caşă.

— Mie dă-mi numai caşa ! porunci Alexandr lacheului.

— A treia greşală ! „Mănâncă tot ce ţi se dă", răspunse boierul la îndrăzneala lui Alexandr. Şi a treia greşeală ţi se iartă...

Alexandr începu să tremure. Gazda mânca urît, adunând lângă tacâm oasele şi cojile de pâine. Bea mult vin înainte de a-şi înghiţi dumicatul, sarea din solniţă o lua cu degetele. Apucă apoi piciorul de purcel cu mâna şi începu să-l roadă, bolborosind ceva printre dinţi. Şi în timpul acesta îşi bălăbănea picioarele sub masă.

Alexandr îşi aduse aminte că în „Cinstita oglindă a tinereţii" scrie cum trebue să se poarte copilul la masă. Atunci, începu să vorbească la repezeală, ca nu cumva să-i oprească maică-sa :

— „Fii cumpătat şi fugi de băutură, bea şi mănâncă numai cât îţi trebue... Nu-ţi legăna picioarele, nu te şterge la gură cu mâna, ci cu şervetul şi nu bea înainte de a înghiţi mâncarea."

Gazda încremeni cu osul la gură. Lacheii înmărmuriră. Cei doi lachei ai pisicilor zâmbiră acru, ca la poruncă, şi se uitară prietenos la musafirul obraznic.

— Şi mai ce ? îl încurajă boierul.

— „Nu-ţi linge degetele şi nu roade oasele. Nu clefăi ca porcul deasupra mâncării şi nu te scărpina în cap. Nu face lângă farfurie stivă din oase şi din coji de pâine. Când ai sfârşit să mănânci, mulţumeşte lui dumnezeu, spală-te pe mâini şi pe obraz şi clăteşte-ţi gura."

— Asta-i tot ? A patra greşală ! „Respectă şi nu judeca pe cei mari". Şi a patra greşală se iartă.

Avdotia Fedoseevna, care de când sosise regreta că a avut inspiraţia să vină în vizită la Golovin, nu îndrăzni să-şi mustre copilul, de frică să nu turbure ceremonialul şi să nu-şi atragă şi ea mânia boierului : să nu înceapă să-i numere şi ei greşelile !

Lacrimile curgeau şiroaie pe obrajii lui Vasia. Îi era frică pentru noul său prieten. Numai stăpâna era veselă. Abia îşi stăpânea râsul şi ochii îi scânteiau de bucurie.

In vremea asta, ospăţul se prelungea. Bucătarii aduceau pe rând diferite mâncăruri şi fiecare schimb se compunea din câte şapte feluri. Lacheii strângeau de pe masă bucatele neatinse. Dintre cei de faţă, numai boierul îşi vâra furculiţa sau degetele în fiecare blid, ştergându-şi apoi mâinile pe cravatele lacheilor. Nimeni n'avea chef să mănânce, nimeni nu se minuna de arta bucătarilor, care reuşiseră să pregătească atâtea feluri de bucate.

Pisicile dădură cele dintâi semne de lehamite: una câte una se simţiră rău şi începură să miorlăe. La un semn al stăpânului, lacheii le scoaseră afară. Apoi, când aduseră şi strânseră iarăşi şi al şaptelea rând de bucate negustate, Alexandr spuse liniştit boierului, aşa ca dela egal la egal:

— Dar cine, domnule, o să mănânce toate bucatele astea?

— Aha! strigă gazda, trântind cu pumnul în masă. A cincia greşală! Apoi ca să se arate că şi el la vremea lui a învăţat „Cinstita oglindă a tinereţii", adăogă: „Tinerii n'au voie să fie batjocoritori, nici să imite vorbirea celor mari, nici să-i dojenească pentru greşelile şi metehnele lor"... Hâc!

Il apucase sughiţul. Sughiţă tare, râgâi şi fără să sfârşească povaţa scoase ruşinat batista şi îşi suflă sgomotos nasul.

— „Să sughiţi, să tuşeşti şi alte asemenea porniri grosolane să nu le faci în faţa altuia", cită încă odată Alexandr regulile bunei cuviinţe. Şi adause singur: „Şi a şasea greşală se iartă".

Boierul privi lung pe musafirul obraznic şi nu zise nimic. Lacheii strânseră masa şi îndată după aceea şapte pitici caraghioşi şi sluţi aduseră pe creştetul capului blide cu mere, pere şi struguri şi le puseră dinaintea fiecărui mesean. Boierului i se servi cafeaua într'un vas înalt de porţelan. Majordomul turnă cafeaua în ceaşcă. Boierul sorbea domol câte o înghiţitură din licoare. Toţi şedeau nemişcaţi la masă, ca nişte manechine. De fructe nu se atinse nimeni, fiecare aştepta clipa când va lua sfârşit această tortură. Alexandr alese din blidul său un măr mare şi roşu şi-l împinse de-a-dura, spre Vasia. Băiatul nu îndrăzni să-l apuce. Mărul căzu pe podea.

Gazda se posomorî amenințător și, ridicându-se dela masă, ieși din sufragerie. Prascovia Timofeevna bătu din palme, se repezi râzând spre Alexandr, îl ridică în brațe ca pe un copilaș, începu să-l sărute pe gură, pe ochi, pe obraji și să-l strângă la pieptul ei. Cu obrazul lipit de brocartul aspru al rochiei, Alexandr auzea cât de iute bate inima gazdei.

— Să mergem la mine, zise ea, dând drumul lui Alexandr din brațe. Vasia, unde ești?

Vasia căuta pe sub masă mărul roșu pe care i-l aruncase Alexandr.

— Uite-l! L-am găsit!

Prascovia Timofeevna ieși fuga din sufragerie, băieții alergară după ea și Avdotia Fedoseevna căută să se țină în pasul lor.

Trecând printr'un coridor întunecos, ajunseră în fața unei uși, care da într'o odaie încăpătoare cu bolțile sprijinite la mijloc de un stâlp rotund. Aici era cald, freamăt și mișcare. Alexandr simți că totul în jurul lui îi joacă pe dinaintea ochilor. Caraghioșii pitici se învârteau de colo-colo, oferind scaune musafirilor. Fete în sarafane multicolore și cu panglicile în vânt alergau în dreapta și în stânga, chicotind între ele. Un papagal mare și alb, legănându-se pe un cerc, țipa supărat, umflându-și ciufu! trandafiriu. Pe jos se plimba un păun cu coada lungă, răsfirată. Pe lângă el se învârtea plescăind din cioc un cocor lungan. Dintr'un ungher al încăperii se auzea venind un sunet de coarde. Un tânăr cerchez își ținea țitera pe genunchi.

— Fetelor! strigă gazda bătând din palme. Acum să ne desfătăm musafirii!

CAPITOLUL TREI

Măciuca

Fetele se așezară în semicerc. Se făcu liniște. Cerchezul lovi coardele, dând tonul. Dar nu ajunseră nici să sfârșească primul cuvânt de cinstire, când apăru majordomul în ușă, cu candelabrul aprins în mână și zise tare:

— Boierul roagă pe Alexandr Vasilievici, fiul lui Suvorov, să poftească la el.

Inmărmuriră toţi!

— Nu-ţi fie teamă! Du-te! îi şopti gazda.

— De ce să-mi fie teamă? răspunse Alexandr şi porni curajos după majordom, fără să se uite la maică-sa.

— L-ai cam supărat pe boier! N'o să doarmă toată noaptea, zise Potapîci, mângâindu-l pe cap.

Majordomul îl conduse pe Alexandr printr'o sală întunecoasă şi rece — unde paşii răsunau surd — spre cunoscuta uşă capitonată, îi făcu loc să treacă înainte şi apoi închise uşa.

Boierul şedea, ca mai înainte, în fotoliul său. Pelagheia Petrovna robotea într'un ungher al camerei, lângă o grămadă de fân acoperită cu un covor. Acolo îi făcea patul stăpânului.

In faţa lui Golovin, pe un pupitru mobil, lângă lumânarea aprinsă, se afla o carte mare. Fără vorbă, boierul arătă lui Alexandr un scaun la picioarele sale. Suvorov se aşeză. Inima îi bătea neliniştit.

— Pelagheia, închide obloanele! porunci boierul.

— Am înţeles, stăpâne!

Şi apropiindu-se de fereastră, Pelagheia rosti cu voce tare rugăciunea.

— Amin! răspunseră câteva voci din curte.

Obloanele fură închise cu un sgomot asurzitor. Scârţâiau balamalele, răsunau zăvoarele. Se vede treaba că oamenii căutau să facă înadins cât mai mare larmă. Acelaşi lucru se petrecea în toată casa — bubuiturile răsunau din toate părţile.

Pelagheia trase toate ivărele. Se făcu linişte. Majordomul intră urmat de staroste, care ducea rabojul la subţioară; odată cu el intrară vătaful paznicilor cu o măciucă de arţar în mână şi clucerul cu o sumedenie de chei înşirate pe un inel mare.

Majordomul făcu o plecăciune spre boier şi, întorcându-se către vătaful paznicilor, spuse:

— Porunca boierului ascultaţi: toată noaptea să veghiaţi, nu cumva să aţipiţi, în jurul casei să daţi târcoale, să loviţi tare din măciucă, să bateţi toaca să se rupă, din cornuri apoi sunaţi, geaba gura nu căscaţi şi să ţineţi minte bine: păsările să nu sboare, să nu ţipe'n miezul nopţii, nici să se adăpostească pe acoperişuri sau prin poduri ca să nu se trezească copiii. Ascultaţi dară flăcăi şi ţineţi bine minte.

— Ascultăm! strigă vătaful paznicilor cât îl ţinea gura.

— Ascultăm! răsunară surd câteva glasuri din curte.

Făcând o plecăciune adâncă, vătaful înmână boierului măciuca și îi sărută mâna. Starostele dădu Pelagheiei răbojul. Majordomul se întoarse spre staroste și-i spuse ce-avea de făcut:

— Să spui primarilor și ajutoarelor lor, dela mic până la mare, să-i păzească de foc pe locuitori și fără preget să urmărească: de s'au întâmplat undeva prin satele Teleev, Medveeca și Goleavin turburări, de s'au văzut pe cer spăimântătoare arătări sau au simțit sub picioare clătinări. Dacă se întâmplă ceva sau se aude vreo minune, să nu pomenească nimic, ci să tacă toți chitic, la stăpânul lor să pofteasscă, doar lui să-i mărturisească și să nu uite nimic!

Pelagheia Petrovna, primind dela clucer inelul cu chei, îi dădu aceeași poruncă pe larg și amănunțit.

Majordomul făcu un semn cu mâna. Vătaful paznicilor, starostele și clucerul ieșiră odată, iar după el urmă majordomul. Pelagheia Petrovna ascunse sub pernă răbojul și cheile, înfoie mai bine fânul cuicușului, stinse toate lumânările afară de cea de pe pupitrul cu cartea și, după ce ură boierului somn ușor, plecă.

Se făcu o liniște adâncă... Cât timp ținuse ciudata ceremonie, Alexandr șezu la picioarele lui Golovin și nu îndrăzni să facă nicio mișcare, știind că are pe sufletul său nu mai puțin de șase greșeli.

Golovin puse mâna lui grea pe capul lui Alexandr și-l întrebă:

— Ai văzut motanul sau ai mințit?

— Nu, nu l-am văzut. Am mințit.

— Pentru ce? Să minți numai în clipe grele și când e nevoie să-ți scapi viața...

Golovin tăcu o clipă și-l mai întrebă:

— De ce ai râs la masă?

— In ochii doamnei licăreau niște luminițe... Erau atât de vesele!

— Să te ferești, băiatule, de ochii femeilor. Pentru ce ai cerut numai casă?

— Nu-mi place purcelul: seamănă a copil.

— Așa. „Fii cumpătat la mâncare și la băutură". E înțelept. Omul trebue să fie mai presus de pofte...

— Dacă n'ai ce să mănânci e bună și casa...

— Tu ai întrebat: „Cine o să mănânce toate astea?" Cum cine? Aia de afară! îi spuse Golovin, făcând roată cu

mâna. Astăzi, mulţumită ţie şi maicăi-ti, se vor sătura două sute de oameni.

Mâna lui Golovin apăsa tot mai greu capul lui Alexandr. Încercă el, dar nu izbuti să şi-l îndrepte în sus. Boierul apăsă capul lui Suvorov până aproape de genunchi...

— Iar, pentrucă ai fost obraznic, iată ce ţi se cuvine!

Alexandr se lovi rău cu nasul de genunchi. Sângele îi ţâşni din nas. Atunci se smulse de sub mâna lui Golovin şi începu să ţipe.

— Vai, doamne, se sperie bătrânul, te-am rănit cumva la nas ? Vai, vai! M'a împins necuratul... Iartă-mă pe mine, netrebnicul!

Şi deodată Golovin apucă măciuca, fugi la fereastră şi începu să bată în oblon. În aceeaşi clipă răsunară în curte fluierături, se auziră strigătele pe mai multe glasuri ale paznicilor, bubuiră măciucile şi toaca de lemn, sunară cornurile şi toaca de fier.

Golovin răsturnă pupitrul cu cartea şi, dându-şi ochii peste cap, căzu în fotoliul său. Lumânarea se stinse. Lumina numai candela din ungher.

Alexandr, speriat, se repezea când la o uşă, când la cealaltă, dar amândouă erau încuiate pe din afară. Zadarnic lovea cu picioarele şi cu pumnii în uşă. Nimeni nu-i răspundea. Şi apoi nici bătăile lui neputincioase nu puteau răzbi afară, în larma bubuiturilor, a sgomotului şi a sunetelor din curte.

Alexandr văzu că n'are nicio portiţă de scăpare. Se apropie atunci de Golovin. Boierul zăcea cu ochii închişi şi părea să fi adormit.

Afară, sgomotul se potoli treptat şi până la urmă încetă. Alexandr aşeză la loc pupitrul şi cartea, aprinse dela candelă lumânarea şi o lipi de pupitru.

Stând lângă fotoliu, deschise încet cartea şi de bucurie scoase un strigăt surd. De când visase el să aibă cartea asta! Îi povestise taică-său multe din ea, dar nu izbutise s'o găsească nicăieri, cu toate că i-o făgăduise de atâta vreme. Da! Iată cartea lui Quintus Curtius despre isprăvile săvârşite de Alexandru cel Mare, regele Macedoniei, tradusă din porunca Majestăţii Sale Imperiale, din limba latină în cea rusă, în anul domnului 1709 şi tipărită la Moscova, în luna Decembrie a anului 1711.

Trezit din somnul său uşor de exclamaţia lui Suvorov, boierul îi puse drăgăstos mâna pe umăr şi-l întrebă :

— Te-am lovit tare la nas?

— Nu-i nimic, nu-i nimic, domnule!... Ce carte frumoasă aveţi!

— Aşa e! Eu o citesc când nu pot să dorm. Ia stai...

Cu mâna tremurândă, Golovin deschise cartea la pagina douăzeci şi unu şi începu să citească tare:

— „...Mulţi filosofi şi oratori îl înconjurau pe Alexandru, afară de Diogene, care se afla pe atunci în Corinth. El trăia într'un butoi şi nu-l lua în seamă pe Alexandru. Mirat, Alexandru îl întrebă ce ar dori. Diogene îi răspunse: „Doresc să nu-mi iei ceea ce nu-mi poţi da". Alexandru foarte mulţumit de răspuns zise către ai săi: „Dacă n'aş fi Alexandru, aş vrea să fiu Diogene". Şi, întorcându-se iar către Diogene, îl întrebă: „Oare n'aş putea să-ţi dau nimic?" Dar Diogene îi răspunse: „Dă-te niţel la o parte şi nu-mi lua lumina soarelui..."

Acoperind pagina cu mâna, Golovin îl întrebă:

— Dar tu care din doi ai vrea să fii: Alexandru cel Mare sau Diogene? Spune, ce ţi-ar plăcea?

Alexandr răspunse repede:

— Diogene n'ar fi putut să fie Alexandru, domnule!

— Bine, dar celălalt?

— Să fii Alexandru cel Mare şi să ajungi sărmanul Diogene! După atâta slăvire şi glorie, să locueşti într'un butoi!

Golovin râse:

— Da, dragul meu, asemenea lucruri nu s'au petrecut niciodată... Acum, ascultă mai departe! Golovin întoarse câteva pagini

— Dă-mi să citesc eu, zise Alexandr, iar dumneata ascultă.

Golovin se învoi. Alexandr începu să citească şi uită tot ce se afla în jurul lui. Gazda se lăsa când şi când furată de somn şi aţipea. Atunci Alexandr ridica glasul. Golovin deschidea ochii speriat, sărea din fotoliu, apuca măciuca, se ducea la fereastră şi ciocănea cu putere. Din curte i se răspundea îndată cu fluierături. Toaca de lemn, măciucile, cornurile, sunetul clopotului şi toaca de fier nu conteneau timp de câteva minute. Apoi se făcea iarăşi linişte.

— Citeşte mai departe! poruncea boierul.

Alexandr citea tot mai încet, tot mai încet. Până la urmă, Golovin începu să sforăe. Lumânarea abia mai pâl-

pâia. Cu toate că pe măsuță se mai aflau și alte lumânări, Alexandr închise cartea și se întinse pe patul de fân înfoiat, pregătit pentru boier. Lumânarea mai clipi odată și se stinse. Gazda sforăia, nu glumă. Pesemne că adormiseră și cei din curte: ciocăniturile și bubuiturile amuțiseră. Adormi și Alexandr.

Satul Semionovscoie

Avdotia Fedoseevna se întorcea amărîtă dela Golovin. Boierul Vasilii Vasilievici căzuse în mintea copiilor, iar ea nu făcuse nicio ispravă. Nu numai că nu încercase să-l sperie pe Alexandr cu greutățile milităriei, ci dimpotrivă îi dăruise opera lui Quintus Curtius, cartea lui favorită, și înmânându-i-o îi spuse:

— Incearcă să fii și ca Alexandru cel Mare și ca înțeleptul Diogene. Incearcă!

Vasia, plângând, își luă rămas bun dela Suvorov și în clipa despărțirii îl tot ruga pe taică-său să-l înscrie și pe el ca soldat în regimentul Semionovschi.

— Bine, îl mângâia el pe Vasia, când ai să crești cât Suvorov, am să te înscriu. Ia, măsurați-vă.

Alexandr și Vasia se așezară unul în spatele celuilalt. Vasia, care avea șapte ani (nu e vorbă, se silea el să-și înalțe cât mai mult gâtul), era numai cu patru centimetri mai mic decât Alexandr. Și Avdotia Fedoseevna se simți jignită că odrasla ei era atât de pipernicită.

— Ești menit să fii în flancul stâng al companiei a douăsprezecea din regiment, îi spuse fiului ei.

— In schimb, la flancul drept al companiei întâi va fi Proșca Uriașul, răspunse Alexandr.

Cei dela conacul boierului Golovin nu-l văzuseră de multă vreme pe stăpânul casei atât de bine dispus. Ieși chiar el să-și petreacă musafirii până la noua intrare, ținând de braț pe Avdotia Fedoseevna. După ei mergea Prascovia Timofeevna, având la dreapta și la stânga ei pe Vasia și pe Alexandr, care ducea la subțioară cartea lui Curtius.

Slugile în haine de sărbătoare se aliniaseră pe două rânduri lungi dela ieșire până la trăsurica sărăcăcioasă a Suvorovilor. Golovin însuși ajută pe Avdotia Fedoseevna să se urce în trăsură.

Caii porniră. Douăzeci de vânători în uniforme roşii, după moda poloneză, împodobite cu găietane, pantaloni albaştri şi cizme cu pinteni mari de aramă, călăreau pe două rânduri în urma trăsurii : ei aveau poruncă să petreacă musafirii până la stâlpul de hotar al domeniilor lui Golovin.

Tot drumul spre casă, Avdotia Fedoseevna n'a spus o vorbă fiului ei. Alexandr a deschis cartea lui Quintus Curtius şi s'a apucat să citească de unde rămăsese noaptea trecută, după ce adormise Golovin.

Vântul îi răsfoia paginile...

Când ajunseră în vâlcea şi văzură acoperişul năpădit de muşchi al conacului Suvorovilor, Avdotia Fedoseevna oftă, se întoarse spre băiat, îi luă obrazul în mâini şi-l sărută, şoptind :

— Bietul mamii soldăţel !...

Începură să se pregătească de plecare la Moscova, unde aveau să rămână toată iarna, fiindcă Alexandr n'avea cu cine să înveţe „ştiinţele care i se cereau" şi apoi nu se găseau nici cărţile trebuincioase.

La uşile hambarelor şi ale cămărilor puseră lacăte mari ca nişte colaci şi peceţi de ceară. Mironîci, unchiul lui Alexandr, trebuind să rămână la conac, s'a îmbătat de inimă rea şi a fost pedepsit să stea închis în grajd.

Mai întâi porni un mic convoi cu provizii : făină, murături, miere de albine şi mere. In urma ultimei căruţe, legat de lanţ, tropăia Şermac, mânzul favorit al lui Alexandr, căutând pieziş cu ochii lui însângeraţi.

O zi mai târziu, plecară şi Suvorovii, în două trăsuri, la Moscova : tatăl cu fiul în prima, iar mama cu fiica în cea de-a doua. Cărţile, împachetate într'o rogojină, erau puse la picioarele lui Alexandr.

Intr'o dimineaţă geroasă, Suvorovii intrară în Moscova. Capitala îi întâmpină în dangăt de clopote, în freamătul şi croncănitul cârdurilor de stăncuţe. Lângă porţile Nichitinschie, aproape de primărie, îi ajunse din urmă şi convoiul cu provizii.

Alexandr sări primul din trăsurică. Părinţii, ocupaţi cu descărcatul căruţelor, n'au băgat de seamă numaidecât lipsa fiului.

— Unde-o fi ? întrebă maică-sa.

I s'a răspuns că Alexandr l-a deslegat pe Şermac, a încălecat pe deşelate şi a plecat nu se ştie unde. Obişnuiţi

cu pornirile inimosului lor fiu, părinții nu se neliniștiră. Mama dădu cu desnădejde din mână.

Trecând în goana mare pe lângă Cremlin, Alexandr ieși din oraș și apucă pe ulița satului Pocrovscoie. Dincolo de sat se întindea câmpul Semionovscoie. Alexandr își struni calul și-l lăsă la pas. Aceste locuri îi erau prea puțin cunoscute, dar cum îl întreceau mereu din mers ofițerii de cavalerie însoțiți de ordonanțele lor, iar Alexandr la rândul lui întrecea căruțe militare și patrule, nu era nevoie să întrebe de drum, căci toți se îndreptau spre unul și același loc, spre un câmp mare de instrucție, bătătorit de cisme soldățești, care se întindea între grădina de zarzavat și crâng. Dintr'acolo se auzeau sunetele ascuțite ale flautelor și bubuitul tobelor. Pe câmp se făceau exerciții militare. Comandanții ordonau, soldații mărșăluiau și învățau să mânuiască arma.

In careul curții regimentului, împrejmuit de magazii lungi, se vedeau chesoanele regimentare cu oiștile ridicate în sus. Erau vopsite în diferite culori : albe, cele în care erau puse corturile ; cele bisericești albastre, cu îngeraș pictați pe laturi ; cele cu cassa de bani, galbene și având pictat deasupra cornul abundenței, din care se revărsau bani de aur ; chesoanele de muniții erau roșii, cu un butoi de pulbere zugrăvit pe ele ; cele cu medicamente erau tot albastre, cu borcane de doctorii ; chesoanele de artilerie erau de un roșu aprins, cu grenade în explozie și fulgere ; cele administrative, albe cu dungi albastre, iar ca desen câte o călimară cu pană de gâscă înfiptă în ea. Mai încolo se zăreau căruțele de aprovizionare, vopsite alb cu verde, și cu cornul abundenței încununate de spice. Surugiii, soldați din compania de depozit, curățau caii voinici, legați de niște conovețe lungi. Lângă fierăria neagră cu vatra încinsă se potcoveau caii.

La Statul Major

După ce se sătură de admirat chesoanele, furgoanele și caii, Alexandr își îndreptă calul spre o clădire cu două caturi, bănuind că acolo se află cancelaria regimentului.

Aici soseau mereu ofițeri călare, aruncau ordonanțelor dârlogii și se repezeau pe ușa larg deschisă. Alexandr îl legă pe Șermac de bârna căptușită cu tablă (ca să n'o roadă caii) și intră înăuntru. In odaia de așteptare ședeau față în față,

călare pe capetele unei bănci, două sentinele complet echipate. In mijlocul băncii erau liniate niște pătrate în chip de șah. Sentinelele jucau „dame".

— Stai, puștane! zise prima sentinelă, aruncând o privire spre Alexandr. Unde te bagi? Ce vrei? Cine ești?

— Sunt nevârstnicul Alexandr Suvorov, înscris ca soldat aici la regiment. Am venit să mă prezint.

Sentinela stătea pe gânduri cum să-și mute pionul. Alexandr încercă să se urce pe scară. A doua sentinelă, tot cu ochii pe tabla de șah, îi spuse:

— Așteaptă! Sus nu se poate; acolo sunt în consfătuire ofițerii de stat major.

— Păi tocmai acolo trebue să ajung!

— Așteaptă! Doar ți-am spus odată că nu se poate! Sentinela mută o piesă și fluieră a pagubă: Fire-ai afurisit să fii!

— Te-am bătut! exclamă adversarul, trântind pionul. Scoate gologanii.

Aruncând un ban de aramă din buzunar, sentinela făcu semn lui Alexandr să se apropie și, apucându-l de ureche, zise:

— Ce te ții de capul meu? Uite că din pricina ta am pierdut gologanii. Ce vrei? Ieși afară! Și, trăgându-l bine de ureche, îi arătă ușa.

— Lasă urechea! strigă Suvorov. Și eu sunt soldat!

— Lasă puștanul în pace! De ce-l tragi de urechi? zise a doua sentinelă, așezând pionii. Acum e rândul tău.

Sentinela dădu drumul urechii lui Alexandr și, întorcându-se la tabla de joc, mută o piesă.

Alexandr, fără să mai stea mult pe gânduri, se repezi în sus pe scară, sărind câte trei trepte odată.

— Pune mâna pe el! Ține-l! strigă prima sentinelă, trântind pionul pe tablă.

— Pune mâna pe el! Ține-l! răcni și a doua sentinelă, fără să-și ia privirea dela joc.

Alexandr se trezi sus într'o cameră încăpătoare, plină cu mese de scris. Deasupra uneia erau îngrămădiți cap la cap câțiva furieri, așa cum se întâmplă, în zile de toamnă, să se adune bibanii în iaz, dacă le arunci o coajă de pâine: rămân adunați cap la cap în jurul pâinii și nu se împrăștie până nu înghit ultima fărâmitură. Fiecare furier ținea după ureche o pană de gâscă proaspăt ascuțită și nepătată încă

de cerneală. Ingrămădiți în jurul mesei şoşoteau şi în răstimpuri se înecau de râs.

Din odaia vecină, de care îi despărțea o uşă bine închisă, se auzeau glasuri puternice, întrerupte de hohote vesele.

La o masă, lângă fereastră, şedea singuratic un furier bătrân cu părul cărunt, des şi tuns ca peria. Ținea în dinți pana şi cu un deget muta bilele unui abac, abia atingându-le de parcă s'ar fi temut să nu se frigă. Bătrânul se uită cu coada ochiului la Alexandr. Scoțându-şi căciula din cap, Suvorov se înclină respectuos.

— Bună ziua, domnule!

Bătrânul dădu din cap, scoase pana din gură, o muie în cerneală, scrise ceva în caiet, şi cu o ironie în glas, de care Alexandr nu-şi dădu seama, îi răspunse:

— Bună ziua, bună ziua, domnule!

Apoi, înfigând pana în paharul cu alice, bătrânul îşi scoase tabachera din buzunar, vârî în amândouă nările o priză bună de tabac şi, pregătindu-şi batista despăturită, închise ochii de fericire.

— Hapciu! strănută tare bătrânul, ducându-şi batista la nas.

— Noroc, domnule, zise Alexandr, făcându-i o plecăciune.

— Să trăeşti, Achinf Petrovici! ziseră în cor toți furierii, fără să ridice capul.

Bătrânul îşi şterse nasul şi îi făcu semn lui Alexandr să se apropie:

— Ce doreşti? Cine eşti?

Alexandr explică bătrânului cine este şi ce doreşte.

— Păi tu, scumpule, eşti înscris ca supranumerar la efectiv, fără soldă, şi eşti lăsat la vatră pe doi ani ca să înveți ştiințele care se cer...

— Vreau să fiu încazarmat.

— Oi fi vrând tu multe! Dar eşti încă prea mic de statură. Ivanov! In care companie e încorporat nevârstnicul Suvorov?

Unul dintre furieri, abia ridicând capul, răspunse peste umăr:

— In a opta...

— Aşa. Intoarce-te acasă, scumpule. Unde locueşti? Lângă porțile Nichitinschie? E-hei! Ai întins-o peste toată Moscova. Călare? Ei, atunci, încalecă şi dă-i drumul înapoi, acasă. Fără îndoială că maică-ta plânge după tine.

— Vreau să fiu încazarmat.

— O să vie şi vremea aia. O să fii şi încazarmat...

— Da' unde să învăţ ?

— Dacă-i vorba să înveţi, atunci du-te la şcoala regimentului. Se află chiar lângă compania a opta. Du-te de întreabă la cancelaria companiei. Acolo îţi vor da toate lămuririle.

Alexandr se pregătea să plece.

— Ia stai niţel ! îl opri bătrânul. Ai pe cineva în regiment ?

— Am... pe prim-maiorul Socovnin Nichita, prietenul tatălui meu...

— Socovnin ? Prim-maiorul ? exclamă bătrânul, ridicându-se de pe taburet.

Deodată, toţi furierii se ridicară dela masă, luară poziţia de drepţi şi se întoarseră spre Alexandr.

Bătrânul se sculă, puse pana după ureche, îşi potrivi ţinuta, se apropie de uşa închisă şi ciocăni, aplecându-şi capul.

Râsul şi larma încetară. Bătrânul întredeschise uşa şi se furişă uşurel pe o parte.

Furierii se aşezară pe taburete. Hârtiile începură să foşnească, penele să scârţâe.

Uşa se deschise pe jumătate şi apăru Achinf Petrovici, rostind solemn :

— Soldat Suvorov, la prim-maiorul...

Il lăsă pe Alexandr să treacă înainte, închise uşa după el şi ameninţă cu degetul pe furieri.

Alexandr intră într'o cameră spaţioasă, unde plutea ca un nor fumul de tutun. Pe rastelul din colţ erau patru drapele înfăşurate.

In faţa intrării, la o masă mare, acoperită cu stofă verde, şedea un ofiţer semeţ şi chipeş, îmbrăcat în uniformă. In jurul mesei, tinerii cu mondirele descheiate trăgeau din pipe.

— Salutare, voinicule ! zise Socovnin, zâmbind din ochi lui Alexandr.

— Bună ziua, domnule ! răspunse Alexandr, făcând o plecăciune.

Ceilalţi râseră.

— Nu e bine, nu se răspunde aşa ! îl corectă Socovnin, privindu-l cu atenţie. Trebue să stai drepţi şi să spui aşa :

„Să trăiți, înălțimea voastră!“ Tăticul cum o duce cu sănătatea?

— Foarte bine. Vă dorim același lucru, înălțimea voastră! răspunse Alexandr, luând poziția de drepți.

Socovnin zâmbi.

— Văd că o să iasă din tine un adevărat soldat. Vino mai aproape de mine. Vasilii Ivanovici te-a trimis la regiment?

— Nu, am venit singur, domnule prim-maior.

— Ați sosit de mult la Moscova?

— Astăzi dimineață, domnule.

— Așa vasăzică! Și tu te-ai prezentat singur la regiment? Meriți toată lauda. Și ce dorești?

— Să servesc Majestății Sale, domnule prim-maior.

— Păi tu, frumușelule, trebue mai întâi să înveți. Dacă vrei, voi da ordin să fii înscris la școala regimentului... Achinf Petrovici! strigă Socovnin.

Bătrânul intră numaidecât și rămase smirnă lângă ușă.

— Dă ordin să înscrie pe soldatul Suvorov la școala regimentară, în clasa soldaților. Dar ia stai puțin: Hannibal Avram Petrovici mi-a povestit că te pricepi bine în ale milităriei. N'ar fi mai bine să te înscriu direct în clasa inginerilor?

— Nu, domnule, mai întâi în clasa soldaților.

— Fie cum vrei tu. Acolo sunt cei de-o vârstă cu tine. Deocamdată însă du-te acasă.

— Nu am voie să mă duc la școală chiar acum?

— Chiar acum? Fie și așa, voința e mai tare decât suferința. Achinf Petrovici, ordonă să fie condus la școală.

— Am calul aici, își aminti Alexandr.

— Ai venit călare? Să duci calul la grajd. Achinf Petrovici, dă dispoziții. La revedere, ostașule! Vezi-ți de slujbă și învață bine!

Alexandr făcu o plecăciune.

— Zi: „Rămâneți cu bine“ îi șopti Achinf Petrovici.

— Rămâneți cu bine, domnule prim-maior!

Socovnin îi răspunse dând încet din cap.

După plecarea lui Alexandr, în camera de consfătuire începu iarăși râsul și larma.

In cancelarie, Achinf Petrovici porunci:

— Ivanov!

— Ordonați!

— Condu pe soldatul Suvorov la şcoala regimentară, în clasa soldaţilor. Spune-i lui Buhgolţ că e ordin dela Socovnin. Calul lui Suvorov să fie dus la grajdul companiei grenadierilor. Să i se dea ovăz. Să fie curăţat. Să i se cerceteze potcoavele.

— Calul meu nu e potcovit, zise Alexandr. E dela ţară...

— E nepotcovit — atunci să se potcovească!

— Am înţeles! Mergem.

Furierul îl luă de mână pe Alexandr şi-l duse din cancelarie, jos pe scară.

In camera de aşteptare, sentinelele jucau înainte „dame". Văzând pe Alexandr, prima sentinelă îi zise:

— Aha! Ce ţi-am spus eu: să nu te duci sus... Acu o să dai de dracu.

Furierul îi spuse din mers:

— Tatăl lui e prieten cu prim-maiorul...

— Na-ţi-o bună! exclamă a doua sentinelă. Tu, dragul meu, nu cumva i-ai spus că te-am tras de urechi?

— Ba i-am spus, răspunse Alexandr, fără să se oprească.

— Aşa! Atunci însemnează că nu tu, ci eu o să dau de dracu! şi întorcându-se spre tabla de joc adăugă: — E rândul tău să muţi.

In curte, Alexandr arătă furierului pe Şermac. Calul flămând bătea din copite, rozând îmbrăcămintea de tablă de pe conovăţ.

— Nene, porunceşte să adape calul. Am venit cu el dela drum lung...

— Bine. Dar de ce călăreşti pe deşelate? E mai greu şi pentru cal şi pentru călăreţ. Hai, ţărane! Să mergem.

CAPITOLUL PATRU

Şcoala regimentară

Şcoala regimentară, unde-l dusese furierul pe Alexandr Suvorov, se afla într'o casă nouă, încăpătoare, cu două caturi.

Furierul îl conduse de-a-dreptul în clasa soldaţilor, unde se ţinea lecţia de aritmetică. Alexandr văzu acolo câteva mese lungi, nevopsite; în jurul lor şedeau elevii. Aici

erau şi băieţi, în haine civile, şi soldaţi mai în vârstă. Condeiele elevilor scârţâiau pe tăbliţele de ardezie. Printre mese se plimba profesorul în uniformă verde. Gesticulând cu linia, dicta o problemă.

— Fost trei butoi plin cu vin. Una din ele gol. Două plin. Una treizeci vedre. A doilea cincisprezece vedre. A treilea zece vedre. Ai scris ? Zece vedre la butoi trei. Ai scris? Butoi gol fost treizeci vedre. Aşa... Tu pentru ce venit ? întrebă profesorul, împingând pe furier cu linia în piept.

— Am venit din ordinul domnului prim-maior Socovnin să înscriu la şcoală pe soldatul Suvorov.

Profesorul îl atinse uşurel pe Suvorov cu linia în tâmplă şi exclamă :

— O dummer Kerl ![1] Soldat eşti tu ?

— Gewiss, ich bin ein Soldat ![2]

— Um Gottes willen ! Er spricht deutsch ![3]

— Nicht viel, mein geehrter Herr ![4]

— O pun păiat ! Unde se stai ? Este atât de mic ! Aici !

Profesorul arătă cu linia una din bănci.

Uitându-se într'acolo, Alexandr exclamă cu bucurie :

— Proşca ! Dubasov !

— Pentru alţii Proşca, iar pentru tine mai sunt încă Prohor Ivanovici, mormăi cu voce groasă de bas uriaşul soldat.

Proşca se mişcă în bancă, spre a-i face loc lui Alexandr.

Suvorov se aşează între el şi vecinul său, un băiat gras, cu obrajii trandafirii.

Apucând mâna lui Proşca, Suvorov încercă să i-o strângă.

— Vezi să n'o striveşti, surâse Proşca, fără să-şi retragă mâna de fier.

— Voi sunteţi Kameraden ! ?[5] exclamă profesorul.

— Stimmt ![6] răspunse Proşca, aşezându-se pe bancă lângă Alexandr.

---

[1] O dummer Kerl ! — O, prostule ! în limba germană. (N.R.)

[2] Gewiss, ich bin ein Soldat ! — Desigur, sunt soldat ! în limba germană. (N.R.)

[3] Um Gottes willen ! Er spricht deutsch ! — Dumnezeule, vorbeşte nemţeşte ! în limba germană. (N.R.)

[4] Nicht viel, mein geehrter Herr ! — Puţin, stimate domnule ! în limba germană. (N.R.)

[5] Kameraden — Camarazi, în limba germană. (N.R.)

[6] Stimmt — Exact, în limba germană. (N. R.)

— Marş ! — făcu profesorul semn cu linia către furier. — Dubasov !

Dubasov se ridică.

— Şi tu, Suvor ! Ridicat !

Suvorov se ridică pe tăcute, odată cu Proşca. Îi ajungea abia până la brâu. Toţi elevii se întoarseră spre ei.

— Suvor ! Urcat auf der Bank [1].

Alexandr sări pe bancă.

Toţi băieţii au început să râdă : capul lui Alexandr ajunsese acum ceva mai sus de umărul lui Proşca Dubasov.

— Tot nu ajuns ! Profesorul plescăi din limbă compătimitor, oprindu-se în faţa lui Dubasov. Ai văzut, Kinder ! [2] Ăsta — înalt, şi ăsta — mic. Ăsta pod tare înalt. Stăpân nu pune la pod mobilă bun. Numai vechitur. Gol...

Profesorul se apropie şi-l ciocăni cu linia în frunte pe Proşca Dubasov, bombănind.

— Bum ! Bum ! Bum ! Gol ca butoi de vin.

Câţiva dintre elevi râseră prefăcut. Deosebit de slugarnic râdea cu glăscior ascuţit vecinul cu faţa trandafirie care şedea în dreapta lui Suvorov. Era un băiat de vreo cincisprezece ani, bine îmbrăcat, cu manşete de dantelă la haină. Dubasov se uită tăcut cu coada ochiului la profesor. Buhgolţ vorbea înainte în bătaie de joc :

— El fost la Berlin, fost la Potsdam. El a văzut Friedrich-Wilhelm der Grosse [3] ; acum Keiser [4] este acolo — şi profesorul arătă cu linia spre podea : în mormânt întunecos şi rece.

— Dar ce-i cu aritmetica ? întrebă Alexandr.

— Aha ! Bine ! Eu voi repeta problem... Un proprietar avut trei butoi plin cu vinul, unul fost gol. El nu avut măsură şi vrut să bea cinci vedre de vinul.

— Numai de unul singur n'o să izbutească ! observă Alexandr.

— Halt dein Maul [5] ! Buhgolţ meditä şi adăugă : El invitat prieteni şi cu ei beut.

---

[1] Auf der Bank — Pe bancă, în limba germană; deci : „Urcă-te pe bancă." (N.R.)

[2] Kinder — Copii, în limba germană. (N.R.)

[3] Friedrich-Wilhelm der Grosse — Friedrich-Wilhelm cel Mare. (N. R.)

[4] Keiser — Împărat, în limba germană. (N.R.)

[5] Halt dein Maul — Tacă-ţi fleanca, în limba germană. (N. R.)

— Sie werden begossen [1], îl contrazise Alexandr.

— Halt die Schnautze [2] ! strigă Buhgolț, lovind cu linia peste masă.

Repetă cuprinsul problemei și adăugă :

— Foarte simplu problem. Dacă Dubas rezolvat primul, Suvor va primi una lovitur. Dacă Suvor rezolvat primul, atunci Dubas va primi una lovitur. — O, nu prima și nu ultima lovitur. Toți înțeles ?

— Am înțeles ! Am înțeles ! strigară în cor și elevii cei mici și cei mai mari, înțelegând ceea ce era mai principal : că nimeni în afară de Dubasov și Suvorov nu e obligat să rezolve problema.

Băiatul cu obrajii trandafirii scuipă pe tăblița lui, șterse cu manșeta de dantelă tot ce scrisese mai înainte și o împinse împreună cu condeiul către Alexandr.

— Repede terminat lecția. Rezolvat iute problem ! porunci Buhgolț.

Dubasov, cu mâna-i enormă, își feri tăblița de privirea lui Alexandr și încrețindu-și fruntea își propti condeiul de vârful nasului. Alexandr schiță ceva pe tăblița pe care i-o împrumutasè colegul și i-o înapoie. Pe tăbliță era desenat un purcel cu coada sfredel, iar dedesubt scria : „Asta ești tu".

Fără să ia seama la elevi, Buhgolț se plimba prin clasă gesticulând cu linia, fredonând un marș printre dinți.

Vecinul șterse de pe tăbliță purcelul și îi șopti lui Alexandr :

— Ochi de rac ! apoi scrise : „Iar tu ești un rac".

Alexandr adăogă două litere după cuvântul „rac" [3], și îi înapoie tăblița.

Observând mișcarea, Buhgolț strigă :

— Iusupov Sergius, nu trebue ajutor pe Suvor ! Rezolvat singur !

Cu asemenea giumbușlucuri și ceilalți elevi își scurtau sfârșitul lecției : unii se jucau de-a „spânzurătoarea", alții de-a „capcana". Numai Prohor Dubasov se căznea cu problema și, oftând și frământându-se în bancă, ba se uita împrejur , ba se întuneca la față. Tăblița lui era plină de adunări și scăderi cu cifrele date.

---

[1] Sie werden begossen — Or să se îmbete. (N.R.)

[2] Halt die Schnautze — Inchide pliscul. (N.R.)

[3] Adăogând literele „a" și „n" la cuvântul „rac", acesta se prefăcea în „răcan", adică soldat prost. (N. R.)

Deodată, răsună în curte cornul, ceea ce însemna sfârșitul lecției.

Buhgolț întrebă mai întâi pe Dubasov:

— Ce auzim dela tumita, înalt Tubasov?

— Eram cât pe ce s'o rezolv, dar a sunat cornistul.

— O! am spus: pod înalt, prost möbliert[1]. Ei, ce spune mic deștept? Am văzut că de câteva moment ai căpătat rezultat.

Alexandr răspunse:

— Nu, eu n'am rezolvat-o. Nici nu m'am gândit s'o rezolv...

— Cum? Cum ai îndrăznit?

— Nu se cade, domnule. Dumneavoastră ați spus: dacă o rezolv eu, atunci mănâncă bătaie Dubasov?

— Am spus.

— Iar dacă o rezolvă el, mănânc eu bătaie?

— Am spus.

— Atunci mai bine, niciunul din noi să n'o rezolve și n'o să aveți pe cine bate...

Buhgolț rămase cu gura căscată de mirare și se făcu stacojiu la față. Elevii își țineau suflarea, așteptând ca profesorul să se repeadă asupra novicelui, să-l lovească cu linia pe unde o nimeri. Dar Buhgolț începu deodată să râdă, plesnindu-se peste frunte:

— O! Ce prost ești tu, Iohann!

Lovi ușurel pe Suvorov peste frunte și plecă rușinat din clasă.

Elevii înconjurară pe Dubasov și Suvorov. Unii râdeau de Dubasov, alții susțineau că în niciun caz novicele n'ar fi putut să deslege problema. Serghei Iusupov, vecinul lui Suvorov, îl ataca furtunos.

— Ce-ți holbezi așa ochii de rac? striga Iusupov. Nu vezi că minți — știi tu s'o rezolvi?

— O rezolv!

— Punem rămășag?

— Cine cată ceartă, a făcut-o fiartă!

— Când ți-oi da una — te las lat!

— Iar eu nu-mi murdăresc mâinile cu tine!

— La o parte, băieți! zise Dubasov, dând la o parte elevii. Faceți loc! Hai, Saşenca, dichisește-l!

---

[1] Möbliert — mobilat, în limba germană. (N.R.).

Alexandr își aplecă grumazul ca un taur și-l lovi puternic cu capul pe Iusupov în piept, apoi îi mai „șterse" și două cu palma peste fălci.

Iusupov se prăbuși pe duşumea.

— Scoală, prinţişorule drăgălaş, zise Dubasov. Hai, încă odată!

Abia sări în picioare Iusupov, că Suvorov se și repezi asupra lui, dar de data asta fără succes: Iusupov își feri pieptul cu pumnul stâng, iar cu cel drept lovi pe Suvorov în gură. Alexandr se înţepeni pe picioare și izbi cu pumnul în nasul lui Serghei, umplându-l de sânge. Și se încăierară, bătându-se ca chiorii, cărându-și la pumni unul celuilalt. Camarazii îi îndemnau cu strigăte și fluierături.

Retrăgându-se în faţa atacurilor lui Alexandr, Iusupov prinse o clipă prielnică și-l lovi în tâmplă. Suvorov văzu stele verzi și căzu jos.

Deodată, se făcu liniște. O mână puternică îl ridică pe Suvorov de pe duşumea și-l puse pe picioare. Alexandr deschise ochii. Elevii se împrăștiaseră prin colţuri, iar Alexandr văzu în faţa sa pe taică-său în uniforma regimentului Preobrajenschi și lângă el pe prim-maiorul Socovnin. Pe la spatele lor se iţea Buhgolţ.

— Ce faceţi aici? strigă sever Socovnin.

— Rezolvăm o problemă, înălţimea voastră, răspunse Dubasov, susţinând pe Alexandr, care abia se ţinea pe picioare.

— Cine s'a bătut cu el?

— Haide, arată-te, frumosule! strigă Dubasov. Ce te tot ascunzi în spatele altora?

Serghei Iusupov păși în faţă.

— Frumos vă mai şade!

Suvorov avea ochiul umflat, cu o mare vânătaie dedesubt. Iusupov era cu nasul însângerat.

— Iusupov! La răcoare. Pe trei zile. Numai pâine și apă. Șterge-o!

Iusupov răspunse hotărît:

— Am înţeles, domnule prim-maior.

— Iar tu, Suvorov, du-te cu taică-tău! Știe el ce are de făcut...

Socovnin se întoarse și ieși. Tatăl apucă de mână pe Alexandr și, dându-i una după ceafă, îi arătă drumul spre uşă.

— Şi tu, Prohor, să-ţi fie ruşine — n'ai putut să stăpâneşti nişte mucoşi ! îl mustră Vasilii Ivanovici pe Dubasov.

— Nu s'a putut, înălţimea voastră : trebuia să rezolvăm problema.

La uşa şcolii, Alexandr văzu doi cai : pe Şermac şi murgul lui taică-său. Un grenadier din regimentul Semionovschi îi ţinea de dârlogi. Curăţat până la luciu, sub noua lui şea şi valtrap de grenadier, Şermac se lăsa nerăbdător când pe un picior, când pe altul, nemulţumit de greutatea neobişnuită a copitelor : fierarul regimentului pusese mâna pe el şi-l potcovise.

Fără să schimbe un cuvânt, Suvorovii se întorceau călare acasă. Abia lângă porţile Nichitinschie tatăl se uită la Alexandr şi-l întrebă surâzând :

— A fost grea problema ?

— Uşoară, tăticule.

— Ai rezolvat-o ?

— Am rezolvat-o.

— Dar prima bătălie ai câştigat-o sau ai pierdut-o ?

— Am câştigat-o, tăticule, însă cu pierderi, răspunse Alexandr, pipăindu-şi ochiul umflat.

— Ce să fac acum cu tine ?

— La greşală egală, pedeapsă egală, tăticule.

— Atunci pe trei zile la răcoare, numai cu pâine şi apă.

— Bine, tăticule.

— Dar ce-o să spună maică-ta ? Ea m'a trimis să te caut. N'a putut să aştepte nici măcar o oră... A ghicit că ai şters-o la regiment...

Inainte de a intra în casă, Vasilii Ivanovici descuie magazia rece şi-l închise pe Alexandr acolo. Se duse apoi să-i dea raportul Avdotiei Fedoseevna.

Mama, indignată, smulse cheia dela magazie din mâinile lui Vasilii Ivanovici şi se repezi să dea drumul băiatului. Vasilii Ivanovici îi porunci să-i ducă lui Alexandr „Istoria romanilor".

Alexandr refuză categoric să iasă din magazie. Maică-sa încercă să-l scoată cu de-a-sila. Alexandr se opunea din răsputeri. Ea îl grămădi într'un colţ şi încercă să-l ducă în braţe. Alexandr se apără cu atâta furie, încât maică-sa renunţă, trânti uşa magaziei, trase zăvorul şi plecă, strigându-i :

— O să mă rogi tu singur, când ai să îngheţi. Atunci, poţi să te rogi, că n'am să-ţi dau drumul !

— Mămico ! Spune şi tu, cum aş putea să ies ? La regiment, Serghei Iusupov trebue să stea la răcoare trei zile.

— Da' ce, Iusupov ţi-e frate ? Nu vezi cum te-a lovit la ochi ?

— Sigur că-i frate ! Eu i-am umplut nasul de sânge !

— Dacă-i aşa, n'ai decât să rămâi unde eşti ! Vezi că ţi-au şi îngheţat picioarele. Stai niţel !

Mama plecă şi se întoarse cu nişte pâslari :

— Să-ţi schimbi imediat încălţămintea.

Alexandr se uită cu coada ochiului la pâslari, dar nu se mişcă.

Mama îl îmbrăţişă şi, scuturându-l de umeri, spuse :

— Cu cine oi fi semănând de eşti atât de îndărătnic ?

— Cu tine, mămico ! răspunse Alexandr.

Mama trase zăvorul şi încuind magazia zăngăni înadins lacătul.

La lumina slabă a zilei de toamnă, Alexandr începu să citească :

„Tinerii romani, pregătiţi pentru serviciul militar, şi-au însuşit arta militară, obişnuindu-se în tabere cu greutăţile cele mai aspre. Nu umblau după ospăţuri săţioase, ci după arme bune şi cai de ispravă. Datorită acestui fapt, greutăţile, oricât de mari ar fi fost, nu-i mai puteau speria pe aceşti tineri şi nu era duşman de care să le fie teamă, căci prin bărbăţia şi vitejia lor învingeau toate..."

Ziua scurtă era pe sfârşite ; se lăsase amurgul şi în magazie se făcuse întuneric. Alexandr îşi simţea mâinile şi picioarele înţepenite. De afară se auzeau voci. Urui zăvorul. Uşa se deschise şi în faţa lui Alexandr apăru maică-sa cu lumânarea aprinsă în mână, iar lângă ea Proşca Uriaşul.

— Hai, ieşi de aici ! îi porunci Proşca. Lasă joaca. Socovnin a poruncit ca sergentul Iusupov să fie scos dela răcoare...

De bucurie, Alexandr cântă cocoşeşte, îşi îmbrăţişă mama şi o trase de mână spre casă.

— Vezi că ţi-ai uitat cartea ! Măi-măi ! îl mustră Avdotia Fedoseevna.

Proşca luase însă cartea şi, cântărind-o în mână, zise :

— Popa citeşte, fierarul făureşte, iar soldatul slujba-şi împlineşte...

In odăiţa de lângă bucătărie, Alexandr se lipi de sobă să se încălzească. Pe masă era pregătită o gustare. Avdotia

Fedoseevna îl pofti pe Proşca la masă şi începu să-l ospăteze.

— Stai şi tu! îl sfătui Dubasov pe Alexandr. Ia o înghiţitură de vinişor, o să te încălzeşti mai repede.

— Adevărat că Iusupov e sergent? întrebă Alexandr.

— Sergent cu manşete. Dar tu nu-l pizmui! Cine face pe vulpea, se îmbracă şi în pielea lupului... In sănătatea dumneavoastră, doamnă Avdotia Fedoseevna!

— Mănâncă, Prohor Ivanovici, şi să-ţi fie de bine. Mi-ai făcut mare bucurie că l-ai eliberat pe Saşenca.

— Mai încape vorbă? Ori faci slujbă dreaptă, ori de nu, lasă-te păgubaş. M'am gândit eu: Cum vine asta? Socovnin i-a dat drumul sergentului, iar tovarăşul meu să rămână la răcoare?!

— Dar cum de ţi-a venit în minte?

— Păsărilor li s'au dat aripi, iar omului judecată. Boierul Vasilii Ivanovici e un om drept şi mi-am zis că n'o să-şi ierte fecioraşul. Şi ce-i drept, pentru aceeaşi vină, aceeaşi pedeapsă se cuvine. M'am învoit dela şefi şi m'am repezit să fac o bucurie stăpânei mele.

— Mulţumesc, Prohor Ivanovici, mai bea un păhărel!

— Vai, că tare mai e!

— Dă-o de duşcă... greu o să-i mai fie lui Saşenca la militărie...

— Ce să-i faci! Soldatul e omul stăpânirii: o duce cum poate, când sărind, când târîş, când grăpiş, ba mai umblă şi în patru labe.

Alexandr asculta moţăind pe Dubasov, care se ameţise. Capul îi cădea în piept: îl învingea somnul. Aţipea. Prohor se sculă dela masă, îl luă în braţe şi-l duse în pat.

In serviciul activ

La 1 Ianuarie 1748, sosi la Sanct-Petersburg, după un concediu de şase ani, Alexandr Suvorov, caporal al companiei a opta de gardă imperială din regimentul Semionovschi. Regimentul fusese mutat din Moscova la Petersburg, în anul 1744. Suvorov călătorise spre capitală cu poştalionul. Fusese precedat de un mic convoi cu merinde şi de calul său, Şermac, trimis sub supravegherea a doi flăcăi, dintre iobagi.

In vremea aceea, comandantul regimentului, Stepan Feodorovici Apraxin, pusese întreaga sarcină a gospodăririi regimentului pe umerii prim-maiorului Socovnin, în care avusese întotdeauna încredere, destinându-l să-i fie urmaș, căci Apraxin însuși, având prieteni la curte, nădăjduia o avansare.

Socovnin trebuia să semneze ordinul de încorporare în compania a treia a caporalului Alexandr Suvorov, întors din concediu. Prim-maiorul îl ținea minte și dori să-l vadă. Plantonul îl invită pe Suvorov la cancelaria Statului Major.

Suvorov intră în cabinetul prim-maiorului și se opri smirnă la ușă. Socovnin îl privi atent și zâmbi:

— Bună ziua, Suvorov! Dar tu n'ai mai crescut deloc în ultimii patru ani.

— In regiment am să cresc dintr'odată, Excelență.

— Spune-mi pe nume. Unde ți-ai făcut tunica?

— La croitoria soldătească din Moscova, domnule prim-maior.

— Nu e prea arătoasă. Cum așa? Taică-tău s'ar fi împotrivit dacă-ți făceai și tu prima uniformă într'un atelier particular?

— Sunt echipat la fel cu toți ceilalți, Nichita Feodorovici, nu e nevoie să fiu mai bine.

— E cam sgârcit Vasilii Ivanovici, cam zgârcit! Și cu sănătatea cum o duce?

— Mulțumesc, domnule. Tata e bine, mi-a poruncit să vă transmit din partea lui o adâncă plecăciune și urări de multă sănătate.

— E tot în aceeași slujbă? Ca procuror?

— Da, domnule, e procuror la Direcția Generală de Control.

— Și nu mai are de gând să se întoarcă în armată?

— E mulțumit de slujba lui.

— Și de el sunt mulțumiți unii, dar nu toți. Străsnic mai păzește tezaurul public. A alarmat și Senatul cu rapoartele lui. La Petersburg se murmură că Suvorov ar trebui să fie înaintat, ca să vadă mai puțin. Scrie lui taică-tău că îl așteaptă avansarea. A turburat viesparul cu faptele lui. Dar maică-ta, Avdotia Fedoseevna, cum se simte?

— Mama a murit... După nașterea sorei mele Mașenca.

— Mare nenorocire! Păcat că n'a apucat să te vadă ajuns ofițer.

— Pentru ea, domnule, ar fi fost o nenorocire să mă vadă în uniformă militară.

— Ai studiat în timpul concediului materiile care se cer?

— Da, domnule. După mutarea şcolii la Sanct-Petersburg, am studiat acasă, cu tata, geometria planurilor, trigonometria, geografia, fortificaţiile şi ingineria.

— Dar dintre limbi?

— Citesc nemţeşte şi vorbesc puţin franţuzeşte.

— Când ai putut să le faci pe toate?

— In timpul celor doi ani de şcoală, domnule. Franceza am urmat-o cu Lebonne şi germana cu Buhgolţ. Şi pe urmă am învăţat singur, după cărţi, sau împreună cu tovarăşii mei de studii.

— A! îşi aminti Socovnin. Buhgolţ. Imi aduc aminte cum ai rezolvat cu el problema. Era el cam slab la aritmetică. Dar germana putea să te înveţe... fără îndoială... A luat darul beţiei şi a murit toamna trecută... Şi aici vrei să intri în şcoală?

— Nu, domnule, trebue să trec în front.

— Ce-i drept, acum şcoala noastră de aici e cam proastă, de altfel ai să vezi şi tu. Am de gând să deschid pe lângă regiment o şcoală pentru copiii soldaţilor. Când va lua fiinţă, te voi numi pedagog. Vrei să fii dascăl?

— Dacă-mi va îngădui serviciul, domnule prim-maior.

— Ei cred că orice fiu de soldat trebue să capete instrucţie militară când ajunge la vârsta potrivită. Rusia, patria noastră, are nevoie de o armată mare.

— Numărul mare se compune din unităţi, domnule. Numărul mic format din unităţi mari este mai important decât cel mare din unităţi mici.

— Hei, tăticule, după cum văd eşti şi filosof! Te-ai adăpat la izvorul înţelepciunii?

— Da, domnule, mi-a plăcut să citesc.

— Ai citit mult?

— Pe Wolf, Leibnitz, Rousseau, Montaigne, Boileau, Montesquieu.

Pe faţa lui Socovnin trecu o umbră de sfială: numele filosofilor înşiraţi de Suvorov, pasă-mi-te, acum le auzea pentru întâia oară, din gura subofiţerului său.

— Şi ce anume spun aceşti înţelepţi? Poate că printre ei sunt şi libercugetători? zise în bătaie de joc Socovnin.

Suvorov, care până atunci fusese scurt şi concis în răs-

punsuri, vorbi cu atâta înfiăcărare despre filosofie, încât Socovnin, întrucâtva speriat, îl opri făcând semn cu mâna.

— Ajunge, prietene, ajunge! Mai puţină filosofie şi mai multă practică... Ştii să dansezi?

— Imi place şi asta, răspunse Suvorov.

— Atunci bine. Fă-ţi slujba. Te voi avea în vedere.

— Mulţumesc, domnule.

— Spune-mi totuşi, ce-ai dori pentru tine?

— Glorie militară şi glorie patriei.

— Lăudabil! La cine stai? Câţi flăcăi a trimis taicătău cu tine?

— M'am oprit la unchiul meu Suvorov, căpitan de gardă în regimentul Preobrajenschi.

— Şi unde ai să stai?

— Eu aş fi vrut să rămân la cazarmă. Dar tata mi-a spus să stau la unchiu-meu...

— E mai bine să stai la unchiul tău. O să găseşti la regiment vechi cunoscuţi: pe Ergolschi, Durnov, Iusupov. După câte îmi amintesc, prima oară te-ai bătut sdravăn cu Iusupov.

— Pe urmă ne-am împrietenit. Şi cu toate astea, domnule, noi n'avem acelaşi drum.

— Da ce, ce vrei să spui cu asta?

— Gânsacul nu poate fi prieten cu porcul. El e bogat — eu, sărac. El prinţ — eu slujbaş. El e frumos — eu, vedeţi cum sunt.

— Nu-i nimic, tu vezi-ţi de datorie, îşi încheie povaţa prim-maiorul. Bea, dar nu te îmbăta, mănâncă, dar nu te îmbuiba, înainte nu te arunca, în mijloc nu te amesteca, codaş nu sta. Ţine minte că te am în vedere. Acum, du-te!

Alexandr, ieşind din clădirea regimentului, simţi o turburare nedesluşită. Când îşi văzu stăpânul, Şermac, legat de conovăţ, se depărtă de jghiab şi îl întâmpină pe Alexandr cu un nechezat de bucurie. Suvorov îl bătu pe gât şi repetă povaţa primită cu câteva clipe înainte:

— „Mănâncă, dar nu te îmbuiba, bea, dar nu te'mbăta".

Alexandr sosise la Petersburg noaptea şi încă nu se odihnise după hopurile şi scuturăturile călătoriei făcute în poştalion, în timp de iarnă, pe un drum plin de gropi. Parcă s'ar fi întors dintr'o îndelungată călătorie pe mare, aşa i se clătina pământul sub picioare şi lucrurile i se învârteau în cap.

— Uite unde am nimerit! Uite unde am năzuit! își spunea Alexandr privind jur-împrejur.

Era o zi liniștită și geroasă. Ceața acoperea depărtările într'o negură viorie. Cerul întunecat se lăsase atât de jos, încât aveai impresia că vârfurile brazilor atingeau norii. În dreapta, spre Nord, se pierdea șoseaua Zagorodnaia, de curând începută. Surugiii mergeau într'un șir lung aducând cu săniile bârne de acolo, din apropierea viitoarei șosele. Din toate părțile pădurii se auzeau loviturile de topor ale dulgherilor — se tăiau bârnele pentru încheiatul paturilor soldățești: regimentul abia își înjgheba așezarea în capitala cea nouă.

Din pădure ieșeau, pe cărări lăturalnice, grupuri de soldați cu muschetele pe umăr, în haine de ploaie cu poalele sumese. In ajun ninsese mult. Soldații mergeau răspândiți, înfundându-și picioarele în zăpada moale. Aici nu se auzea vuietul cunoscut al tobelor și nici țipătul strident al flautelor din suburbia Semionovscaia din Moscova.

O sentinelă neclintită

Unchiul Alexandr Ivanovici Suvorov era burlac și locuia la căminul ofițerilor — o izbă simplă, dar încăpătoare. Regimentul Preobrajenschi era de multă vreme instalat la Petersburg. Casele, clădite în felul celor din Moscova, cu un singur cat, cu acoperișul țuguiat în chip de cort, căpătaseră cu vremea culoarea cenușie a lemnului vechi. În jurul lor mai rămăseseră pe alocuri pini, iar crângurile se răriseră, făcând loc grădinilor de zarzavat și livezilor tinere. Străzile drepte care duceau spre Fontanca erau pline de clădiri cu pavilioane, acareturi și prăvălii scunde și lungi. Mai departe, spre Nord-Vest, se înălțau turlele bisericilor, iar deasupra tuturora, asemenea catargului unei corăbii cu pavilion negru în vârf, se înălța turnul cetății.

Locuința unchiului semăna foarte mult în ceea ce privește mărimea și împărțirea încăperilor cu conacul Suvorovilor din împrejurimile Moscovei. Lui Alexandr îi părea rău că nu s'a putut găsi pentru el o cămăruță la mansardă în căminul ofițerilor. Unchiul îi dăduse o odăiță la parter, cu intrare separată, prin săliță, și cu un singur geam. Alături, perete în perete, se afla odaia în care locuiau slugile

unchiului. Acolo au fost instalaţi şi cei doi flăcăi ai lui Alexandr.

Când s'a întors Alexandr, unchiul nu era acasă. După ce stătuse la sfat cu nepotul său aproape un sfert de oră la ceaiul de dimineaţă, căpitanul Suvorov îşi luase rămas bun de.a el şi plecase într'o misiune grabnică, de unde nu se întorsese încă. Nepotul nici n'avusese timp să-şi vadă bine unchiul. Alexandr nu cunoştea încă obiceiurile casei, nu ştia dacă s'a pregătit sau nu de mâncare şi dacă se ia masa în lipsa unchiului. Ora timpurie la care de obicei Alexandr lua prânzul trecuse de mult, şi, neavând ce face, până să-i vină unchiul, îşi desfăcu teancul de cărţi împachetate în rogojină şi se apucă să le aşeze; cum însă nu încăpeau toate în raft, mai puse o parte din ele pe masa de jucat cărţi şi pe scaune.

Soarele apunea mai devreme decât la Moscova. Alexandr îmbucă din turtele ce le avusese pentru drum, bău câte o înghiţitură de apă şi, fără să aprindă lumânarea, se desbrăcă, se culcă, se acoperi cu cearceaful şi dormi până dimineaţa.

Flăcăii îl treziră cu noaptea în cap, mult înainte de ivirea zorilor. Tropăind, aduseră în odaia lui Alexandr, după cum era obiceiul şi la Moscova, un hârdău mare de stejar şi două găleţi cu apă rece ca ghiaţa. Focul din sobă ardea cu flăcări, luminând odăiţa.

Suvorov îşi scoase cămaşa şi se aplecă deasupra hârdăului. Flăcăii începură să-i toarne apă din două părţi deodată, de-a-lungul spinării. Ghemuindu-se şi mormăind, Alexandr îşi punea sub bătaia apei reci ba capul, ba spatele, ba partea dreaptă, ba cea stângă a corpului, şi fornăind îşi spăla faţa.

— S'a întors unchiul? întrebă Alexandr după ce se spălă.

— Incă de aseară a întrebat de tine, dar nu ne-a dat voie să te trezim până la ceaiul de dimineaţă, îi răspunse unul dintre flăcăi.

Băieţii scoaseră afară hârdăul. Alexandr luă de pe masă manualul de limba franceză şi, alergând prin odaie să se încălzească, începu să repete cuvinte şi fraze franţuzeşti la lumina jucăuşă a focului din sobă.

— Il faut se lever, il est bien temps... Ii faut se lever,

il este bien temps. Tout à coup je serai prêt à l'instant... Je serai prêt à l'instant. Je serai prêt à l'instant... [1]

Şi continuă aşa, până când lemnele din sobă s'au prefăcut într'un morman de jar purpuriu-auriu şi la lumina lui nu mai putea citi cuvintele.

Flăcăul aduse lumânarea.

— Unchiul a binevoit să se scoale şi vă poftеşte la ceai...

Alexandr se îmbrăcă în grabă şi ieşi în „sală", care ţinea loc şi de sufragerie. Unchiul stătea la masă, îmbrăcat în uniformă şi încălţat cu cizme înalte. Il întâmpină familiar pe Suvorov, ca şi cum ar fi locuit întotdeauna împreună, cu toate că abia ieri se întâlniseră pentru întâia oară.

Alexandr Ivanovici Suvorov i se păru nepotului mai în vârstă decât taică-său, deşi îi era frate mai mic. Părul rar, pieptănat lins şi împletit la spate într'o codiţă, era aproape tot cărunt. Avea privirea obosită şi întunecată. Vorbea scurt şi cu glas scăzut :

— Din ce companie ? L-ai văzut pe Socovnin ? Ai dat pe la companie ? Te-ai prezentat căpitanului Celişcev ?

Alexandr răspundea tot atât de scurt şi de simplu. Luară ceaiul mai mult tăcând, se îmbrăcară şi ieşiră împreună. La scară îi aşteptau caii. Unchiul şi nepotul încălecară, îşi duseră mâna la tricorn şi se despărţiră luând fiecare alt drum.

Din prima zi petrecută la companie, Alexandr înţelese de ce prim-maiorul Socovnin, chiar şi în zilele de sărbătoare, vine la Statul Major în zorii zilei. Era mânat de dorinţa de-a pune regimentul Semionovschi cât mai degrabă la nivelul celorlalte regimente de gardă. Trebuia să organizeze din nou gospodăria trupei şi să cureţe o mlaştină întinsă din pădure, menită pentru instalarea regimentului dincolo de râul Fontanca. Mlaştina se mărginea în partea de răsărit cu Peschi şi bulevardul Nevschi, iar spre apus cu marele drum al Moscovei, de unde începeau apoi domeniile regimentului Izmailovschi.

In companiile cazate în izbe, răspândite pe o mare întindere, abia se înfiripa noua ordine. Mulţi soldaţi căsăto-

[1] Inseamnă în limba franceză : „Trebue să ne sculăm, e timpul... Trebue să ne sculăm, e timpul... Imediat, voi fi gata numaidecât... Imediat, voi fi gata numaidecât... (N. R.).

riți, așa cum era uriașul Dubasov, trăiau în izbe separate. Ceilalți soldați, care se adăposteau în izbe înjghebate prost, din lemne verzi, trăiau înghesuiți și, ducând lipsă de legume, se îmbolnăveau adesea de scorbut. Soldații din nobilime — care alcătuiau numericește o jumătate de regiment — trăiau în locuințele lor particulare din vecinătatea Amiralității și a castelelor, iar unii dintre ei, mai bogați, aveau acolo conace întregi și trăiau ca acasă ; erau cei care trăgeau chiulul la instrucție și la corvezi grele, iar la nevoie se prefăceau bolnavi.

Pâinea se cocea chiar și în timpul iernii în cuptor de campanie, sub șopron. Cazanele companiilor erau înghesuite în magazii înjghebate în grabă. Serviciul aprovizionării elibera ovăz, făn, făină și sare, dar era mare lipsă de varză și de aceea companiile semănau din timp, pregătindu-și grădini și fânețe, ca să nu rămână toamna fără varză și fără hrană la cai.

*
* *

Regimentul Semionovschi era alcătuit jumătate din nevârstnicii nobililor, jumătate din țărani. Partea nobilimii se împărțea și ea în două grupuri. Soldații mai săraci se grupau pe lângă prim-maiorul Socovnin ; serviciul cu toate greutățile lui nu-i speria, căci erau deprinși de acasă cu munca, iar avansarea în grad se făcea după meritele și silința fiecăruia — singura cale pentru ei de-a izbuti în viață! Nevârstnicii bogătașilor și ai familiilor de seamă — porecliți la regiment „frumușeii" — aveau o situație privilegiată. Ei se grupau în jurul lui Apraxin, comandantul regimentului. Lor li se cerea numai să fie arătoși, să strălucească la vedere. Își făceau cariera nu la regiment, ci la curte, râvnind să ajungă în regimentul Preobrajenschi, regimentul preferat de Elisaveta Petrovna. Și nici nu se putea altfel : doar soldații din Preobrajenschi au suit-o pe tron! Lor li se cuvenea toată strălucirea și toate onorurile, în vreme ce al doilea dintre cele trei regimente de gardă ale lui Petru — Semionovschi, egal în vechime și merite — era părăsit ca un copil vitreg. In gărzile curții și cele de onoare, la parăzi ca și la schimbarea sentinelelor, ostașilor din regimentul Semionovschi li se pretindea totuși să fie bine îmbrăcați, să aibă echipament bun, să mărșăluiască, să execute formațiunile și să mânuiască arma tot atât de bine ca și ceilalți. Tocmai

de aceea, în fiecare dimineaţă, se vedeau trecând călări pe drumul Moscovei, străluciţi cavaleri, cu egrete la chipiuri şi pelerine scumpe, însoţiţi de ordonanţele lor, mergând spre câmpul de instrucţie al regimentului Semionovschi, care se afla dincolo de oraş, în apropierea oborului de vite. Treceau în şir căruţele cu şase cai înaintaşi, cu surugiii în faţă şi dorobanţii la spate. Pe câmp, mărşăluiau soldaţii, frământând cu cismele zăpada murdară, executau formaţiunile, se aliniau şi mânuiau armele.

Aici, pe câmp, sub răpăitul tobelor, cu muscheta grea pe umăr, Suvorov cunoscu înfăţişarea de toate zilele, cea de muncă a vieţii militare, care, pe vremea când era copil, la Moscova, îl atrăsese prin frumuseţea ei exterioară.

Pe câmpul de instrucţie, caporalii — „frumuşeii" — erau neîngăduitori faţă de soldaţi, ţipau la instructori şi-i loveau peste obraz. La rândul lor, instructorii băteau soldaţii. Cum se sfârşea instrucţia, „frumuşeii" se întorceau în oraş, iar soldaţii la dormitoare şi la „casă". După masă şi în timpul scurtului repaus, erau puşi la fel de fel de corvezi.

Căpitanul Celişcev îşi dădu seama numaidecât că Alexandr Suvorov este un soldat supus. De-a-lungul iernii întregi, Suvorov nu s'a dat niciodată înlături dela vreo muncă sau vreo misiune anevoioasă. Pe el îl trimeteau să recepţioneze fânul de pe bărcile din faţa cheiului Tucicov, făina şi crupele mânăstirii Alexandr Nevschi de pe cheiul Calaşnicov şi carnea sărată din depozitele Petersburgului.

De dimineaţă şi până seara, Alexandr rămânea la companie, prânzea şi cina dela cazan şi se întorcea acasă la unchiu-său atât de obosit, încât nu-i rămânea altceva de făcut decât să doarmă. Cu unchiu-său, care era deasemeni foarte ocupat la regiment, Alexandr se vedea în treacăt, schimbau câte o vorbă numai dimineaţa, când se întâlneau la ceai şi rareori seara, când se întâmpla să cineze împreună. Odată, unchiul îi spuse:

— Fratele Vasilii întreabă într'o scrisoare, dacă eşti sănătos şi cum o duci cu serviciul. Se plânge că n'ai mai scris de mult.

— Am să-i scriu amănunţit.

— Scrie-i cât de curând.

Suvorov se aşează imediat la masă, dădu la o parte cărţile, ascuţi pana şi îi scrise tatălui său:

„Sănătos. Slujesc. Învăţ.

Suvorov".

Cărţile aduse din Moscova nu le-a deschis niciodată, afară de manualul de limba franceză. Pe cartea lui Quintus Curtius, despre isprăvile lui Alexandru Macedon, era scris de mâna lui Suvorov regulamentul serviciului în campanie şi în timpul gărzii.

In Martie, „ofiţerii de stat major ai regimentului" selecţionară soldaţii excepţionali şi Alexandr Suvorov, fiind recomandat în mod deosebit de către comandantul său de companie, primi comanda unei grupe, ceea ce îi dădu şi mai mare bătaie de cap. Trebuia să aibă grijă ca soldaţii din grupa lui să iasă în gardă bine echipaţi şi să nu doarmă în post. Totodată trebuia să împartă ordinele, misiunile şi muncile, să împace neînţelegerile dintre tinerii soldaţi, certurile soldaţilor bătrâni cu nevestele lor şi gâlcevile dintre nevestele soldaţilor. Pe deasupra, mai avea răspunderea gărzilor, trebuia să pună sentinelele la posturi, să controleze posturile şi pichetele dela regiment şi din oraş, ba la locuinţa comandantului, ba la contele Lestocq, medicul imperial al Elisavetei, şi, în sfârşit, să fie el însuşi de gardă la Palatul de Iarnă de pe Moica, pe lângă locuinţa marelui duce Piotr Feodorovici.

Se apropia primăvara şi Suvorov nu avusese încă prilejul să întâlnească pe cei de vârsta lui, înscrişi odată cu el în regiment, în anul patruzeci şi doi, la Moscova. Alexandr îl vedea numai de departe pe prinţul Serghei Iusupov, când acesta venea cu sania pe câmpul de instrucţie. Şi nici pe Iusupov, nici pe cei doi prinţi Volconschi, nici pe Dolgoruchi nu-i zărise niciodată la companie.

Vânturile aduceau din spre mare o căldură moleşitoare. Au început ploile. Se umflau mugurii. Chiar şi brazii posomoriţi deveniseră mai verzi. In curtea regimentului plescăia apa sub picioare, iar de sub zăpadă curgeau pârâiaşe. Neva începuse să se desgheţe. Ghiaţa din Ladoga pornise la vale. In timp ce salvele tunurilor din cetate şi de pe corăbii se auzeau puternice, comandantul cetăţii Sanct-Petersburg umplu un căuş de argint cu apă din Neva şi-l duse la Palatul de Iarnă. Incepu navigaţia. Venise luna Mai plină de lumină. Garda plecă în tabără.

Soldaţii din regimentul Semionovschi socoteau că, după o iarnă grea, se vor putea odihni în libertate în tabără. Dar li se vesti că regimentul rămâne în tot timpul verii la sediul său din raza oraşului, ca să-şi sfârşească lucrările de cantonament şi să dea oameni pentru gărzile din oraş.

Curtea Elisavetei Petrovna se mutase la Peterhof şi ostaşii din regimentul Semionovschi au fost trimişi odată să facă şi acolo de gardă.

Toate regimentele de gardă aveau pe Neva flotile de luntraşi. Soldaţii din Semionovschi au fost îmbarcaţi în luntri, la Fontanca. Lângă insuliţa Lotmanschi, dela gura Nevei, luntrile ieşiră în larg.

Vântul sufla din spre mare. Valurile golfului făceau să joace cu putere luntrile; soldaţii ieşiră pe mal uzi, rebegiţi de frig, verzi la faţă din pricina răului de mare. Dela mal, soldaţii fură duşi de-a-dreptul la posturi.

Suvorov trebuia să facă de sentinelă în parcul din Peterhof, lângă Montplaisir, pavilionul preferat al lui Petru I. De aici se deschidea o priveliştе largă spre mare. Ţărmul finlandez ca o linie subţire, albastră, zimţată, despărţea cerul de apele mării. Singuratică, o barcă fineză cu pânzele cenuşii întinse sbura ca un liliac spre gura Nevei. Luntrile pescăreşti pătau cu puncte negre marea albicioasă.

Un vânt pătrunzător sbicea îmbrăcămintea udă a sentinelei şi, cu toate că soarele era cald, Alexandr simţea că îl cuprinde frigul. Mâinile îi erau îngheţate. Dinţii îi clănţăneau. Suvorov tocmai se pregătea să cheme pe caporalul de schimb, ca să ceară să fie înlocuit, când, deodată, auzi râsete şi larmă din spre cotitura aleii. Pe aleea cu nisip roşu, care scârţâia sub picioare, se apropia de Montplaisir Elisaveta Petrovna, îmbrăcată cu tunică albă, pantaloni strânşi pe picior, cizme înalte cu pinteni şi tricorn ofiţeresc. Râdea tare, nu se ştie de ce. In urma ei, la oarecare distanţă, mergeau două bătrâne, discutând şi certându-se între ele. Vântul le umfla rochiile largi, prefăcându-le într'un fel de clopote.

Suvorov luă poziţia de drepţi şi prezentă arma pentru onor. Elisaveta Petrovna îi aruncă o privire, râse şi oprindu-se locului arătă bătrânelor sentinela. Apropiindu-se, bătrânele continuau să se certe. Vorbeau franţuzeşte cu glas tare, fără sfială, crezând că sentinela nu le poate înţelege. Mare fu mirarea lui Alexandr când îşi dădu seama că una din bătrâne e chiar medicul imperial al Elisavetei, francezul Lestocq, iar cealaltă — cancelarul Bestujev. Era tocmai ziua când la curte se juca jocul favorit al Elisavetei Petrovna, „metamorfoza": doamnele trebuiau să umble în haine bărbăteşti, iar cavalerii îmbrăcaţi femeieşte.

— Ce drăgălaşă eşti! zise Elisaveta Petrovna, apropiindu-se de sentinelă, şi-l bătu uşurel peste obraz. Ia uitaţi-vă la fetiţa asta în uniformă... Cum te chiamă?

— Alexandr Suvorov, majestate...

— Nu cumva eşti fata căpitanului de gardă Vasilii Suvorov, drăguţo!

— Fiul... majestate!

Lestocq se apropie de sentinelă şi apucându-l de diagonală se întoarse către Bestujev, urmându-şi discuţia cu el:

— Dumneata te superi, domnule mare cancelar, pentrucă ştii că n'ai dreptate. In Rusia poţi cumpăra tot: pe general cu o sută de mii de ruble, iar pe acest soldat — cu o rublă. Asta-i toată deosebirea.

— Aşa crezi dumneata? întrebă Elisaveta Petrovna. Să verificăm chiar acum afirmaţia pe care o faci. Alexei Petrovici, dă-mi o rublă împrumut. Eu n'am decât piese de aur de câte zece ruble, spuse ea continuând să vorbească franţuzeşte.

Bestujev îşi ridică fusta, scoase o rublă din portofel şi, făcând o reverenţă adâncă, întinse Elisavetei moneda.

— Mi-ai plăcut, drăguţo, îi spuse în ruseşte împărăteasa lui Suvorov, ia rubla asta...

— Nu se poate, majestate. Regulamentul serviciului de gardă interzice sentinelei să primească, fiind în post, daruri şi cu atât mai puţin bani.

— Dar eu îţi poruncesc să primeşti. Ştii cine sunt?

— Prostule, împărăteasa îţi face un dar, primeşte-l adaogă Lestocq, lovindu-l pe umăr.

Alexandr nu se mai putu abţine. Se dădu un pas îndărăt şi strigă în franţuzeşte:

— Dacă dumneata, domnule, mă vei atinge încă odată cu mâna, am să chem garda! Sentinela este o persoană inviolabilă...

— Oh! exclamă uimit Lestocq lăsând mâinile în jos. Ia te uită la caporalul ăsta mititel.

— Bravo! îl lăudă Bestujev.

Elisaveta Petrovna aruncă rubla de argint pe nisip, la picioarele lui Suvorov, şi-i zise:

— S'o iei când te vei schimba din post... Vezi, conte, nici în Rusia nu se poate cumpăra orice.

CAPITOLUL CINCI

Ispita

A fi literat, acest vis al multor tineri nu l-a ocolit nici pe Alexandr. Își intitulase prima sa încercare „Dialog între Herostrat și Alexandru cel Mare în împărăția umbrelor". El urmărea să educe oamenii nu numai prin exemplul concret al propriei sale vieți, ci și prin evocarea unor eroi ai lumii.

Alexandr își recitea câteodată caietul, dar de fiecare dată cele scrise de el i se păreau lucruri noi, necunoscute, străine:

„In acea noapte, când Olimpiada l-a născut pe Alexandru, s'a mistuit în flăcări și celebrul templu al Dianei din Efes. Îi dăduse foc un trândav oarecare — Herostrat — care fiind prins a mărturisit că a urmărit prin isprava asta să devină celebru. Magii din Efes au tâlmăcit această necugetată faptă, ca semnul unui mare prăpăd și au umplut orașul cu bocetele lor jalnice: s'a aprins scânteia și va veni vremea când pentru aceeași pricină (de dragul gloriei zadarnice) va arde tot răsăritul în flăcări...

Herostrat a fost pedepsit cu moartea. A murit și Alexandru Macedon. Intâlnindu-se cu el în împărăția umbrelor, Herostrat l-a salutat astfel pe erou:

— Te salut, imitator al gloriei mele!

Alexandru: Ce asemănare poate fi între noi? Eu sunt învingătorul lumii, iar tu ești omul cel mai disprețuit.

Herostrat: Lasă mândria, Alexandre! Domnia ta a trecut și din toată măreția pe care ai avut-o nu a rămas în lume decât un nume gol, puterea ta s'a stins. Aici suntem egali și nu e nicio deosebire între împărat și rob. Erai temut acolo unde norodul ți se închina și se jertfea pentru patimile tale. Uite, aici nu mai ai sceptru, lingușitorii nu te mai înconjoară, nimeni nu se mai teme de tine și mânia ta nu se mai abate asupra nimănui.

Alexandru: O, zeilor! Herostrat îl batjocorește pe Alexandru.

Herostrat: Nu știu de ce mă înjosești atât de mult. Ceea ce m'a îndemnat să nimicesc templul din Efes, te-a mânat și pe tine să pustiești întregul univers. Amândoi am făcut-o din orgoliu și amândoi vom rămâne în istorie, tu ca

distrugător al lumii, iar eu ca incendiator al templului din Efes.

Alexandru: Eu am înnăbuşit mândria împăraţilor din Persia şi am scos Grecia din pericol.

Herostrat: Tu ai înnăbuşit mândria împăraţilor persani şi în schimb ai înălţat-o pe a ta în locul ei. Eliberând Grecia de-o îndoielnică primejdie, ai împins-o spre una adevărată, pe care Grecia, înşelată de tine, a plătit-o cu sângele ei.

Alexandru: Invingătorii nu pot fi niciodată numiţi înrobitori.

Herostrat: Şi totuşi sunt adesea. Iar eu am vrut să dovedesc că toată splendoarea lumii se poate preschimba deodată în nimic, că totul în lume nu e decât deşertăciune.

Alexandru: De mine lumea se minunează şi azi.

Herostrat: Dar de măreaţa mea ispravă se miră şi mai mult. Gloria mea nu este umbrită de ura duşmanilor mei. Nenorocirea mea a fost că n'am avut şi eu un Curtius...

Alexandru: Pe mine nu Curtius m'a ridicat în slavă, ci lumea întreagă vueşte de faptele mele.

Herostrat: Şi despre arderea templului din Efes îşi aminteşte întregul univers..."

Alexandr îşi arse manuscrisul la flacăra lumânării. Rămase doar cenuşa... Privind-o gânditor, Suvorov îşi zise:

— Nu e glorie măreaţă, fără ţel măreţ...

Alexandr petrecu peste zece zile citind şi meditând. Intr'o zi, Serghei Iusupov veni la Suvorov şi-i povesti că Lestocq a fost arestat şi închis în închisoarea cetăţii, că refuzase orice hrană şi nu mărturisise nimic la cercetare. Fostul său adjutant, Chapuseau, îl părîse că primea bani din Prusia şi din Franţa, fiind în strânse legături cu trimişii acestor ţări. Apraxin era preşedintele comisiei de cercetare. Comisia a hotărît să cerceteze pe Lestocq cu toată „asprimea". Insă la primele cazne el n'a recunoscut nimic, ci sub cnut înjura straşnic pe Bestujev.

Elisaveta dărui lui Apraxin casa lui Lestocq cu toate obiectele de gospodărie, mobilierul şi argintăria.

Alexandr hotărî să se mute în dormitorul companiei, unde fusese nevoit să doarmă uneori, când era de serviciu. Suvorov şi-a adus hotărîrea la cunoştinţa comandantului de companie şi a lui Socovnin. Niciunul dintre ei nu se miră câtuşi de puţin, numai că Socovnin îi spuse:

— Vezi să nu fie peste puterile tale să duci asemenea viață, Suvorov.

Turnă astfel paie peste focul care-l mistuia pe Alexandr. Odată instalat la companie, Alexandr renunță la serviciul celor doi băieți și lăsă în grija lor doar pe Șermac, la unchisău, în regimentul Preobrajenschi. Era ferm hotărît să se descurce singur. Din banii trimiși de taică-său îi rămânea puțin: îi dădu unchiului spre păstrare, iar din leafa lui de soldat, luată pe patru luni, văzu că nu poate cheltui pentru el mai mult de trei copeici pe zi. După regulamentul anului 1720, i se cuvenea să primească în monedă de aramă două ruble optzeci și cinci de copeici; deși îi venea destul de greu, a trebuit totuși să renunțe să bea ceai cu zahăr rafinat, ceea ce-i plăcea încă din fragedă copilărie, de pe când era în casa părintească.

Suvorov înlocui ceaiul cu cvasul soldățesc, care se dădea din belșug. Supa de varză, caşa și pâinea neagră nu erau pentru Alexandr ceva neobișnuit. Mâncase de multe ori la cazanul companiei, acum însă nu li se dădea mai nimic. Din pricina hranei soldățești atât de proaste, Suvorov începu să aibă dureri de stomac și, ca să scape de ele, singurul leac era postul pe care și-l impunea singur. Începuse să slăbească și se tânguia scriind în franțuzește stihuri proaste:

Je suis maigre, acharné, comme âne sans étable,
Pareil en toute à un squelette véritable,
Ou à une ombre rampant dans la nature des aires,
Comme un navire faible, englouté par les mers [1].

— Astea-s toane boierești! spuneau între ei soldații.

...Veni iarna. Elisavetei Petrovna nu-i plăcea capitala de pe Neva și mai ales nu putea suferi iarna noroioasă din Petersburg. Ca de obicei, și în această iarnă, ea își anunță plecarea cu alai a întregii curți la Moscova. Regimentul Semionovschi fu expediat și el acolo, ca să facă de gardă la palat. Văzând că Suvorov o duce greu, Socovnin porunci să fie trecut la comandamentul din Moscova.

— Poate ți-e dor de ai tăi? Du-te de te odihnește și tu în casa părintească... Sau poate nu ești bucuros?

[1] Slab și înrăit ca un măgar fără grajd, par în totul un adevărat schelet sau o vedenie, purtată printre spațiile aeriene, asemenea unei luntre fragile înghițită de adâncul mării. (Nota red. ruse.)

Suvorov mulţumi, dar nu-şi exprimă în niciun fel bucuria. El nu putea să-şi permită să călătorească la Moscova cu poştalionul, ca ceilalţi ofiţeri. Poate că taică-său, Vasilii Ivanovici, nu i-ar fi refuzat această cheltuială, dar Alexandr nu voia să-i ceară nimic. Şi hotărî să ajungă la Moscova, mărşăluind împreună cu batalionul.

Primul marş

Gerurile puternice ferecaseră pământul şi apele. Zăpada era mare. Viscolele troeneau şoseaua prea puţin umblată. Batalionul îşi croia drumul mai mult peste câmp, prin păduri şi uneori, ca să mai scurteze calea, trecea peste faţa îngheţată a lacurilor şi a râurilor.

Soldaţii mergeau fără raniţe — efectele şi armele fuseseră trimise înainte cu furgoanele. La început, batalionul îşi păstrase înfăţişarea de oaste. Soldaţii din Semionovschi, în formaţie de câte patru, au trecut bariera oraşului, în sunetul tobelor şi al flautelor; comandanţii de companie mergeau călare în fruntea companiilor; sergenţii, caporalii şi subofiţerii se aflau la locurile lor. Steguleţele colorate fluturau deasupra comandanţilor inferiori ai companiei de transport.

După prima zi de marş, la sfârşitul popasului, batalionul luă altă înfăţişare. Lăsând unitatea să treacă înainte, comandantul batalionului şi adjutantul se întoarseră cu trăsura acasă, iar comandanţii de companii împreună cu toţi ofiţerii şi subofiţerii se urcară în troici cu clopoţei şi plecară înainte. Soldaţii scoaseră şi ei numaidecât din săniile companiei de transport, care nişte pâslari, care un pieptar, care o glugă, o scurtă de oaie, mănuşi de lână sau mănuşi cu un deget. Mulţi dintre ei îşi înfundară pe cap căciuli de oaie în locul tricornurilor, iar cei care nu aveau căciuli se îmbrobodiseră peste tricornuri cu basmale, de parc'ar fi fost nişte babe.

După popas, compania de transport porni înainte, iar după ea se urni cu greu şi în dezordine tot batalionul. Companiile, plutoanele şi grupele se amestecară de-a-valma. Indesându-şi tricornul peste urechi, Suvorov îşi băgă adânc mâinile în mânecile strâmte ale mantalei. La început porni repede ca să-şi încălzească picioarele încălţate cu cizme

necăptușite și când ajunse departe își dădu seama că lăsase batalionul cu mult în urma lui. Mergea fără să se uite înapoi. Obișnuit din copilărie să umble călare, nu mersese niciodată atât de mult pe jos și nu știa ce înseamnă o zăpadă afânată, pe un drum puțin bătătorit. Simți că i se încălzesc picioarele, dar în cizma stângă, obiala se făcuse ghem. Cu tot gerul, trebuia să se descalțe. Drumul trecea acum prin pădure. Suvorov privi în jur: convoiul de furgoane care mergea înaintea batalionului nu se mai vedea. Rămăseseră doar urmele adânci lăsate în zăpadă și baliga de cal. Nici batalionul nu se mai zărea de după cotitură. Suvorov se așeză pe un buștean, vrând să se descalțe. Cizma se întărise de frig și nu putu s'o tragă din picior.

— Ce-i, boierașule, ai căzut din picioare? îl întrebă cineva în zeflemea pe Suvorov.

Ridicând capul, Suvorov văzu un soldat necunoscut, cu mustața căruntă. Sub sprâncenele încruntate ochii îi luceau prietenește.

— Ajută-mă, frate! Nu pot să-mi scot cizma.

— Poftim. Ține-te bine de buștean... Hop!

Soldatul îi trase cizma. Și pe când Alexandr își înfășura piciorul în obială, soldatul o pipăi cu mâinile și suflă în turcatcă, bombănind:

— Tocmai mă uitam ce vitejește merge băiatul. Numai că așa singur cum e, să nu-l mănânce lupul! Ce ți-a venit, odată ce-ai plecat cu noi, s'o iei singur înainte? In mijlocul norodului e mai cald. Ține cizmuliță. Soldatul mai suflă odată în turcatcă și-i întinse lui Suvorov cizma.

Pe când se încălța, Suvorov zise:

— Mulțumesc! Cum te chiamă, din care companie ești?

— Mă numesc Sidorov, domnule caporal, și sunt din compania a treisprezecea. Vezi că i-am întrecut pe tovarășii și acum ne-au ajuns din urmă. Fraților, faceți-ne și nouă un loc mai la căldură.

Din mers, soldații le-au făcut loc și Sidorov cu Suvorov se treziră în mijlocul lor. Batalionul înainta pe un drum larg de pădure, învăluit ca într'un nor de aburii respirației și de fumul trabucurilor. Mergeau strânși unii lângă alții. La înghesuială numai în cadență se poate merge. Și cei mai sdraveni s'au pomenit în față bătătorind zăpada pentru cei mai slabi care mergeau în urma lor. Cel care era îmbrăcat mai ușurel s'a trezit înconjurat de zidul tovarășilor îmbră-

cați mai gros, iar la spate, batalionul se adăpostea de vânt, având pavăză pe soldații cei mai înstăriți. Ei mergeau alene, în blănurile lor grele.

Suvorov simți numaidecât căldura. Se apropia seara. Gerul se întețea. Soldații se încălzeau ciorovăindu-se. Cei slabi îi certau pe cei tari, pentrucă mergeau prea repede, iar cei tari îi certau pe cei slabi, pentrucă-i împiedicau să meargă mai iute. Soldații care n'aveau decât mantale strigau la cei îmbrăcați în blănuri, numindu-i „domni", iar aceștia, la rândul lor, le ziceau „bețivani". Nu scăpau de înjurături nici subofițerii care plecaseră înainte cu poștalionul, nici comandanții inferiori din compania de transport (ei și cu vizitiii se înghesuiau întotdeauna cei dintâi la căldură), nici comandanții, nici chiar Apraxin. Printre dinți o înjurau și pe împărăteasă care născocise marșul ăsta pe o iarnă atât de cumplită.

Dela un timp, pasul deveni mai tărăgănat, își pierdu cadența. Batalionul începu iarăși să se întindă de-a-lungul drumului. Vântul rece se furișă iar pe sub pulpanele mantalei, storcând lacrimi din ochii lui Suvorov.

Sidorov, din compania a treisprezecea, pășea tăcut alături de Suvorov, ținând între dinții încleștați pipa de mult stinsă.

Compania a treisprezecea din regiment, pe bună dreptate, ar fi trebuit să fie denumită — prima. Ea se compunea din soldați bătrâni, care luaseră parte la bătăliile lui Petru I. Ei erau cei care păstrau glorioasele tradiții ale regimentului. Uitându-se cu coada ochiului la Sidorov și căznindu-se să meargă în pas cu el, Suvorov încerca să-i ghicească vârsta. De bunăseamă că n'avea mai puțin de șaptezeci de ani și totuși era voinic, svelt și călca sdravăn pe pământ.

Batalionul se risipise. In amurg se simțea mirosul fumului de paie arse. Ajunseseră la capătul pădurii. Pe colină se ivi un sătuc. In preajma lui, în jurul focurilor, deasupra cărora erau atârnate cazanele, mișuna norodul. Se zăreau săniile cu hulubele ridicate în sus și caii deshămați ai companiei de transport.

Soldații s'au repezit spre sat în strigăte și fluierături. Din hornurile izbelor se înălța fumul în drâmbe. Era vădit: comandanții inferiori din compania de transport aprinseseră focul în vetre pentru a-și încălzi tovarășii. Deasupra ușilor atârnau steguțe colorate, care să arate fiecăruia locul

unde e cartiruit. Dar nimeni nu luă în seamă steguleţele. Soldaţii năvăleau pe uşile deschise ale izbelor. Într'o clipă, ele se umplură de ostaşi. Sătucul ăsta mic nu avea loc unde să găzduiască nici măcar jumătate de batalion. Când Suvorov împreună cu Sidorov se apropiară de prima izbă, nu se mai putea intra înăuntru; acelaşi lucru se întâmplă şi în a doua, şi în a treia şi în toate celelalte.

Zâmbind fără veselie, Sidorov zise:

— Incearcă, boierule, dă ordin. Eşti singurul comandant.

Şi se îndreptă spre foc, îşi umplu pipa şi o aprinse dela un cărbune.

In vremea asta, cei din coada batalionului se apropiau de locuinţe. Printre cei rămaşi în urmă erau şi oameni degeraţi. Soldaţii se îmbulzeau la focuri, iar mulţi dintre ei năvăleau în izbe. Lângă Suvorov apăru un flăcău cu pelerină militară şi capul înfăşurat în cârpe. Soldatul era susţinut de doi tovarăşi: avea picioarele degerate. Privirea întunecată a băiatului se întâlni cu ochii lui Suvorov. Flăcăul strigă cu răutate:

— Tot a mai rămas un păduche pe trupul soldatului!

Dar, deodată, chipul lui se lumină de zâmbet:

— Vai de mine, ăsta-i Suvorov!

Alexandr îl recunoscu: era soldatul Petrov din grupa sa, om glumeţ şi bun dansator. Suvorov râse:

— Tu, Petrov, ar fi bine să-i tragi un dans altfel rămâi fără picioare.

— Aoleo, mi s'au nenorocit picioruşele mele jucăuşe! se văicărea Petrov, sprijinit de braţele tovarăşilor săi.

O idee fulgerătoare trecu prin mintea lui Suvorov, după care luă o hotărîre năstrusnică.

— Nu dispera, Petrov! O să mai joci tu, şi o să joc şi eu cu tine!

Suvorov se repezi la o sanie de alături şi înşfăcă un şomoiog de fân de sub botul calului.

Chemă doi soldaţi şi le porunci să stea lângă peretele izbei. Se urcă pe spatele lor şi astupă bine cu şomoiogul de fân hornul izbei. Dinăuntru se auziră strigăte: izba se umpluse de fum. Norodul năvăli afară. Unii se repeziră la Suvorov. Cineva voi să-l lovească.

— Să nu te atingi de caporalul nostru! ţipă Petrov. Afară cu puturoşii din toate izbele.

Propunerea le-a fost pe plac... Cei şubrezi uitară oboseala şi râzând se apucară să alunge pe cei voinici din toate izbele. Suvorov dădea ordine. Se văzu împresurat de nemulţumiţi. Lângă el se pusese pavăză Sidorov din compania a treisprezecea.

— Soldaţi din Semionovschi, staţi! strigă el. E o ruşine! Aţi dat de căldură şi i-aţi uitat pe tovarăşii voştri! Duceţi-vă la intendent şi cereţi topoare să tăiem lemne! Aşa o să vă încălziţi mai repede!

— Până atunci şi casa va fi gata! adăugă Suvorov.

— Am înţeles! se învoi cel dintâi soldatul care încercase să-l lovească.

Soldaţii luară uneltele dela intendent. In pădure răsunară topoarele. Din hornurile desfundate ale izbelor şerpui din nou fumul. Izbele se umplură de tusea şi gemetele celor betejiţi. Suvorov le porunci să-şi frece mâinile şi picioarele degerate. Lui Petrov i s'au tras cizmele şi apoi l-au aşezat pe laviţă, cu picioarele într'un hârdău cu apă rece ca ghiaţa.

— Acum îţi simţi picioarele? Ia mişcă-le! zise Suvorov.

— E-hei, dragul meu, nu te-oi uita în vecii vecilor! Şi o să şi jucăm, domnule caporal! Bătând tactul cu picioarele în hârdău, Petrov începu să cânte: „Bravi grenadieri, prieteni şi fraţi! Să cântăm despre viaţa amărîtă de soldaţi!" Aoleo, măicuţă! S'au dus picioruşele mele, nu le mai simt!...

...Noaptea, pe ariile satului, în partea expusă la vânt, ardeau o mulţime de focuri. Din pricina căldurii, zăpada se înmuia. Casa era gata, amestecată cu slănină şi presărată din belşug cu ardei roşu pisat. Soldaţii, sătui, se înveseliră repede. Cântecele răsunau. Acum nimeni nu mai voia să rămână în izbele pline de fum, toţi ieşeau la aer, pe lângă focuri. Fetiţe şi băieţi cu picioarele goale umblau printre focuri, măturând zăpada cu poalele hainelor. Suvorov era chemat dela un foc la altul: „Vino, domnule, de te încălzeşte şi la noi!" In faţa lui Suvorov apăru deodată veselul Petrov cu nişte pâslari vechi în picioare şi puţin ameţit: se vede treaba că în sat se găsea şi vin.

— Uite şi pe caporalul nostru! Ura! Să jucăm, prietene! Ştii cântecul „Ascultă, dragă"?

— Cum să nu-l ştiu. Doar am crescut la ţară!

— Băieţi, aşezaţi-vă roată!

Se formase un cerc larg. La mijloc, între două focuri, au rămas numai Suvorov şi Petrov.

— Ce vrei să fii — fată sau cavaler? întrebă Petrov.

Fără să-i răspundă, Suvorov luă o înfăţişare impunătoare şi scoţându-şi pălăria se înclină ceremonios înaintea lui Petrov.

Şi începu să cânte cu o voce de bas:

— „Ascultă, dragă, doar o vorbă! Pe unde stai, lumina mea? Nu cumva în căsuţa nouă? Şi spune-mi, scumpo, cum te chiamă? Şi pe taică-tău cum îl chiamă, spune-mi totul, nu uita. Te grăbeşti oare spre casă? Vai, ascultă, ia mai lasă! Vai, mai stai, o, niţel mai stai!"

Petrov îi aruncă o ochiadă, lăsă privirea în pământ şi se întoarse cu spatele.

— „Ia mai taci, flăcău glumeţ! răspunse el cu voce subţire şi prefăcută. Trebue să plec numaidecât, să bag gâştele'n coteţ, altfel, vezi, mă bate tata. Că la tine hazu-i mare, dar nu-ţi pui a ta spinare. Hai, lasă vorba deşartă, noapte bună, noapte bună".

Suvorov îşi duse tricornul la inimă:

— „Eu, dragă, nu glumesc cu tine. Ai răscolit inima'n mine. Te grăbeşti oare spre casă? Vai, ascultă, ia mai lasă! Vai, mai stai niţel, mai stai!"

— Nu te lăsa! îl îndemnau pe Suvorov ostaşii din jur.

Dar „fata" nu se înduplecă... Petrov făcu o mutră caraghioasă de babă şi, morfolind căpătâiul basmalei de pe cap, bombăni:

— „Domnul meu din lumea mare, sunt o fată oarecare, fără carte, fără nume. Nu ştiu să trăesc în lume. Şi te sfătuesc de bine, alege-ţi alta, după tine. Hai, lasă vorba deşartă, noapte bună, noapte bună".

Petrov se înclină adânc în faţa lui Suvorov, atingând cu degetele pământul. Alexandr se făcu că-şi răsuceşte strengăreşte mustaţa pe care n'o avea, ocoli în mers săltat pe Petrov şi începu iar să-i facă curte, cântându-i:

— „Vai, ce rea eşti, fie-ţi milă, nu mă lăsa plin de jale. Nu vreau să aud de alta, de-a ei amăgitoare frumuseţe. Te grăbeşti oare spre casă? Vai, ascultă, ia mai stai! Vai, hai stai niţel, mai stai!"

— Ţine-o, măi, ţine-o! strigau unii soldaţi din cerc.

— Fată, nu te lăsa, fugi repede! ziceau alţii.

Petrov dădu să fugă. Suvorov se luă după el. Petrov încercă din fugă să spargă cu capul cercul şi să evadeze. Râzând, soldaţii îl îmbrânciră înapoi. Căzu pe spate şi începu să cânte cu voce plângătoare, dând din picioare:

— „Lasă-mă, te rog, odată, n'am nimica să-ţi vorbesc. Am şi aşa destulă treabă. S'adăp viţelul, să bat untul, să gătesc, să coc pâine, am ovăz de vânturat şi pe fraţi să-i pedepsesc, dacă nu se poartă bine... Hai, lasă vorba deşartă, noapte bună, noapte bună!..."

Petrov sări în picioare, căutând zadarnic să scape şi repezindu-se cu ţipete în toate părţile. Ostaşii îl îmbrânceau şi el cădea în zăpadă la picioarele lui Suvorov, trântindu-l şi pe el la pământ. In sfârşit, Suvorov îl apucă strâns de umeri şi Petrov cântă plângător, ultimul cuplet:

— „Cară-te şi nu glumi! Piei, turbatule, de-aci. Vorbă lungă şi deşartă: noapte bune, noapte bună".

Suvorov se întoarse indiferent. Petrov strigă jalnic:

— Vanca!

— Aici! răspunseră câteva voci din diferite părţi ale cercului.

— Vino încoace!

— Vin! izbucniră o sută de glasuri din toate părţile.

Suvorov, cu mâinile în şolduri, se opri în mijlocul cercului:

— Hai, ieşi, ieşi Vanca!

Atunci se repeziră toţi cei din cerc spre el, dând buzna unii peste alţii; căzând de-a-valma, strigau: „La grămadă!" Cei din jur se veseliră şi mai mult. Ostaşii îl ridicară pe Suvorov şi începură să-l arunce în sus. Obosit, se ruga de ei să-l lase. Frânt de atâta scuturătură, fu aşezat lângă foc. Apoi aruncară peste jăratec lemne uscate. Vântul se potolise. Flăcările înalte se ridicau ca nişte stâlpi, fumul albastru şerpuia deasupra lor în spirală, un roi de scântei plutea în fum. Părea că printre nămeţii de zăpadă, în preajma zidului întunecat al pădurii posomorîte, a crescut prin minune şi a înflorit o livadă vie de pomi nemaivăzuţi, cu trunchiurile de foc, frunzişul albastru unduios şi flori roşii mirositoare, iar în jurul pomilor sburau roiuri de albine aurii.

Sgomotul din jurul flăcărilor se potoli. Sidorov se apropie de foc şi, stând smirnă, întrebă respectuos:

— Ce ordine aveți de dat, domnule caporal?

Suvorov nu văzu nicio umbră de zeflemea pe chipul lui Sidorov și înțelese că poruncile lui vor fi executate. Se ridică și dădu ordin ca batalionul să doarmă în trei schimburi.

Soldatul Sidorov, din compania a treisprezecea, încuviință din cap hotărîrea caporalului și strigă:

— Fruntașii, la mine!

Suvorov se așeză lîngă foc și aținei. Dimineața, el anunță o nouă ordine de marș. Dublase încărcătura pe o parte din sănii și astfel celelalte rămaseră libere. Suvorov sui în ele pe oamenii slabi și uneltele: topoare, sape, lopeți, mai adăogă hrană pe o zi și cazanele. Dădu ordin ca această parte a transportului să plece înainte, ca să ajungă cât mai degrabă la noul popas prevăzut în program; acolo să taie lemne, să cureță troienele, să aștearnă în jurul focurilor culcușuri din crengi de brad. Bucătarii și-au luat însărcinarea de a pregăti hrana la vreme, ca la sosire batalionul să găsească mâncarea gata. La răsăritul soarelui, transportul acesta părăsi în trap voios primul popas al batalionului. După el, urmă batalionul încolonat pe companii și în sfârșit porni transportul cel greu.

Batalionul avea de parcurs peste șapte sute de verste până la Moscova. Pe drum se mai schimbase ici-colo ordinea de marș, dar în general rămăsese cea hotărîtă de Suvorov. Soldații ascultau întocmai de cuvântul lui. Pe cei ce se împotriveau îi înduplecau tovarășii lor. Spuneau în glumă: „Comandantul batalionului a ordonat". Indărătnicii erau amenințați: „Las'că va raporta el lui Socovnin!" Rîzând, soldații se mirau: „S'a mai văzut vreodată un batalion de gardă comandat de un caporal?! Să fi fost măcar sergent!" Apoi au început să strige, în glumă: „Fruntașii, la locotenent!" „Vă cheamă maiorul!" Și cei chemați alergau la Suvorov.

— Când o să ajungem la Moscova, spunea Sidorov lui Alexandr, tovarășii te-or avansa colonel de gardă și vor spune lui Apraxin: „Destul ai domnit, boierule, ajunge! Acum avem colonelul nostru!" Dar dela stăpâna-țarină, tu, Suvorov, n'ai să capeți atât de ușor un hatâr ca ăsta...

Batalionul a ajuns la Moscova.

Ordinele date de Suvorov în timpul marșului au fost în totul aprobate de Socovnin. Mulțumită comandantului improvizat, batalionul executase marșul înainte de termen, fără să aibă oameni rămași în urmă și fugari. Auzind aces-

tea, Apraxin dori să-l vadă pe acel priceput caporal. Alexandr, ca să nu dea ochii cu el, se prefăcu bolnav, tocmai când trebuia să facă de planton la Apraxin. Era de bunăseamă o nesupunere, dar Apraxin nu pedepsi pe îndărătnicul caporal, deoarece vedea în Alexandr pe fiul generalului Vasilii Ivanovici Suvorov.

CAPITOLUL ŞASE

Armata

Cariera militară a lui Vasilii Ivanovici reîncepu. El avansa repede, înnoindu-şi vechile legături şi cunoştinţe la curte, în timpul şederii Elisavetei Petrovna la Moscova. In anul 1751, Vasilii Ivanovici ocupa postul de procuror al Senatului, iar în anul 1753, fiind avansat general-maior, fu numit membru în Colegiul Militar. Părea că Vasilii Ivanovici făcea carieră de dragul fiului său, sau ai fi zis că se luase la întrecere cu el, şi că singurul lui scop era să-i arate, prin propriul său exemplu, cum trebue să-ţi faci datoria. Avansarea tatălui era într'adevăr un sprijin pentru Alexandr. Fiul disgraţiatului, dacă nu chiar al surghiunitului nobil cu pământ puţin, se preschimbase în fiul demnitarului influent. In acea vreme, Suvorovii s'au mutat la Sanct-Petersburg.

Incă din anul 1750, tatăl, văzându-l pe Alexandr istovit de greutăţile vieţii soldăţeşti pe care le primise de bună voie, îl rugă pe Socovnin să-l ia la el ca planton fără schimb. In anul 1751, Alexandr Suvorov ajunse la majorat. Implinise douăzeci şi unu de ani şi fu avansat sergent — cel mai mare grad de soldat; iar în anul 1752, tatăl obţinuse ca sergentul Suvorov să aibă o misiune de onoare în străinătate: curier militar la Dresda şi Viena. Mulţi dintre nevârstnicii din gardă ar fi dorit o asemenea misiune. Fu ales Suvorov, pentrucă el cunoştea mai bine decât ceilalţi germana şi franceza. El petrecu câteva luni la ambasadele ruseşti de pe lângă curţile saxonă şi austriacă. Aici, totul prevestea izbucnirea unui mare război. Friedrich al II-lea, regele Prusiei, îşi întocmea planurile de cucerire,

aduna mijloace și forțe, pregătindu-se să dea Rusiei o lovitură de grație.

Reîntors la Petersburg, Suvorov se încredință că Rusia nu se va lăsa surprinsă pe nepregătite. Colegiul Militar îl însărcinase pe Vasilii Ivanovici Suvorov să caute mijloace bănești pentru aprovizionarea armatei, deoarece vistieria statului, ruinată de descreierata țarină, era goală. Ca să se bată monete trebuiau topite tunurile, iar lefurile se plăteau în bani de aramă, nu numai soldaților, ci și ofițerilor.

Intre altele, artileria ducea lipsă de aramă și bronz. După victoria dela Poltava, forța zdrobitoare a focului de tun era foarte mult prețuită de elevii lui Petru. Dintre ei mai trăiau și erau în serviciu Avram Petrovici Hannibal, prietenul său Vasilii Vasilievici Fermor, și el tot artilerist al lui Petru I, și Vasilii Ivanovici Suvorov. Hannibal și Fermor conduceau artileria și pregăteau regelui Prusiei o surpriză: se lucra la fabricarea unor tunuri mici, prevăzute cu aparate de ochire, având calibrul de zece în lungime.

Alexandr făcu cunoștință cu Fermor în casa lui Hannibal.

— Vasilii Vasilievici are mintea limpede, fără ocolișuri, îl recomandă pe Fermor bătrânul Suvorov fiului său.

Când se întâlneau acasă, bătrânii discutau deseori despre ceea ce este mai important în război. Când era întrebat, Alexandr își exprima curajos părerile sale cam îndrăznețe. Hannibal cerea Colegiului Militar cât mai multă pulbere, tunuri, mitralii și grenade. Vasilii Ivanovici susținea că tot atât de necesare sunt: pânza, pielea, sarea, făina și crupele. Regele Prusiei spunea însă, pe bună dreptate, că pentru război trebuesc trei lucruri: „bani, bani și iar bani". Fermor adăoga:

— Dar mai e nevoie și de oameni... Tu ce crezi? îl întreba întotdeauna Fermor pe Alexandr.

Alexandr răspundea că mai curând e de acord cu Fermor, decât cu taică-său și cu Hannibal. Fără îndoială că soldatul trebue să fie sătul, sănătos și bine echipat, aprovizionat cu tot felul de muniții și cu arme excelente, dar principalul este ca el să fie educat și bine instruit. Nu numai trupele combatante, dar și garda sunt prost instruite, și au uitat până și lecțiile victoriilor lui Petru. Parcă n'ar fi soldați, ci simpli țărani în uniformă: „O sută de capete sub o singură căciulă". Iar comandanții sunt mereu

aceiaşi moşieri. Tinerii soldaţi văd în comandant înainte de toate pe boier, iar nu pe tovarăşul de luptă. Şi comandantul consideră soldatul ca pe iobagul lui, ca pe sluga lui şi nicidecum ca pe un slujitor al patriei.

Lui Vasilii Ivanovici nu-i prea venea bine când auzea părerile îndrăzneţe ale fiului său.

— Lasă, când vei fi vărsat la regiment, o să vezi tu acolo cât e de greu ceea ce vrei tu. Ai să dai din colţ în colţ.

Nici soldaţi, nici ofiţeri

Incepând din Decembrie 1752, primul batalion din regimentul Semionovschi se afla la Moscova, unde se mutase din nou Elisaveta Petrovna cu toată curtea.

La 25 Aprilie 1754, sergentul Alexandr Suvorov a fost avansat la gradul de locotenent, odată cu obişnuita trecere a soldaţilor din gardă la trupele combatante. Aflând mai dinainte despre acest ordin, Vasilii Ivanovici era atât de bucuros, de parcă ar fi primit el însuşi cea dintâi tresă de ofiţer. Hannibal îi dărui lui Alexandr paloşul său de luptă.

— Nu pari bucuros. Spune-mi, de ce eşti nemulţumit ? întrebă taică-său pe Alexandr.

— Nu, tată, sunt mulţumit, răspunse zâmbind Alexandr, şi mă bucur pentru bucuria dumitale.

Răspunsul era respectuos, dar Vasilii Ivanovici tot nu era liniştit şi continuă să-l descoasă :

— Iţi pare rău că Ilia Ergolschi a fost avansat căpitan şi tu nu ? Păi Ilia Ergolschi e artilerist şi aşa ceva, vezi că nouă ne lipseşte. Artileria e o armă importantă şi cu timpul va deveni şi mai importantă. Ştia el Petru Alexeevici pentru ce îşi zicea tunar, iar pe cei care-i iubea îi punea la tunuri.

— Şi totuşi, infanteria va stăpâni întotdeauna câmpul de luptă... fu de părere Alexandr.

— Sau poate eşti necăjit că vechiul tău prieten, Serghei Iusupov, a sărit peste gradul de sergent şi din comandant inferior a ajuns dintr'odată la gradul de sublocotenent ? Ţine minte : graba strică treaba...

— Tată, Iusupov n'a fost ridicat în grad, el e sublocotenent, iar eu sunt locotenent.

— Păi, tocmai ! Şi atunci, de ce să ne întristăm ?

Vasilii Ivanovici își deschise larg brațele, de parcă ar fi voit să îmbrățișeze pe cineva, dar deodată, brațele îi căzură în jos și Alexandr văzu pe chipul tatălui trecând un nor de tristețe... Și înțelese că își adusese aminte de Avdotia Fedoseevna.

— Noi, tată, ne bucurăm amândoi, dar mama și astăzi ar fi fost tristă...

— Ba, n'ai dreptate. Ar fi plâns, e adevărat, dar femeile plâng și de bucurie...

— Parcă avea de ce să se bucure?

— Hei, măcar pentrucă ai îndurat atât de ușor cătănia. Nu e glumă, aproape doisprezece ani... Îi era teamă că n'ai să rezişti și de aceea te speria și pe tine. Cât te-ar fi admirat însă în clipa de față: „Uitați-vă la el, oameni buni, ce frumusețe de băiat a ieșit! Păi tu, feciorașule, privește-te în oglindă!"

Alexandr se uită la taică-său și lăsă ochii în jos. Nu, hotărît, chipul tatălui nu putea oglindi ce se petrecea în adâncul sufletului fiului. În luciul de ghiață cenușie al ochilor lipsea ceva, o scânteie de foc. Și dacă în clipele acelea solemne ar fi apărut înaintea lui Alexandr chipul mamei, luminat de bucurie, de entuziasm, dar și stăpânit de neliniște, tânărul ofițer ar fi simțit că în ea se regăsește mai ușor.

Cine a îmbrăcat uniforma de ofițer cu semnele care îl deosebesc de soldat, își aduce aminte toată viața de bucuria copilărească a acelor zile. Îți vine să țopăi ca un țap, dar nu-ți îngăduie noua situație și nici uniforma de ofițer. Și atunci, iată-i stând câte doi, câte trei în grădina Cremlinului, dându-și ifose, sprijiniți în săbii sau cu mâna pe mânerul paloșului, uitându-se cu mândrie, aproape cu un fel de sfidare, împrejur. Fiecare dintre ei așteaptă să răspundă binevoitor la salutul soldatului. Ba, s'ar putea să-l oprească și, după o ușoară mustruluială pentru vestonul descheiat, să-l amenințe cu comenduirea și apoi să facă pe milostivul și să-i dea drumul. Alte ori, îl vezi că ia o atitudine respectuoasă în fața generalului care i-a ieșit în cale. Altădată, ca răspuns la privirea iscoditoare aruncată în treacăt de vreo fată, își ia o înfățișare plină de importanță, zornăind din pinteni, dacă întâmplător îi are.

Un obicei foarte vechi îngăduia, în ajunul avansării, acelora care în acea seară nu erau „nici soldați, nici ofițeri" să-și facă de cap și să tragă câte un chef sdravăn.

În cârciumile unde altădată nu întâlneai decât ofițeri cheflii, în seara aceasta se îmbulzeau numai soldați, atât cei care mâine aveau să fie ofițeri, cât și cei care aveau să rămână soldați cât e lumea.

In ajunul avansării, superiorii erau indulgenți față de strengăriile ofițerilor și pe bună dreptate, fiindcă dacă astăzi ar fi trimis la arest soldatul, apoi mâine tot ar fi trebuit să-i anuleze pedeapsa sau să i-o preschimbe într'una mai grea, după cum se cuvenea ofițerului. Spre cinstea soldaților, trebue să menționăm că rareori strengăriile se schimbau în chefuri furtunoase, cei amețiți fiind domoliți de tovarășii mai cumpătați. Ce, parcă-i cine știe ce nenorocire dacă soldații de azi (ofițerii de mâine), trecând pe lângă castelul vreunui demnitar și văzând că vizitiul moțăe pe capra trăsurii, fac sentinelei cu ochiul și se apucă să scoată cuiul dela osia din spate? Ce-o să se întâmple? Demnitarul are să iasă țanțoș și are să se așeze în trăsură. Lacheii or să se urce și ei la spatele trăsurii și-or să zică: „Dă-i drumul!" Caii pornesc — și roata din spate desprinzându-se de osie se duce de-a-rostogolul, lacheii se pomenesc în noroi, trăsura se apleacă într'o parte și mâniosul demnitar se vede înconjurat de niște soldați veseli din Semionovschi. De unde au mai răsărit și ăștia? Cu exclamații compătimitoare, soldații îl ajută pe demnitar să iasă din trăsură. Nici nu și-a revenit bine boierul și numai iată că unul dintre soldați îi și aduce roata pierdută, iar altul, cuiul, lăudându-se că l-a găsit în noroi. Soldații dau toți o mână de ajutor și trăsura cea grea e pusă pe roate. In sfârșit, demnitarul s'a văzut iar în trăsură. Acum îi rămâne un singur lucru de făcut: să mulțumească soldaților din Semionovschi că l-au scos din bucluc.

Obiceiul era să se facă praf la chef ultima leafă de soldat cuvenită pe un trimestru. Trei ruble, cât număra ea de fiecare căciulă, se vărsau la visteria comună. Vrând-nevrând, cheful era modest. Se fierbea spirtul pe întuneric într'o cană mare. Pe două săbii încrucișate, la flacăra palidă a spirtului, topeau un bulgăre de zahăr, picurând boabe de candel în lichidul încins. Se cântau cântece de glorie, vitejie, fericire și dragoste. Își jurau prietenie veșnică, se îmbrățișau, se sărutau și iar se jurau că în veci nu vor uita viața de soldat, iar cel care „va ajunge mai mare, va trebui să tragă după el" și pe ceilalți tovarăși de unitate rămași în urmă.

Grupul sgomotos al soldaţilor din Semionovschi a ieşit din cârciumioară în piaţă şi s'a apucat de năzbâtii ştrengăreşti.

Sunetul Moscovei

Spre ziuă, ştrengarii din Semionovschi erau obosiţi; petrecerea se sfârşise. Grupul chefliu se împrăştiase şi în zorii zilei de Mai, pe podul care duce din Zamoscvorecie spre Vasilii Blajenîi treceau numai trei dintre ei: Suvorov şi prinţii Volconschi — Nicolai,[1] şi Alexei, înscrişi odată cu Suvorov în regiment. Fiind de aceeaşi vârstă, toată noaptea fuseseră nedespărţiţi.

Se opriră pe spinarea rotundă a podului. In faţa lor scânteiau cupolele aurite ale bisericilor din Cremlin, iar pe turla înaltă a lui Ivan Velichi strălucea soarele.

Deşi toţi trei erau obosiţi, frigurile ştrengăriei îi mai scuturau încă pe cei doi fraţi Volconschi. Pe neaşteptate, Alexei îşi aruncă în râu tricornul soldăţesc şi începu să-şi descheie vestonul... Frate-său şi Suvorov rămaseră surprinşi.

— Ce faci? îl întrebă speriat Nicolai.

— Vreau să le arunc în Lethe — râul uitării...

— Pentru ce? îl întrebă Alexandr.

— Pentrucă astăzi nu mai sunt soldat!

— Dar eşti ofiţer! Cum ai să te prezinţi în halul ăsta, ziua'n amiaza mare?

— Staţi, dragii mei! exclamă Nicolai. Am o idee...

— Care?

— Să mergem la Cremlin şi să tragem clopotul cel mare.

— Pentru ce? îl întrebă iarăşi Suvorov.

— Să mergem! zise Alexei, încheindu-se la veston. Batem clopotul cel mare dela Uspenschi, adunăm poporul şi apoi vom vedea ce e de făcut...

Suvorov urmă pe cei doi fraţi, ca să-i oprească dacă vor împinge gluma prea departe...

La intrarea în clopotniţă se afla un grup de clopotari. Intrau unul câte unul pe uşa îngustă şi, ca să se suie la catul de sus, se agăţau de funia care atârna de-a-lungul scării întortochiate şi întunecoase.

---

[1] Bunicul decembristului Volconschi. (Nota red. ruse).

— Hei, oşteni, ce căutaţi aici? îi întrebă căpetenia clopotarilor.

— Vrem să tragem clopotul mare, răspunse Alexei Volconschi.

— Pe cel mai mare, adăogă Suvorov.

— Bine, daţi-ne o mână de ajutor: tocmai că lipsesc trei oameni de-ai mei; pesemne că au tras vreun chef. Vă rog, urcaţi-vă.

Scara era întortochiată şi cu trepte roase. Intrarea era atât de îngustă, că nu puteau trece doi inşi unul lângă altul. Sub cupola întunecoasă de bronz a marelui clopot dela catedrala Uspenschi se adunaseră doisprezece oameni, printre care şi cei trei ostaşi.

— Ai îngheţat, bătrâne? zise căpetenia clopotarilor, lovind desmierdător cu palma marginea clopotului, ca şi când i-ar fi dat din nou bineţe. Se vede treaba că noaptea asta a fost cam ger. Lasă că te încălzim noi, bătrâne.

Suvorov atinse cu mâna marginea de aramă a clopotului şi simţi că-l înfioară răceala.

Ajutoarele clopotarului descurcară hăţurile de piele legate de limba clopotului, făurită din fier şi grea de o sută de puduri, şi se postară pe două laturi. Suvorov şi fraţii Volconschi apucară fiecare câte un hăţ.

— Doamne, blagosloveşte! zise cu ton de comandă clopotarul.

Intinzând şi slăbind de şase ori în şir funiile, clopotarii au început să legene limba clopotului. Mişcările se făceau tot mai largi, limba cu latura sa şlefuită era gata-gata să atingă marginea clopotului în locul tocit de milioane de lovituri de-a-lungul unui veac întreg. Căpetenia clopotarilor, culcat cu pieptul pe parapetul de piatră, se uita în jos spre colţul catedralei Uspenschi. Din biserică ieşi grăbit paznicul catedralei şi, trăgând de sfoara clopotului de semnalizare, dădu semnalul. Clopotarul făcu un gest cu mâna şi în aceeaşi clipă limba, cu enorma ei măciulie, atinse uşurel clopotul. Un vuiet cumplit răsună sub cupola de bronz. Şi iarăşi limba oscilă măsurat, fără să atingă marginea. Clopotarul trecu la arcada de Nord a clopotniţei; parcă asculta, parcă se uita acolo, unde pe dunga zimţată a pământului, încă nu se stinsese culoarea roşiatică a zorilor de Mai. Moscova tăcea încă. Clopotarul zise cu o voce de bas profund:

— La catedrala Serghei a sunat „ţarul“ [1].

Ajutorul lui scutură din cap şi vuietul cumplit umplu iarăşi clopotniţa. Suvorov înţelese: clopotarul spusese că Moscovei i-a răspuns mânăstirea Troiţchi, dar el se îndoia că un sunet atât de profund putea să fie auzit dela o depărtare de şaizeci de verste. Chiar dacă clopotarul nu l-ar fi auzit, el ştia că aşa trebuia să fie.

Când se potoli furtuna celei de a doua lovituri, clopotarul spuse:

— A sunat Zvenigorodul! Mai trageţi una...

A treia lovitură a Moscovei încheie marele triunghiu de apărare: mânăstirile Ivan, Serghei şi Sava — paznicii cei mai de seamă ai Moscovei.

— Trage în amândouă marginile! porunci clopotarul.

Şi sunetul măsurat, vestitor de bine, din cele două margini (la trei clipe o lovitură), se răspândi deasupra Moscovei. Indată au dat răspuns forturile de apărare din interior: Simonov, Andronii, Nicola Ugreşi şi Novodevicii.

Clopotarul nu vorbea pentru ajutoarele lui, lucrurile acestea fiindu-le îndeajuns de cunoscute, ci pentru soldaţii din Semionovschi, care pasă-mi-te erau nişte boieraşi. Dintre cei trei ostaşi, numai Suvorov singur putea să înţeleagă şi să preţuiască ceea ce spunea clopotarul.

Elisaveta Petrovna, în timpul şederii sale la Moscova, a făcut odată o călătorie până la mânăstirea Troiţchi. Făcuse un adevărat pelerinaj, mergând pe jos cele şaizeci de verste, cu un lung toiag de pelerin în mână. Dar drumul nu-l făcuse dintr'odată. După vreo trei verste, cu destule opriri, împărăteasa obeză obosea: atunci o aşezau în trăsură şi o duceau fie la popasul din urmă, fie la cel ce venea. Iar locul unde ajungea stăpâna evlavioasă era însemnat prin bivuacul soldaţilor din Semionovschi, obligaţi să se oprească acolo. A doua zi, împărăteasa era adusă cu trăsura, şi din locul unde rămăsese în ajun, îşi continua drumul mergând pe jos. Sunetul clopotelor din Moscova şi Troiţchi nu mai conteneau. La primul sunet vestitor de bine din Moscova, sergentul Suvorov îşi trezea soldaţii somnoroşi din preajma focurilor aproape stinse. Pe măsură ce pelerinii se depărtau spre Nord, pe un drum

[1] Denumirea clopotului. (N. R.).

de pădure, sunetul clopotului mare dela Uspenschi se auzea tot mai slab. Pe când sta în bivuac lângă locul de trecere peste râul Ucea, la jumătatea drumului dintre Troiţchi şi Moscova, Suvorov auzise clar pentru prima oară, după câteva clipe dela primul dangăt din Cremlin, sunetul de răspuns al „ţarului" din Troiţchi. Îşi amintise atunci cum odată, într'o vară, pe când era copil, s'a dus cu taică-său la vânătoare şi a petrecut noaptea în izba pădurarului. Taică-său l-a trezit dis-de-dimineaţă şi l-a dus pe un deal înalt, despădurit.

— Taci şi ascultă, a spus tatăl urcându-şi fiul sus, tocmai în vârf, de unde se vedea, până la marginea cerului, marea încremenită a frământatului pământ moscovit.

Domnea liniştea. Poate că pinii şi brazii dela poalele dealului fremătau înviorați de vântul zorilor, dar murmurul lor nu ajungea până acolo.

— Auzi ? a întrebat încet tatăl.

Chiar dacă l-ar fi întrebat mai tare, glasul lui tot n'ar fi înnăbuşit sunetul acela nedesluşit. I se părea că suspină însuşi pământul Moscovei, trezit de căldura mângâietoare a soarelui.

— E dangătul de răspuns dat Cremlinului de mânăstirea Troiţchi. Auzi ?!

Şi iarăşi parcă ar fi suspinat pământul.

— Iar ăsta e Zvenigorodul.

Moşia Suvorovilor din regiunea Dmitrovscaia se afla între mânăstirea Troiţchi şi Zvenigorod. Aici, la jumătatea drumului dintre cele trei înălţimi ale triunghiului Moscova-Troiţchi-Zvenigorod, stăteau odinioară patrule călări, ca să vestească din vreme pe voievozi când se apropia vreo primejdie.

Sunetul clopotelor s'a potolit. Marele Uspenschi vui îndelung după ultimul dangăt, trecând dela acordurile de bas la sunetele cele mai imperceptibile pentru ureche.

— Te-ai încălzit, bătrâne ? întrebă clopotarul lovind cu drag marginea din afară a clopotului.

Şi clopotul îi răspunse cu un vuiet abia auzit.

Suvorov atinse cu mâna bronzul ; într'adevăr, clopotul era cald.

— Mare minune : dacă-l loveşti din toată puterea cu pumnul — tace, iar dacă-l mângâi drăgăstos cu palma — răspunde. Încearcă, dacă vrei, spuse clopotarul lui Suvorov.

Suvorov încercă şi se convinse. Clopotarul spunea adevărul.

— Vă mulţumesc pentru ajutor, oşteni. Aţi câştigat bănişori pentru tustrei. Duceţi-vă la lada cu lumânări şi spuneţi acolo că eu v'am trimis.

Coborînd prin ieşirea întunecoasă, Suvorov fără să vrea atinse cu mâna peretele; pietrele zidurilor groase de un stânjen mai vibrau încă.

CAPITOLUL ŞAPTE

Apropierea războiului

Suvorov fu repartizat la regimentul de infanterie Inghermanlandschi.

In regimentul de gardă Semionovschi, chiar şi soldaţii nevârstnici, dar care făceau parte dintre nobilii nu prea bogaţi, aveau pe lângă ei flăcăi din iobăgimea moşiei. Odată avansat ofiţer, Suvorov trimise imediat acasă pe cei doi flăcăi aduşi din sat cu opt ani în urmă. Intr'o zi, fostul soldat din serviciul regelui Prusiei, uriaşul Prohor Dubasov se prezentă la Suvorov, rugându-l stăruitor să-l ia din regimentul Semionovschi la dânsul, amintindu-i că răposata Avdotia Fedoseevna înainte de a muri l-ar fi pus să jure că va rămâne pe lângă el... „Proşenca, nu-l părăsi pe Saşenca al meu — e un copil, păzeşte-l". Suvorov se învoi şi-l transferă din gardă, în acelaşi regiment cu el.

Soldaţii din regimentul Inghermanlandschi erau prost îmbrăcaţi şi rău hrăniţi. Instrucţia lor se făcea numai de formă. Mulţi dintre ei izbutiseră să se apuce de o meserie: dregeau cizmele, răsuceau frânghii, împleteau plase pescăreşti, ciopleau linguri de lemn.

Examinând situaţia regimentului, Suvorov văzu că din această mulţime de oameni tineri, aduşi cu sila în aceeaşi unitate, nu se gândeşte nimeni să creeze o forţă de luptă. Incercările lui Suvorov de a discuta despre acest lucru cu colonelul şi cu ofiţerii fură întâmpinate de o nedumerire generală.

— De unde a apărut acest original?! se mirau noii tovarăşi ai lui Suvorov.

Atunci făcu apel la sentimentele de onoare ale colonelului. Îi arătă că se apropie războiul, că, având putere nelimitată, colonelul poate și trebue să-și îmbunătățească starea regimentului. Colonelul îi răspunse blajin :

— Ce vrei să fac, tăticule ? Peste tot se întâmplă la fel ! Toate merg așa ! E adevărat că regimentul meu nu e dintre cele mai bune, dar fiind un regiment de pază n'o să fie trimis pe câmpul de luptă. In ceea ce privește rația pentru soldați și echipamentul, apoi îi hrănesc și-i îmbrac cu ceea ce mi se dă. Asta-i treaba aprovizionării. Iată unde-i rădăcina răului. Tu, dragul meu, cu preocupările pe care le ai, n'ar trebui să faci serviciul la front, să fii comandant de companie, ci să te ocupi de partea aprovizionării, îl povățui cu ironie colonelul. Dacă ești Hercule, apoi numai acolo ai prilejul să faci vreo ispravă : să cureți grajdurile lui Augias [1].

Suvorov s'a convins și el că n'are ce căuta în regiment și, ascultând sfatul ironic al colonelului, a trecut dela front la aprovizionare. Sprijinit de tatăl său, primi postul de șef al aprovizionării la Novgorod, unde se înființase o mare bază de aprovizionare a armatei. Și aici Suvorov a fost același om integru : el lupta, atât cu funcționarii cât și cu furnizorii, pentru fiecare copeică a statului.

Dar furnizorii pe de o parte și jefuitorii tezaurului pe de alta s'au ridicat împotriva lui Suvorov, străduindu-se să-l prindă în rețeaua lor, ingenios împletită de funcționarii biroului. Suvorov se simțea sleit în această luptă inegală. Plecând în interes de serviciu la Petersburg, el căuta să facă noi cunoștințe : se întâlnea cu oameni de litere, frecventa Societatea Amatorilor de Literatură Rusă ; iar până la urmă, luă hotărîrea să se facă scriitor. Începu să scrie versuri. Reînvie din cenușă dialogul lui Alexandru cu Herostrat. Mai compuse încă un dialog : „Din împărăția umbrelor" — între împăratul mexican Montezuma și cuceritorul spaniol Cortez.

Suvorov își citi cele două „dialoguri" la Societatea Amatorilor de Literatură Rusă, unde plăcură auditoriului. Iar Suvorov fu comparat în mod măgulitor cu poetul Sumarocov, de care tânărul autor era vădit influențat. Sumarocov

[1] Aluzie la una din faptele lui Hercule, care a curățat nenumăratele grajduri ale împăratului Augias, neîngrijite de 30 de ani. Astăzi are sensul de a introduce disciplina și a reorganiza o instituție. (N. R.)

publică „dialogurile" lui Suvorov în almanahul Academiei de Ştiinţe.

Apropierea războiului îi întrerupse însă preocupările lui literare.

Victoriile lui Petru I asupra suedezilor şi întemeierea Petersburgului — ca principală bază militară şi maritimă la Marea Baltică — au asigurat pentru totdeauna flancul drept strategic al Rusiei. Nu tot atât de strălucit mergeau treburile pentru asigurarea flancului stâng, unde încă nu fusese înfrântă puterea Turciei şi se prevedea o îndelungată luptă pentru a pune ferm piciorul pe litoralul Mării Negre. Nesiguranţa flancului stâng crease pentru tânărul imperiu rus o mare primejdie ce ameninţa şi centrul frontului strategic.

Regatul Prusiei avea relaţii şi probleme mult mai complicate în Sudul şi Vestul întinsei câmpii germane. „Sfântul Imperiu", cu capitala la Viena, privea pretenţiile regelui Prusiei ca pe o inadmisibilă impertinenţă. După punctul de vedere al politicienilor vienezi, Austria şi numai Austria putea să ia asupra ei problema unificării Germaniei, divizată într'o sumedenie de state mici. Această problemă şi-o punea şi Prusia, în ciuda faptului că nu toate statele Germaniei fărâmiţate erau de acord să recunoască Prusiei, fără discuţii, întâietatea şi importanţa ce i se cuvenea. Ea trebuia să cucerească această poziţie. Intre Prusia Orientală şi Bavaria, precum şi alte principate din apus, existau diferende serioase. Prusia era o ţară agricolă, iobago-moşierească, cu orânduire feudală. Saxonia era o ţară în care începea să se dezvolte industria minieră şi unde se înălţau uzine care cereau braţe destoinice de muncă. In Bavaria, în jurul străvechilor castele, la poalele mânăstirilor catolice, înfloreau bogatele oraşe de meşteşugari, cu trainice obiceiuri de viaţă orăşenească. Bavarezii mergeau până acolo încât refuzau să recunoască rudenia lor de sânge cu „păduchioşii" prusaci. „Cu atât mai rău pentru ei", spusese regele Prusiei. Punând stăpânire pe Brandenburg, prusacii au înfipt o suliţă ascuţită în inima Germaniei. Pe „loc pustiu", a început să se înalţe oraşul Berlin — viitoarea capitală a pământului german unificat.

In timp ce Prusia se înarma, ea punea în mişcare mijloacele cunoscute ale politicii agresive : coruperea directă şi indirectă, căsătorii dinastice, intrigi şi comploturi în capitalele vecinilor, tratate trădătoare şi convenţii cu privire la împărţirea teritoriilor prost apărate.

Așa au mers lucrurile cât a fost Wilhelm rege al Prusiei. Fiul și urmașul său, Friedrich al II-lea, visa din copilărie cuceriri măreț e. Nefiind momentul să-și dea cărțile pe față, tatăl își ținea fiul în frâu, îi potolea cu severitate înflăcărarea și chiar îi interzicea să pronunțe cuvântul „război". Friedrich tăcea, se gândea la război și îl privea pe taică-său cu ochi de lup. Regele și-a exilat fiul îndărătnic la Küstrin, dându-i un post de pădurar pe una din moșiile sale. Moștenitorul tronului ducea o viață jalnică, aproape mizerabilă, ca un mic funcționar, dar în clipele de repaus el se gândea mereu la același lucru. Știa el de ce se temea tatăl său; dacă Prusia punea prea devreme mâna pe arme s'ar fi ciocnit fără îndoială de Anglia. Britanicii urmăreau înspăimântați cum creștea puterea prusacă, dându-și seama că o Germanie unificată ar fi un rival primejdios pentru industria și comerțul englez. Iar dincolo de Rin, peste Alpi, fierbea și clocotea Franța, pregătindu-se să-și lepede lanțurile feudalismului. Dacă acolo puterea va trece în mâinile negustorilor, a industriașilor și a bancherilor, apoi negustorii Angliei vor trebui să se ciocnească cu Franța mai devreme decât cu nemții — și vor fi nevoiți să caute pentru mărfurile lor noi piețe de desfacere și noi drumuri comerciale.

Agresorul

„Trebue să facem ca și cerul și iadul să ne ajute, spunea fățiș Friedrich al II-lea. Și dacă e vorba să se întâmple o trădare, apoi t i c ă l o ș i i trebue să fim noi". Și într'adevăr, Europa nu mai văzuse de mult un politician atât de sincer, mergând până la cinism.

In anul 1756, armatele prusace au intrat în Saxonia fără să declare război. Și tot fără să declare război, Friedrich al II-lea a pătruns în Cehia și a ocupat Praga. Electorul Saxoniei era în același timp și rege al Poloniei. El fugi la Varșovia. Armata sa, nepregătită pentru campanie, se predă. Fără să piardă timp, Friedrich îmbrăcă armatele saxone în uniformă prusacă și le încorporă în armata lui. Treaba aceasta nu era deloc grea : atât armata lui Friedrich al II-lea, cât și aceea a electorului Saxoniei erau formate din mercenari — cine putea să numere mai mulți taleri sunători, acela avea un număr mai mare de luptători.

Politicienii Europei rămaseră cu gurile căscate de uimire în faţa impertinenţei regelui Prusiei. Pentru a se justifica, Friedrich scria: „Cât despre acel nume înfricoşător de „a g r e s o r", eu îl socotesc ca o sperietoare de ciori, care nu poate impresiona decât pe cei slabi de înger... Adevăratul agresor este cel ce sileşte pe altul să se înarmeze şi să înceapă un război preliminar, pentru a evita unul mai primejdios, căci din două rele trebue să alegi pe cel mai mic". Cuvintele acestea erau o provocare la adresa duşmanilor lui presupuşi.

Regele-agresor prevăzuse că se va forma o coaliţie împotriva Prusiei. De fapt ea s'a şi încheiat sub forma unei alianţe între Austria, Franţa, Suedia şi Rusia.

Regele-agresor îşi închipuia că Rusia e un duşman mai puţin primejdios decât celelalte state, deoarece n'o cunoştea şi n'avea cum s'o înţeleagă.

Trecuseră mai mult de cinci secole de când Alexandr Nevschi sdrobise cavalerii Teutoni în acelaşi loc unde, în primii ani ai secolului al XVIII-lea, Petru I întemeiase Petersburgul. Alexandr Nevschi nimicise cavalerii pe ghiaţa lacului Ciud, tăind pentru multă vreme pofta nemţilor de a întreprinde campanii spre răsărit. In conştiinţa nemţilor, lecţiile acestea se cam şterseseră spre sfârşitul secolului al XVII-lea. Ei uitaseră că Rusia, care apărase cu pieptul ei Europa de năvălirea popoarelor migratoare, va găsi destulă forţă să-şi apere propria ei existenţă împotriva atacurilor venite din apus. Ar fi fost deajuns biruinţele lui Petru I, rămase proaspete în minte, spre a nelinişti chiar şi capetele cele mai tâmpe ale politicienilor nemţi. Dar Friedrich nu se simţea turburat de această amintire; el era amăgit de convingerea că Rusia, după presupunerile lui, era pe cale de a se germaniza. Căsătoriile dinastice între vlăstarele prinţişorilor germani şi persoanele casei domnitoare ruseşti întăreau încrederea oamenilor din anturajul regelui. Un prinţ scăpătat din familia Holstein, luând numele de Piotr Feodorovici, ajunse moştenitorul tronului rusesc. Regele Prusiei spunea despre el: „Dummer Kerl". In schimb preţuia mult inteligenţa şi viclenia Ecaterinei, soţia moştenitorului tronului. Dela Petersburg la Potsdam, prin Königsberg, se întindeau firele subţiri ale unui trainic păienjeniş. Cu alte cuvinte, Friedrich al II-lea avea la Petersburg spioni foarte bine informaţi în persoana oamenilor dela curtea moştenitorului tronului.

Friedrich al II-lea vorbea cu aroganță despre armata rusească : „Moscoviții sunt niște hoarde sălbatice. Ei nu vor putea niciodată să se împotrivească unor armate bine organizate.“ Friedrich al II-lea credea cu toată convingerea că armatele lui erau bine organizate. Se găseau chiar și oameni serioși care erau de aceeași părere cu regele Prusiei, considerând armata prusacilor ca fiind cea mai tare din Europa. Dar adversarii lui Friedrich al II-lea aveau de ce se bucura : ei știau că armata sa, atât de bine organizată, nu era prea numeroasă : bunăoară în timpul atacului asupra Saxoniei, ea număra abia treizeci de mii de soldați. Unii oameni din Europa glumeau pe socoteala ei, numind-o : „Compania de onoare din Potsdam“. Totuși armata prusacă avea și calități și, deși redusă ca număr, ea dăduse dovadă de o pregătire serioasă pe câmpul de instrucție din Potsdam. Soldații schimbau repede și iscusit formațiile, se mișcau iute, încărcau armele cu o dibăcie de automat și, având muschete perfecționate (cu vergele de pușcă), puteau să încarce și să tragă mai des, răspunzând la fiecare zece focuri cu câte cincisprezece. Infanteria prusacă, încătușată de disciplina nemțească, ar fi constituit o forță foarte serioasă pe câmpul de luptă, dacă tocmai în această forță nu s'ar fi ascuns slăbiciunea ei. Legați numai printr'o disciplină oarbă, lipsită de simțământul datoriei și al onoarei militare, soldații lui Friedrich — oameni fără patrie și mândrie națională — ori de câte ori erau zdrobiți, își pierdeau unitatea și se împrăștiau ca o turmă cuprinsă de spaimă. Fugeau mâncând pământul, neștiind ce rușine este să fugi de pe câmpul de luptă. Dacă însă învingeau un adversar ceva mai slab decât ei, atunci deveneau de o cruzime feroce față de cel doborît.

Friedrich al II-lea era mai mândru de cavaleria decât de infanteria lui. Pus în situația de a da lovituri pe neașteptate și puternice din centru spre diferite puncte, regele-agresor avea nevoie de o armată ușoară, capabilă să străbată, în timpul cel mai scurt, distanța dela un capăt la celălalt al țării care, spre fericirea conducătorului de oști, nu era prea mare. El se sprijinea mai mult pe cavalerie. Dragonii — „infanteria călare“ — și grenadierii călări pe care de altfel nu-i născocise el, aveau în armata sa un loc de frunte.

Friedrich al II-lea visa să se folosească în războaiele lui numai de armata călare, în care putea să îmbine meritele infanteriei cu cele ale cavaleriei. Dar visul lui rămase doar un vis. Regele-agresor nu avea posibilitatea nici să

înarmeze, nici să instruiască un număr suficient de cavaleriști : nu avea nici timp, nu avea nici cai.

Totuși, bazându-se pe cavalerie, el izbutise să înfăptuiască tot ceea ce îi sta cu putința, străduindu-se să sdrobească infanteria adversarului prin iuțeala și atacul în massă al cavaleriei.

Regele dădea o importanță mult mai mică artileriei, cu toate că știa că Rusia se preocupă de îmbunătățirea tunurilor, pregătind ceva nou și neașteptat.

Friedrich al II-lea introdusese în tactica războiului unele metode ingenioase. Nu mai dădea armatelor lui formația obișnuită „în linie". In locul atacului direct, Friedrich introdusese „ordinea indirectă" — formație de luptă în unghi pentru a lovi flancul descoperit al adversarului. Tactica aceasta ducea la încercuirea dușmanului și la distrugerea întregului său front. La început, prin această metodă, prusacii au obținut câteva victorii.

Friedrich nu cerea generalilor săi să dea dovadă de inițiativă chiar dacă, de multe ori, ar fi fost nevoie de așa ceva. Ofițerii însă trebuiau să se supună orbește comandanților. Acest regim era susținut printr'o disciplină aspră chiar și în timpul luptei, când — de multe ori — succesul depinde de inițiativa și ingeniozitatea soldaților.

Un triumf prematur

Saxonia, care dorea să aibă și ea întâietate în Germania, vedea în Prusia un adversar. Polonezii, la rândul lor, se temeau ca Prusia, supusa lor vasală de până ieri, să nu le ocupe acum regiunile apusene. Suedia urmărea cu neliniște pe Friedrich, care visa să pună mâna pe bogățiile naturale ale Scandinaviei. Francezii se temeau de apariția prusacilor pe Rin, în apropierea frontierelor lor răsăritene. Temerile acestea au coalizat aproape întreaga Europă împotriva Prusiei.

Astfel, în anul 1756, Austria, Franța, Polonia, Saxonia și Suedia s'au coalizat împotriva Prusiei. Rusia a intrat și ea în această coaliție.

Armata rusă se aduna și se instruia în Livonia și Curlanda. Pregătirile de război erau terminate în anul 1757. Comandantul regimentului Semionovschi — Stepan Feodorovici Apraxin, avansat feldmareșal — fu numit de Elisaveta

Petrovna comandant suprem al armatei ruseşti. Suvorovii au rămas adânc întristaţi de această numire : ei nădăjduiau să-l vadă pe Fermor comandant suprem.

Apraxin plecă să-şi întâlnească oştirea concentrată lângă Riga. Toate câmpurile din jurul oraşului erau albe de corturile regimentelor. Soseau artileria şi furgoanele. In toate direcţiile galopau cazaci şi curieri. Sunau goarnele şi bubuiau tobele. Armata trebuia să treacă peste Dvina şi apoi, prin Polonia aliată, să pătrundă în Prusia.

Trecerea se efectua pe la sfârşitul lui Aprilie. In faţa podului de peste Dvina au fost instalate două corturi măreţe, pictate şi aurite. Intr'unul din ele se afla feldmareşalul Apraxin, înconjurat de o strălucită suită şi de generali. Celălalt era destinat doamnelor şi musafirilor de vază care sosiseră la marele cartier general al comandamentului suprem : unii pentru a-şi petrece bărbaţii şi fiii la război, alţii — nici mai mult nici mai puţin — pentru a admira fastuoasa ceremonie. Meterezele orăşeneşti din preajma podului, casele şi marginile drumului, toate erau pline de lume.

Conform ceremonialului, defilarea trupelor a fost deschisă de comandanţii inferiori ai coloanelor de brigăzi, care trebuiau să instaleze pentru armată prima tabără de campanie, dincolo de fluviu. Comandanţii inferiori ai coloanelor duceau steguleţe colorate, desfăşurate în vânt.

După comandanţii inferiori veneau, pe cai bine îngrijiţi, ofiţerii de stat major ai regimentelor călare. Ofiţerii purtau la tricornuri cocarde colorate noi şi ramuri verzi de lauri din serele oraşului Riga.

In urma lor, grăjdarii duceau caii de schimb ai generalului de brigadă, acoperiţi cu valtrapuri pictate, imitând brocartul şi având la colţuri monograma şi blazonul de aur al generalului.

După caii generalului veneau tunurile şi chesoane. Iar după artilerie, călare pe un cal de luptă, comandantul brigăzii în fruntea regimentelor sale. Cu drapelele desfăşurate, soldaţii mărşăluiau sârguitor, în sunetul tobelor şi al muzicii militare. Fiecare soldat îşi împodobise pălăria cu crengi verzi : semnul victoriilor pe care nădăjduiau să le săvârşească.

Feldmareşalul Apraxin stătea lângă cortul său şi urmărea trecerea trupelor. In faţa lui se aplecau drapelele, se lăsau în jos săbiile comandanţilor.

Trupele treceau podul peste Dvina şi se opreau dincolo de fluviu, în tabără.

A doua zi, feldmareşalul Apraxin, în trăsură aurită, înhămată cu opt cai albi cu panaşe de struţ, precedat de grenadieri călări, plecă la trupe. De o parte şi de alta a trăsurii galopau ofiţerii de ordonanţă. In urma trăsurii feldmareşalului venea escorta de generali, colonei şi ofiţeri de stat major, în toată strălucirea uniformelor de paradă, cu decoraţii şi panglici. Pompoasa călătorie a feldmareşalului nu semăna deloc cu o plecare pe câmpul de luptă, ci mai curând cu o întoarcere triumfală, după un război victorios...

Abia sosit la Riga cu un transport de alimente, primmaiorul Alexandr Suvorov, şeful aprovizionării trupelor combatante, pierdut în mulţimea de gură-cască, urmărea fastuoasa procesiune a feldmareşalului.

Cu vestonul decolorat şi plin de praf, cu pălăria mototolită, cu cizmele murdare, obosit după o noapte de călărie, răguşit din pricina ciorovăielilor cu vizitiii, Suvorov lăsă calul la han şi, aşa cum era după drum, se prezentă generalului Fermor.

Fermor, în uniformă de paradă, se pregătea să plece ca să participe la cortegiul lui Apraxin, când i se anunţă sosirea lui Suvorov. Alexandr se opri în uşă şi raportă scurt că transportul de alimente pentru corpul de armată trimis spre Memel a sosit acolo cu bine.

Fermor sta drept şi întinzând mâinile spre Suvorov spuse :

— Vai de mine, Alexandr Vasilievici, ce eşti atât de grav? Vino să te îmbrăţişez.

— Mi-e teamă să nu vă murdăresc uniforma.

— Lasă gluma. Vino să te sărut...

Alexandr se repezi spre Fermor şi se îmbrăţişară.

— Văd, Alexandr Vasilievici, că abia te ţii pe picioare, dar nu pot să te poftesc să stai jos, fiindcă trebue să plec. I-am spus lui Apraxin că Suvorov cere să treacă în armata combatantă. „Care Suvorov, bătrânul sau tânărul?" „Alexandr" i-am spus. „Mai potrivit ar fi Vasilii", mi-a răspuns el.

— M'a refuzat? Nici nu m'am aşteptat la altceva...

— Nu tocmai. „Vasăzică tânărul Suvorov vrea să treacă în armata combatantă? Bine! a zis el. Voi ordona să fie trecut în armata combatantă. Pentru început, lasă-l să mai

rămână la batalioanele de rezervă din Curlanda. Cu cât le va organiza mai degrabă, cu atât va ajunge mai repede în Prusia". Mai mult n'am putut să obțin dela el. Trebue să mai așteptăm.

— Sunteți pentru mine ca un tată, Vasilii Vasilievici! Luați-mă la dumneavoastră...

— Nu pot, dragă, îl cunoști pe Apraxin cât e de încăpățânat. Și acum, trebue să plec. Nu dispera. Curaj.

Suvorov își-reveni.

— Uite, așa e mai bine. Te asigur, dragul meu, că la cel dintâi prilej vei fi în armata combatantă... La revedere. Îți dau întâlnire la Memel...

Îl îmbrățișă încă odată pe Alexandr și se despărțiră. După ce privi lung cortegiul pompos al feldmareșalului, Suvorov se întoarse la han, înșeuă pe Șermac, încălecă și porni spre locul unde îl lăsase pe Prohor Dubasov cu căruța și bagajul.

Trebuia să meargă peste țarina adânc arată, deoarece drumul era ocupat de un șir nesfârșit de furgoane. Șermac se împiedica mereu de bulgări, în pământul scormonit de pluguri grele nemțești...

— Am cam îmbătrânit amândoi, prietene, zise Suvorov, bătându-și calul peste grumaz, și-l îndreptă spre un drum lăturalnic.

Șermac sufla greu, trudindu-și coastele slăbite și tușea înnăbușindu-se. Suferea de tignafes de multă vreme, din pricina galopurilor nesăbuite din tinerețe. Suvorov nu-și iuțea calul, dar Șermac porni deodată la trap, apoi la galop, fornăind și scuturând din cap.

Călărețul zadarnic încerca să-l strunească: Șermac galopa tot mai iute. Suvorov îi dădu frâu liber. Deodată, calul ieși din drum, sări peste șanțul șoselei și căzu în genunchi.

Suvorov sbură peste capul calului, sări în picioare și se întoarse spre Șermac. Calul căzuse pe-o rână. Din botul lui rânjit curgea o spumă trandafirie. Bătea din picioarele de dinainte și din cele de dinapoi. Era periculos să te apropii ca să-i desfaci chinga. Suvorov vedea că Șermac se stinge... Calul se răsturnă pe spate, apoi pe-o coastă și-și întinse picioarele. Buzele lui Șermac, cu peri cărunți împrejur, încetară de-a tresări. Suvorov se descoperi și, cu capul plecat, rămase lângă cal, urmărind cu tristețe cum se stingeau treptat ochii lui mari și blânzi.

CAPITOLUL OPT

Trădare

Armata pornise în campanie cu regimentele incomplete. Completarea lor nu mai putea deci întârzia nicio oră. Suvorov plecă la Smolensc şi acolo se dedică cu totul formării unui al treilea batalion pentru fiecare regiment, lăsându-şi la o parte toate celelalte treburi.

Ca să ajungă la un rezultat, i-a trebuit lui Suvorov o vară întreagă, în care timp a galopat între Riga şi Smolensc, între Smolensc şi Novgorod. Completările sosite erau de tot felul, formate parte din soldaţi prost instruiţi, parte din recruţi. Ofiţerii erau numiţi dintre nevârstnicii regimentelor de gardă. Majoritatea lor n'aveau habar ce înseamnă serviciul militar. Nu numai că nu erau în stare să instruiască pe soldaţi, dar ei înşişi nu ştiau să tragă : ba mulţi se temeau să ia în mână o armă şi se pierdeau cu firea numai la auzul vreunei lovituri oarbe de tun. Suvorov ceru să i se trimită soldaţi bătrâni pe care să-i pună instructori, dar Colegiul Militar îl refuză, sub cuvânt că soldaţii bătrâni sunt mai necesari trupelor operative. La această hotărâre, generalul Vasilii Ivanovici Suvorov, membru în Colegiul Militar, anexă o scrisoare către fiul său în care îl sfătuia : „Fă-i măcar să semene a soldaţi. Mai târziu, când vor mirosi praful de puşcă, vor deveni de nevoie ostaşi". A avut şi aşa destulă bătaie de cap, ca să dea batalioanelor de rezervă înfăţişarea unor trupe : trebuia să-i încalţe cu cizme şi să le dea haine militare, iar cizmele şi stofa abia ajungeau pentru armata combatantă.

De pe câmpul de luptă veneau ştiri proaste. Trupele ruseşti, sub comanda lui Apraxin, abia se mişcau şi de această operaţie profita regele Prusiei, care se apăra şi în acelaşi timp dădea lovituri fulgerătoare fiecărei armate aliate în parte. Armata rusească trecu peste graniţele regatului prusac. Fermor ocupă Memelul, instală acolo o garnizoană şi se uni cu forţele principale ale armatei ruseşti. Prima bătălie mare cu prusacii s'a dat pe câmpia Gross-Jägersdorf. Apraxin îşi adusese toată armata, fiind neliniştit din pricina unui atac al patrulei de husari prusaci. Se găseau pe o câmpie întinsă. Armata rusească s'a aliniat ca la paradă. Apraxin în persoană apăru în faţa trupelor, aproape

cu acelaşi fast cu care părăsise Riga, numai că de data aceasta el nu mai era în trăsură, ci călare pe un cal de luptă. In urma lui, ordonanţele duceau câţiva cai de rezervă, cu valtrapuri împodobite, deoarece se presupunea că, sub feldmareşal, s'ar putea să cadă în luptă doi sau chiar trei cai.

Poziţia dela Gross-Jägersdorf, aleasă după sfatul lui Fermor, era potrivită pentru luptă.

Cazacii au ţâşnit înainte, angajând un schimb de focuri cu prusacii, care răspundeau slab din pădure. Ziua era pe sfârşite. Inamicul nu se arăta. Până la urmă, Apraxin, încredinţat că inamicul nu vrea să primească lupta, a dat ordin armatei să se retragă în tabără.

— Am constatat un lucru, Vasilii Vasilievici : inamicul se teme de noi, spuse Apraxin lui Fermor.

— Da, îi răspunse acesta, dar şi ei au constatat ceva : ne-au numărat cu exactitate până la unul. In vreme ce noi nu ştim cine stă în faţa noastră şi câţi sunt. Nici unde vor fi mâine dimineaţă.

La căderea serii, trupele ruseşti se aflau în corturi. In dosul pădurii bubui tunul şi se auziră tobele : în tabăra prusacă se suna stingerea. Pesemne că regele Prusiei se pregătea să doarmă în tabără, găsind că acolo e locul cel mai potrivit pentru el.

Seara s'a dat pe neaşteptate ordin ca oamenii să ocupe poziţiile, să li se dea hrană pe trei zile, iar în timpul nopţii să se stea de veghe cu schimbul pe regimente.

Intrucât foarte puţini cunoşteau şi înţelegeau planul feldmareşalului, abia dimineaţa s'a aflat că el a hotărît să-i încercuiască pe prusacii ascunşi dincolo de pădure şi să-i provoace la luptă. Inaintarea a început pe un drum îngust şi în parte de-a-dreptul prin pădure. Işi închipuiau că nemţii se află în cantonament de ieri, dar mare le-a fost mirarea când, ieşind în câmp, au văzut că prusacii îşi părăsiseră tabăra şi ocupaseră poziţiile bune pe care le avusese cu o zi înainte armata rusească. Nemţii i-au înşelat pe Apraxin. Bătălia a început şi a ţinut până seara. Feldmareşalul rus n'a putut să bage în luptă nici măcar jumătate din forţele sale. Victoria înclina de partea prusacilor. Pierderile ruşilor creşteau mereu, din pricina focului precis al infanteriei prusace şi a atacurilor cavaleriei. Soldaţii ruşi cădeau, dar nu se retrăgeau. Lupta fu hotărîtă de două regimente de infanterie ruseşti. Ele mergeau, conform planului conceput de

Apraxin, ocolind pădurea. Fermor le-a întors din drum, îndreptându-le prin pădurea deasă, de-a-dreptul spre câmpul de luptă. Ieşind din pădure, regimentele au luat formaţia de bătaie şi fără să deschidă focul au pornit la atac cu baioneta. Atacul neaşteptat din flanc a dat peste cap rândurile prusace. Prima lor linie s'a retras în grabă. Din cauza fumului şi a prafului, a doua linie de prusaci, crezând că sunt ruşii, a deschis focul. S'a produs o mare învălmăşeală. Prusacii se retrăgeau părăsind tunurile şi chesoanele.

Apraxin fu sfătuit să continue urmărirea inamicului şi ar fi reuşit, aruncând în luptă noi forţe. Feldmareşalul a dat însă ordin să oprească urmărirea. Lewald, comandantul suprem prusac, s'a retras cu rămăşiţele armatei sale distruse spre Wehlau, într'o tabără fortificată.

După victoria dela Gross-Jägersdorf, se deschidea armatei ruseşti calea spre cel mai de seamă şi mai bogat oraş al Prusiei Orientale — Königsberg. La Consiliul Militar, Fermor insistă să meargă într'acolo, dar Apraxin nu putu să ia o hotărîre.

Un curier fu trimis la Petersburg să ducă raportul asupra victoriei. La câteva zile după ce-şi îngropă morţii, armata rusească auzi sunând dimineaţa, în locul goarnelor de deşteptare, marşul general. Soldaţii şi ofiţerii tineri, plini de bucurie, au pornit cu avânt. Dar numai după primele cinci verste, Apraxin ordonă oprirea .In felul acesta, mergând în etape, încet ca o broască ţestoasă, armata rusească a atins râul Lalın, de unde se vedea tabăra prusacă de lângă Wehlau. Prusacii avuseseră timp să organizeze apărarea taberii, precum şi a oraşului, cu redute şi baterii.

Câteva zile s'au scurs în căutarea punctelor de trecere. La 29 August, Apraxin a dat pe neaşteptate ordin de retragere. Această ştire i-a uimit pe toţi. Soldaţii şi tinerii ofiţeri murmurau pe faţă. Se vorbea despre trădarea unor generali. Începu defensiva. Toată lumea se mira de graba cu care trebuiau să se retragă. Disciplina în armată începu să scadă. Trupele se dezorganizară. Artileria şi cavaleria nu mai încăpeau pe şosele, călcau şi nimiceau semănăturile. Armata era oprită în loc numai pentru oficierea de te-deum-uri, la diferite ocazii solemne, după care se trăgeau salve de tunuri şi focuri de arme, fără a se cruţa praful de puşcă.

Veni toamna. Drumurile erau desfundate. Începu gerul. Armata se opri în cantonament de iarnă în Curlanda. Din

Petersburg sosi un curier care-i transmise lui Apraxin ordinul de a preda comanda generalului şef Fermor şi de a se înapoia de urgenţă la Petersburg, ca să dea personal lămuriri asupra celor întâmplate.

Ştirea despre fulgerătoarea schimbare a soartei înfumuratului feldmareşal se răspândi în toată armata; cauza retragerii grăbite a trupelor ruseşti de pe teritoriul Prusiei deveni limpede pentru toţi.

După lupta dela Gross-Jägersdorf, Apraxin primise ştirea secretă cum că Elisaveta Petrovna e grav bolnavă. Nu se credea că o să mai scape cu viaţă. După moartea ei, urma să fie ţar al Rusiei Piotr Feodorovici, principe de Holstein-Gottorp. Dar moştenitorul tronului rusesc şi soţia sa Ecaterina erau împotriva razboiului cu Prusia. Tocmai de aceea se grăbise Apraxin să întunece, printr'o retragere necugetată, victoria dela Gross-Jägersdorf.

Politicienii din Petersburg s'au înşelat. Elisaveta Petrovna se însănătoşi.

In armată toţi se îndepărtară de Apraxin. Feldmareşalul a predat comanda lui Fermor. Condus în tăcere de un mic grup de ofiţeri din Statul Major, Apraxin se sui într'o trăsură simplă cu trei cai de poştă : trăsura lui aurită n'ar mai fi putut ţine la un drum atât de lung şi de prost.

Luându-şi rămas bun dela Statul său Major, Apraxin bâlbâia nedesluşit :

— La revedere, domnilor, la revedere !

Alături de feldmareşal luă loc adjutantul său, Serghei Jusupov. După el, în a doua trăsură cu trei cai, stăteau medicul italian şi ordonanţa.

Apraxin călatorea aproape pe ascuns, ca să nu dea prilej de vorbă. Il întâmpinau valuri de svonuri noi şi neliniştitoare.

Din pricina lor, Apraxin se îmbolnăvi, simţind că se apropie de pieirea lui.

Feldmareşalul sosi bolnav la Narva. Imediat i se comunică ordinul că i se interzice să meargă la Petersburg şi că va fi judecat în stare de arest la Narva. Comisia de anchetă a capitalei se afla la faţa locului, dar nu mai putu trece la cercetări, fiindcă Apraxin căzuse în comă.

Nici tribunalul n'apucă să-şi dea sentinţa, deoarece în câteva zile Apraxin muri.

Războiul se prelungea. După ce aşteptă să îngheţe golful Kurnscha, Fermor îl trecu pe ghiaţă şi se apropie de Königsberg, capitala Prusiei Orientale. Deşi garnizoana cetăţii s'ar fi putut împotrivi, negustorimea din Königsberg — prevăzând apropiatul sfârşit al Elisavetei Petrovna şi odată cu aceasta şi terminarea războiului — căzu la înţelegere cu moşierii prusaci, şi guvernul din Königsberg hotărî să se supună fără şovăire în faţa Comandamentului rusesc, pentru a scăpa de distrugere capitala. Trupele ruseşti îşi făcură intrarea triumfală în Königsberg. Băteau clopotele la toate bisericile nemţeşti şi cântau gorniştii în turnurile oraşului. Comandantul suprem se instală în castelul regal. Populaţia depuse jurământ de credinţă Elisavetei Petrovna. La Königsberg fu numit guvernator un general rus, neamţ de origină, baronul Korf. Prusia fu anexată la Rusia.

Friedrich nu făcea nicio mişcare pentru a elibera Königsbergul. Regele Prusiei era îngrijorat mai mult de soarta Brandenburgului şi mai ales de oraşul principal, Berlin, unde se aflau întreprinderi militare, industriale, fabrici de explozive, de stofe militare şi mari depozite de muniţii. S'ar fi putut ca aliaţii să îndrepte într'acolo lovituri concentrate şi decisive.

Fermor stabili locul marelui cartier general al armatei ruseşti dincolo de zidurile Königsbergului, pentru a-şi ascunde intenţiile de ochii prusacilor. Königsbergul era plin de spioni. Chiar baronul Korf, credinciosul marelui duce Piotr Feodorovici, făcea pe postaşul între moştenitorul ţarinei şi regele Prusiei. El transmitea scrisori cu ajutorul oamenilor săi de încredere în amândouă direcţiile: din Petersburg, la regele Prusiei, şi dela Friedrich, la marele duce. Korf, mare amator de petreceri şi totodată om bogat, era fermecat de contesa Keiserling, nevasta unuia dintre magnaţii prusaci şi astfel deveni o jucărie în mâinile ei. Dădea baluri mascate, organiza spectacole şi plimbări. Moşierii cu familiile lor veneau din toată Prusia la petrecerile lui. Luxoasa curte a guvernatorului-general rus mişuna de spioni. Contesa Keiserling ştia să smulgă cu isteţime din gura lui Korf secretele militare.

Dacă adăugăm la toate acestea şi faptul că întreaga corespondenţă între Colegiul Militar din Petersburg şi Statul

Major al comandantului suprem Fermor trecea prin cancelaria baronului Korf, apoi nu este de mirare, că nu numai intenţiile generale ale ruşilor, ci şi toate amănuntele despre armata rusească au devenit un bun al Statului Major prusac. Friedrich avea destule motive să creadă că Rusia nu e duşmanul lui cel mai de temut. Şi deodată, pe când se afla pe lângă armata din Boemia, cu scopul de a ataca Praga, primi ştirea că ruşii se află în preajma cetăţii Küstrin, gata să treacă cu grosul forţelor peste fluviul Oder, ca să pătrundă în Brandenburg. Friedrich se repezi cu patrusprezece batalioane de infanterie alese şi treizeci şi trei de escadroane de cavalerie să-şi salveze cetatea.

In patrusprezece zile, detaşamentul lui Friedrich făcuse, într'un marş nemaipomenit de rapid, aproximativ opt sute optzeci de kilometri ; când ajunse însă la Frankfurt, regele auzi bubuiturile tunurilor. Artileria rusească distrugea Küstrinul. La fiecare lovitură, Friedrich trăgea câte o priză de tabac şi înjura disperat. Cine s'ar fi gândit că ruşii se vor încumeta să treacă pe sub tunurile grele ale acestei cetăţi ! Nimeni nu se îndoia de invincibilitatea Küstrinului. Toţi oamenii bogaţi de prin împrejurimi se refugiaseră în cetate, cu lucrurile lor de valoare.

Friedrich află că Küstrinul, incendiat de proiectile, arde părăsit de locuitori şi de garnizoană. Atunci, regele făcu un pas disperat. Se uni cu detaşamentul feldmareşalului Dahn, instală pontoane mai la Sud de Küstrin şi trecu fluviul, crezând că-i va întâlni pe ruşi la punctul de trecere şi, lovindu-i din spate, îi va arunca în fluviu.

Fermor ghici intenţiile lui Friedrich, se retrase din preajma oraşului şi alese o poziţie de luptă lângă Zorndorf. Ruşii luară formaţia de luptă „în careu", cu furgoanele şi cavaleria la mijloc. Friedrich socotea această formaţie nepotrivită pentru deplasări şi prielnică pentru tabăra ofensivă ; el se bucură, prevăzând o victorie uşoară. Artileria prusacă începu atunci să bată în centrul careului, ceea ce produse învălmăşeală şi dezordine în rândurile trupelor ruseşti : caii furgoanelor se înfuriau, turburând dispozitivul infanteriei, iar deplasarea luptătorilor dintr'un loc într'altul devenise anevoioasă.

Poruncind să distrugă pontoanele şi podurile pentru a tăia retragerea ruşilor, Friedrich îşi trimise infanteria să atace flancul drept al armatei ruseşti — ştiind că acolo se aflau soldaţii tineri, fără experienţă în luptă. Aripa dreaptă

cedă sub presiunea prusacilor. În acest timp, Fermor ordonă să se dea drumul cavaleriei din centrul careului, care se repezi asupra grenadierilor prusaci. Totodată, regimentele vechi din flancul stâng al rușilor se aruncară și ele asupra prusacilor.

S'a angajat atunci o luptă corp la corp. Amândouă părțile beligerante își terminaseră praful de pușcă. Luptau la baionetă cu sabia și spada. Friedrich poruncise încă înainte de începerea luptei ca rușii să nu fie cruțați. „Ei nu trebuesc învinși, ci nimiciți, altfel iarăși și iarăși se vor întoarce" — spusese el. Dar puterile nu i-au ajutat să-și pună gândul în aplicare. Lupta a fost împărțită într'o mulțime de încăierări singuratice și izolate, chiar și în dueluri. Pentru amândouă părțile condițiile erau grele. În grupuri mici și izolate, rușii se luptau la disperare cu dușmanul.

Se făcu noapte. Cele două oștiri rămaseră sub arme pe câmpul de luptă. Friedrich se retrase dimineața spre Küstrin.

Bătălia dela Zorndorf a fost decisivă pentru soarta întregii campanii. Friedrich a trebuit să se retragă cu toată armata sa. Avea nevoie de timp, ca să-și adune din nou forțe. Rușii nu l-au mai urmărit. Se auzeau murmure în armată, învinuindu-l pe Fermor de incapacitate. Austriecii s'au plâns împotriva lui la Petersburg.

Colegiul Militar l-a numit pe Saltîcov comandant suprem. Fermor fu lăsat pe lângă acesta ca șef al Statului Major. Numirea lui Saltîcov a uimit pe toată lumea: avusese până atunci în Ucraina comanda regimentelor de miliție. Noul comandant suprem nu avea nicio faimă, dar Fermor îl cunoștea, iar Saltîcov deasemeni îl știa pe Fermor.

Ca să ajungă dela Petersburg pe câmpul de luptă, Saltîcov trebuia să treacă prin Memel, unde se afla în postul de comandant rus prim-maiorul Alexandr Suvorov.

La Memel, noul comandant suprem trecu în revistă garnizoana și apoi inspectă cu atenție gospodăria. Înainte de a pleca, Saltîcov ordonă adunarea garnizoanei pe plotoane și chemă ofițerii la el.

— Așa dar, domnul meu, rosti el către Suvorov, văd că nu-ți sunt străine metodele noi. Soldații tăi merg curajos la atac. Până la tine n'am mai văzut efectuarea atacului în adâncime... Atunci de ce mai stai aici?

— Vreau să am câmp liber, dar drumul este anevoios...

— Atunci uite ce, să-ți predai chiar astăzi serviciul celui mai capabil. Vei merge cu mine la Königsberg!

Suvorov se bucură din toată inima.

— Toboşari ! strigă el tare. Sunaţi pentru masă !...

Sunară gorniştii, bubuiră tobele. Saltîcov se apropie de grupul ofiţerilor şi spuse :

— Domnilor ! Am să vă mâhnesc, dar n'am ce face : o să vă iau comandantul...

Ofiţerii se luminară la faţă. Unul dintre ei nu-şi putu stăpâni o exclamaţie de bucurie.

Saltîcov ghici : ofiţerii nu-şi iubeau comandantul, care era prea exigent.

— Acum să întrebăm pe soldaţi. Soldaţi ! Sunteţi mulţumiţi de comandantul vostru ? strigă Saltîcov, apropiindu-se de front.

Printre rânduri se auziră murmure.

Saltîcov se întoarse spre Suvorov :

— Aha ! Auzi cum te laudă ? Pesemne că nu i-ai lăsat să joace „dame". Aveţi un bun comandant, fraţilor — urmă Saltîcov — care vă poartă de grijă, dar eu îl iau la mine. Acolo pe câmpul de luptă e mai multă nevoie de el...

Dar murmurul lor surd de adineaori nu era un semn de nemulţumire împotriva lui Suvorov, ci dimpotrivă, acum murmurul acela se transformă într'un strigăt unanim. Şi nu te puteai îndoi de sensul lui : soldaţii nu voiau să se despartă de comandantul lor.

Saltîcov făcu un gest cu bastonul. Strigătele încetară. Nu se mai auzea nicio şoaptă. In tăcerea care se lăsă, Saltîcov spuse :

— Acum e prea târziu, fraţilor. Eu nu-mi calc cuvântul. Să-i învinuiţi pe trântorii care au îndrăznit să cârtească. Iar acum, vreau să mă ospătaţi dela cazanul trupei.

— Ura ! strigă Suvorov.

— Ura ! Ura ! îi răspunseră soldaţii.

Suvorov era fericit — calea vieţii lui cotea pe alt drum.

.

Victoria

Korf pregăti lui Saltîcov o primire fastuoasă. Comandantul suprem respinse însă toate solemnităţile, refuză să asiste la luxosul banchet de paradă şi la balul dela castel. Saltîcov, însoţit de Suvorov, de adjutantul său şi de Duba-

sov, colindă trei zile de-a-rândul oraşul, minunându-se de tot ce vedea :

— Vai, vai ! Un oraş atât de mare fără nicio biserică !

— Uite biserica nemţească, i-o arăta Suvorov.

— Păi ce fel de biserică e asta ? In loc de cruce are un cocoş. Dar de trăit, văd că ştiu să trăiască !...

Fără să ştie nimeni, Saltîcov părăsi Königsbergul şi se îndreptă spre armată.

Forţele ruseşti îşi fixasera locul de adunare la Poznan. Aici, Saltîcov făcu trecerea în revistă şi tot în aceeaşi zi ordonă să sune marşul general. Armata, formată din şaizeci de mii de oameni, se îndrepta spre graniţele Brandenburgului... Pentru a se unii cu ruşii, venea Laudon cu un corp de armată austriac compus din douăzeci de mii de oameni, în care predomina cavaleria.

Friedrich trimise pe tânărul general Wedell, favoritul său, să împiedice unirea ruşilor cu austriecii. Inflăcăratul şi hotăritul Wedell se grăbi să atace, cu forţele sale reduse, armata rusească lângă Palzite, dar se lovi de grosul trupelor ruseşti şi se retrase în dezordine, lăsând în mâinile învingătorilor steaguri, stindarde, tunuri şi prizonieri. Unirea ruşilor cu austriecii s'a făcut apoi fără nicio piedică.

Ocupând Frankfurtul pe Oder, armata lui Saltîcov se pregătea să treacă pe malul celălalt. Era de aşteptat ca însuşi regele să vină cu trupele lui spre a opri înaintarea ruşilor, care ameninţau Berlinul.

Suvorov şi Fermor se întâlniră la Frankfurt ca doi vechi prieteni.

— Il voi lua la mine ca maior de serviciu, dacă şi el este de acord, zise Fermor în prezenţa lui Saltîcov.

Suvorov încuviinţă tăcut din cap.

Se adeveri pronosticul că regele va veni personal, în fruntea unei armate puternice, ca să-şi măsoare forţele cu armata rusească. Recunoaşterile făcute socoteau forţele regelui la cincizeci-şaizeci de mii de oameni.

Fermor şi Suvorov au vizitat călare împrejurimile Frankfurtului şi au propus comandantului suprem Saltîcov să iasă înaintea lui Friedrich pe malul înalt al Oderului, lângă satul Kunersdorf.

Ca dispozitiv de bătaie, trupele ruseşti se aflau aşezate pe două linii în ordinea următoare : la flancul drept, înălţimile de deasupra prăpastiei erau ocupate de corpul de armată al lui Fermor, atât de încercat în lupte ; mai la

vale, în mijloc, au fost instalate regimentele trecute de atâtea ori prin foc ale lui Rumianțev, iar la flancul stâng, sub un mal râpos, într'o văgăună adâncă — noul corp de armată, al lui Golițîn, format din batalioanele înjghebate și instruite în Curlanda de Suvorov, după metoda de a le da măcar „înfățișarea" de soldați, așa cum i se ordonase.

Pe creasta dealului, Fermor arătă locul unde trebuiau făcute fortificațiile : șanțul și valul pentru o baterie de optzeci de tunuri și tranșeele pentru infanterie.

Dispozitivul armatei ruseşti trasat pe hartă, întărit de cavaleria austriacă sub comanda lui Laudon, semăna foarte mult cu o literă mare, oblică „T". In străvechiul abecedar rusesc litera „T" era însemnată prin cuvântul „tviordo" [1].

— Noi stăm tare, spunea Suvorov. Să încerce regele să atace poziția noastră !

Litera „T" de pe planul de luptă traversa cu linia sa verticală satul Kunersdorf. Umerii literei stăteau pe înălțimile malurilor. Săgeata îndreptată cu vârful spre dreapta arăta cursul fluviului. In stânga lui „T", se întindea o mlaștină mare cu un râuleț mâlos la mijloc, care se scurgea în Oder. Pe locurile secate ale mlaștinei, trecea un drum cu un pod aruncat peste râuleț. In dreapta literei „T", locurile erau întretăiate de părți mlăștinoase greu de trecut, înălțimi și dealuri împădurite, cu văi între ele... Cu capătul său inferior, litera „T" se sprijinea pe marginea unor văgăuni prăpăstioase, întărită printr'o baterie de optzeci de tunuri. Malul opus al văgăunii era înclinat și se pierdea într'o pădure deasă.

Pregătirea câmpului de luptă era terminată. In noaptea din ajunul zilei de 1 August, armata rusească, gata de luptă, a ocupat dispozitivul indicat.

Suvorov era frământat de sentimente nedesluşite. Citise multe descrieri și auzise povestindu-se despre luptele de odinioară, dar acum se gândea la bătălia care se va da și tot ce-i vedeau ochii semăna prea puțin cu descrierile cunoscute de el. In niciun tablou al luptelor din trecut, armatele nu erau așezate în felul cum era rânduită acum armata rusească. Insă poziția aleasă de el împreună cu Fermor nu permitea așezarea trupelor decât așa și nu altfel. Se făcu noapte. Aprinseră focurile. Armata rusească sta

1 Tviordo — tare. (N.R.)

în bivuac descoperit, fără să-şi mascheze dispozitivul. De pe vârful Spitzberg, încununat de coroana redutei în chip de stea, în mijlocul căreia era aşezat cortul lui Saltîcov, se desena limpede, după linia focurilor, litera oblică „T". Aici se aflau noile obuziere ale lui Şuvalov.

Noaptea a trecut în linişte.

In zori, cazacii au raportat că armata prusacă, ocolind malul stâng al Oderului, a trecut pe cel drept, dar nu la Nord de Kunersdorf, cum se aştepta Fermor, ci cu mult mai la Sud de Frankfurt, lângă Küstrin, şi fără repaos a pornit în marş forţat în susul fluviului. După obiceiul lui Friedrich, armata înainta fără furgoane. Prusacii trebuiau să meargă când la deal, când la vale, ocolind astfel lacurile din cale.

— In felul ăsta o să-şi piardă pe drum jumătate din oameni, zise Saltîcov. Ar trebui să se gândească.

— O să ne atace şi cu ce i-a rămas, răspunse Suvorov.

Ziua următoare era caldă şi fără vânt. Soldaţii regelui mergeau învăluiţi într'un nor de praf, suferind de căldură şi de sete. Abia pe la amiază armata regelui Prusiei atinse împrejurimile Kunersdorfului.

Friedrich, văzând de pe vârful dealului bivuacul descoperit al armatei ruseşti, nu-şi putu ascunde turburarea şi mânia.

— E ca o tablă de şah, spune el favoritului său Wedell.

— Dar figurile nu sunt obişnuit aşezate. Este ceva nou în dispozitivul lor. Nu seamănă deloc cu cea dela Zorndorf.

Friedrich se convinse că planul său iniţial, atât de simplu şi de clar, este irealizabil. El îşi propusese să atace armata rusească din trei părţi deodată, s'o înghesue spre fluviu şi s'o nimicească. Dar prin numărul lor, forţele ruşilor unite cu ale austriecilor realizau peste optzeci de mii de oameni şi ocupau o suprafaţă atât de întinsă, încât ca să atace din trei părţi nu erau deajuns cei patruzeci de mii de soldaţi pe care i-ar fi avut regele, dacă îi aştepta şi pe cei rămaşi în urmă.

Ii rămânea să găsească punctul slab în poziţia armatei ruseşti şi izbind acolo să pătrundă în spaţiul ocupat de ruşi.

Dispozitivul de luptă al ruşilor dovedea că sunt gata să primească bătălia. Friedrich venise să dea lupta. O retragere fără luptă ar fi expus armata prusacă, obosită de un marş lung pe o zi atât de călduroasă, pericolului de a fi

nimicită, deoarece cavaleriile ruseşti şi austriece erau mult mai numeroase decât cele prusace.

Trebuia deci să ia o hotărîre grabnică. Friedrich observase că flancul stâng al ruşilor din spre partea văgăunii este apărat de o baterie; această văgăună însă permitea prusacilor să-şi concentreze forţele pentru atac.

Tunurile grele ale prusacilor, aduse de Friedrich din Küstrin, au început să tragă asupra fortificaţiei de pe creasta situată în flancul stâng al dispozitivului rusesc. Intenţia lui Friedrich s'a văzut numaidecât: sub protecţia focului de artilerie, grenadierii prusaci au ieşit din pădure şi au pornit la atac pe coasta lină a văgăunii...

Grenadierii prusaci treceau văgăuna în fugă, sub focul de mitralii al bateriei ruseşti. Mulţi dintre ei cădeau. Dar după primul şir urmă al doilea şi al treilea. Din pădure ieşeau în goană mereu alţi şi alţi soldaţi, aşa că, într'o jumătate de oră, s'a strâns o însemnată forţă sub pavăza dâmbului abrupt, unde nu puteau să-i ajungă mitraliile. Fiind cu cavaleria în pădure, Friedrich trimise grenadierilor ordinul de atac. Prusacii se repeziră cu furie în sus, pe panta abruptă, dar fură întâmpinaţi din tranşee cu mitralii şi apoi cu focuri de armă. Prusacii au izbutit însă să pună stăpânire pe fortificaţii şi au respins în câmp două dintre regimentele lui Goliţîn.

Goliţîn se afla în primele linii şi cu un sânge rece, pe care nimeni nu i l-ar fi bănuit, dădea ordine, desfăşurând prima linie a regimentelor sale în spre dreapta, iar cea de a doua, în spre stânga. In clipa decisivă, Suvorov veni la el în galop. In numele comandantului suprem, el ordonă ca artileria regimentară să fie transportată şi instalată pe dealuri.

Litera „T" se răsturna. Acolo unde se afla capătul ei inferior slab, creşteau umerii puternici.

Prusacii exercitau presiuni asupra regimentelor lui Goliţîn. Curând, corpul său de armată ajunse până în satul Kunersdorf şi regele avu posibilitatea să-şi scoată pe câmpul de luptă toată infanteria şi o parte din cavalerie.

Dar înălţimile deasupra fluviului şi Spitzbergul rămâneau în mâinile ruşilor. Corpul de armată a lui Rumianţev abia intrase în acţiune. Corpul lui Fermor stătea încă pe loc.

Cu toate acestea, Friedrich considera lupta ca încheiată. Armata rusească, cu spatele sprijinit de malul fluviu-

LUPTA DELA KUNERSDORF

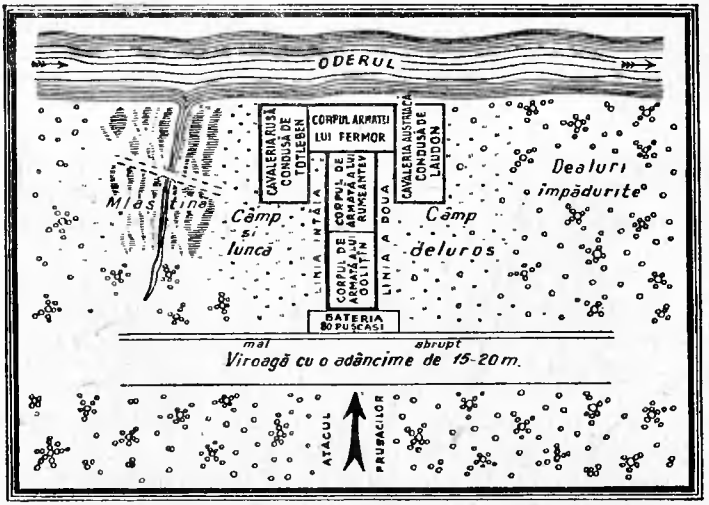

DISPOZITIA TRUPELOR RUSE INAINTE DE LUPTĂ

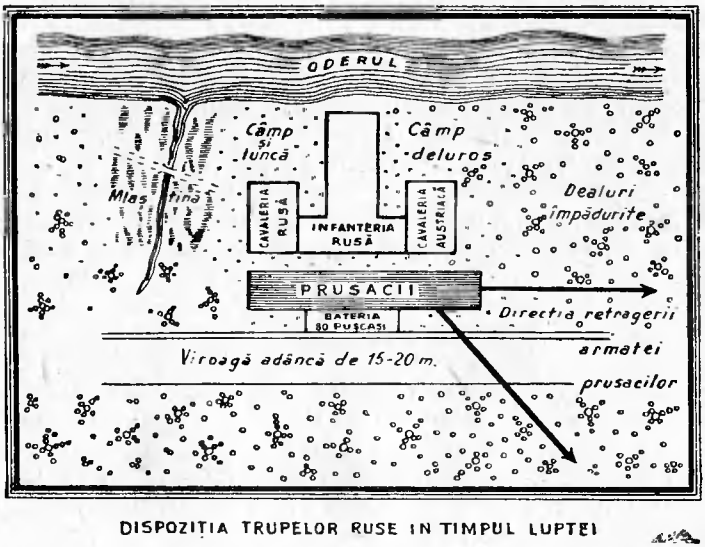

DISPOZIȚIA TRUPELOR RUSE IN TIMPUL LUPTEI

lui, nu avea altceva de făcut, după părerea regelui, decât să se retragă spre mlaştină, unde singurul pod fusese distrus chiar de ruşi. Ingustul pod de pontoane, aşezat de ei pe malul stâng al Oderului, nu putea să ajute efectiv trecerea. Retragerea în direcţia Frankfurtului părea deasemenea imposibilă. O retragere spre Frankfurt însemna să expui armata unei nimicitoare lovituri în flanc...

Ziua era pe sfârşite. Friedrich, însoţit de generalii săi, apăru pe câmpul de luptă. Pe la amiază sosise la Statul Major al regelui un curier din partea lui Ferdinand, duce de Braunschweig, cu ştirea că i-a zdrobit pe francezi la Minden.

— Rămâi aici, ca să-i duci ducelui drept răspuns vestea despre victoria noastră de astăzi, zise regele către trimisul ducelui.

Aşteptând cu nerăbdare să vină din partea ruşilor gornistul şi un sol pentru tratativele de predare, Friedrich se grăbi să-i trimită ducelui, prin curierul acestuia, ştirea despre zdrobirea armatei ruseşti.

Gornistul nu veni. Lupta se domolea. Şi se înţelege dela sine că primii aruncaţi de Friedrich în luptă au fost grenadierii, care, după un marş de cincisprezece ore, au sosit mai devreme la locul bătăliei. Erau oamenii cei mai rezistenţi. Ei puseră stăpânire pe fortificaţiile ruseşti din flancul stâng. Dar cei mai mulţi dintre ei căzuseră străpunşi de baionetele elevilor lui Suvorov. Friedrich mai avea şi unităţi de infanterie, mai slabe, care rămăseseră în urmă şi pe care le şi trimise îndată la atac, fără să le dea răgaz să se odihnească. După primul atac al infanteriei, Friedrich îşi trimitea deobicei cavaleria, dar acum se văzu nevoit să schimbe această tactică : cavaleria fiind incapabilă de luptă din pricina cailor obosiţi, Friedrich îndreptă o mare parte din ea spre dreapta şi stânga, pentru a încercui dispozitivul rusesc, convingându-i astfel pe ruşi că ei n'au nicio posibilitate de retragere de-a-lungul fluviului. Regele păstrase lângă el numai cele mai bune escadroane de husari. In timpul acesta, trupele uşoare ale lui Totleben şi Laudon îşi păstrau caii încă neobosiţi, fără să-i bage în luptă ; iar pe înălţimi, dincolo de raza de acţiune a tunurilor prusace, stăteau încercuite, dar de neînvins, forţele lui Rumianţev şi Fermor.

Regele nu voia şi nu putea să se mulţumească numai cu o jumătate de victorie.

— Ruşii se strâng ca un arc, spuse Friedrich. Dacă

acest arc va scăpa, atunci va lovi dureros. Dumneata ce crezi, Seidlitz ? se adresă el bătrânului său general.

— Soldaţii majestăţii voastre sunt sleiţi de marş, de căldură şi de luptă. E primejdios să mai continuăm bătălia.

— Şi ce-mi rămâne atunci, să mă retrag ? După ce am dobândit victoria ? Dar tu, Wedell, ce zici ?

— Să continuăm atacul, majestate ! Să-i rostogolim în fluviu şi mlaştină ! răspunse Wedell, văzând că Friedrich vrea să continue lupta.

— Aşa dar, înainte marş ! exclamă Friedrich.

Şi conduse chiar el regimentele la atac. Prima lui ţintă fu bateria părăsită de ruşi din cimitirul evreesc. Punând stăpânire pe această înălţime, se putea deschide din nou focul de artilerie asupra inamicului. Dar, dintr'odată, cavaleria lui Totleben şi Laudon se repezi asupra prusacilor. Infanteria rusească porni după ea.

Obuzierele lui Suvorov deschiseră focul, nimicind pe prusaci prin tragere indirectă. Focul artileriei grele ruseşti a fost o adevărată surpriză pentru Friedrich. Prusacii au intrat în panică, învălmăşindu-se.

Lui Friedrich i-a fost ucis calul, iar el însuşi a fost lovit de un glonte în piept şi numai cutia de aur a compasului pe care-l avea la el l-a scăpat dela moarte : glontele s'a izbit de cutie.

Intr'un acces de furie nepulincioasă, Friedrich şi-a înfipt spada în pământ. Pentru prima dată în viaţa sa, îşi vedea trupele fugind în chip ruşinos. Da, nu se retrăgeau, ci fugeau.

— N'o fi existând oare şi pentru mine un proiectil ? exclamă Friedrich.

I se dădu un alt cal, dar nu se putea hotărî să încalece. Husarii austrieci au dat buzna. Regele era ameninţat să cadă prizonier. Contraatacul unui escadron prusac l-a salvat pe rege de o asemenea ruşine. Austriecii i-au zdrobit pe husari. Această încăierare i-a dat timp regelui s'o şteargă de pe câmpul de luptă. Ii rămânea un singur lucru : să se salveze în puhoiul regimentelor prusace învălmăşite, puse pe fugă şi urmărite de cavaleria inamicului.

Se înserа, când Saltîcov cu generalii săi porni călare ca să treacă în revistă câmpul de luptă. Tobele şi goarnele chemau sub drapel regimentele ruseşti risipite. Pe alocuri, soldaţii îşi aruncau în sus tricornurile şi strigau în faţa generalilor „ura". O mulţime de soldaţi rătăceau pe câmpul de

luptă ca să-i recunoască pe cei căzuți și să-i ridice pe răniți. Cazacii mânau prizonierii într'un singur loc.

După ce a parcurs tot câmpul de luptă, Saltîcov s'a întors la cortul său de pe Spitzberg. A fost viu felicitat pentru strălucita lui victorie.

— Da, da, victorie! se apăra Saltîcov. Spuneți mai bine ce să facem acum?

— Eu aș merge imediat asupra Berlinului — exclamă înflăcărat Suvorov — și atunci s'a zis cu războiul!

— „Asupra Berlinului, asupra Berlinului"! îl imită Saltîcov. Cine te întreabă pe tine, tinere? Mă duc mai bine la Petersburg s'o întreb pe țarină.

In vreme ce la Cartierul General a lui Saltîcov se discuta astfel, un curier cu o scrisoare din partea regelui galopa spre Berlin.

„Plecați din Berlin cu familia, scria Friedrich soției sale. Arhivele trebuesc mutate la Potsdam: este posibilă ocuparea capitalei de inamic."

Tot atunci Friedrich scria fratelui său la Berlin:

„Din armata mea de patruzeci și opt de mii de oameni nu mai am în prezent nici trei mii. Toți fug, iar eu sunt descurajat. Mi s'a întâmplat o mare nenorocire. Nu văd nicio ieșire din situația aceasta și, fără să mint, cred că totul este pierdut. Adio pentru totdeauna!"

Venirea nopții a împiedicat cavaleria rusească să-i urmărească pe prusaci. Friedrich a dat ordin ca, în zorii zilei, rămășițele armatei sale zdrobite să treacă înapoi peste Oder. Iar el s'a adăpostit peste noapte într'o cocioabă dărâmată, cu geamurile sparte și a dormit îmbrăcat, acoperindu-și fața cu pălăria și cu spada scoasă la îndemână. Jos, la picioarele lui, pe pământul gol, se culcaseră doi adjutanți regali.

CAPITOLUL NOUĂ

Regimentul Suzdalschi

In anul următor, 1760, spre sfârșitul campaniei, însemnată prin câteva victorii repurtate de armata rusească, Saltîcov îmbolnăvindu-se a predat comanda lui Fermor. Acum, propunerea lui Suvorov de a merge împotriva Berlinului se

putea înfăptui: de partea lui erau Fermor, Rumianțev, Cernîșev și Totleben. Fermor întruni Consiliul Militar la Carolat. Consiliul hotărî să se întreprindă campania asupra Berlinului, folosindu-se de faptul că francezii îl atrăseseră pe Friedrich spre granița de apus a Prusiei. Corpul de armată al lui Cernîșev porni spre Berlin. In frunte mergea avangarda trupelor ușoare rusești sub comanda lui Totleben, care trăise pe vremuri la Berlin și cunoștea bine poziția locurilor. In avangarda lui Totleben se afla și locotenent-colonelul Suvorov.

In ziua de 22 Septembrie (3 Octombrie), la amiază, Suvorov, în fruntea escadronului său de dragoni, a apărut pe înălțimile din fața orașului, la Poarta Gallilor a capitalei prusace. Spre seară sosi și tot detașamentul lui Totleben.

Gornistul galopă spre poarta capitalei și ceru ca orașul să se predea de bunăvoie. Prusacii nu primiră, deși garnizoana berlineză număra abia o mie de oameni, dar prințul Eugeniu se grăbea să-i vină în ajutor cu cinci mii de oameni din trupele pomeraneze și cu un detașament de opt mii de oameni ai generalului Ghilsen. Totleben începu să bombardeze Berlinul și trimise pe grenadieri să asalteze tranșeele din fața porților orașului. Lupta a ținut până noaptea. Prințul Eugeniu sosi la timp și a doua zi respinse grenadierii lui Totleben. Corpul de armată a lui Cernîșev se uni cu trupele rusești. Prusacii se întăriră cu detașamentul generalului Ghilsen. Acum putea să se angajeze o luptă mare.

Locuitorii Berlinului îi convinseră pe generalii lor să înceteze rezistența și să predea rușilor orașul, pentru a cruța capitala de distrugere. Trupele regale părăsiră orașul. Magistratura Berlinului a primit condițiunile de capitulare dictate de ruși, porțile orașului s'au deschis și șeful magistraturii, îngenunchind, a înmânat generalului rus cheile Berlinului.

Cavaleria rusească, cu drapelele fâlfâind, intră pe străzile Berlinului.

După ce i-au impus la o contribuție de un milion și jumătate de taleri, au distrus morile de fabricare a pulberei, atelierele regale de echipament și rezervele militare, aliații au părăsit Berlinul.

Postul de comandant suprem, lăsat de Saltîcov, fu preluat de Buturlin, unul dintre ultimii ofițeri de ordonanță ai lui Petru I. Numirea lui Buturlin se datora soției lui Petru

Feodorovici, marea ducesă Ecaterina Alexeevna. Armata rămase şi mai uluită de această numire decât fusese de aceea a lui Saltîcov. Detaşamentele prusace se sileau să îngreuneze aprovizionarea inamicului : atacau coloanele militare ruseşti, făceau incursiuni în locurile unde se aflau depozitele de alimente şi de echipament. Austriecii şi ruşii răspundeau cu aceeaşi monedă : cu incursiuni şi năvăliri.

In această perioadă a războiului, Suvorov părăsi Statul Major al armatei, trecu în cavalerie, primi comanda regimentului de dragoni şi curând căpătă o faimă mai mare decât a multora dintre generali. Buturlin îl cunoştea bine pe Suvorov-tatăl şi de aceea era binevoitor faţă de fiul lui. Buturlin îi scrisese de multe ori lui Vasilii Ivanovici, lăudând pe locotenent-colonelul Suvorov. Deşi forţa cavaleriei şi a infanteriei era redusă, Suvorov efectua incursiuni îndrăzneţe, fără să ţină seamă că atacă un inamic mult mai puternic. „A uimi, înseamnă a învinge", spunea el. Intreprinderile lui îndrăzneţe erau întotdeauna încununate de succes.

Spre sfârşitul războiului, Vasilii Ivanovici se afla şi el în armata combatantă. La început a condus aprovizionarea şi apoi fu numit în postul lui Korf, la Königsberg, ca guvernator-general al Prusiei. Elisaveta Petrovna, de multă vreme suferindă, muri şi Petru Feodorovici, prinţ de Holstein-Gottorp, deveni ţarul tuturor Ruşilor. Noul ţar se închina în faţa lui Friedrich şi îl considera un mare conducător de oşti şi un exemplu de stăpânitor. Petru al III-lea nu numai că a încetat războiul, dar chiar a încheiat cu Friedrich o alianţă militară. Pe atunci, armata rusească se mai afla încă pe teritoriul Prusiei. Atât generalilor, cât şi soldaţilor ruşi le venea greu să se obişnuiască cu această schimbare atât de bruscă.

Bătrânul Suvorov fu chemat la Petersburg şi numit guvernator al regiunii Tobolsc, în Siberia, ceea ce era egal cu surghiunul. Ofiţerii din gardă murmurau nemulţumiţi : Petru al III-lea începu dintr'odată să introducă în gardă sistemul de organizare militară prusacă. Curând împotriva ţarului se urzi un complot militar. Luă parte la complot şi Vasilii Ivanovici Suvorov, care nu plecase încă în surghiun, ci rămăsese în capitală. Lovitura de stat s'a produs în Iulie 1762. Vasilii Ivanovici avea sarcina de a dezarma garda personală a lui Petru, formată din favoriţii ţarului.

Vasilii Ivanovici sosi cu un detaşament de husari la Oranienbaum, arestă pe generalii şi ofiţerii credincioşi lui Petru şi-i trimise în cetatea Petropavlovsc, iar pe soldaţi, la Kronstadt. Părăsit de singura lui apărare, Petru voi să fugă, dar fu prins şi ucis. Garda puse pe tron pe soţia lui, Ecaterina, care luase parte la complot. Ca să nu supere armata, Ecaterina rupse alianţa cu Friedrich, dar nu voi să reînceapă războiul. Fără Rusia, aliaţii nu puteau să să lupte cu regele Prusiei. Aşa luă sfârşit Războiul de Şapte Ani.

Ecaterina anulă ordinul de exilare a lui Vasilii Ivanovici Suvorov. El rămase la Petersburg în calitate de membru al Colegiului Militar. In timpul acesta, Alexandr Suvorov se afla cu armata în Prusia. După lovitura de stat, fusese trimis curier la Petersburg, unde noua ţarină îl primi binevoitor. Din ordinul personal al Ecaterinei, la 26 August 1762, Suvorov fu avansat colonel şi mutat comandant provizoriu al regimentului Astrahanschi. Iar în primăvara anului următor, colonelul Suvorov primi comanda regimentului de infanterie Suzdalschi, care se afla la Novaia Ladoga.

Se apropiau nopţile senine de Mai. La regimentul Suzdalschi se aştepta sosirea noului colonel, a cărui faimă ajunsese la ei cu mult înaintea lui. Vechiul regulament militar nu fusese înlocuit şi regimentul Suzdalschi era cel dintâi care avea să experimenteze superioritatea noului regulament încă neaplicat. Se spunea despre noul colonel că e un om iute şi îşi impune cu severitate hotărîrile, că e un comandant îndrăzneţ şi brav, un critic înflăcărat şi obiectiv al vechilor rânduieli militare. Ofiţerii de stat major, ca şi ceilalţi ofiţeri ai regimentului Suzdalschi, obişnuiţi să trăiască şi să slujească după metode vechi, nădăjduiau să-l vadă pe noul colonel frângându-şi gâtul cu atât mai repede, cu cât va încerca să introducă noua orânduială cu mai multă înflăcărare. Aşa se întâmplă întotdeauna în marile schimbări sociale — duşmanii inovaţiilor spun: „Lasă că asta nu o să ţină mult"... Vechiul colonel aştepta să predea comanda şi nici nu se gândea că trebuia să prezinte succesorului său oamenii şi gospodăria în bună stare. Intreaga sarcină de pregătire a trecerii în revistă o lăsase în seama comandanţilor de companii. Colonelul şi casierul se căzneau de zor ca să pună în ordine partea bănească a regimentului, căutând să echilibreze cheltuielile

după venit : aveau lipsă de bani şi de acte, de alimente şi de echipament.

Pregătindu-se pentru trecerea în revistă, soldaţii îşi cârpeau uniformele, îşi reparau cizmele, curăţau şi lustruiau armamentul, ca sub această faţuială să ascundă, la paradă, starea de mizerie în care se afla regimentul.

In ziua când se aştepta sosirea lui Suvorov la Novaia Ladoga, timpul se stricase. Noul colonel nu sosi dimineaţa la ora fixată. Soldaţii din Suzdalschi stăteau aliniaţi, pentru revistă, pe platoul regimentului. Un vânt vijelios bătea din spre mare şi mâna pe cer norii groşi care se lăsau tot mai jos. Pe la amiază, se întunecase de tot. Din spre lac se auzea sgomotul valurilor izbindu-se de stânci, ca bubuitul surd al unor tunuri îndepărtate. Se porni o ploaie rece şi biciuitoare.

Suvorov era aşteptat din oră în oră, din minut în minut. Dar încă nu sosea. Ca să scape de timpul urît, ofiţerii se ascunseră în clădirea regimentului Soldaţii uzi de ploaie cârteau nemulţumiţi. Au cerut voie să aprindă focuri, ca să se încălzească. Vechiul colonel nu dădu însă încuviinţarea. Se apropia seara. Se gândiră atunci că poate i s'o fi întâmplat lui Suvorov vreo nenorocire pe şoseaua Schlüsselburgului : s'o fi rupt osia sau vreo roată dela trăsură. Colonelul porunci să se sune stingerea. Toboşarii şi gorniştii ieşiră în faţa frontului. S'a sunat stingerea. In aerul mohorît, sub urletul vântului şi sgomotul ploii se auzi răsunând rugăciunea „Tatăl nostru". Companiile se împrăştiară apoi pe la dormitoare, să-şi usuce hainele, să se încălzească şi să cineze.

Se făcu noapte. Sentinelele se strigau unele pe altele. Liniştea cufundase oamenii într'un somn adânc, dar n'apucară să aibă parte nici măcar de primul vis, când în curtea regimentului începură iarăşi să sune tobele. Băteau marşul general, ceea ce însemna plecarea în campanie. Cu armele şi felinarele în mâini, plotonierii alergau prin dormitoare să-i trezească pe sergenţi, sergenţii pe caporali, caporalii pe fruntaşi, iar aceştia pe soldaţi. Se făcu mare învălmăşeală. Soldaţii se îmbrăcau grăbiţi, îşi luau puştile şi ieşeau afară în fugă. Comandanţii inferiori ai coloanelor de furgoane, cu făclii în mână, mişunau prin curtea regimentului. Vântul smulgea din făclii smocuri de foc, ducându-le departe.

Ploaia bătea în acoperişuri. Din spre lac se auzea mai desluşit decât în timpul zilei bubuitul furtunii.

Lângă magaziile deschise, vizitiii încărcau, acopereau şi legau căruţele. Caii sforăiau.

Răsună comanda; furgoanele porniră şi dispărură în întuneric.

Regimentul se alinia în coloane de marş: fruntaşii îşi chemau grupele... Când s'a dat comanda „la dreapta", soldaţii, întorcându-se, văzură în faţa frontului un grup de călăreţi luminaţi de flăcările roşii, neliniştite şi fumegânde ale faclelor. Erau ofiţerii din Statul Major al regimentului. In fruntea lor, pe un cal voinic, venea un om uriaş, cu tricorn şi pelerină. Inălţându-se în scări, uriaşul cu o voce tunătoare comandă către regiment:

— Inainte, marş!

Uriaşul galopa în frunte, iar ofiţerii după el. Făcliile se stinseră. Tobele bătură marşul de campanie. Regimentul ieşi din oraş, însoţit de lătratul câinilor speriaţi şi păşi pe drumul de pădure.

Nimeni din regimentul Suzdalschi nu ştia pentru ce au fost ridicaţi atât de grabnic noaptea. Soldaţii vorbeau între ei şi se întrebau: ce să fie? Nu s'o fi întâmplat iar vreo nouă istorie în capitală, ca astă vară, când garda a suit pe tron pe Ecaterina? Nimeni nu se îndoia că uriaşul călare pe cogeamite calul este colonelul cel nou. Dacă a ordonat furgoanelor să plece înainte, însemnează că marşul va fi lung — probabil la Petersburg. Unui soldat îi trăsni prin cap o idee şi spuse tovarăşului de alături că noua ţarină nu va domni multă vreme, că noul colonel îi duce pe ei ca să pună ţar în locul Ecaterinei pe micuţul Pavel, fiul lui Petru. Tovarăşii râseră. Totuşi, această presupunere le plăcea soldaţilor şi-o transmiteau printre rânduri dela un ploton la altul, dela o companie la alta, dela un batalion la alt batalion.

— Nu se iau degeaba asemenea măsuri! Nu-i o glumă să porneşti regimentul în marş.

— Aşa că, fraţilor, vedeţi să nu iasă ceva serios între noi şi gardă: doar toată garda e pentru ţarină!

— S'ar putea!

Vorba dintre soldaţi încetase, dar nu din pricina că soldaţii ar fi stat la îndoială asupra scopului neînţeles al acestui marş neaşteptat, ci pentrucă drumul de pădure era foarte greu: picioarele le alunecau pe pământul clisos, apa

plescăia sub cizme, iar de sus, de pe brazi, răbufnelile vântului scuturau apa peste ei cu găleata. Tăcerea începu să se schimbe în murmure. Injurau soldaţii şi pe vechiul şi pe noul colonel, şi pe împărăteasa Ecaterina, şi pe fiul ei Pavel, şi pe toţi şefii de sus până jos. Nu se mai da nicio comandă. Plotonierii mergeau tăcuţi cu muschetele pe umăr, în fruntea plotoanelor, fără să oprească nici sudălmile, nici larma soldaţilor. Comandanţii, cu gulerele pelerinelor ridicate şi tricornurile trase pe ochi, mergeau călări.

Prin spărturile norilor, stele palide începură să se ivească. Ploaia încetase. Se mai lumină puţin. In marş, regimentul se întinsese. Soldaţii mergeau în dezordine, cu poalele pelerinelor sumese, stropite până la brâu de noroi; apa şiroia de pe pelerine. Undeva, într'o poiană, regimentul întâlni un soldat cu pelerina albastră udă leoarcă, al cărui cal era stropit de noroi până la coapse; soldatul era legat la cap cu o basma: pesemne că tricornul îi fusese smuls de vreo cracă din pădure sau i-l luase vântul. Era un soldat străin.

— Hei, ostaş! îi strigară din rânduri. Nu ştii unde ne duc?

— Ba ştiu! răspunse soldatul. Dă drumul la pas... Repede! Repede! Repede!

Văzând feţele posomorîte ale soldaţilor din Suzdalschi soldatul lăsă să treacă înainte câteva plotoane şi apoi, dând bici calului, galopă înainte.

Drumul se lărgi. Regimentul ieşi pe un loc deschis şi se aşeză în ordine. Se dădu comanda:

— Stai!

Soldaţii văzură în faţa lor o poiană mare. In depărtare, la marginea pădurii, se afla o străveche mânăstire împrejmuită de un zid alb de piatră. In clopotniţă bătea clopotul cel mic pentru slujba de dimineaţă. Poarta de sub clopotniţă era încuiată.

In faţa regimentului, pe un deluşor, stăteau în cerc călare şi cu capetele descoperite ofiţerii de stat major şi bătrânul colonel, supărat, cu tricornul tras pe ochi; toţi semănau cu nişte găini plouate. Iar între ei sta soldatul cu pelerina albastră, legat la cap cu basma, pe care regimentul îl întâlnise dimineaţa, în pădure. El spunea ceva, tăind aerul cu mâna stângă, iar în dreapta ţinea nagaica. Ofiţerii tăceau ruşinaţi. Ceva mai departe, pe un armăsar

voinic, şedea uriaşul. Era Prohor Dubasov. Iar acela pe care soldaţii îl luaseră drept soldat era noul lor colonel.

Şuvorov întrerupse brusc cuvântarea, dădu bici calului şi galopă spre regiment:

— Salutare, fraţi ostaşi din Suzdalschi.

Regimentul răspunse printr'un murmur neclar.

— Am vrut, ostaşi, să vă aduc la „casa" gata pregătită. Am ordonat să se întindă din timp corturile aici pe câmp. Dar furgoanele au rătăcit drumul şi n'au nimerit unde trebuia. Nu-i de mirare: pe un timp ca ăsta se poate întâmpla una ca asta. Ei, acum ce să facem!... Ia uitaţi-vă, fraţilor! Suvorov arătă cu nagaica spre mânăstire. Cuptorul din bucătăria călugărilor e încins. Sfinţii părinţi fac clătite. Ce-ar fi să le cer să ne încălzim şi noi?

Un ropot de râs izbucni dintre rânduri. Suvorov dădu bici calului şi galopă spre poarta mânăstirii.

Soldaţii se uitau curioşi în urma lui Suvorov. Şi comandanţii călări îşi întoarseră privirile într'acolo, dar niciunul dintre ei nu se mişcă din loc.

Suvorov ajunse la poartă şi bătu cu biciuşca în ea. De după poartă ieşi un călugăr. Suvorov îi spuse ceva. Călugărul se dădu îndărăt, desfăcu mâinile în semn de protest şi se retrase închizând poarta după el. Suvorov aştepta. Călugărul se întoarse şi îi raportă ceva, ploconindu-se.

Suvorov stătu o clipă, apoi, ridicându-şi calul în două picioare, îl întoarse pe loc şi porni în galop spre regiment.

— Mare nenorocire, ostaşi! strigă vesel Suvorov, oprindu-şi calul în faţa frontului. Arhimandritul mă pofteşte împreună cu domnii ofiţeri la clătite şi la o ceaşcă de ceai. Iar pe voi, auzi, fiindcă sunteţi mulţi, nu vrea să vă lase înăuntru. Recunosc că îmi place ceaiul, dar mi-e milă de voi...

Cuprins de gânduri, Suvorov îşi lăsă capul în piept. Apoi îl îndreptă şi, cu faţa luminată de zâmbet, strigă:

— Ordon să se ia cu asalt mânăstirea! Subofiţeri, jos învelitorile de pe drapele!

Drapelul regimentului ca şi ale batalioanelor se desfăşurară, fluturând în bătaia vântului. Comandanţii porniră în galop spre companiile lor. Se auzi comanda: „Fuga — marş!" Suvorov galopă spre mânăstire. Strigând şi râzând, ostaşii din regimentul Suzdalschi, cu armele în mâini, alergau după Suvorov spre mânăstire.

După el galopa Dubasov. Numai vechiul colonel rămăsese pe deal. El puse mâna streaşină, fără să-i vină a crede ochilor. Apoi clătină din cap şi, îndemnându-şi calul, plecă înapoi la Ladoga.

Soldaţii se îngrămădiră lângă intrarea mânăstirii şi, strigând, cereau să li se deschidă poarta. Dinăuntru nu răspundea nimeni. Neluând treaba în serios, ofiţerii nu mai dădeau comenzi. Dar deodată, ca un roi de furnici, soldaţii înconjurară zidurile mânăstirii, neştiind ce să facă. Suvorov arătă cu nagaica o stivă de bârne pregătite lângă poartă, pentru nevoile mânăstirii. Unul dintre ostaşi zări gestul lui Suvorov şi se repezi într'acolo, strigând:

— Puneţi mâna pe ele, băieţi!

— Iţi mulţumesc, viteazule! strigă Suvorov. Cum te chiamă?

— Ivan Sergheev, răspunse soldatul. Hei, tu, uriaşule, dă-te jos de pe cal şi ajută-ne colea! strigă Sergheev către Dubasov.

Prohor sări de pe cal şi săltă bârna dela pământ. Câţiva soldaţi îi veniră în ajutor. Cu strigăt cadenţat, soldaţii începură să repeadă bârna în poartă. Poarta a început să troznească. In mânăstire se auzeau strigăte.

— Hai odată! Incă odată! Şi încă odată! strigă Dubasov.

In clipa aceea, a apărut în faţa lor, ca din pământ, o scară îngustă. Soldaţii au rezemat-o de zid şi s'au cătărat sus pe ea.

In clopotniţă răsuna marele clopot de alarmă. Dar din împrejurimile pustii nu venea niciun răspuns la semnalul de primejdie. Nimeni nu alerga în ajutorul mânăstirii. Poarta se desprinse din balamale şi se prăbuşi.

Suvorov îşi scoase basmaua de pe cap, îşi aruncă pelerina în braţele lui Dubasov şi apăru în faţa soldaţilor în uniforma de colonel şi cu decoraţii pe piept. Dubasov îi dădu spada. Colonelul trase spada din teacă şi intră pe poartă. Răsunară tobele. După toboşari porniră subofiţerii cu drapelele desfăşurate şi apoi soldaţii în pas cadenţat.

Călugării alergau prin curte ca nişte gândaci negri.

In pragul bisericii, învesmântat cu toate podoabele, bătrânul stareţ sta cu crucea în mână şi tremura de mânie.

Suvorov struni calul în faţa intrării şi comandă

regimentului: „Stai!" Tobele tăcură. Dubasov strigă spre clopotniță, făcând clopotarului semne cu tricornul.

— Lasă clopotul, că ai să-i tocești arama!

Clopotul tăcu, dar vui încă multă vreme nemulțumit. Băgându-și spada în teacă, Suvorov sări de pe cal, urcă treptele bisericii și îngenunchie. Tremurând încă de mânie, starețul îl blagoslovi cu crucea. Suvorov o sărută și zise:

— Nu vă supărați, sfinția voastră! Aceasta nu-i o năvălire a barbarilor, ci un exercițiu militar. Îngăduiți soldaților mei să se usuce și să se încălzească. Furgoanele au rătăcit drumul. Dați-ne ceva de mâncare...

Starețul se uită cu ochi sfredelitori la Suvorov. Își recăpătă cumpătul.

— Bine, bine, domnule! rosti amenințător starețul. Dumneata vei răspunde pentru faptele săvârșite... și în fața lui dumnezeu și în fața șefilor dumitale.

— De asta n'am să scap! Dar pagubele și cheltuielile o să vi le plătim întreit din casa regimentului.

— Ei, de ce nu spui așa? se lumină starețul zâmbind. Vă invit pentru a doua oară pe dumneata și ofițerii dumitale la o ceașcă de ceai. Cât despre soldați, frații călugări vor avea grijă, colonele! Părinte econom, condu pe colonel în chilia mea. Până atunci, eu mă duc să mă desbrac. Va trebui să facem o poartă nouă...

— Avem noi grijă, sfinția voastră, numai dați-ne răgaz.

Suvorov ordonă regimentului să așeze armele în piramide. S'au fixat apoi sentinele acolo unde trebuia, iar comandanții de companie au repartizat soldații pe chilii. Călugării le arătau pe tăcute unde trebuiau să se ducă. In chiliile de locuit, în sufragerie, la bucătăria mânăstirii și la brutărie — peste tot erau numai soldați. Aerul uscat și închis al mânăstirii se îmbâcsi deodată cu fumul de mahorcă, izul de lână udă și cu aroma plăcută de pâine neagră și fierbinte pe care călugării o împărțeau soldaților.

După ce se odihni, regimentul porni chiar în aceeași zi spre casă, la Novaia Ladoga, însoțit de binecuvântările starețului: Suvorov îi lăsase o chitanță, răsplătindu-i cu multă mărinimie ospitalitatea acordată... La întoarcere, lăsând comanda pe seama primului comandant de batalion, Suvorov, însoțit de Dubasov, porni în galop prin pădure, într'o direcție necunoscută. Toți se întrebau

mirați : încotro o fi pornit acum ? Regimentul ajunse abia spre seară în Ladoga.

Dormitoarele regimentului vuiau de cele povestite despre noul colonel. Printre soldați erau unii care cunoscuseră pe tatăl lui Suvorov, pe Vasilii Ivanovici. Și spuneau : „Hei, că dacă feciorul ar semăna cu taică-său, apoi ar ști să păstreze banul ostașului, nu cum a făcut el, să dea călugărilor o despăgubire atât de grasă". Majoritatea însă era foarte mulțumită de asaltul dat mânăstirii.

— Asta o să ne învețe cum să cucerim orașele !

Și din tot ce spuneau ei, un lucru era sigur : că va fi greu să facă slujbă cu colonelul cel nou. Hei, după cât se vede vin alte vremuri !

Dimineața, după marș, se adunară așteptându-l pe Suvorov toți ofițerii împreună cu vechiul colonel în clădirea regimentului și discutară apucăturile ciudate, după părerea lor, ale lui Suvorov. Toți credeau că starețul se împăcase numai aparent cu samavolnicia lui Suvorov și că în realitate se va plânge guvernatorului, arhiereului și Colegiului Militar. Majoritatea comandanților socoteau că începutul slujbei lui Suvorov la Novaia Ladoga va fi totdeodată și sfârșitul ei. Tineretul însă tăcea : cine știe, poate îl simpatiza pe noul lor colonel.

Noul colonel

Zadarnic l-au așteptat comandanții pe Suvorov : a trecut ziua toată și el tot nu s'a mai întors la Ladoga. Vechiul colonel sta posomorît. In cele din urmă, a dat drumul ofițerilor. Ei se duseră pe la casele lor, nedumeriți de ce s'o fi întâmplat.

Suvorov pornise să caute furgoanele. In ziua când regimentul, aliniat, îl aștepta pentru trecerea în revistă, Suvorov își lăsase căruța cu bagaj cu tot la un popă, într'un cătun din calea lui și împreună cu Dubasov colindase împrejurimile orașului Novaia Ladoga, alesese locul pentru tabără și trimisese prin Prohor Ivanovici o scrisoare vechiului colonel. La scrisoare era anexat ordinul de deplasare imediată a regimentului. Furgoanele trebuiau să fie trimise înainte, ca să se instaleze corturile până la sosirea regimentului.

Convoiul de furgoane se rătăcise. In jurul Ladogăi erau puține drumuri și după asaltul mânăstirii nu i-a fost greu lui Suvorov să descopere locul unde ajunsese convoiul. Il găsi stând degeaba, căci comandantul companiei de transport, neprimind niciun ordin, oprise furgoanele în pădure.

— Cum de te-ai rătăcit printre trei brazi, domnule? îl întrebă Suvorov pe comandant. Ți s'a ordonat să mergi pe drumul ăsta?

— Pe cel pe care mă aflu, domnule colonel! răspunse posomorît comandantul.

— Drumul ăsta duce spre Siberia, domnule!

— Și în Siberia trăesc oameni! răspunse supărat comandantul companiei de transport.

— Acum, cel puțin, o să nimerești drumul? N'o să vă mai rătăciți? întrebă Suvorov, luându-și rămas bun dela compania de transport.

Comandantul îi răspunse că de data asta vor găsi drumul.

Când se întoarse la Novaia Ladoga, Suvorov începu să ia în primire regimentul dela vechiul colonel. In cassa regimentului, banii în numerar lipseau cu desăvârșire. In schimb se aflau chitanțele ofițerilor, printre care și aceea a comandantului de unitate.

— Nu mă nenoroci, domnule! îi răspunse vechiul colonel la întrebarea mută a lui Suvorov. Asta-i viața. Dumneata ești tânăr, iar eu sunt bătrân. Cariera mea s'a terminat...

Suvorov sigilă cassa cu ceară roșie și propuse colonelului să inspecteze și să verifice magaziile împreună cu el.

Regimentul Suzdalschi se deosebea foarte puțin de celelalte. Deși considerat ca o unitate combatantă, regimentul Suzdalschi nu participase la Războiul de Șapte Ani și nici n'ar fi putut să participe, din pricina stării sale haotice.

Noul colonel își puse în gând să transforme regimentul Suzdalschi într'o forță de luptă. Lecțiile Războiului de Șapte Ani n'au fost de prisos pentru armata rusească — acum începeau pentru ea reformele. In locul vechiului regulament de luptă, care avea la bază regulamentul lui Petru I, se întocmea un altul nou. Faptul că vechiul regulament nu se anulase, iar cel nou nu era încă introdus,

a dat lui Suvorov posibilitatea să organizeze regimentul Suzdalschi după cum credea el de cuviinţă.

Stârpind furtul din rădăcini, trebuia să reorganizeze gospodăria regimentului, să întărească disciplina care lăsa de dorit şi să restabilească supunerea.

Inainte de toate, Suvorov a înfrânt relele apucături de boieri ale comandanţilor. Şi-a luat ca ordonanţe pe Fomca Crivoi şi pe Naum Râjîi. Pe primul l-a avansat la gradul de „bucătar-şef", iar pe al doilea la acela „de medic-şef". Fomca Crivoi îşi îndeplinea cu uşurinţă meseria de bucătar-şef, deoarece comandantul regimentului mânca invariabil în fiecare zi ciorbă şi caşă de hrişcă. Şi Naum s'a dovedit a fi un felcer bun: nu numai că se pricepea să bărbierească şi să ascută briciul, dar ştia să ia şi sânge, să pună lipitori şi să facă alte multe lucruri, cu îndemânarea unui sanitar de companie. Suvorov dădu în grija lui Naum şi pe armăsarul său dela Don: calul se cosea la picioare. Prohor Ivanovici, în calitate de valet, conducea toată gospodăria colonelului, având grijă de ceremonialul ceaiului de dimineaţă, iar seara de pregătirea patului.

Ordonanţele vechiului colonel, în număr de douăzeci de oameni, s'au întors o parte la unitate, iar cei care erau meseriaşi au nimerit care la croitorie, care la bucătărie, care la tâmplărie, care la curelăria sau la cizmăria regimentului. De nevoie, ofiţerii trebuiră să urmeze exemplul noului comandant şi, despărţindu-se de servitorii pe care îi avuseseră fără plată, murmurau nemulţumiţi. Erau obişnuiţi să socotească soldaţii ca pe nişte argaţi ai lor. Comandanţii aşteptau şi sperau că asaltul mânăstirii nu va rămâne fără urmări pentru Suvorov. Cu toate că Suvorov porunci tâmplarilor dela regiment să facă o poartă nouă la mânăstire şi plăti din gros mâncarea dată soldaţilor, starețul nu întârzie să se plângă arhiereului. In plângere scria că Suvorov şi toţi soldaţii care au luat parte la asalt au fost beţi turtă şi că au spurcat locaşul cu tot felul de murdării. Arhiereul a trimis plângerea la Sinod. Procurorul şef a raportat cazul Ecaterinei. Ea întrebă pe tatăl lui Suvorov dacă e adevărat că fiul său, colonelul Suvorov, are obiceiul să bea. Vasilii Ivanovici răspunse că fiul său din pricina stomacului slab bea foarte puţin vin: un păhărel pe zi, la masă. Ecaterina nu luă în

seamă plângerea stareţului şi spuse despre comandantul regimentului Suzdalschi : „Lăsaţi-l în pace. Eu îl cunosc".

Ştirea că cei dela Petersburg s'au mărginit să râdă aflând despre asaltul mânăstirii i-a descurajat pe ofiţerii regimentului Suzdalschi. Le rămânea un singur lucru de făcut : să se supună voinţei asprului colonel şi să se apuce de instruirea soldaţilor, conform indicaţiilor lui.

Regimentul trebuia să plece la Petersburg, ca să facă în tot timpul verii serviciul de gardă. Suvorov urmărea pas cu pas pregătirile de marş ale furgoanelor. A ordonat să se spoiască din nou cazanele. A pus să se fiarbă cvas proaspăt şi să se asvârle cel vechi care se înăcrise. A poruncit să se ia crupe din transportul nou sosit, să se facă pesmeţi proaspeţi, să se repare corturile, hamurile şi jugurile. Contrariu regulilor vechi, Suvorov ordonă ca soldaţii să fie echipaţi pentru marş cu haine bune şi cu cizme noi. Conform ordinului dat pentru marş, popasurile de zi şi cele de noapte i se fixau regimentului nu în sate, ci în tabără. Ofiţerii din Statul Major, fără excepţie, trebuiau să meargă în marş călare împreună cu regimentul. Plotonierii, conform vechiului regulament, mergeau pe jos cu muschetele pe umăr. Medicul şi sanitarii de companie urmau regimentul.

Pentru soldaţi totul era nou în regiment. Furgoanele mergeau înaintea regimentului. Când ajungeau în tabără, soldaţii găseau hrana gata. Sosind la locul ales de Suvorov pentru tabără, soldaţii găseau corturile instalate şi focurile aprinse. Ca în vreme de război, se instalau în tabără posturi de pază, se dădea parola, iar colonelul însuşi controla sentinelele. Suvorov ordonă ca regimentul să fie trezit odată cu cântatul cocoşilor, ceea ce îngrijorase mult pe adjutantul regimentului la primul popas de noapte.

— Domnule colonel ! Sunt zece verste până la satul cel mai apropiat, raportă lui Suvorov adjutantul. Şi tare mă tem că n'o să auzim cocoşii cântând.

— N'aveţi grijă, domnule, eu sunt sigur că-i voi auzi. Ordonă toboşarilor să stea mai aproape de cortul meu...

Adjutantul n'a putut dormi toată noaptea. Cum aţipea, cum auzea cântatul cocoşilor. Sărea din somn, trăgea cu urechea : linişte peste tot. Inainte de ivirea dimineţii, adjutantul se sculă, ieşi din cort şi porunci toboşarilor să-şi mai sbicească la foc tobele jilave de umezeala nopţii.

Zorile roşietice se aprindeau, jucând în dreapta pădurii. Cu mâinile vârîte în mâneci, adjutantul umbla de colo-colo, în faţa cortului lui Suvorov, dar degeaba îşi ciulea urechile, nădăjduind să prindă cântecul depărtat al cocoşului. Nu se auzea nimic, afară de bâzâitul plicticos al ţânţarilor.

Deodată, undeva foarte aproape, bătu din aripi un cocoş.

— Cucurigu!

Adjutantul speriat se uită împrejur şi văzu ieşind de sub cort două mâini... care băteau din palme. In deschizătura cortului apăru capul lui Suvorov.

— Cucurigu! cântă el din nou. Cucurigu!

— Marş general! strigă adjutantul.

Tobele vestiră marşul. Dând la o parte pânzele cortului, Suvorov ieşi gata îmbrăcat, cu tricorn, pinteni şi nagaica în mână. In timp ce compania de depozit desfăcea corturile şi le încărca în căruţe, Suvorov ordonă regimentului să se încoloneze şi execută un mic exerciţiu. Furgoanele plecaseră înainte. După ce s'a dat parola, regimentul porni încolonat pe plotoane. Potrivit ordinului, soldaţii mergeau cu armamentul şi muniţiile la ei, cu raniţele pline şi cu baionetele puse la arme.

In timp ce privea defilarea regimentului, Suvorov comanda:

— Pasul mai mare! Mai iute! Mai iute! După zece verste — repaus!

Apoi, dând bici calului, Suvorov trecu înaintea regimentului pe un drum lăturalnic.

Regimentul s'a întins în marş pe o distanţă de două verste. Intre plotoane şi companii s'au format intervale mari. Când capul coloanei sfârşise de parcurs zece verste, Suvorov dădu ordin primului ploton:

— Repaus! Jos raniţele! Care e obosit, să se culce! Care nu, să se plimbe, să se joace, să danseze, să cânte!

De primul ploton s'a apropiat al doilea, al treilea, companie după companie, batalion după batalion!

După o oră de repaus, Suvorov dădu ordin primului ploton:

— Fuga-marş!

După vreo sută de paşi, comandantul de ploton strigă: „La pas!" şi atunci venea rândul celui de al doilea ploton... In felul acesta, pe etape, regimentul se mişca ba

întinzând-se pe drum, ba strângându-se într'o coloană compactă. După trei ore de marş, soldaţii erau lângă focurile de tabără ; şefii artelnicilor, bătând tactul cu lingura pe capacul de lemn al cazanului, îi invitau pe soldaţi la gustarea de dimineaţă, iar Suvorov galopa în urma furgoanelor care mergeau în capul coloanei ca să aleagă locul pentru tabăra de noapte.

In ordinea aceasta, regimentul sosi la Petersburg şi ocupă dormitoarele regimentului Semionovschi, plecat în tabără în apropiere de Crasnoie Selo.

Dintr'o veche obişnuinţă, se credea că regimentul însărcinat cu serviciul de gardă nu mai are de îndeplinit şi alte îndatoriri. De aceea, în cercurile militare ale capitalei, ofiţerii se mirau mult văzând că grupele de ostaşi din regimentul Suzdalschi de câte ori nu sunt de gardă fac instrucţie pe terenul regimentului Semionovschi, din zorii zilei până la prânz şi seara târziu, înainte de stingere.

Generalul de divizie — feldmareşalul Buturlin — auzi că în regimentul Suzdalschi instrucţia nu se face nici după vechiul regulament, nici după cel nou. Buturlin trimise vorbă lui Suvorov că va veni pe neaşteptate să vadă regimentul pe câmpul de instrucţie şi că împreună cu el va sosi o înaltă persoană în chip absolut secret. „Persoana" roagă să treacă neobservată... Să nu i se facă primire şi nici să i se dea onoruri.

La ora fixată, sosi pe câmpul de instrucţie Buturlin împreună cu Pavel Petrovici, fiul Ecaterinei. Amândoi veniră călare şi se opriră la marginea drumului, ca nişte trecători atraşi întâmplător de spectacolul care li se înfăţişa înaintea ochilor. Suvorov nu suflase nimănui niciun cuvânt despre inspecţie, nici măcar adjutantului regimentului. Buturlin şi Pavel apărură pe şosea când regimentul era în repaus. Armele erau puse în piramide, iar raniţele zăceau jos pe pământ. Soldaţii se adunaseră cercuri-cercuri. Aici se auzeau râsete vesele, colo se dansa, dincolo se cânta, iar mai departe, soldaţii se luau la trântă şi chiar se luptau cu pumnii.

Buturlin şi Pavel se uitau miraţi unul la altul. Privelişlea asta nu semăna deloc cu tristeţea mohorîtă care domnea pe câmp când îşi făcea instrucţia regimentul de gardă.

Suvorov, văzându-l pe feldmareşal cu însoţitorul său, se apropie de ei şi-şi scoase tricornul.

— De mult nu te-am mai văzut, frăţioare! îi spuse Buturlin.

— Din războiul dela şaizeci şi unu, luminăţia voastră!

— Da. Vasăzică iar comanzi un regiment de infanterie! Iar eu te ştiu drept un călăreţ neîntrecut!

— Trebue să cunosc toate armele la fel de bine, luminăţia voastră!

— Se spune despre tine că eşti un original. Ia te uită, soldaţii tăi nu sunt echipaţi ca oamenii şi nici nu seamănă a soldaţi.

— Conte, exclamă Suvorov izbucnind, am servit ca soldat în garda imperială! Regimentul Semionovschi abia se putea aduna într'o oră, pe când soldaţii mei...

— Aş dori să văd, mormăi Buturlin.

Suvorov ridică mâna. Sosi în galop adjutantul regimentului.

— Căpitane, dă ordin regimentului să se adune pe batalioane, încolonat pe plotoane.

Cu un surâs de vădită ironie, Buturlin scoase ceasornicul din buzunarul tunicii.

Tobosarii bătură adunarea. Câmpul se transformă dintr'odată. Soldaţii îşi luau armele în grabă, aruncau raniţele în spate, se ajutau unii pe alţii să-şi strângă curelele. Soldaţii din flancul drept îşi ocupară locurile. Comandanţii îşi adunau unităţile. Agitaţia se domoli treptat, strigătele amuţiră. Din amestecul inform al oamenilor se formau plotoanele. Ofiţerii din Statul Major îşi ocupară locurile. Tobele încetară. Buturlin se uită din nou la ceas şi nu-şi putu stăpâni o exclamaţie de aprobare:

— Excelent! Dar, dragul meu, ce fel de front e ăsta? Unde-i alinierea rândurilor? Ce-i cu intervalele astea? Colonele, ce fel de front e ăsta? Toţi mişcă şi îşi întorc capul. Unii cu armele pe umăr, alţii cu ele la picior. In front, fiecare trebue să stea smirnă, nemişcat ca un mort.

— La mine în front, toţi sunt vii, răspunse Suvorov.

Pavel se uita plin de curiozitate când la Suvorov, când la soldaţi.

— Conte Alexandr Borisovici, prezintă-mi pe colonel.

Buturlin se înclină în faţa lui Pavel şi, cu un gest din mână spre Suvorov, îi rosti numele.

Suvorov dădu pinteni calului şi struni dârlogii. Calul tresări şi rămase nemişcat, tremurând din toate vînişoarele.

Suvorov scoase tricornul şi salută adânc, atingând cu el scara şeii.

Cu ochii măriţi, fruntea încreţită şi clipind din pleoape, Suvorov rămase cu gura căscată. Pe faţa lui se perindau cu iuţeala fulgerului sentimente de entuziasm, nedumerire, bucurie şi teamă. Pavel îşi lăsă capul pe spate, închise ochii pe jumătate şi zâmbi mulţumit de sine. Buturlin însă strică totul. Văzând mutra caraghioasă pe care-o făcea Suvorov, feldmareşalul nu-şi putu stăpâni râsul; se ţinea cu mâna de burtă, legănându-se în şea şi râdea cu hohote. După el, începu să râdă şi Suvorov.

Pavel se simţi jignit şi, posomorîndu-se, îi spuse pe nemţeşte lui Suvorov:

— Foloseşte-te de tricorn, după cum îi e rostul. A fost făcut să acopere capul.

— Mulţumesc, înălţimea voastră, astăzi e foarte cald! răspunse Suvorov, făcându-şi vânt cu tricornul în chip de evantai.

— Ba deloc, colonele, crede-mă, e foarte rece. Suflă vântul dela Nord!

— Intr'adevăr, înălţimea voastră, parcă e mai mult frig decât cald.

— Acoperă-te, domnule. Iţi dau voie să stai în prezenţa mea cu pălăria pe cap.

Punându-şi tricornul, Suvorov spuse:

— Mi se pare că am jucat, cuvânt cu cuvânt, o scenă din tragedia lui Shakespeare despre Hamlet, prinţul Danemarcei.

Chipul lui Pavel se lumină dintr'odată. Se apropie cu calul de Suvorov şi în şoaptă îl întrebă:

— Dumneata ai citit această carte?

— Da, dar din păcate într'o traducere nemţească.

— Mama mi-a interzis s'o citesc. Şi nimeni nu vrea să mi-o procure. Ai putea să mi-o trimiţi dumneata? Dar asta, vezi, să rămână între noi... Te rog foarte mult!... Iţi ordon!

— Datoria mea este să mă supun înălţimii voastre.

— Bagă bine de seamă, mi-ai făgăduit.

Pavel dădu din cap şi porni cu calul în galop. Suvorov îl urmări cu privirea. Calul lui Pavel, cu şea de cavalerie, părea enorm de mare. Ascultând convorbirea dintre Suvorov şi Pavel, Buturlin încetase să mai râdă. Neînţelegând aproape nimic din limba germană, feldmareşalul, încreţin-

du-şi fruntea, se silea să prindă măcar sensul cuvintelor. După plecarea lui Pavel, Buturlin îl trase de mânecă pe Suvorov şi-l întrebă :

— De ce s'a supărat ? Was für ein Buch [1] ?

— Buch înseamnă carte. Nu face parte din domeniul dumneavoastră, conte.

— Ia vezi tu, „Buch" ! Să nu faci vreo trăznaie ! Pe urmă tot eu o să plătesc oalele sparte.

Feldmareşalul îl ameninţă cu degetul şi lăsându-se greoi în şea porni pe urma lui Pavel.

Pe câmp, instrucţia continua. Suvorov urmărea distrat evoluţiile regimentului şi, fără să dea niciun fel de ordin, plecă înainte ca regimentul să se întoarcă la cazarmă. Când ajunse acasă, luă din raft volumul lui Shakespeare şi reciti tragedia prinţului Danemarcei, dela început până la sfârşit, aşa cum ar fi citit o carte nouă şi necunoscută. Suvorov închise cartea şi luă hotărîrea să nu i-o trimită lui Pavel.

A doua zi, Suvorov a aflat că reprezentarea tragediei „Hamlet" fusese de curând interzisă şi că nici la librăria Academiei de Ştiinţe, nici la librăria engleză dela întretăierea străzilor Nevschi şi Morscaia nu se mai afla de vânzare tragedia lui Shakespeare.

Manevrele dela Crasnoie Selo

Trecuse vara. In toamnă, Ecaterina voi să vadă regimentul Suzdalschi, despre care se vorbea atât de mult în capitală. La trecerea în revistă, din suita Ecaterinei făceau parte mulţi generali încercaţi în luptă. Unii găsiră că soldaţii din regimentul Suzdalschi nu mânuesc arma cum trebue, ci simplu, „fără ţăcănire şi loviri". Alţii spuneau că în schimb ei încarcă armele de două ori mai repede decât vânătorii de gardă. Constatau deasemeni că la control niciunei arme nu i-a sărit vergeaua după ce a fost încărcată : glonţul era bine fixat în interior. Soldaţii mărşăluiau iute, cu pas mare legănat, în marş forţat — aproape în fugă, prin îndoirea uşoară a genunchilor. La atacuri demonstrative, regimentul mergea cu voioasă însufleţire.

[1] Was für ein Buch? — Ce fel de carte ? în limba germană. (N.R.)

Ecaterinei îi plăcuse în mod deosebit scrima cu baionetele puse la armă. Soldaţii se luptau în dueluri duble şi triple, unul apărându-se contra a doi sau trei adversari.

— Mânuesc baioneta ca pe o spadă ! exclamă cineva din suita ţarinei, văzând că e mulţumită.

Ecaterina mulţumi lui Suvorov, dădu mâna cu ofiţerii regimentului, ceea ce era socotit ca o mare favoare, iar lui Suvorov îi spuse :

— Rostul regimentului dumitale, Alexandr Vasilievici, n'ar fi să facă serviciul de gardă, ci să dea pildă altora. Aceasta e o şcoală pentru trupele combatante. Dumneata să pregăteşti instructori pentru toată armata noastră...

— Cu soldaţii mei nu mi-e teamă de niciun duşman ! exclamă înflăcărat Suvorov.

Ecaterina zâmbi.

Felul cum Ecaterina l-a preţuit atât pe Suvorov, cât şi pe cei din regimentul său a stârnit invidia şi pornirile duşmănoase împotriva noului colonel. Cuvintele Ecaterinei i-au usturat pe bătrânii ofiţeri. Cele spuse de ea, nefiind întărite de un ordin care să elibereze regimentul Suzdalschi de serviciul de gardă, Suvorov primi ordin să se întoarcă cu regimentul la sediul său permanent din Novaia Ladoga, iar vara următoare fu din nou chemat în capitală, pentru a face serviciul de gardă. Acum însă nimeni nu mai lua în seamă ce făcea regimentul Suzdalschi pe câmpul de instrucţie din regimentul Semionovschi, fiindcă atât regimentele de gardă, cât şi cele combatante se instruiau după noul regulament. Suvorov nu primi nici avansarea, nici o nouă numire. Atitudinea binevoitoare a Ecaterinei faţă de el, din anul trecut, s'a răsfrânt asupra lui Vasilii Ivanovici Suvorov : el primi gradul de locotenent-colonel al regimentului de gardă imperială Izmailovschi, al cărui colonel era însăşi împărăteasa. Apoi steaua lui Vasilii Ivanovici începu să apună. I se reţinu un loc în Senat : cu alte cuvinte, era trimis la odihnă. Hannibal a fost trecut în rezervă, „pentru bătrâneţe". Fermor, deasemenea, odată cu vârsta înaintată, îşi pierdu şi el importanţa. De Buturlin toţi îşi băteau joc şi îl numeau „tun vechi" scos din uz. Alexandr Vasilievici Suvorov îi pierdea pe vechii săi protectori şi nu căpăta alţii noi.

Toamna, regimentul Suzdalschi s'a întors din nou la Ladoga. In capitală, Suvorov începu să fie dat uitării.

In curând se răspândi până la Petersburg svonul că la Novaia Ladoga, colonelul continuă să-şi facă de cap. După câte se auzea, soldaţii lui erau istoviţi de munci îngrozitoare. Soldaţii construiră o şcoală pentru copiii lor, o biserică şi plantară pe un loc viran o grădină de pomi fructiferi. La şcoală, chiar colonelul preda religia, după concepţia lui, în care scop a şi scris un manual. Pe lângă aceasta, a înjghebat o scenă şi a început să organizeze spectacole pentru soldaţi, silindu-i pe ofiţeri să joace piese indicate de el şi a căror reprezentare nu era îngăduită.

Incepu iar să se vorbească de Suvorov. Un guvernator trimis la Novaia Ladoga să inspecteze regimentul şi gospodăria, a asistat la un spectacol al ostaşilor şi a rămas pe deplin mulţumit de cele văzute.

Calomniile împotriva lui Suvorov s'au risipit dintr'odată în anul 1765, când regimentul Suzdalschi fu chemat să participe la marile manevre dela Crasnoie Selo. In locul oamenilor sleiţi de munci istovitoare s'a prezentat în tabăra din Crasnoie Selo o unitate militară disciplinată şi plină de avânt... Cu o iuţeală care i-a uimit pe toţi, soldaţii îşi organizară o tabără solidă, bine închegată, care nu semăna cu celelalte, şi începură să facă exerciţiile lor obişnuite.

Au început manevrele. La 15 Iunie, trupele au intrat în tabără. Din trupele de gardă şi cele combatante se formaseră şaptesprezece regimente de infanterie şi şapte de cavalerie. Ele se împărţeau în două armate. Una era comandată de Ecaterina, iar cealaltă de Panin. Această a doua armată se compunea dintr'o divizie de gardă sub comanda lui Buturlin şi din trupele combatante de sub comanda prinţului Goliţin. Regimentul de gardă imperială Izmailovschi, din divizia lui Buturlin, era comandat de Vasilii Ivanovici Suvorov.

Ecaterina formase pe lângă armata sa un detaşament uşor de recunoaştere. In compunerea armatei mai intrau, afară de cavalerie, un batalion şi o companie de grenadieri din regimentul Suzdalschi, renumit pentru mobilitatea lui. Acest detaşament a efectuat recunoaşterea dispozitivului inamic. Acoperind flancurile detaşamentului, cavaleria a împins puţin posturile înaintate ale inamicului. Dar Suvorov îşi conduse ostaşii la atac atât de repede, gonind pe inamic de pe înălţimile ocupate, încât Ecaterina s'a speriat şi a poruncit să se retragă...

Manevrele au durat zece zile. La 28 Iunie, ziua loviturii de stat (care se numea „ziua suirii pe tron"), generalii celor două armate au invitat pe Ecaterina cu toată curtea la balul organizat într'un cort enorm. Pe lista invitaţilor figura şi colonelul Suvorov. Ecaterina sosi la bal ţinându-l de braţ pe Pavel Petrovici şi trecu printre cele două rânduri de ofiţeri ieşiţi în întâmpinare. Ea se oprea câte puţin şi arunca când unuia, când altuia câteva cuvinte în treacăt.

— Am auzit, colonele, se adresă ea lui Suvorov, că la dumneata în Novaia Ladoga există un teatru. Ce jucaţi acolo? Nu cumva pe Shakespeare?

Suvorov n'avu timp să răspundă, căci Ecaterina trecuse mai departe. Cineva îl atinse uşor pe rever. Ridicând capul, îl văzu în faţa sa pe Pavel Petrovici, care rămăsese în urma mamei lui. Făcându-i cu ochiul, Pavel îi spuse încetişor:

— Dumneata, domnule, n'ai executat ordinul meu! Bine! Eu totuşi am obţinut cartea! Acum ştiu totul!

Apoi, Pavel se întoarse şi-o urmă pe împărăteasă.

Suvorov se învârti printre invitaţi, îl găsi pe Buturlin şi-l întrebă fără înconjur:

— Domnule feldmareşal, dumneavoastră i-aţi spus împărătesei că eu i-aş fi dat ţareviciului cartea despre prinţul danez?

Bătrânul sări ca ars:

— Ce, dragul meu, ai înnebunit? Niciodată n'am umblat cu bârfeli... Şi apoi cine o fi acel prinţ danez?... A, mi-am adus aminte: „Buch". Iată cu ce te-ai ales, cu „Buch"!

După felul strălucit în care se prezentase regimentul Suzdalschi la manevre, se credea că Suvorov va primi un post înalt. Multe lucruri îndreptăţeau această aşteptare: se spunea că Ecaterina îl numeşte pe franţuzeşte „micul meu general". Iar în rapoartele despre manevre, numele lui Suvorov era menţionat cu laudă alături de numele generalilor. Afară de colonelul Suvorov nu fusese citat niciun ofiţer de stat major. Dar aşteptarea a fost zadarnică. După manevre, Suvorov a primit ordinul să se întoarcă cu regimentul la Novaia Ladoga.

Aici, „la sediul permanent", se continua pregătirea regimentului în caz de război. După manevrele dela Crasnoie

Selo, Suvorov putea fără nicio teamă să-şi pregătească regimentul pentru luptă. In anul 1764, apărură la lumină „Instrucţiunile pentru regimente", după care erau instruiţi soldaţii din toate regimentele. Respingând unele „minuni" ale regulamentului, Suvorov, cu tendinţa lui reformistă, mergea mult mai departe decât bătrânii ipohondri din Colegiul Militar, autori ai „Instrucţiunilor pentru regimente". El îşi expuse vederile într'un îndrumător aparte, pe care-l denumi „Instrucţiune Suzdală". In acest îndrumător, Suvorov scria : „Nu trebue să ne închipuim că vitejia singură poate aduce biruinţa asupra duşmanului, ci numai arta militară îmbinată cu vitejia". Comandantul regimentului Suzdalschi avea fără discuţie dreptul să-şi expună propriile sale vederi şi metode educative alături de „Instrucţiunile necesare regimentelor", dar şi independent de aceasta. Gândirea militară a lui Suvorov căpătase o claritate de cristal, care mai târziu, după mulţi ani de experienţă războinică, i-a permis să schimbe vechea concepţie, numită „arta militară", cu una mai precisă : „ştiinţa de a învinge".

Suvorov împlinise treizeci şi patru de ani. Se afla în plină perioadă a asprei maturităţi, când pe om îl birue grijile vieţii. Vasilii Ivanovici de multe ori spunea fiului său :

— N'ar fi oare timpul să te domoleşti, domnule ?

Alexandr ştia ce înţelege taică-său prin cuvântul „domoleşti" şi îi răspundea :

— Tată. Acum e prea târziu. Nu-i bine să te însori colonel, ci locotenent.

— Ar fi timpul să te gândeşti la un urmaş. Vrei să rămâi burlac şi să ni se stingă neamul ? Trebue să te însori!

— E prea devreme, tată. Am să mă însor când oi fi general.

Tatăl râse, ceea ce i se întâmpla rar.

— Când e prea târziu, când e prea devreme ! Ai zis c'o să te însori general ? Şi aşa e bine.

— Steaua mea abia răsare din întuneric...

Cu vorbele astea convorbirea lor s'a încheiat. Alexandr ştia că tatăl său va relua această discuţie, dar fără îndoială că numai atunci când fiul său va fi înaintat la gradul de general.

CAPITOLUL ZECE

Turtucaia

Rusia se războia cu Turcia pe Dunăre. Succesul înclina spre partea Rusiei. Rumianțev comanda armata rusească.

Tratativele de pace după armistițiul încheiat în Mai 1772 se tărăgănau. Turcii nu erau de acord cu principala condiție pusă de Rusia — recunoașterea independenței hanatului Crimeei. In primăvara anului 1773, reîncepură operațiunile militare.

Cei din Petersburg cereau operațiuni decisive, propunând ca războiul să fie dus dincolo de Dunăre. Rumianțev cerea întăriri pentru armată și amenința că părăsește postul suprem de comandă, dacă nu-i va fi satisfăcută cererea.

La 4 Aprilie 1773, după doi ani de solicitări insistente, Suvorov primi numirea în armata ce pleca pe front, „acordându-i-se totodată 2000 de ruble pentru drum". Trimițându-l pe Suvorov la Dunăre, Ecaterina nădăjduia că apariția sa în armata de pe front va ridica moralul generalilor descurajați. Suvorov justifică pe deplin această așteptare. El sosi la Iași înainte de a fi ajuns curierul cu înaltul ordin de numire. Rumianțev l-a întâmpinat cu răceală. Suvorov îl anunță că cei din capitală așteaptă acțiuni decisive, ceea ce Rumianțev cunoștea destul de bine. Rumianțev răspunse așa cum scrisese și la Petersburg, plângându-se de insuficiența trupelor.

— Și cu forțe puține se pot săvârși fapte mărețe! exclamă Suvorov.

Rumianțev zâmbi. Și parcă tocmai pentru a oferi lui Suvorov prilejul de a-și dovedi prin fapte afirmația, comandantul suprem îl trimise la corpul de armată al lui Saltîcov, în calitate de comandant al unui mic detașament de lângă mânăstirea Negoești, de pe Argeș, la șaptezeci de verste deia vărsarea acestui râu în Dunăre. Pe malul drept al Dunării, în fața Olteniței (la gura Argeșului), se afla puternica cetate Turtucaia, ocupată de un detașament compus din patru mii de turci. Detașamentul lui Suvorov număra cinci sute de baionete și aproape o sută de cazaci.

După indicațiile lui Rumianțev urma să se efectueze, la primirea ordinului respectiv, o incursiune spre Turtucaia, pentru a atrage spre acest punct atenția turcilor,

concentrată până atunci spre alte sectoare ale frontului, unde se prevedeau operaţiuni mult mai serioase. Sosind la faţa locului şi apreciind situaţia, Suvorov hotărî să acţioneze fără întârziere. La 6 Mai 1773, el raportă lui Saltîcov :

„Conform ordinului excelenţei voastre din 5 ale lunii curente, am sosit la Negoeşti. Voi întreprinde incursiunea ordonată şi voi raporta fără întârziere asupra principalelor măsuri luate. General-maior

Alexandr Suvorov".

Suvorov avea pe Argeş luntri cu pânze şi bărci cu vâsle, pentru trecerea Dunării. Turcii păzeau gura Argeşului şi o ţineau sub focul tunurilor. Trecerea de-a-dreptul spre Turtucaia era anevoioasă. Suvorov hotărî să coboare cu vreo trei verste mai jos pe cursul Dunării şi în acest scop transportă luntrile în căruţe. Trecerea şi atacul s'au fixat pentru noaptea de 10 Mai.

Suvorov dădu dispoziţiuni amănunţite asupra felului cum trebuia să se facă trecerea şi cum să se dea lupta. Incursiunea spre Turtucaia constituia pentru el o „noutate" : pentru prima dată în decursul serviciului său avea posibilitatea şi timpul să întocmească un plan şi un program de luptă. Suvorov nu se îndoia de succes : el luase măsuri şi pentru trecerea râului la înapoiere „după terminarea acţiunii şi zdrobirea totală a turcilor". Ordonă astfel, ca artileria capturată să fie „pe cât posibil" încărcată pe podul plutitor, pentru a fi transportată pe malul lor, iar de nu se va putea, dădu ordin să fie scufundată... „Turtucaia întreagă să fie incendiată, palatele distruse, ca duşmanul să nu mai aibă niciun adăpost. Să se cruţe femeile, copiii şi locuitorii, fie ei şi turci, dacă sunt neînarmaţi ; deasemenea să nu se atingă de moschei şi de preoţi, pentru a fi cruţate la rândul lor şi sfintele noastre biserici".

Incursiunea dela Turtucaia a fost încununată de un deplin succes. Iată cum povesteşte fapta aceasta unul dintre soldaţii lui Suvorov :

— „Fiecare cu „steaua" lui. Nu oricine putea să fie pe placul Ecaterinei. Tocmai când trebuia să fie mai respectuos, Suvorov făcea câte o şotie de îţi venea să-ţi iei lumea în cap. Ecaterina îşi astupa nasul : „Dumneata, generale, miroşi a soldat". „Ce să fac, stăpână, eu însumi

sunt soldat." In războiul acela, generalii nu vroiau să-l primească pe Suvorov în armata combatantă: știau că-i va întrece pe toți. Numai Rumianțev nu se temea de Suvorov. Deși nu se putea măsura cu Suvorov, totuși era un general viteaz. Numai că la noi, sub domnia țarinei Ecaterina, era un obicei: peste un general bun trebuia neapărat să fie pus unul prost. Tot așa a fost și în celălalt război: în loc să se dea primul loc lui Rumianțev, l-au dat feldmareșalului Golițîn, care luptase atât de prost în Prusia. Totuși, dreptatea învinge. Golițîn a fost nevoit să lase primul loc lui Rumianțev, dar zadarnic, căci pe atunci Potemchin își începuse ascensiunea. Rumianțev fu iarăși mazilit. El făcu doar un semn de nepăsare din mână: „să văd cum o să meargă treburile fără mine". Și s'a dat de o parte. Suvorov de mult ceruse să fie repartizat la el: „Stau fără treabă, am obosit stând, ce-ar fi să-mi dați voie să mă odihnesc numai nițel și să mă lăsați să ies în câmp?" Fără a mai sta pe gânduri, Alexandr Vasilievici s'a și prezentat chiar la țarină și i-a spus: „Dă-mi pașaportul și 2000 de ruble pentru drum până la Dunăre, să le arăt comandanților tăi cum trebue să lupte. Nu vezi cum se frământă în loc și li-e frică să treacă Dunărea? Dacă lupți de mântuială, prăpădești de zece ori mai mulți oameni". „Și visteria țării ți-o distrugi", i-a spus Ecaterina. Iar el, ei: „Ce le pasă lor de visterie? Lor le convine un război cât mai lung: chiar generalii aprovizionează armata și jefuesc visteria..." „Mai încet, mai încet, Alexandr Vasilievici, să nu te audă cineva. Bine, du-te pe front". Suvorov a luat pașaportul, cele 2000 de ruble pentru drum și s'a prezentat direct la Rumianțev. „Uite așa și așa, zise el, am discutat cu împărăteasa. Maiestatea Sa vrea să luptăm cu dârzenie și cât mai repede". „Avem forțe puține, iar turcii — multe", a răspuns Rumianțev. „Și cu forță mică, domnule, dacă te pricepi, poți să faci fapte mari". Rumianțev s'a posomorît, nu-i prea plăcea să audă asemenea cuvinte. „Bine, domnule. Dumneata ne vei arăta cum să acționăm cu forțe mici. Te numesc, generale, să-i urmărești pe turci în cetatea lor la Turtucaia. Te rog să pleci imediat într'acolo și să iei comanda". Suvorov făcu drepți, salută reglementar cu mâna la tricorn, apoi se întoarse, sări pe cal și plecă spre Turtucaia.

Noi l-am întâmpinat pe Suvorov cum se cuvine:

tobele bubuiau, tunurile trăgeau, muzicile cântau, clopotele sunau, iar popii slujeau te-deum-ul.

Suvorov a văzut că toţi erau cunoştinţe vechi, companiile erau formate din soldaţi adunaţi de pe la diferitele regimente: din Astrahanschi, Inghermanlandschi, Suzdalschi, grenadieri, carabinieri, cazaci. Stam fără treabă, ne mâncau ţânţarii şi aproape pe toţi ne scuturau frigurile. Chiar şi pe el l-au apucat după o zi. Proastă treabă!

Ne-a numărat. „După tabelă trebue să fie mai mulţi", ne-a spus el. Noi i-am explicat: „Lucrurile vă sunt de mult cunoscute, Alexandr Vasilievici: unii au căzut în luptă, alţii au murit de friguri, iar solda şi raţia celor ucişi şi morţi le rămâne comandanţilor. Unora le-au putrezit oasele în pământ şi tot li se mai prepară cașa, li se fac cizme şi uniforme noi! Iar noi, cu toate că suntem vii, umblăm desculţi şi goi". „Proastă treabă, zise Suvorov. Totuşi, într'un fel sau altul, Turtucaia trebue luată. Turcii sunt numeroşi?" „De vreo şase ori mai mulţi decât noi". „Ce spuneţi, vitejilor?" îi întrebă Suvorov pe cei tineri. Aceştia se codeau: „De, suntem cam puţini". Atunci, să vezi, mi se adresează mie în persoană: „Iţi aminteşti ce-a spus Petru I sultanului turcesc? Explică tinerilor". Uite cum a fost, zic eu: Sultanul se tot lăuda în faţa lui Petru că are o nenumărată forţă de ostaşi. Şi sultanul a scos din buzunarul şalvarilor un pumn de mac, zicând: „Incearcă de numără câtă armată am." Petru s'a căutat în buzunarul gol, a scos un bob de piper şi i-a spus:

Oastea mi-e puţină
Dar de-ai încerca
S'o loveşti, afla-vei
Chiar pe pielea ta
Cum e oastea noastră.
Oştire măiastră...

Când au auzit asta, tinerii de grabă s'au învoit să ia Turtucaia. Suvorov a poruncit: „Să luăm cu asalt Turtucaia". După câte îmi amintesc, în ziua de 9 Mai s'a dat ordinul pentru asaltul de noapte.

Ne-am pregătit şi am trecut Dunărea cu luntrile. Malul din partea cealaltă era prăpăstios, ros de apă, năpădit de tufe. Ne-am aliniat pe două coloane. In prima sta însuşi Suvorov. Turcii au deschis foc de baterie. Noi,

luptând la baionetă, am năvălit în baterie şi i-am măcelărit pe turci. Suvorov a fost rănit. Din grabă, turcii au curăţit prost un tun, care a explodat şi o schijă l-a nimerit în picior pe Alexandr Vasilievici. Dar n'a fost nimic grav.

In zori, am alungat turcii din cetate. A fost bună pradă! Am luat şase drapele. Şaisprezece tunuri. Apoi, treizeci de bărci mari, iar pe cele mici nici nu le-am mai numărat. Suvorov ne-a ordonat să ne întoarcem, iar cetatea şi oraşul să fie distruse până în temelii prin foc şi pulbere.

Incă nu răsărise soarele când Suvorov i-a şi dat raportul lui Rumianţev. A trimis un cazac. Cazacul a ajuns la Rumianţev şi i-a întins bileţelul ud de sudoare: ostaşul i-l adusese în sân. Ce s'a întâmplat? Rumianţev citeşte: „Slavă domnului. Slava-i şi a ta. Turtucaia e a noastră şi eu sunt în ea".

Atunci, Rumianţev s'a mâniat grozav. Cum vine asta? El stă cu toată armata fără să facă nicio ispravă pe malul Dunării şi când colo vine un oarecare — şi gata! Rumianţev dădu ordin lui Suvorov să se prezinte imediat la cartier. Suvorov a fost adus mai mult mort decât viu: îl scuturau frigurile şi-l chinuia rana. Totuşi a ştiut să se stăpânească, şi-a îmbrăcat uniforma şi, susţinut de subţiori, a fost dus la Rumianţev. Alexandr Vasilievici se clătina şi ar fi căzut la picioarele feldmareşalului, dacă n'ar fi sărit adjutantul generalului să-l susţină. In vremea asta, Rumianţev striga: „Degradează-l!" Atunci adjutantul generalului a smuls de pe tunica lui Alexandr Vasilievici epoletul de general, eghiletul şi creionaşul cu care îşi scrisese raportul la Turtucaia, i-a luat spada şi i-a dat-o lui Rumianţev. „La arest! strigă Rumianţev. Să se convoace curtea marţială!"

Apoi s'a întrunit curtea marţială. Unora dintre generali le era milă de Suvorov, alţii din invidie se bucurau, dar după regulamentul lui Petru I el ar fi trebuit degradat şi condamnat la moarte pentru faptul că a cucerit cetatea în chip samavolnic. Aşa au şi hotărît. Au trimis Ecaterinei sentinţa curţii marţiale ca s'o semneze. Lui Rumianţev i-a trecut mânia curând şi i s'a făcut milă de Suvorov. A poruncit să i se dea drumul din arest şi i-a restituit spada, zicând: „Iată acum, domnule, îţi ordon să iei Turtucaia". „Cum adică?" „Foarte simplu!" In timp

ce Suvorov şedea în arest, turcii au refăcut cetatea şi au ocupat-o cu un număr de aproape zece mii de soldaţi.

Suvorov nu s'a dat înapoi să ia încă odată Turtucaia. Iţi era milă să te uiţi la Alexandr Vasilievici. Doi grenadieri îl duceau de subţiori. Abia mai putea vorbi: dădea comanda în şoaptă, iar adjutantul o repeta tare. E-hei, şi ne-am întărit ca dracii! Am năvălit în cetate. Le-am capturat turcilor toate tunurile şi iarăşi le-am luat o mulţime de bărci. Suvorov vroia s'o pornim în bărci de-a-lungul Dunării, să ia tot atunci şi Rusciucul.

Rumianţev însă porunci să ne întoarcem. De data aceasta, Suvorov l-a ascultat, amintindu-şi de judecata prin care trecuse. Tot atunci a sosit şi hotărîrea ţarinei: „Invingătorii nu trebuesc judecaţi!", a scris ea peste sentinţă. Şi a poruncit să se acorde lui Suvorov, pentru vitejie, ordinul Gheorghe Pobedonoseţ, clasa a doua".

* * *

Legenda şi anecdotele însoţeau drumul „stelei" lui Suvorov asemenea trenei argintii a unei comete în sborul ei rapid pe lângă soare. Povestirea despre incursiunea dela Turtucaia redă în general veridic evenimentele. Istoricii afirmă însă că o parte a legendei unde se povesteşte că Rumianţev ar fi ordonat degradarea lui Suvorov şi judecarea lui, în urma căreia curtea marţială l-a condamnat la moarte, iar ţarina l-a iertat, nu corespunde adevărului, după cum nu este adevărat nici episodul în care Suvorov ar fi cucerit de două ori Turtucaia. „Aşa ceva nu s'a petrecut, va spune istoricul şi va adăoga: şi nici nu se putea petrece." Dar povestitorii legendelor populare au o imaginaţie bogată. Şi totuşi, dacă admitem că Suvorov n'a fost judecat pentru strălucita lui victorie, dacă admitem că „nici nu s'ar fi putut aşa ceva", ce mai rămâne atunci din această neverosimilă legendă? Inainte de toate, rămâne ea însăşi: fiindcă tot ce povesteau soldaţii despre Suvorov a fost scris pe când el era în viaţă şi publicat după moartea lui! Rămâne ceva mai mult: *tâlcul* povestirii în jurul focului de tabără. In povestirile lor, soldaţii treceau din gură în gură nu numai ce a fost sau ce n'a fost, dar şi *ceea ce trebuia să fie* şi ce nu trebuia să fie. Povestitorul repetă legenda de necrezut, tocmai pentrucă ea redă limpede şi exact felul în care jude-

cau evenimentele soldaţii simpli. Ei au văzut cât de nedrept s'au purtat cei puternici faţă de Suvorov, cum îi împiedicau acţiunile lui valoroase, cum i se micşorau meritele şi cât de calomniat era. „Iată ce putea să se întâmple", spune povestea.

Noi ştim că Suvorov îl iubea şi îl stima pe Rumianţev. Dar Rumianţev ? Poate că şi el îl iubea pe Suvorov, ceea ce nu l-a împiedicat însă după victoria dela Turtucaia să-l mute într'o unitate de rezervă.

Suvorov însuşi se cam temea că făcuse la Turtucaia mai mult decât i se ceruse şi că aceasta ar fi putut dăuna carierii lui. De aceea, Rumianţev l-a mutat pe Suvorov într'un corp de armată din rezervă şi apoi la Hârşova, un punct ocupat de ruşi pe malul drept al Dunării. Rumianţev considera că acest punct „nu este important" şi nu credea să fie atacat de turci. Dar cum sosi acolo, Suvorov raportă comandantului suprem că atacul turcilor asupra Hârşovei este iminent şi că ar fi bine să fie înlăturată înaintarea lor printr'o lovitură asupra Carasu-ului, unind într'un singur corp toate detaşamentele ruseşti de pe malul stâng. Rumianţev nu fu de acord. El se mai îndoia că turcii vor întreprinde acţiuni energice Evenimentele au confirmat că Rumianţev a greşit, iar Suvorov a avut dreptate. In noaptea de 3 Septembrie s'a ivit un numeros detaşament de cavalerie turcească pe drumul dela Carasu spre Hârşova. Dimineaţa, turcii se aflau în faţa cetăţii la o lovitură de tun distanţă, unde s'au oprit, aşteptând să sosească infanteria. Cetatea sta mută. Credincios tacticei sale, Suvorov hotărî să aştepte concentrarea totală a forţelor inamice, pentru ca să rezolve dintr'odată chestiunea.

Pentru atacarea Hârşovei, turcii au pregătit forţe enorme, instruite de către instructorii francezi după modelul european. Ei s'au apropiat de Hârşova într'un dispozitiv pe trei linii, având cavaleria pe flancuri. Văzându-i, Suvorov râse :

— Otomanii vor să lupte în formaţii. Cu atât mai rău pentru ei.

Suvorov aprecie din ochi numărul turcilor la zecedouăsprezece mii. El avea numai trei mii. Ca să atragă inamicul, Suvorov trimise pe câmpul de luptă cazacii, dându-le ordin să deschidă focul şi apoi, chipurile, s'o ia la fugă înapoi. Cazacii au făcut întocmai. Turcii deveniră

îndrăzneți și își desfășurară armata în fața cetății, de-a-lungul Dunării, sprijinindu-se cu flancul drept pe râul Borui. Ei înaintau în rânduri regulate, după indicațiunile ofițerilor francezi. Nimic nu-i împiedica să și desfășoare forțele pe câmpul deschis din fața întăriturilor rusești. Tunurile bateriilor rusești tăceau.

Turcii își instalară bateriile și deschiseră focul asupra tranșeelor înaintate în câmp, unde se afla însuși Suvorov. Ambrazurile tunurilor rusești erau mascate. Înșelați de acest fapt, crezând că cetatea e apărată numai de infanterie, turcii au pornit la asalt. Din ambrazuri apărură gurile de tun. Răbufni salva de mitralii, țăcăniră salvele de armă. Dușmanul presără câmpul cu leșuri. Suvorov scoase din tranșee infanteria și comandă atacul la baionetă. Montând podul de pontoane peste râul Borui, brigada lui Miloradovici [1] lovi în flancul drept al turcilor. Cavaleria lui Suvorov pătrunse în plin galop în centrul liniilor turcești. Ienicerii erau obișnuiți să întâlnească doar infanteria rusească, iar aici aveau de-aface cu cavaleria. Cavaleriștii turci, bravi în dueluri izolate, se retraseră în fața mulțimei de baionete amenințătoare ale infanteriei lui Suvorov.

Neputând să reziste presiunii, turcii o luară la fugă aruncându-și armele și munițiile. Infanteria lui Suvorov nu putea să-i ajungă din urmă, dar cavaleria i-a urmărit până când și-a văzut caii cu desăvârșire sleiți.

Furgoanele turcești și toate tunurile au rămas în mâna învingătorilor. Turcii au pierdut, fără a socoti prizonierii, peste o mie de oameni. Iar Suvorov, din trei mii de luptători, a avut aproximativ două sute de morți și răniți.

Mulțumit de victorie, generalul-feldmareșal Rumiantev ordonă întregii armate să oficieze slujba de mulțumire și trimise lui Suvorov o scrisoare omagială.

---

[1] Miloradovici Andrei Mihailovici — tatăl lui Mihail Andreevici Miloradovici, tovarășul de luptă a lui Suvorov în Italia și Elveția, apoi erou în războiul din 1812. (Nota red. ruse)

Căsătoria

Pe frontul de luptă era iarăşi acalmie. Vasilii Ivanovici găsi că e timpul să reînceapă discuţiile asupra căsătoriei. El se plângea fiului său în scrisori că îmbătrâneşte şi că îi vine din ce în ce mai greu să-şi conducă gospodăria. Moşiile lui Vasilii Ivanovici se înmulţiseră şi erau împrăştiate în multe locuri. Din satele depărtate veneau oamenii şi se plângeau de asupririle starostelor şi ale administratorilor, raportau că vătafii îi fură, iar hoţii aceştia la rândul lor se jeleau că ţăranii s'au trândăvit, că fug şi taie pădurea boierească.

Alexandr trebuia să se gândească şi la urmaşii neamului Suvorovilor. „Dacă mai trec încă zece ani, ce fel de soţ o să fii, chiar şi cu gradul de general-şef ?" Vasilii Ivanovici îi scria că tot mai nădăjdueşte să ţină în braţe un nepot, ca să poată spune atunci : „Acum slobozeşte pe robul tău, stăpâne, după cuvântul tău, în pace".

Vasilii Ivanovici nu uitase ultima discuţie avută cu fiul său despre însurătoare şi îi aminti cum odată îi făgăduise că se va căsători când va ajunge general. Tatăl îi găsise şi mireasa. „Dacă nu-ţi va plăcea, vom găsi alta : astăzi se găsesc destule mirese la Moscova ; mirii au cam pierit în războaie". Vasilii Ivanovici îl conjura pe fiul său, în memoria maicii sale, să nu mai amâne căsătoria. Încheindu-şi scrisoarea, tatăl său îl informa că a renovat conacul din Elohovo [1] şi că l-a mobilat în stil modern, anume „pentru însurăţei". Grijuliul părinte găsise şi nună pentru fiul său. „O să vezi tu singur pe cine ţi-am ales, îi scria el. Totul este pregătit, chiar mâine poţi să faci nunta..."

Suvorov îşi luă o lună concediu, pentru a merge la Moscova să se căsătorească. De altfel, aşa îşi motivase cererea de concediu. In luna Noembrie, mirele plecă la Moscova. Odată ce tatăl său orânduise totul, până la cel mai mic amănunt, generalul socotea că o lună de concediu va fi deajuns pentru drum, dus şi întors, şi pentru toată ceremonia.

---

[1] Această casă din Moscova, proprietatea Suvorovilor, a fost descoperită în anul 1941 de cercul tinerilor istorici din Casa de Cultură pentru copiii din Bauman. Apartenenţa casei familiei Suvorov a fost stabilită cu preciziune. (Nota red. ruse)

La Moscova, şaradele nu prea ingenioase ale tatălui au fost iute deslegate. Mai întâi, bătrânul îl duse să-i arate casa renovată din Elohovo. Acolo îi întâmpină o bătrână sveltă şi înaltă, cu ochii ca safirul.

— Iată şi pe nună-ta. O recunoşti pe Prascovia Timofeevna ?

Suvorov, înciudat pe el însuşi, se fâstâci deodată.

— E şi normal să nu mă recunoască ! Gândeşte-te, nu ne-am văzut de douăzeci de ani. Ai uitat ? Ia, adu-ţi aminte când ai rostogolit mărul pe sub masă... întrebă bătrâna pe general şi ochii ei albaştri sclipeau.

Minunata sclipire a ochilor ei îi aminti lui Suvorov deodată : şi de vechea casă confortabilă a Golovinilor de lângă Vlahernscaia, lipită de castelul nou şi pustiu, şi de motanul Vanca, şi de tortura dela masă, şi de odaia călduroasă a gazdei, unde se plimba bătând din plisc un cocor îmblânzit, unde păunul îşi desfăşura minunata coadă ca în basme, unde muzicantul îşi acorda strunele... Şi de abia începuseră fetele gătite cu funde să-i sărbătorească pe musafiri, când intră în odaie vajnicul majordom cu candelabrul aprins în mână şi spuse :

— „Boierul roagă pe Alexandr Vasilievici, fiul lui Suvorov, să poftească la el..."

Generalul-maior Suvorov se repezi la nună. Ea îl cuprinse îndată ca pe un copil şi începu să-l sărute pe gură, pe ochi şi pe obraji şi-l strânse la pieptul ei. Suvorov auzi atunci cum inima boieroaicei bătea neregulat, dar puternic.

Ochii Prascoviei Timofeevna se umplură de lacrimi :

— Ei vezi, ei vezi, totuşi ai recunoscut-o pe bătrâna „îngrijitoare de păsări". Aşa mă numeşte acum toată Moscova. Numai cu asta mă ocup eu : fac cuiburi pentru toţi, le aşez şi-i învăţ cum trebue să scoată pui. Sunt de atâta vreme văduvă : Vasilii Vasilievici a murit din voia domnului. Şi acum, haide, să vezi ce cuib ţi-am făcut şi ţie.

Ea îl luă pe Suvorov de mână şi-l duse prin odăi ca pe un copil. Vasilii Ivanovici venea în urmă, zâmbind de fericire.

Toate încăperile erau bine încălzite, fără să se zărească pe geamuri dâre ca de lacrimi, fără ca aerul să aibă iz de fum, aşa cum se întâmplă de câte ori încălzeşti o casă pustie numai atunci când soseşte stăpânul.

— Ei, cum îţi place ? îl întrebă nuna pe Suvorov.

— Dar... Parcă sunt prea multe...

Golovina râse:

— Pentru tine sunt prea multe, iar miresei are să-i pară puține.

— Cui, spune odată? Cine e?

— Cum, nu i-ai spus, Vasilii Ivanovici? îl mustră nuna pe tată. Atunci, să ne jucăm de-a ghicitul. Vino mâine cu tata în coteţul meu de păsări. Şi o să-ţi arăt mireasa. Aşa o să vă cunoaşteţi...

A doua zi, Suvorovii sosiră la conacul Golovinei. Casa era aşezată pe malul înalt al râului Iauza, într'o livadă mare de vreo douăzeci deseatine. Printre troiene se zăreau trunchiurile negre ale merilor bătrâni. Peria de arini şi tufele de caprifoi mărgineau potecile înzăpezite. Mai sus, pe la mijlocul urcuşului, mestecenii albi sunau din crengile îngheţate. Casa cu două caturi, împodobită frumos, era veselă şi cochetă. Pretutindeni în livadă sburau, ciripind şi fluierând, lugacii, scatii, piţigoii şi vrăbiile. Din porumbarul cocoţat de frica pisicilor, în vârful unui stâlp înalt, ieşi pe podişcă un cârd de porumbei de felurite soiuri. Gungureau ca primăvara, încălzindu-se la soare. Stolul de stăncuţe din mestecenii albi îţi amintea de frunzişul acestora bogat şi întunecat. O coţofană trăncăni însufleţită, vestind sosirea musafirilor, şi, sburând de pe o tufă pe alta, îl conduse pe Suvorov până la intrare.

„Ingrijitoarea de păsări" îşi aştepta musafirii. Vasilii Ivanovici îi sărută ceremonios mâna. Ca şi ieri, ea îl sărută pe Alexandr şi, luându-l de mână, porni cu el.

— Haide, să-ţi arăt şi păsărea ta. Nu te mai împotrivi, aşa, ce-i cu tine?

— Mergi prea repede, se plânse Suvorov.

— Ei, asta e! se miră gazda.

Il conduse prin nişte coridoare întunecoase şi deodată deschise o uşă. De acolo năvăli, odată cu luminosul soare de Ianuarie, sgomotul sonor al păsărilor. Alexandr închise ochii pe jumătate şi se opri în prag. Nuna îl trase de mânecă şi se opri:

— Deschide ochii! Uită-te, dar vezi să nu orbeşti.

Alexandr deschise ascultător ochii. In faţa lui sta zâmbind sfios o fată înaltă. Coada blondă luneca de pe umăr pe piept şi îi venea până la brâu. Din pricina sfielii, faţa i se îmbujorase, iar ochii ei adânci şi întunecaţi priveau liniştit şi sever. Pesemne nu ştia nimic despre veni-

rea lui Suvorov. Avea amândouă mâinile ocupate: înainte de neașteptata sosire a musafirilor, își umpluse palmele ei mici cu apă și dădea să bea unui porumbel egiptean. Un altul se așezase pe umărul fetei și încerca să-i ciugulească pietricica din cercel. Fata își desfăcu palmele, apa se vărsă pe dușumea, iar porumbeii sburară speriați.

— Amândoi ați încremenit! rosti supărată Golovina. Măcar închinați-vă unul celuilalt!

Fata se închină adânc, după moda veche. Alexandr îi răspunse cu aceeași plecăciune și ridicând capul simți o ușoară atingere: părul pufos trecuse ca o adiere pe fața lui.

— Ia te uită, mai să se lovească cu frunțile! murmură nuna. Poate vă sărutați.

Suvorov abia atinse cu buzele lui uscate buzele fierbinți ale fetei.

— Halal de așa sărutat! rosti supărată Golovina.

Mireasa râse, un râs profund. Și Suvorov rămase surprins că nu a supărat-o și era gata să facă înadins o trăsnaie, ca să stârnească încă odată râsul miresei lui.

Păsările sburau în fața peretelui de sticlă al coliviei mari cât camera și apărată de-o plasă deasă pescărească, în care se împletise vița sălbatică de culoarea smaragdului. Într'un colț se întreceau, ca niște clopoței de argint, canarii; înflorindu-și ciuful, papagalul țipa, legându-se pe frunza enormă a unui palmier rămuros. Iar alături de acest splendid palmier, se înălța dintr'o cadă verde un brad svelt, în vârful căruia o păsărică rusească, de o specie necunoscută, repeta o scurtă melodie din cinci note melancolice.

Rânduiala căsătoriei a fost pusă la cale cât se poate de repede. La 10 Decembrie s'au cunoscut; la 18, generalul-maior Suvorov a cerut mâna cnezinei Varvara Ivanovna Prozorovscaia, fiica generalului șef în rezervă; la 22 Decembrie au făcut logodna, iar la 16 Ianuarie al anului nou au sărbătorit nunta.

Alexandr Vasilievici își petrecu timpul până la nuntă într'o liniște desăvârșită, aproape duioasă. Era neobișnuit de serios. Chiar și mersul lui se făcuse mai lin, ca și cum s'ar fi temut ca nu cumva printr'o mișcare mai bruscă să-și desvălue sentimentul său. Toate datinele și ceremoniile legate de cununie le îndeplinea cu atâta seriozitate, încât cei din jurul lui, abia reținându-și râsul, zâm-

beau. Odată, Vasilii Ivanovici surprinse din întâmplare pe fiul-său, care se privea în oglindă, scrutându-şi faţa. Bătrânul se depărtă în vârful picioarelor. Când prinse un moment potrivit, hotărî să discute cu Alexandr pentru ultima dată. Chestiunea se afla încă în acel stadiu când şi mirele putea să renunţe, fără să facă de ruşine fata, când şi mireasa putea să-i arate „uşa pe din afară", fără să facă mirele de râs.

— Pare-mi-se că eşti tot pe gânduri, feciorul meu, începu Vasilii Ivanovici. Să pregătim o petrecere? Să-ţi iei rămas bun dela burlăcie?

— De ce să facem oamenii să râdă, tată! Nu sunt adolescent. Mă gândesc la altceva.

— Să spun drept, e cam tânără pentru tine.

— Cum tânără? E de mult fată de măritat. Un maior tânăr n'o s'o ia niciodată.

— E o frumuseţe...

— Ei şi? Nici eu nu sunt slut.

— Adevărat: „Decât tânăr şi urît, mai bine bătrân şi frumos". Mai mult de cinci mii zestre şi boarfe n'ai să scoţi dela bătrân. Sunt ruinaţi.

— In schimb, noi suntem bogaţi...

— Numai de n'ar începe să arunce banii... Ii place să cheltuiască. Ii plac lucrurile frumoase.

— Cumpără pentru casă, nu scoate din casă...

Alexandr aducea chiar argumentele din trecut ale tatălui, atunci când credea că fiu-său e nehotărît la însurătoare.

— Vasăzică: „Zarurile sunt aruncate"... O mai ţii minte pe Pelagheia? Am cumpărat-o dela Golovina pentru voi. Am dat trei sute de ruble pe ea.

— Care Pelagheia, tată?

— Ei, cum! Şi pe Pelagheia ai uitat-o? Păi nu-ţi aminteşti că Vasilii Vasilievici avea o administratoare, care îi cunoştea toate ciudăţeniile, care îi conducea toată casa, o femeie foarte vrednică?

— O babă sură şi vioaie ca un şoarece?

— Da. Pelagheia. Firește: dacă pe Prascovia Timofeevna n'ai recunoscut-o când ai dat cu ochii de ea, apoi ce să mai vorbim de Pelagheia.

Suvorov se simţi cam stânjenit. Când intrase în casa nouă o văzuse pe Pelagheia; cu toate că el n'o recunos-

cuse, ea i se închinase adânc şi dispăruse fără să scoată un cuvânt. Vasăzică Pelagheia îngrijea de casa cea nouă, şi când colo, lui i se păruse că mergea singură pe roate.

Cupa Venerei din Florenţa

Obiceiul era ca la a treia zi după nuntă tinerii căsătoriţi să facă vizite. Itinerariul fusese în aşa fel întocmit de Vasilii Ivanovici şi de Prascovia Timofeevna, încât să nu piardă vremea ocolind, ci să le poată face pe toate până în seară, mai ales că aveau de colindat jumătate din Moscova. Ultima vizită trebuia să fie la conacul nunei.

Era o zi geroasă. Careta pusă pe tălpici era trasă de şase cai înaintaşi, cu un surugiu mânând călare pe unul dintre caii din frunte. „Tinerii se duc să adune darurile" — aşa tălmăceau oamenii din curte rostul plecării lor. După obiceiul strămoşesc, tinerii căsătoriţi primeau dela fiecare casă unde mergeau câte un dar.

Uneori se dăruiau lucruri de preţ, dar de multe ori şi nimicuri. Fiecare căuta să nu dea un lucru nou, atunci cumpărat, deşi se întâmpla uneori să fie anume cumpărat ca dar de nuntă, deoarece menirea acestui obicei era ca lucrurile, trecând „din casă în casă", să lege ca prin rudenie pe oameni între ei.

Spre sfârşitul zilei, şi caii, şi surugiul, şi vizitiul, şi cazacii care-i însoţeau erau rebegiţi de frig. Până şi tinerii îngheţaseră. Vizitele erau nevoiţi să le facă scurte. Suvorov şi Varvara Ivanovna primeau felicitările, urările, schimbau câteva vorbe despre geruri — simţind uneori că se strecura şi o uşoară nuanţă de ironie: „Oare e cald la voi, în casa nouă?" — şi, fără să fi avut timp să se încălzească un pic, îşi luau rămas bun şi se grăbeau să se îmbrace: Varvara Ivanovna cu blana de zibelină, iar Alexandr Vasilievici cu pelerina de general, căptuşită cu biber. Cazacul venea după ei cu noul dar. Şi apoi din nou îi dădeau drumul înainte. Careta, scârţâind cu tălpicile pe zăpadă, aluneca greoi mai departe. Nici oamenii lui Suvorov nu apucau să se încălzească la bucătărie sau în vreo cârciumă apropiată şi, îngheţaţi, blestemau tot ce era pe lume.

In caretă nu mai era loc din pricina darurilor. La picioarele tinerei perechi se înălțau claie peste grămadă casete, cutii, pachețele de toate culorile, săculețe de papură, bocceluțe legate în batiste de mătase, lădițe și chiar un pachet mare de ceai chinezesc, cusut într'o piele de vițel, cu părul pe dinăuntru. Darurile se ciocneau la hopuri, alunecau din grămadă și se împrăștiau la fiece cotitură. Fără să-i fie teamă că-i degeră degetele, tânăra îndrepta pachetele și tot spunea cu glas tare:

— Pachetul albastru este dela Șihmatovi. Săculețul de rafie — dela Dolgoruchi. Ăsta e dela Golițîn. Iar în cel dela tata știu ce este...

Și pentru a nu știu câta oară așeza în vârful piramidei o lădiță lăcuită și lunguiață, semănând cu o cutie de flaut — darul socrului pentru ginere. Dar lădița mereu luneca la picioarele Varvarei. Ce-o fi în ea? Mulți dădeau darurile nedeschise, pentru ca tinerii când le vor desface acasă să aibă o surpriză plăcută sau să facă haz...

— Lasă, te rog, are să-ți degere mâna! îi spuse supărat până la urmă tânărul.

După itinerar, penultima vizită trebuia să fie la socrul mare, în casa veche de lângă poarta Nichitinschie, iar ultima la „îngrijitoarea de păsări", chipurile, soacra mare, la Iauza, și de acolo, în sfârșit, acasă.

Oferind Varvarei Ivanovna o cutie nu prea mare (pesemne vreo bijuterie), Vasilii Ivanovici propuse tinerilor să se încălzească și să bea un ceai. Dar refuzară amândoi — „o să ne încălzim acasă". „Hai mai repede acasă!"

In antreu, Vasilii Ivanovici scoase din cuier și aruncă pe umerii lui Alexandr o blană nouă de ren — darul de nuntă pe care-l făcea fiului său.

— Dar ce i-a dăruit tata socru scumpului său ginere? îi întrebă bătrânul.

Tânăra râse voioasă:

— De ce mai întrebi, tată! Cunoști și dumneata renumita noastră moștenire...

Vasilii Ivanovici dădu din cap.

Sforăind și trăgând în piept aerul înghețat, opintindu-se din coastele slăbite și acoperite de promoroacă, telegarii trăgeau după ei trăsura cea grea spre casa „îngrijitoarei de păsări"...

— Nu vă desbrăcaţi, veniţi aşa cum sunteţi ! le strigă Golovina de sus, din capul scării.

Tinerii căsătoriţi fură conduşi în sufrageria răcoroasă. In cămin ardeau îmbietor lemnele de mesteacăn. Pe masă fierbea samovarul. In jurul tinerilor se învârteau fetele Golovinei.

— Puneţi blănile pe cuptor ! porunci Prascovia Timofeevna. Fetelor, daţi încoace pâslarii calzi. Variuşca, scoate-ţi cizmuliţele de iepure şi dă jos pantofii. Fetelor, trageţi cizmele generalului... Dă piciorul. N'auzi ? Ce bine ar fi să se facă vizitele în pâslari. Nu vă apropiaţi de foc. Aşezaţi-vă la masă. Principalul e să vă încălziţi picioarele, iar mâinile...

Incălzindu-şi mâinile pe un pahar de ceai, Suvorov asculta ciripitul vesel al femeilor. Aceea care ţinea loc de soacră îi descosea, unde şi cum au fost primiţi, cine şi ce daruri le-au dat. Tânăra descria darurile pe care le primiseră deschise.

— Repninii ne-au dat un pachet de ceai.

Golovina îşi lovi palmele una de alta.

— Dolgoruchi — un sac de papură, probabil plin cu sticle de vin unguresc din pivniţele lor.

— Aşaa ! Ei, dar socrul ?

— Se înţelege : moştenirea familiei Prozorovschi...

Şi tânăra cu „soacra" râseră.

— Cei aia „moştenirea familiei Prozorovschi" ? întrebă Suvorov, sorbind ceaiul din farfurioară.

— Cravaşa, fiule, ca s'o mustruluieşti pe nevastă-ta, răspunse lungind cuvintele Prascovia Timofeevna. Dar tu nu te supăra : e numai un simbol. Au trecut o sută de ani de când moştenirea familiei Prozorovschi n'a mai ars spinarea cuiva... Da, a cam slăbit din mână cravaşa ; Prozorovschi simte că i se stinge neamul... Ei, dar bătrâna Olsufieva ce v'a dat ?

— O păpuşă. Splendidă ! Inchide şi ochii, se lăuda tânăra.

— Băiat ?

— Nu, fetiţă.

— Ar fi trebuit băiat. Ei, dar Goliţînii ?

— Goliţînii, rosti răspicat şi solemn Varvara Ivanovna, ne-au dăruit cupa Venerei din Florenţa...

Prascovia Timofeevna rămase cu gura căscată.

Cupa de argint, cizelată, a Venerei din Florența ajunsese în Rusia pe la începutul secolului al XVI-lea. Era atribuită renumitului maestru Benvenuto Cellini. Mai mult de două secole, cupa colindase pe la toți nobilii Moscovei, trecând „din casă în casă", din neam în neam, ca dar de nuntă. Și dacă se întâmpla să ajungă cupa în mâinile unor tineri căsătoriți, de neam necunoscut până atunci, noii stăpâni ai cupei intrau în cercul celor mai de seamă familii ale Moscovei.

— Prețuește-l, Sașenca, a spus Prascovia Timofeevna, ștergându-și lacrima dela ochi. Uite, și eu v'am pregătit un dar. Dacă v'ați încălzit, duceți-vă acasă să vedeți darurile... Eu vin îndată...

Gazda ieși grăbită. Aruncându-și priviri unul altuia, Suvorov și Varvara își zâmbeau. Ei așteptau răbdători, dar și curioși, să vadă ultimul dar ce mai aveau de primit.

Trecură vreo zece minute și intră pe ușă Golovina, cu o colivie mare, rotundă. Înăuntru se sbăteau, țipând speriați, doi papagali micuți, cu piepturile roșii și cu ochi mari, negri, bulbucați.

— Inseparabili, îi lămuri „îngrijitoarea de păsări": sunt veșnic împreună. Vedeți să nu răcească, nu pot să îndure frigul. Duceți-i mai repede acasă, își grăbi gazda musafirii. Pâslarii nu fac parte din dar, dar nu vă mai descălțați. Hai, acasă! Acasă!

Tinerii se îmbrăcară repede. Varvara Ivanovna o sărută cu afecțiune pe Prascovia Timofeevna. Ea trecea sărutările așa zisului fiu, îmbrățișându-i pe amândoi deodată: ținea pe tânără cu mâna dreaptă, iar pe Suvorov cu cea stângă. Un cazac duse la trăsură colivia înfășurată în tafta neagră.

Ca un făcut, tocmai atunci plecase surugiul. Suvorov dădu colivia în mâinile soției, se desbrăcă de blană și de manta, sări în trăsură, închise portiera, sbură pe șeaua surugiului și strigă tare:

— Dă-i drumul!

Cei șase cai porniră. Călăreții îi îndemnau chiuind. Vizitiul dădu bici cailor. Stăncuțele speriate sburară de pe mestecenii lor. Părea că o vijelie neașteptată a smuls de pe ramuri frunzișul negru, împrăștiindu-l în văzduh.

Acasă, mai întâi așezară la căldură colivia cu papagali și le turnară apă în jghiab. Slugile cărau darurile în sală și le puneau pe mese.

Tinerii căsătoriți rămaseră singuri, față în față. Cu ochii strălucitori, Varvara Ivanovna spuse:

— Vasăzică din ăștia îmi ești dumneata! Lumea spunea că ești strengar și când colo ești mai tăcut decât noaptea. In sfârșit, acum ți-ai dat drumul, și-ai făcut și tu o poznă.

Chipul lui Suvorov se lumină și deveni fermecător. Își trase mâinile din ale soției lui, îndoi genunchiul și, fără a-și lua ochii de pe chipul ei, repetă cuvintele celebrului cavaler de La Mancha:

— Fermecătoare doamnă, voi săvârși o mie de nebunii, ca să vă dovedesc dragostea mea.

Varvara Ivanovna nu auzise niciodată despre Don Quijotte, dar atingând cu un gest solemn umărul lui Suvorov îi spuse drăgăstos:

— Ridică-te, cavalere. Eu nu sunt demnă să stai în genunchi înaintea mea.

Uitaseră cu totul de surugiu. Acesta, nemaiputând să ajungă din urmă trăsura, sosi acasă speriat nevoie mare, plângând și ud de sudoare. In bucătăria argaților, vizitiul, cazacii și călărețiii — tovarășii surugiului — băuseră vin și acuma sorbeau din ciorbă. Surugiul căzu din fugă la picioarele Pelagheiei și începu să se văicărească:

— Pelagheiușca! Petrovnușca! Indură-te...

Pelagheia îl împinse cu piciorul.

— Scoală, nerușinatule! Mă duc să le spun și să-i întreb ce să fac cu tine.

Ieși, stătu puțin în coridorul întunecos, apoi se reîntoarse:

— Stăpâna a spus să-ți dăm vin. Stai jos și mănâncă!

Surugiul își șterse cu căciula fața udă și zise zâmbind:

— Vă mulțumesc din suflet.

Bucătăreasa îi turnă vin. Pelagheia bodogănea:

— Ce rușine! Mâine, toată Moscova o să vorbească: „Ai văzut-o pe Prozorovscaia? L-a și înhămat pe bărbatu-său: așa cum era, în uniformă, cu decorațiile pe piept și în picioare cu pâslari, l-a făcut surugiu!"

CAPITOLUL UNSPREZECE

Victoria furată

— Vă felicit!

— Imi daţi voie să vă felicit!

— Vă felicităm şi vă urăm din toată inima...

— Am cinstea să felicit pe excelenţa voastră, zise supraveghetorul barierei din Caluga, înmânând lui Suvorov ordinul de serviciu, în care era menţionat că generalul se întoarce la armata operativă.

— Pentru ce? întrebă supărat Suvorov, crezând că a ajuns până la ei ştirea despre căsătoria lui.

— Pentru întoarcerea dumneavoastră în armata operativă, excelenţă, răspunse supraveghetorul, ţăcănind din piciorul lui de lemn.

Suvorov se înseninä.

— Iţi mulţumesc!... Unde ai pierdut piciorul?

— La Frankfurt, excelenţă.

— Dă-mi voie să te îmbrăţişez, frăţioare.

Supraveghetorul, plin de respect, se lăsă îmbrăţişat şi strigă:

— Slobod!

Bariera se dădu în lături. Troica porni în galop. Suvorov îşi recăpătă voia bună: până la Iaşi nimeni nu ştia şi nimănui nu-i păsa că generalul-maior Suvorov s'a căsătorit cu Prozorovscaia. S'a sfârşit cu torentul felicitărilor însoţite de zâmbete prosteşti, cu înţeles nelămurit.

Suvorov s'a convins în sfârşit că însurătoarea lui nu i-a adus o prea mare schimbare în viaţă, aşa cum se temea când îl băteau gândurile, noaptea, înainte de a pleca la Moscova. Tatăl e mulţumit că a chivernisit soarta moştenitorului. Socrul e mulţumit că şi-a măritat fata aproape fără zestre. Varvara Ivanovna trebue şi ea să fie mulţumită că n'a rămas fată bătrână. Suvorov însuşi e mulţumit că a îndeplinit „legea", după dorinţa tatălui. Totul a fost rânduit cum nu se poate mai bine. Şi faptul că a plecat în galop dela Moscova, nu înseamnă deloc că a fugit după ce a obţinut o victorie, ci numai că i s'a sfârşit concediul; ori era lucru ştiut şi de tată, şi de socru, şi de tânăra căsătorită că acest concediu avea să fie scurt şi că generalul-maior Suvorov nu se va putea desfăta

prea multă vreme cu tânăra lui soție. Luându-și rămas bun dela soțul ei, Varvara Ivanovna vărsă șiroaie de lacrimi, așa cum se cuvenea. Iar acum Suvorov nu se îndoia că lacrimile ei s'au uscat și că Pelagheia îi ghicește în cărți și-i scoate popa de cupă, așa cum înainte îl scotea pe cel de caro. Și uite, îi cade drum, că-i iese mereu șasele de cupă ; iată-l pe popa de cupă cum gonește cu troica de poștă. Și asul de cupă pe inima damei de cupă — înseamnă că soțul legitim al Varvarei Ivanovna va primi un grad mai mare sau o decorație, ceea ce o va bucura foarte mult. Dar „lângă" dama de cupă lipsește optul de aceeași culoare — asta înseamnă că ea nu-l va revedea curând pe popa de cupă. Varvara Ivanovna oftează întristată și deodată spune : „Dar ia spune-mi despre popa de caro !". „Vai, draga mea, te-ai gândit ce spui ? Doar ești măritată, ai uitat ?" Și Varvara Ivanovna râde cu râsul ei profund. Și la depărtarea asta de mii de verste, râsul catifelat al soției răsună pe neașteptate în urechile lui Suvorov, atingându-i inima când plăcut, când dureros.

Suvorov era grăbit. Dela cei cu care se întâlnise, aflase că turcii sunt pe cale să ceară pace ; rămânea numai să-i îndemne mai repede la aceasta.

— Încă o izbitură bunicică și gata ! își dădu cu părerea vizitiul, la ultima etapă a drumului.

Moșneagul ăsta guraliv era cât pe ce să-i strice buna dispoziție. Vizitiul auzise că Rumianțev și-a îndreptat întreaga armată asupra Șumlei, ca să sfârșească odată războiul. „Altfel, se spunea că Ecaterina ar fi amenințat să-l înlocuiască cu Grișa Potemchin".

— Mână ! întrerupse Suvorov pe vizitiu.

Moșul, chipurile, trase de hățuri, pocni din bici și iar se întoarse pe capră cu fața spre Suvorov.

— Ce să mai mân ? Nu vezi că am sosit ? Doar nu mergem la drăguța... Da ți-a părut rău că ai lăsat-o...

— Pe cine ? De cine să-mi pară rău ? întrebă supărat Suvorov.

— Păi cum să nu-ți pară rău să te desparți de ea ? Tocmai acum...

— De care „ea" ?

— Păi, de armată. Te pomenești că ăia de acolo or fi hotărît toate fără tine.

— Mână !

— Nu-i nimic, fiule, ai timp. Fără noi, bătrânii, nu se face nicio treabă.

Suvorov porunci vizitiului să meargă fără ocoluri, de-a-dreptul la Cartierul General.

Cei dela Statul Major al lui Rumianțev nu se mirară văzându-l pe Suvorov coborînd plin de praf din trăsură și urcând în fugă treptele palatului. Cazacii prinseră din sbor mantaua prăfuită, aruncată de general. Un tânăr cazac, cu două perii în mâini, se așeză în genunchi înaintea lui Suvorov și cu o nemaipomenită iuțeală îi curăță și lustrui cizmele înalte; apoi, ciocănind cu periile în parchet, bătu ritmul marșului companiei, în timp ce bătrânul planton îi peria cu o măturică aspră uniforma, spunându-i: „Bine ați venit, v'am așteptat cu nerăbdare, Alexandr Vasilievici". Ușa se deschise în fața lui Suvorov. Rumianțev își întrerupsese discuția cu generalul Camenschi. Generalul-feldmareșal îl întâmpină pe Suvorov cu brațele deschise. Se îmbrățișară, sărutându-se.

— Vă felicit! zise generalul-feldmareșal.

Suvorov întrebă mirat:

— Pentru ce?

Rumianțev zâmbi:

— Pentru avansare. Te felicit pentru gradul de general-locotenent!

Suvorov se însenină:

— Vă mulțumesc, conte! Mulțumesc. Voi fi la înălțimea bunătății voastre...

— Luați loc, domnilor. Dumneata, Alexandr Vasilievici, ai sosit tocmai la vreme. Noi, cu Mihail Feodorovici, tocmai te pomeneam...

— Vă felicit! zise Camenschi, întinzând lui Suvorov mâna.

Suvorov se uită în ochii generalului și îndată înțelese că acesta abia acum aflase despre avansarea lui, când Rumianțev îl felicitase pentru gradul de general-locotenent, și că lui Camenschi nu-i convenea acest lucru în momentul de față. Pricina s'a lămurit numaidecât.

— Vă mulțumesc, Mihail Feodorovici, zise Suvorov, strângându-i mâna, iată-ne acum egali...

— Totuși eu sunt mai vechi cu un an, răspunse arțăgos Camenschi, așezându-se greoi în fotoliu.

Rumianțev păru o clipă nemulțumit și, cumpănind ceva în minte, spuse:

— Şi acum... uite despre ce e vorba, Alexandr Vasilievici: noi am hotărît să întreprindem ofensiva spre Şumla. Impărăteasa ne grăbeşte. Trebue să ducem lucrurile la bun sfârşit. Otomanii par nehotărîţi. Pesemne că încă nu înţeleg că au pierdut războiul. Trebue să-i facem să priceapă. După cum ştii, Mihail Feodorovici cu trupele sale ameninţă Bazargicul. Cu o clipă înainte de sosirea dumitale, Mihail Feodorovici spunea ca un prevestitor: „Dacă Suvorov ar fi aici, i s'ar da iarăşi Hârşova, ca să-i împiedice pe turci să debarce lângă Silistra. Atunci aş fi liniştit de flancul meu drept".

— Bine! se grăbi Suvorov, întrerupând pe feldmareşal. Sunt de acord. Mai departe!

Fără să se supere de întreruperea lui Suvorov, Rumianţev continuă:

— Mă bucur mult că ai adinis atât de repede... Mihail Feodorovici nu era sigur... dar eu nu m'am îndoit nicio clipă... Amândoi sunteţi generali încercaţi, obişnuiţi să acţionaţi cu îndrăzneală. Ne cunoaştem tus-trei din Războiul de Şapte Ani... Şi, zâmbind viclean, feldmareşalul adăugă: şi apoi, acum aveţi acelaşi grad. Să pornim la treabă.

Harta sta întinsă pe masă. Până la apariţia lui Suvorov, comandantul suprem şi Camenschi reuşiseră să schiţeze în linii mari planul ofensivei. Rumianţev vorbea repede în timp ce indica pe hartă satele şi oraşele, şi trase cu creionul peste cotiturile râurilor şi ale drumurilor. Camenschi, aplecat deasupra hărţilor, urmărea stăruitor ca nu cumva Rumianţev, de dragul lui Suvorov, să aducă noi modificări planului asupra căruia se înţeleseseră amândoi. Odată chiar îndrăzni să îndepărteze mâna lui Rumianţev.

— Doreşti ceva? îl întrebă acesta mirat.

— Nu, nu, e bine, se grăbi să se scuze Camenschi. Vă rog să mă scuzaţi, Piotr Alexandrovici, continuaţi!

Suvorov şedea liniştit în fotoliu; se rezema în voie de spătarul moale şi asculta cu luare aminte expunerea grăbită a lui Rumianţev. Harta teatrului de operaţiuni şi a drumurilor care duc spre Şumla — centrul strategic al regiunii — îi era amănunţit cunoscută. Numai o singură dată îl mai întrerupse Suvorov pe Rumianţev: atunci când creionul acestuia, ajungând la Cozlugea, se abătu deodată dela drumul drept.

— Drept înainte, înainte!

Rumianțev înalță capul :

— Păi cum „drept înainte", Alexandr Vasilievici, aici e un drum îngust, un defileu.

— Și primejdios, adăogă Camenschi. Drumul trece printr'o pădure deasă și mlăștinoasă.

— Tocmai de aceea trebue să apucăm pe el : n'are să le treacă turcilor prin minte că generalul Camenschi a ales un drum atât de periculos. Ei au să creadă că generalul înaintează pe ocolite, și când colo el are să le pice pe neașteptate, drept în spinare... Repede, repede — cavaleria „marș-marș !" Infanteria „fuga marș !" Artileria în față, „cu mitralii !"

— Îmi permiți, Alexandr Vasilievici, să știu eu însumi unde și cum să merg, spuse Camenschi posomorît, uitându-se în ochii lui Suvorov.

— Desigur, tăticule, foarte bine. Eu nu discut.

Și Suvorov tăcu. El urmărea un singur lucru : să se încredințeze că liniile principale ale ofensivei nu le stabilise Rumianțev, ci Camenschi. Și de aceea, comandantul suprem nu se va supăra când în timpul acțiunii generalii nu vor fi de acord asupra vreunei chestiuni.

După terminarea expunerii lui Rumianțev, Suvorov propuse să nu se mai aștepte ofensiva inamicului, ci să fie căutat și nimicit în câmp. In scopul acesta, trebuiau să meargă asupra Bazargicului și a Cozlugei. Și dacă dușmanul nu va fi găsit aici, să se îndrepte pe furiș asupra Șumlei, mascându-și adevăratele intenții prin mișcări înșelătoare spre Varna.

— Să asaltăm Șumla ! își încheie propunerea Suvorov.

— Și dacă asaltul nu va reuși, să mergem asupra Silistrei, adăugă Camenschi.

Inclinând spre planul lui Suvorov, Rumianțev introduse totuși unele modificări. Dacă Suvorov și Camenschi pornesc în același timp, atunci Camenschi va trebui să-și mascheze mișcarea spre Bazargic printr'o falsă acțiune îndreptată asupra Varnei, iar Suvorov să lase impresia că pornește împotriva Silistrei și să meargă paralel cu Camenschi.

Ambii generali căzură de acord cu Rumianțev. El lăsă la latitudinea fiecăruia să acționeze după propria-i concepție, dând cuvânt hotărîtor lui Camenschi, care era mai vechi în grad. Totuși, comandantul suprem nu l-a pus pe Suvorov în subordine celuilalt.

Rumianțev cunoștea caracterul celor doi generali · neîndemânaticul și greoiul Camenschi era la antipodul dibaciului și sprintenului Suvorov. Nu i se putea nega lui Rumianțev priceperea de a-și conduce oamenii, folosindu-se nu numai de meritele, ci și de lipsurile lor. Intrecerea dintre Suvorov și Camenschi nu putea decât folosi cauzei.

Bănuiala lui Rumianțev se adeveri. Suvorov fu în această mișcare de o neașteptată încetineală. Camenschi porni după itinerariul său, iar Suvorov îl anunță că așteaptă regimentele destinate lui pentru întărire. Fără a-și pierde răbdarea, Camenschi începu mișcarea.

După o oarecare așteptare, Suvorov își schimbă itinerariul stabilit, pentru a-și păstra cât mai mult timp independența și, fără să anunțe pe Camenschi, porni spre Bazargic, cu o încetineală care nu era în firea lui, ceea ce putea fi justificat prin faptul că avea de parcurs drumuri mult mai grele. Legătura dintre Suvorov și Camenschi s'a întrerupt. Ingrijorat, Camenschi raportă lui Rumianțev că nu știa unde se află Suvorov, că acesta acționează de capul lui și nu urmează prevederile planului. Rumianțev răspunse șiret lui Camenschi că trebue singur să-l caute pe Suvorov și „să găsească metoda de a-l face să i se supună".

Pentru Camenschi nu era nicio greutate să-și dea seama că Suvorov se afla în cel mai greu sector al drumului, tocmai acela pe care, până la sosirea lui Suvorov, Camenschi voise să-l ocolească : greul și primejdiosul defileu dintre Jumenla și Cozlugea. Camenschi se și îndreptă într'acolo. Și într'adevăr, îl găsi lângă Jumenla. Camenschi se afla deci pe urmele lui... Rămânea să mai găsească o metodă prin care să-l determine să i se supună. Suvorov nu rămase locului, așteptând să găsească Camenschi o asemenea metodă, ci, aflându-se în avangardă, fără să-i ceară încuviințarea, intră cu cavaleria în primejdiosul defileu, fiind sigur că la nevoie Camenschi, care se afla în urma lui, nu-i va refuza sprijinul.

In preajma Cozlugei, Suvorov întâlni un puternic detașament de turci, care se retrăgea în grabă. Cavaleria se luă după fugari, ieșind din defileul îngust și păduros pe câmpia întinsă și nimeri într'o capcană. Turcii se repeziră asupra cavaleriei, amenințând să-i taie calea de retragere. Urmărit cu furie, Suvorov se retrăgea grabnic

pe același drum îngust, încredințat că lângă Cozlugea se aflau marile forțe ale dușmanului și era foarte bucuros să le întâlnească.

In strâmtoarea defileului, turcii fură opriți de infanteria așezată în careu. Sub amenințarea baionetelor, turcii dădură înapoi. Suvorov porni cu trupele sale la atac, ieși din defileu și respinse câteva atacuri, până-i sosi artileria, care întârziase pe drumul anevoios din pădure.

Bateriile lui Suvorov au ținut sub foc, timp de trei ore, pozițiile turcilor. Ei răspundeau din ce în ce mai slab. Suvorov trimise cavaleria desfășurată pentru atacul de front. Infanteria porni după ea.

Atacurile repetate loveau în tabăra turcească, ca un tăvălug. Se apropie și artileria. Suvorov porunci tunurilor să tragă asupra centrului taberei turcești și apoi trimise la atac cavaleria.

In lagărul turcesc s'a produs o învălmășeală de nedescris. Părăsindu-și corturile, tunurile și furgoanele, turcii o luară la fugă. Suvorov ocupă lagărul turcesc, capturând 29 de tunuri și 107 steaguri. Era o zi nemaipomenit de caldă; mulți soldați cădeau din pricina insolației. Suvorov își petrecu ziua întreagă pe cal. Numai în cămașă, cu capul descoperit, neînarmat, cu cravașa în mână, el apărea în diferitele sectoare ale câmpului de luptă sub focul inamicului, comanda și-și încuraja soldații, făcând glume vesele.

Intreaga onoare a victoriei i se cuvenea lui Suvorov, deși fără îndoială Camenschi îl susținuse, aducându-și unitățile pe câmpul de luptă. Totuși, Camenschi s'a grăbit să trimită lui Rumiantev un raport în care primul loc îl ocupa el, însușindu-și singur onoarea victoriei. Suvorov fu revoltat de aceasta și se miră la gândul că înainte de căsătorie n'ar fi luat în seamă, cu atâta amărăciune ca acum, purtarea meschină a tovarășului său de luptă. Unii dintre comandanți erau de partea lui Suvorov, găsind că raportul lui Camenschi nu expunea în lumina lor adevărată evenimentele zilei, iar soldații, cu firea lor deschisă, spuneau cu toții, pe față, că generalul Camenschi a furat victoria lui Suvorov.

Suvorov era iarăși chinuit de friguri. In toiul febrei, el propuse lui Camenschi să continue campania asupra Șumlei și să mute războiul pe teritoriul Balcanilor. Camenschi se temea însă că Suvorov va porni asupra

Șumlei de unul singur și-l va atrage după sine. Atunci găsi o metodă sigură de a-l subordona pe Suvorov : convocă în grabă Consiliul Militar, ceea ce avea dreptul, fiind mai vechi în grad. Consiliul se pronunță împotriva propunerii lui Suvorov.

Malaria sleia puterile lui Suvorov. In timpul acceselor, el abia se ținea pe picioare. Convins că nu se va putea înțelege cu Camenschi, Suvorov îi predă comanda și, fără să ceară învoirea lui Rumiantev, plecă la București. La 30 Iulie se aprobă lui Suvorov concediul de boală, pe care trebuia să-l petreacă în Rusia.

Cu victoria dela Cozlugea, Suvorov pusese capăt nu numai campaniei, dar și războiului propriu zis. Secătuindu-și forțele, Turcia a cerut să se încheie pacea.

La 10 Iunie 1774, dincolo de Dunăre, la Cuciuc-Cainargi, Rumiantev semnă cu Turcia o pace favorabilă Rusiei. Hanatul Crimeei deveni independent și natural că intră sub influența puternicului său vecin dela Nord, Rusia. Potrivit tratatului de pace, Rusia a obținut în Crimeea Cherciul și cetatea Enicale de pe celălalt mal al golfului Cherci, adică o ieșire liberă din Marea de Azov în Marea Neagră. Pe lângă acestea, turcii mai cedau cetatea Chinburn dela gura limanului Niprului și al Bugului, iar Oceacov, o cetate mai puternică, de pe celălalt mal al limanului, rămânea în stăpânirea turcilor. Se înțelege că o vecinătate atât de apropiată între două cetăți care se dușmăneau și care închideau ieșirea marilor fluvii rusești la mare nu putea să dăinue multă vreme. Vasele de comerț rusești căpătaseră dreptul de liberă navigație pe Marea Neagră și prin strâmtorile Bosfor și Dardanele. In sfârșit, turcii s'au obligat să plătească Rusiei patru milioane și jumătate de ruble.

Suvorov se putea mândri că pentru terminarea victorioasă a războiului, guvernul Ecaterinei îi rămânea în mare măsură îndatorat.

In campania anului 1770, Rumiantev, cu o armată de douăzeci și cinci de mii de oameni, a nimicit la Larga o armată turcească de optzeci de mii de oameni, iar la Cahul a repurtat o victorie asupra unui dușman de zece ori mai tare. La Turtucaia, Hârșova și Cozlugea, Suvorov a dat inamicului lovituri tot atât de simțitoare. Victoriile lui Suvorov sunt semnificative și prin faptul că la Larga și Cahul, feldmareșalul Rumiantev avea deplină putere,

pe când Suvorov trebuia să învingă nu numai inamicul, ci şi să-şi cucerească dreptul de independenţă, să înfrângă pasivitatea, să spulbere bârfelile invidioşilor. Aceste victorii le câştiga mai greu decât pe acelea de pe câmpul de luptă şi îi zdruncinau sănătatea şi puterile.

Schimbare

In August 1775, în timp ce era în armată, Suvorov primi una după alta două ştiri din Moscova; cea dintâi era îmbucurătoare: soţia îi născuse o fetiţă, pe care o botezaseră Natalia; a doua, era tristă: tatăl său, Vasilii Ivanovici, murise la Rojdestveno.

Suvorov ceru concediu pentru a-şi lua în stăpânire moştenirea şi sosi la Moscova, unde în acea vreme se afla şi Ecaterina. Ea îl primi cu amabilitate şi-i oferi comanda diviziei din Petersburg, fapt care cerea mutarea lui acolo. Postul oferit lui Suvorov era de mare însemnătate. După comandantul diviziei de gardă, comandantul diviziei Petersburgului era persoana cea mai apropiată din anturajul militar al ţarinei.

Suvorov însă refuză postul oferit, motivând că are nevoie cel puţin de un an pentru a-şi descurca treburile moştenirii. Ecaterina nu stărui asupra propunerii sale şi îi acordă concediul cerut.

Refuzul lui Suvorov o uimi şi o supără pe Varvara Ivanovna, şi fu prilejul celei dintâi discuţii serioase dintre ei. Ea nu se feri să califice refuzul unui asemenea post de mare cinste drept o „nemaipomenită nerozie".

— Dumitale îţi place, spunea ea repede, să rămâi toată viaţa în serviciul unor tamburi de felul lui Rumianţev sau Repnin?... Dumneata vrei să mă abrutizezi aici la Moscova şi să deviu „mătuşică", aşa cum e „îngrijitoarea de păsări" Prascovia Timofeevna? Tocmai voiam să-ţi spun că papagalii dumitale „inseparabili" au murit nu se ştie din ce pricină. Poate or fi mâncat ceva care nu le-a priit sau le-o fi pus înadins ceva în mâncare Pelagheia... Nu, domnule, m'am săturat să te întâmpin când vii şi să te conduc când pleci şi între timp să fiu de râsul tuturora că sunt „văduvă de paie"!...

Cum se spune în limbajul călăreților, Varvara Ivanovna „a sărit peste cal", grăbindu-se să-și verse dintr'odată tot focul din inimă...

Suvorov își ascultă soția mut de uimire. Într'adevăr, nu trecuseră nici doi ani din ziua căsătoriei și soția de trei ori îl petrecuse și de trei ori îl întâmpinase. În acești doi ani încă neîmpliniți, Varvara Ivanovna se schimbase cu totul.

Suvorov rezistă calm la primul atac al dușmanului conjugal, așa cum trupele sale rezistau atacurilor furioase ale spahiilor turcești. El începu liniștit să-și expună motivele :

— Tata a murit..

— Dumnezeu să-l odihnească întru împărăția cerului ! interveni Varvara Ivanovna cu vădită bătaie de joc. Dar și tu ești acum tată ! adăogă ea repede, ca să nu apuce să-i spună el : „Nu mă întrerupe".

— Atunci ce să fac, să renunț la moștenire, să las fără stăpân gospodăria, să se nărue, sau s'o risipesc în vânt ?

— Acum ești mai bogat decât îți închipui ! îi răspunse misterios soția.

Suvorov dădu mirat din mâini și uitându-se împrejur văzu o sumedenie de lucruri de prisos. Erau ele multe și în ziua nunții, dar în timpul absenței sale Varvara Ivanovna le înmulțise. Iată, de pildă, anul trecut nu era vitrina aceea cu oglinzi de jur-împrejur. În vitrină, printre porțelanuri și argintărie, Suvorov zări și cupa Venerei din Florența și alte daruri de nuntă. În mijlocul lor ședea și păpușa — darul bătrânei Olsufieva ; picioarele ei de lemn în ciorapi roz și cizmulițe roșii ieșeau de sub pantalonașii albi.

Păpușa privea drept înainte, cu ochii mari deschiși, iar de mâna ei dreaptă era legată cu o panglicuță îngustă „moștenirea familiei Prozorovschi", cravașa, al cărei mâner împodobit cu aur și bătut cu pietre scumpe, dovedea că nu era sortită să fie întrebuințată la călărie și nici pentru nimic altceva decât „să fie de învățătură"... Era ceva simbolic. Suvorov își aduse aminte de cuvântul aruncat de Prascovia Timofeevna la sosirea lor, când au făcut la ea ultima vizită.., iar păpușa îi amintea pe Natașa — iată un argument irezistibil cu care va cuceri pe tânăra mămă...

— Şi tu ai fi mers cu mine la Petersburg ?...

— O clipă n'aş fi stat pe gânduri ! îi răspunse repede soţia, înseninată de o speranţă...

— Dar cum o să ducem mititica pe vreme de iarnă şi ger !

— A ! „Mititica" ! rosti ea aspru, aproape cu răutate. Da' la mine nu te-ai gândit...

Suvorov tăcu.

Simţi că suferă o înfrângere ca într'o încleştare strânsă cu un adversar puternic şi alergă după sfat şi ajutor la Prascovia Timofeevna. Dela nuntă, o mai văzuse doar când venise el la Moscova : dar abia acum îşi dădea seama că Golovina îmbătrânise mult în acest scurt răstimp şi că în faţa lui se afla o adevărată bătrânică.

— Ai venit să te plângi ? Ştiu, spuse bătrâna „îngrijitoare de păsări", poftindu-şi musafirul în fotoliu, după ce-şi dădură binefe şi se îmbrăţişară. Ai crescut fără mamă, iar răposatul Vasilii Ivanovici, fie-i ţărâna uşoară, nu s'a prea ocupat de tine. E firesc să nu înţelegi o femeie.

— N'am avut timp să mă ocup de femei.

— E-hei, dragul meu, acum ai să te ocupi. Dacă vei înţelege pe una, ai să le înţelegi pe toate...

— Mi-au murit papagalii, niormăi aşa, într'o doară, Suvorov.

„Ingrijitoarea de păsări" făcu un gest cu mâna.

— Am fost nepricepută, eu v'am dăruit „inseparabilii", iar tu, dragul meu, ai plecat prea repede pe front !...

— Am avut un concediu prea scurt. Şi aşa am întârziat o lună.

— Păi era şi cazul să întârzii !... Păpuşa ai văzut-o ?

— Dumneata ai născocit figura aceea, Prascovia Timofeevna ?

— Ba nu. Ea singură. Chiar am mustrat-o. Şi de atunci parcă ne-a tăiat calea o pisică. Nici nu îndrăznesc să mă arăt în ochii ei. Şi mi-e atât de dor de Natăşenca. Fiica îţi seamănă leit.

— Mi se pare că da.

— Nu „mi se pare", se supără Prascovia Timofeevna, ci îţi seamănă leit. Ca două picături de apă ! Da ! N'a ajuns sărmanul Vasilii Ivanovici să-şi dădăcească nepoţica !...

Suvorov tăcea.

— E-hei, Saşa, inima ta ar fi ea gingaşă, numai că viaţa de soldat a tăbăcit-o.

— Ea nu mă iubeşte ! exclamă pe neaşteptate, pentru el însuşi, Suvorov.

Plecarea pe la moşiile tatălui său se amâna de pe o zi pe alta. N'o făcea voit, dar nici nu se grăbea. Îl reţineau şi formalităţile de intrare în posesia moştenirii. O chestiune atât de simplă şi de limpede se transforma din pricina tărăgănelii birocratice într'una complexă şi încurcată: trebuia să bată drumul nu ştiu de câte ori în acelaşi loc, ca să dovedească ceva care era evident şi neîndoielnic. Suvorov era nepriceput în asemenea treburi ; îndemânarea pe care-o avusese Vasilii Ivanovici îi lipsea cu desăvârşire fiului său. Ar fi putut grăbi lucrurile dând neînsemnate daruri unor funcţionăraşi de birou, dar asta îl desgusta. Ar fi putut să ceară sprijinul câtorva prieteni de vază ai răposatului său tată sau să profite de legăturile noi căpătate prin căsătoria sa cu prinţesa Prozorovscaia, dar tocmai de acest lucru se ferea. Să facă plecăciuni socrului, îl împedecau mândria şi demnitatea lui. Iar bătrânul Prozorovschi, după ce-şi mărită fata şi dărui ginerelui cravaşa, plecă toamna în preajma Moscovei şi se dădu cu totul plăcerii sale — vânătoarea cu câini. Bătrânul nu mai putea să umble călare şi de aceea vânătoarea mergea slab. El totuşi urmărea gonacii într'o trăsurică, şi când zărea vreun iepure striga şi poruncea vizitiului să măie calul peste glodurile şi hopurile ogorului, sleindu-şi puterile de dragul vânătoarei. Acolo, în hârtoapele îngheţate de pe câmpul arat şi-a pierdut sănătatea. Intr'o bună zi, bătrânul cneaz fu adus fără cunoştinţă dela vânătoare. Acum zăcea paralizat şi se întrema încetul cu încetul.

Varvara Ivanovna rămase indiferentă când află de nenorocirea tatălui ei, fiind preocupată de grijile ei de mamă, pentru Nataşa. După convorbirea avută cu Golovina, Suvorov căuta şi el să-şi arate pe faţă dragostea pentru copilă. Şi când era ocupat cu hârtiile, socotelile şi planurile sale, deseori uita de ele, se oprea din lucru şi trăgea cu urechea la ce se petrecea în iatac, unde Varvara Ivanovna, îngrijind de fetiţă, îi spunea poveşti şi se juca cu ea.

Iar în vitrina cu daruri de nuntă şedea păpuşa cu

ochii bulbucați, cu privirea fixă, inexpresivă și ținând în mână cravașa, „moștenirea familiei Prozorovschi"...

Mânuind compasul, Suvorov asculta mereu. Apoi, începând să studieze planul moșiei sale din Costiușa (regiunea Vladimir) se gândi ce-ar fi dacă ar cumpăra și răzorul dela vecin, care desparte fâșiile sale de pământ? Ar trebui să se ducă singur să vadă cu ochii lui ce fel de bunuri sunt acolo. Verdele de pe plan indică pădurea sau lunca cu tufe; liniuțele albastre — mlaștina; s'ar putea să fie o luncă mlăștinoasă pe care va trebui s'o asaneze.

Despărțirea

In tinerețe, Suvorov îl ajutase de multe ori pe Vasilii Ivanovici la treburile moșiei și el însuși crescuse la țară, așa că gospodăria lor nu era pentru el ceva nou. Pământul pe care-l moștenise era socotit „bine gospodărit". Afară de moșii îi rămase lui Suvorov dela tatăl său și o sumă însemnată de bani, iar el însuși strânsese destui bani în douăzeci și cinci de ani de serviciu militar.

La început, familia Suvorov a dus un trai modest, fiindcă erau săraci; apoi s'au obișnuit cu acest fel de viață și pe urmă au continuat s'o ducă tot așa din cauza grijilor și a neliniștei pentru viitorul familiei. In ceea ce privește disciplina spartană impusă în viața de toate zilele, Alexandr Vasilievici și-a întrecut cu mult părintele. In douăzeci și cinci de ani de serviciu militar, Alexandr Vasilievici n'a primit dela tatăl său nici măcar o sută de ruble și, totuși, a reușit să strângă tot atâția bani cât adunase bătrânul de-a-lungul întregii sale vieți.

Punând la un loc banii săi împreună cu ai tatălui și adăogând cele cinci mii de ruble primite ca zestre de soția lui, Alexandr Vasilievici putea să dispună de o sumă destul de mare. Dar cum să mânuiască acești bani, ce întrebuințare să le dea? Și iarăși Suvorov își îndreptă gândurile spre soția lui.

Ușa dormitorului era bine închisă. Jucându-se cu maică-sa, Natașa obosise și pesemne că acum dormea. Dar mama? Poate că după ce și-a adormit fetița, stă și plânge încet, gândindu-se că s'a măritat cu un „bătrân", că „și-a

pierdut tinereţea"... Să se ducă oare să stea de vorbă cu ea?... Sau s'o cheme şi să-i ceară un sfat:

„Uite, Varia, noi dispunem de cutare sumă de bani... Aici e şi zestrea ta. Ce facem cu ei?"

Bine, dar dacă ea va răspunde:

„Nu ţi-am spus să ne mutăm la Petersburg? Mai e încă timp..."

„Păi cu banii noştri nu poţi nici să-ţi clădeşti şi nici să-ţi cumperi un palat la Petersburg..."

„Cere-i împărătesei. Sunt acolo destule palate nelocuite..."

Ar mai putea să facă şi altfel. Să-şi cheme soţia şi să-i spună:

„Uite zestrea ta. La ea mai adaog încă cinci mii... Fă ce doreşti cu ei, sunt ai tăi".

Ea fără îndoială c'o să răspundă mândră:

„N'am nevoie de banii tăi".

Sau:

„Banii ăştia nu sunt ai mei, sunt ai Nataşei..."

Generalul-locotenent Suvorov primise moştenire dela tatăl său aproape trei mii de ţărani.

Sfârşind chestiunea moştenirii, Suvorov dădu surorilor măritate partea cuvenită din moştenire. Colindă apoi toate moşiile, afară de cele dela Novgorod, aflate prea departe de Moscova, desfiinţă claca, acolo unde mai exista, înlocuindu-i jugul cu obrocul, alungă pe administratorii şi primarii hoţi care asupreau şi-i jefuiau pe ţărani.

La începutul războiului ţărănesc, Ecaterina chemase pe Potemchin dela armata de operaţiuni care acţiona împotriva turcilor şi îl însărcinase să conducă lupta împotriva lui Pugaciov.

In anul următor, 1774, Potemchin fu numit vicepreşedinte al Colegiului Militar.

In anul 1776, Potemchin primi numirea de guvernator general şi apoi de locţiitor imperial al regiunilor Astrahan, Azov şi Novorossiisc. In faţa lui erau puse două sarcini: să reprime răscoala cazacilor şi a nomazilor de stepă şi să asigure securitatea întregii frontiere de Sud împotriva unei eventuale încălcări din partea Turciei. Pentru acest fapt, în primul rând, era necesar ca Rusia să-şi întărească puterea în Crimeea.

In Noembrie 1776, Suvorov primi ordin să se prezinte la „regimentele diviziei din Moscova", care intrau în compunerea corpului de armată comandat de Prozorovschi, ruda lui Alexandr Vasilievici după soție.

Din nou trebuia să se despartă de familie. Suvorov propuse Varvarei Ivanovna să meargă cu el în Crimeea. Ea se miră :

— Dar acolo o să fie război ! Ciudat lucru, ți-a fost teamă să nu răcească fetița pe drum dela Moscova la Petersburg, iar acum vrei s'o duci sub gloanțe !

El îi răspunse că nu mai vrea să se despartă de familie, iar război nu va fi atât de curând.

— Dar frigurile palustre din Crimeea ?

— Ne vom stabili într'un loc unde nu sunt...

Varvara Ivanovna nu se înduplecă. Hotărîră atunci ca ea să se ducă cu Natașa în regiunea Poltava (unde familia Prozorovschi avea o moșie) și să se stabilească la Opoșnia. Acolo o să fie bine pentru Natașa. Ii trebue soare, căldură, aer. Intre Crimeea și Opoșnia drumul e de patru ori mai scurt decât până la Moscova și Suvorov primind concediu va putea mai ușor să-și vadă fetița...

In Crimeea, generalul-șef Prozorovschi s'a îmbolnăvit, iar Suvorov a fost nevoit să ia în primire comanda întregului corp de armată. Flota turcă nu apărea în fața litoralului Crimeei. Tătarii din Crimeea așteptau liniștiți. Atitudinea hanului Șaghin-Ghirei deasemenea nu inspira deocamdată temeri. Inactivitatea îl plictisea pe Suvorov. In acea climă caldă, malaria îi reapăru și Suvorov era din nou chinuit de boală.

Abia în vara anului 1777, Suvorov a reușit să obțină concediu și plecă la Opoșnia. Varvara Ivanovna l-a întâmpinat cu răceală. Natașa nu-și mai recunoștea tatăl. An cu an creștea neînțelegerea dintre soți.

Alexandr Vasilievici încercase în mai multe rânduri să se împace cu Varvara Ivanovna Uneori izbândea, dar pentru scurtă vreme. In Aprilie 1784, li s'a născut un fiu căruia, după dorința mamei, i-au dat numele de Arcadie. Curând după aceasta, s'a produs între soți o nouă neînțelegere : n'avea cine să-i împace, căci Prascovia Timofeevna murise. Despărțirea era de neînlăturat.

Și au divorțat, împărțindu-și copiii : mama a luat pe Arcadie, iar tatăl pe Natașa. Suvorov a internat-o pe Natașa la Institutul din Smolnîi, apoi s'a dus la țară, unde

socrul său îşi trăia ultimele zile amărîte, sigur că-l va lovi un nou atac de paralizie. Suvorov îi restitui zestrea Varvarei Ivanovna. Bătrânul mai primi înapoi şi darul lui de nuntă — cravaşa.

CAPITOLUL DOISPREZECE

Plimbarea

In anul 1785, Suvorov împlinea cincizeci şi cinci de ani.

In Martie al anului următor, Suvorov primi, după vechime, gradul de general şef, adică deveni „general plin". In „Regulamentul militar" al lui Petru I, gradul de general şef însemna comandant suprem. In timpul Ecaterinei a II-a, după noul regulament militar, cel mai înalt grad militar era acela de general-feldmareşal. Suvorov preţuia fiecare grad ca pe o treaptă care urcă spre deplina putere de care avea nevoie pentru a-şi pune în valoare talentul său de mare comandant de oşti. Dar gradul de general-feldmareşal se putea câştiga numai pe câmpul de luptă. El avea nevoie şi de acest grad superior, ca şi de înaltul titlu militar, ca de ultima treaptă de unde începea cel mai larg orizont pentru un militar: comanda tuturor forţelor armate ale Rusiei.

Acum însă nu era război. Privind în urmă la cei doisprezece ani de viaţă paşnică, Suvorov simţea că-l cuprinde o neliniştе care creştea din ce în ce mai mult. Tot ce făcuse în acea vreme îi apărea ca un lucru lipsit de importanţă, iar visul din copilărie, de a săvârşi ceva măreţ, nu se stingea, aşa cum se întâmplă la cei mai mulţi oameni, odată cu trecerea anilor.

Intr'una din scrisorile adresate lui Potemchin, Suvorov scăpă printre altele şi cuvintele:

„Viitorul conduce prezentul..."

Pe Suvorov îl conducea viitorul: el ştia că va săvârşi măreţe isprăvi militare şi că propriul lui viitor este indiscutabil legat de viitorul Rusiei.

„Viaţa mea este închinată Nataşei, iar moartea mea, Patriei", scria el în acele zile.

Moartea ?! Suvorov dovedise de o sută de ori că nu se temea de moarte. Pentru o fire dinamică, moartea poate fi înspăimântătoare, doar ca o formă a inactivității.

In anul 1785, Suvorov scria lui Potemchin:

„Slujesc în armată de peste patruzeci de ani și am aproape șaizeci de ani, dar singura mea dorință este să-mi sfârșesc serviciul cu arma în mână. Timpul îndelungat petrecut în armată, ca grad inferior, mi-a dat unele apucături brutale, cu toate că am inimă bună, și nu mi-a lăsat răgaz să învăț manierele elegante, nobile. Mi-am petrecut toată viața pe câmpul de luptă și acum e prea târziu să mă deprind cu lumea mare... Scoateți-mă din acest mediu trândav, eu nu pot trăi în lux..."

Al doilea război turc bătea la ușă. Turcia nu se putea împăca cu pierderea Crimeei și cu prăbușirea dominației sale în Marea Neagră. Că războiul nu mai putea fi înlăturat era limpede atât pentru unii, cât și pentru ceilalți.

In acea vreme, Potemchin organizase pentru Ecaterina, care începuse să îmbătrânească, o „plimbare", adică o trecere în revistă a noului ținut dobândit de Rusia. Se spunea că intenția lui era să arate țarinei bogățiile naturale ale Novorusiei și toate îmbunătățirile aduse de el în scurtul timp când condusese acel ținut. Acesta era scopul oficial al călătoriei, dar proiectul lui Potemchin era mult mai vast...

El luă în considerare cererea lui Suvorov și-l numi în armata din Ecaterinoslav, trimițându-l comandant al diviziei din Cremenciug.

Suvorov trebuia să pregătească în cel mai scurt timp, în vederea călătoriei țarinei, o unitate militară model și s'o prezinte la trecerea în revistă. Suvorov plecă bucuros la Cremenciug.

Noul comandant al diviziei din Cremenciug se pregătea să înceapă instruirea ei cu aceeași râvnă cu care se apucase acum douăzeci și ceva de ani **noul** comandant al regimentului Suzdalschi...

Cu pelerina plină de praf, într'o trăsurică veche de țară, pe o vreme caniculară, Alexandr Vasilievici înainta pe un drum de stepă și își amintea cum, cu treizeci și cinci de ani în urmă, pe frigul bobotezei, caporalul Suvorov preluase în chip samavolnic comanda batalionului din

regimentul Semionovschi, părăsit de ofiţeri în timpul marşului paşnic dela Petersburg la Moscova.

„Mai întâi evidenţiază-te în faţa soldaţilor, atunci şi şefii îţi vor recunoaşte meritele", îi spusese un soldat bătrân din compania veteranilor lui Petru.

„Oare nu-i aşa ? Generalul şef Suvorov este bine văzut de soldaţi. Dar şi şefii, ar fi păcat să spun că nu-l preţuesc", zise Prohor Dubasov, trăgând cu urechea la ceea ce gândea cu glas tare generalul şef.

La Novaia Ladoga, colonelul regimentului Suzdalschi nu primise din partea nimănui instrucţiuni precise. Iar acum însăşi această numire dovedea generalului şef Suvorov că activitatea lui de acum 20 de ani, de pe vremea când era colonelul regimentului Suzdalschi, cântărită şi apreciată, i se recunoştea cu prisosinţă. Ba mai mult chiar, oricine recunoştea că Rusia datorează victoriile sale lui Suvorov, ca şi lui Rumianţev şi altora mai puţin însemnaţi, care au transformat armata. Regimentul Suzdalschi s'a încununat de glorie veşnică.

Totuşi, noului colonel al regimentului Suzdalschi nimeni nu-i fixa termene, pentrucă nimeni nu-i da sarcini. Acum însă, noului comandant al diviziei din Cremenciug i se propunea : să pregătească divizia „în cel mai scurt timp", pentru trecerea în revistă.

Suvorov vedea clar scopul simplu al educatorului militar : el consta în a crea forţe militare de neînvins, deoarece comandantul de oşti trebue să învingă.

Cu astfel de gânduri, Suvorov, care, deşi era general şef, îşi păstrase sufletul de sergent, se prezentă iar în faţa lui Potemchin, fericit că porneşte din nou pe calea pe care fusese nevoit s'o părăsească cu 30 de ani în urmă.

Potemchin îl întâmpină cu amabilitate. Era bine dispus, preocupat de proiectele realizate, ca şi de cele pe care-şi pusese în gând să le realizeze.

Acum urma să pună temelia oraşului Ecaterinoslav, pe malul pustiu al Niprului. După proiectul iniţial, oraşul trebuia să ocupe o suprafaţă de aproximativ două sute de verste pătrate ; străzile să aibă o lărgime de şaizeci de stânjeni. Proiecta să se clădească în acest oraş fabrici şi uzine, să se înfiinţeze şcoli, licee, un conservator şi o universitate.

La Ahtiar (pe malul Sud-Vestic al Crimeei) și pe Ingula, Potemchin construia flota cu o nemaipomenită grabă. In viitorul cel mai apropiat, Ahtiarul avea să devină acel oraș al gloriei — Sevastopol — iar la gura Ingulei avea să se înalțe Nicolaevul, cel mai mare șantier de vase din Rusia.

Hersonul, a cărui temelie s'a pus la gura Niprului cu nouă ani în urmă, se transforma într'un mare port comercial.

In stepele Mării Negre, Potemchin cultiva și planta păduri, livezi și vii.

El își propunea scopuri greu de realizat : se avânta, începea multe și le lăsa neterminate, fără să cruțe nici bani, nici muncă, nici oameni. Ceea ce înfăptuise constituia numai o mică parte din năzuințele firii sale nestăpânite, lăudăroase și înclinate spre îngâmfare. Și tocmai de aceea, toate aceste încercări costau sume uriașe...

Potemchin expunea cu aprindere lui Suvorov situația :

— Turcii sunt gata să se arunce asupra noastră. Suedezii se vor uni cu ei. Europa își închipue că Rusia se află pe marginea prăpastiei...

Incepând să vorbească franțuzește, el continuă :

— Războiul și luxul curții au ruinat tezaurul. Armata e dezorganizată. Nu ai cu ce s'o hrănești și nici cu ce s'o echipezi. Nu avem arme pentru contingentele noi. Să nu uităm și Polonia. Stanislav-August e de partea noastră, dar cine ne garantează că el nu va trece de partea prusacilor ? S'ar putea ca francezii să sucească capul bietului nobil, făgăduindu-i independența și pe deasupra un milion de franci. Să nu ne ascundem capul în nisip, ca struțul. Pericolul este mare. Or fi exagerând alții slăbiciunile noastre, dar ele există !

— Mai e vorbă ! fu de acord Suvorov.

Și aici Potemchin ridică nițel cortina deasupra celeilalte laturi mai importante, pe care o proiectase ca să ofere țarinei un spectacol :

— Trebue să arătăm musafirilor țarinei că toate aceste povești sunt niște absurdități ! Rusia este puternică ! Este gata să se apere și stă ferm cu piciorul pe Marea Neagră ! Avem nevoie de aliați pentru războiul ce va veni !

Suvorov se indignă și răspunse în rușește :

— Vasăzică, pentru a căpăta aliaţi, dumneata, negustorule, arăţi divizia mea ca mostră de marfă?

— Dumneata vei arăta ţarinei şi oaspeţilor ei— trimişii regelui Stanislav şi ai împăratului Iosif — o divizie de rând, chipurile, întâlnită în drumul lor, nu anume adusă aici, ca să demonstrezi că de fapt n'a fost ales ce-i mai bun din armata noastră şi în echipament de paradă.

Şi văzându-l pe Suvorov tot posomorît, Potemchin adăogă, cu înţeles:

— Să-ţi mai spun ceva: doar n'o să ne batem întotdeauna numai cu turcii?!

Ultimul argument îşi ajunse ţelul dorit. Suvorov nu discută mai mult, ci vorbi despre amănuntele chestiunii. Căzând de acord în toate privinţele cu Potemchin, el se apucă să pregătească divizia în vederea trecerii în revistă: pentru aceasta avea puţin timp — numai vreo şase luni...

La începutul anului următor, 1787, Ecaterina porni în călătorie. O însoţea o imensă şi strălucitoare suită, în care se aflau trei ambasadori — un austriac, un francez şi un englez. Marele cortegiu al ţarinei înaintă până la Nipru cu cai de schimb: la fiecare staţie, cortegiul era aşteptat de o rezervă de câteva sute de cai.

De-a-lungul drumului, în sate şi oraşe, cortegiul era întâmpinat şi petrecut de mulţimea locuitorilor gătiţi în haine de felurite culori. La conacurile moşierilor se trăgeau salve de tun. Pe lacuri şi râuri pluteau bărci cu fete care cântau îmbrăcate în sarafane pestriţe şi împodobite cu panglici. In calea lor, în luncile verzi, păşteau nenumărate cirezi. Noaptea ele erau mânate înainte...

La Canev, a intrat în cortegiul Ecaterinei regele Poloniei, Stanislav-August, cu somptuoasa lui suită; în localitatea Caidanî s'a alăturat împăratul Austriei, Iosif al II-lea.

Procesiunea triumfală a Ecaterinei călători pe Nipru, pe galere: aproape o sută de galere fuseseră construite anume pentru acest eveniment. Pe fiecare din ele se aflau un cor şi o orchestră. Noaptea, pe colinele întâlnite în calea lor, se vedeau luminate din spate gherghefuri uriaşe pe care era ţesută monograma Ecaterinei, iar cerul era brăzdat de luminile multicolore ale artificiilor.

Totuşi, toată această strălucire nu orbi în aceeaşi măsură pe toţi oaspeţii ţarinei. Impăratul Austriei, fiind un om cu mintea pătrunzătoare, observă că de trei zile

vede mereu în cireziile întâlnite o vacă bălțată, șchiopătând de piciorul stâng de dinainte. Mai observă că localitățile din cale erau de curând construite, anume făcute pentru văzul lumii, iar mulțimile gătite semănau cu figuranții dela teatru. Totuși el se prefăcea a fi entuziasmat :

— E extraordinar !... sau : E un vis fermecător ! Colosal !...

Ajungând la Cremenciug, Potemchin propuse să se asiste la manevrele diviziei lui Suvorov. Această trecere în revistă îi făcu pe străinii sceptici să amuțească. Chiar și împăratul Austriei se convinse că nu toate cele văzute de dânsul sunt o feerie de prost gust.

Suvorov demonstrase obișnuitele sale atacuri de pătrundere : infanteria împotriva infanteriei, infanteria împotriva cavaleriei, luarea formațiilor de luptă, formația în trăgători, formația în coloane, false retrageri pentru atragerea inamicului și urmărirea fugarilor, în sfârșit scrima, lupta izolată la baionetă, cu săbii, cu lănci și florete. Și aici, Suvorov dădu dovadă de adevărate minuni. Cavaleria mergea în marș forțat cu frontul desfășurat asupra infanteriei, care mărșăluia în coloană. Deodată, la o ușoară mișcare a mâinii lui Suvorov, în loc să se așeze în careu, formând ziduri de baionete pe cele patru laturi, infanteria s'a repezit înainte, în trăgători. Iar cavaleria inamicului s'a desfășurat, lăsând trecere liberă prin intervale propriei sale infanterii. Peste câteva clipe, tot câmpul, cât cuprindeai cu ochiul, se acoperi de o mie de dueluri. Colo un infanterist se apăra furios cu arma împotriva sabiei unui dragon, care se învârtea în jurul lui ca un drac călare, dincolo se luptau doi infanteriști, făcând scrimă cu arma. La dreapta, doi ulani își încrucișau lăncile cu steguleț colorate, ca doi cavaleri în lupte medievale ; în stânga, un cazac își culca armăsarul la pământ și ascunzându-se după el trăgea asupra husarului care venea împotriva lui ; husarul se prefăcu că se prăbușește de pe cal și se repezi asupra cazacului trăgând cu pistolul, iar calul său fu prins de un infanterist, care sărind în șea galopă în ajutorul cazacului, ca să-l doboare pe husar cu o lovitură de baionetă. Iar în mijlocul acestei încăerări, se afla călare Suvorov, cu casca de grenadier. Iată-l că ridică brațul. Cornurile încep să sune și tobele să bată. Lupta a încetat într'o clipă. Vântul împrăștie fumul și praful, pe câmp sunt așezate față în față — formând două careuri

strânse — două regimente de infanterie, iar după ele, ici și colo, escadroanele de cavalerie. Și în mijlocul câmpului sta ca și înainte, nemișcat pe cal, Suvorov, cu capul descoperit.

Trecerea în revistă uimi nu numai musafirii, dar și pe Potemchin, acest mare maestru al solemnităților și reprezentațiilor.

Iar Ecaterina scrise lui Grimm, corespondentul ei din Paris: „Noi am găsit aici, cantonați în tabere, cincisprezece mii de oameni, constituind cea mai desăvârșită armată pe care o poți întâlni".

Acest Grimm era un dibaci diplomat onorific și un ziarist care edita la Paris un ziar scris de mână pentru monarhii Europei. El avea numai șaisprezece abonați, printre cari figurau: regele Suediei, țarina Rusiei, regele Poloniei și sultanul Turciei. Ziarul lui Grimm cuprindea nu numai știri din viața literară, artistică și teatrală a Parisului (cu el colabora Denis Diderot), ci și comunicări din viața socială, cancanuri dela curți și multe svonuri politice. Ecaterina dădea lui Grimm diferite însărcinări, plătindu-i serviciile din gros. Astfel mergea la sigur că toate curțile europene vor cunoaște amănuntele călătoriei ei, dacă nu din ziarul lui Grimm, cel puțin din scrisorile lui particulare...

Dela Cremenciug până la Herson, Suvorov făcu parte din suita țarinei. Ecaterina îl copleșea cu atenția. Împăratul Austriei îi acordă o binevoitoare întrevedere. Ambasadorul Angliei îl întreba amănunte în legătură cu problemele Turciei.

După trecerea în revistă dela Cremenciug, drumul urmat de Ecaterina se schimbă ca prin farmec. Nu mai erau focuri de artificii strălucitoare, nu se mai auzeau coruri și muzică, nu se mai vedea norodul și mulțimea gătită de sărbătoare. Pe drumul prăfuit, își târîiau picioarele cerșetorii orbi duși de mână de niște băiețași descuiți. Convoaiele de căruțe cu cărăușii lor abia se dădeau la o parte când se întâlneau în cale cu bogatul cortegiu al țarinei. Pe laturile drumului se vedeau fâșiile negre de pământ arat. Grâul dase în spic și unduia în valuri galbene. La fiecare douăzeci-treizeci de verste, satele locuite veneau la șir.

Hersonul, deși întemeiat abia de zece ani, părea un important oraș comercial clădit de multă vreme.

Împăratul Austriei fu câştigat cu totul când văzu în rada portului Sevastopol o escadră din cincisprezece vase de linie şi douăzeci de fregate. La semnalul dat de pe vasul-amiral, vasele traseră ancorele, întinseră pânzele şi, în formaţie, vas după vas, pe escadre de câte şapte unităţi, porniră în largul mării, salutând pe înalţii oaspeţi prin salve de tun trase de pe ambele borduri. Nu, acesta nu era un vis fermecător şi nici halucinaţie nu era.

Ecaterina îşi exprimă dorinţa de mai vedea odată, la înapoierea în capitală, trupele lui Suvorov. Ele fuseseră aduse în tabără pe câmpul glorioasei victorii dela Poltava. Pentru oaspeţi s'a instalat un cort pe culmea movilei Şvedscaia Moghila[1]. De dată aceasta, manevrele au redat cu exactitate lupta dela Poltava ; acum însă lagărul de luptă al ruşilor era comandat de generalul-maior Mihail Cutuzov...

A doua trecere în revistă a trupelor lui Suvorov a decurs tot atât de strălucit ca şi prima. Ecaterina l-a proclamat pe Potemchin „Luminatul cneaz Tavriceschi". „Iar eu — scria Suvorov Natașei, la Smolnîi — am primit pentru această plimbare o tabacheră de aur".

Chinburn şi Oceacov

Călătoria Ecaterinei, cele două treceri în revistă : a trupelor lui Suvorov pe câmpul dela Poltava şi a vaselor ieşite în largul mării la Sevastopol, au fost socotite de turci, la Constantinopol, ca o adevărată provocare.

Turcii au prezentat trimisului rus Bulgacov cereri insolente, prin care reduceau la zero avantagiile obţinute de Rusia după tratatul de pace dela Cuciuc-Cainargi. Rusia a respins pretenţiile Turciei. Atunci, turcii, la 12 August 1787, au ridicat pe trimisul Rusiei şi l-au închis la castelul Şapte Turnuri (metoda obişnuită a turcilor de a declara război).

Austria a trecut de partea Rusiei.

Ecaterina l-a numit pe Potemchin comandant suprem al armatei ruseşti, lăsând în seama lui apărarea Crimeei şi a ţinutului Novorossiisc. Prin această numire, împără-

[1] Mormântul suedezilor. (N. R.)

teasa părea a recunoaşte pe Potemchin drept prinţ stăpânitor.

Inceputul războiului s'a anunţat printr'un insucces. Flota din Sevastopol, ieşită la larg, a fost împrăştiată de furtună ; un vas rusesc a fost târît în Bosfor, unde a fost capturat de turci ; pe uscat, inamicul a obţinut câteva victorii asupra austriecilor.

Suvorov primi sub comanda sa sectorul Hersonului, care la începutul războiului fusese cel mai important sector. Scopul principal al turcilor era să pună stăpânire pe cetatea Chinburn şi să restitue sultanului turcesc protectoratul asupra hanatului Crimeei. Pentru aceasta, turcii aveau la dispoziţie o flotă considerabilă şi trupe instruite de francezi, experte în debarcări, prin luptă de pe vas pe mal.

Pentru Suvorov nu era o noutate apărarea litoralului : în anul 1778 el organizase apărarea întregii linii a litoralului Crimeei.

Primind comanda, se apucă să întărească fortificaţiile Hersonului şi Chinburnului. In acelaşi timp, îşi instruia fără răgaz trupele să acţioneze pe promontoriul îngust şi lung, care pătrundea în mare.

Flota turcească nu întârzie să apară în faţa Chinburnului şi se alinie de-a-lungul malului opus, sub zidurile Oceacovului, la adăpost de loviturile tunurilor ruseşti. Până la sfârşitul lui Septembrie, acţiunile militare dela Chinburn se limitară la bombardamentele de pe bordul vaselor inamice şi la răspunsul bateriilor din Chinburn.

In aceste zile pline de nelinişte şi de griji, mângâierea lui Suvorov era corespondenţa lui cu Natasa. Scrisorile lui erau glumeţe, de parcă îi scria dela „plimbarea" din anul trecut :

„Scumpa mea Suvorocica ! Am primit scrisoarea ta ; m'ai mângâiat atât de mult, încât eu, după cum mi-e obiceiul, am plâns de fericit ce eram. Cine te învaţă să scrii atât de frumos ?... Dacă ai şti ce larmă fac noaptea turcii din Oceacov ! Câinii urlă ca lupii, vacile mugesc, pisicile miorlăe, iar caprele behăe. Eu dorm pe promontoriul care înaintează, hăt departe, în mare. Când mă plimb, aud ce vorbesc turcii ; sunt aici lângă noi şi sunt nespus de mulţi. Stau în nişte bărci mari, cu prăjini înalte până la nori şi cu pânze lungi de-o verstă ; îi văd fumând şi-i aud cântând cântece triste. In unele bărci sunt atât de

numeroşi, mai numeroşi decât muştele din Smolnîi — şi sunt roşii, albi, albaştri, cenuşii. Armele lor sunt lungi cât odăiţa în care dormi cu prietenele tale".

După ziua Sfântului Ilie (20 Iulie), Suvorov scria fiicei sale:

„In ziua de Sânt Ilie şi a doua zi, am stat cu turcii la masă. Vai şi iar vai! De-ai şti cum ne-am ospătat! Pe urmă ne-am jucat împreună; împroşcam cu mazăre de plumb şi cu popice de fier cât capul tău de mari. Noi aveam nişte ace lungi şi nişte foarfeci strâmbe şi drepte, ascuţite atât de bine, încât trebuia să te fereşti: altfel, îndată îţi şi tăiau capul. Şi acum gata, am povestit destul! Totul s'a sfârşit cu o iluminaţie şi cu jocuri de artificii. Turcii au plecat dela ospăţ departe, să se roage lui dumnezeu în felul lor. Mai mult n'am ce să-ţi scriu."

Pe Marea Neagră se apropia toamna furtunoasă. Aprovizionarea turcilor se făcea pe mare. Flota nu putea să ierneze în limanul care îngheţa. Turcilor le rămânea să aleagă: sau să piardă războiul, ducându-şi flota acasă după ce stătuse în zadar o vară întreagă în faţa Chinburnului, sau să încerce cucerirea cu asalt a cetăţii ruseşti. Turcii s'au decis pentru soluţia a doua. In noaptea de 1 Octombrie au deschis un puternic foc de artilerie asupra promontoriului şi a Chinburnului, apoi, sub protecţia acestui foc, unităţi de geniu debarcară la o distanţă de zece verste de Chinburn şi începură să construiască un chei de lemn, pentru a înlesni debarcarea trupelor aduse în bărci, pe malul nisipos. A doua zi au trecut la operaţiuni de debarcare.

Era zi de sărbătoare. Suvorov se afla în biserică, la slujba liturghiei, când i s'a raportat că turcii au început debarcarea.

— Nu-i împiedicaţi. Lăsaţi-i să se caţăre toţi pe mal, răspunse el liniştit.

Neîntâmpinând nicio împotrivire, turcii au debarcat circa cinci mii de oameni pe promontoriu şi, înaintând spre valul cetăţii, şi-au săpat în grabă tranşee transversale. In faţă, au aşezat bârne încrucişate împotriva cavaleriei.

Liturghia se sfârşise. Pe Suvorov îl aştepta în faţa bisericii un cal căzăcesc.

Turcii au început lupta. Ieşind de după bârne, ienicerii porniră la atac.

In raportul său către Potemchin, „despre bătălia care a avut loc lângă Chinburn şi despre deplina victorie repurtată asupra inamicului", Suvorov scrie :

„Am avut cinstea să raportez ieri excelenţei voastre despre puternicul bombardament inamic prelungit până noaptea târziu. Astăzi, în zori, el a reînceput şi mai puternic asupra Chinburnului, a galerei „Desna" şi asupra taberelor apropiate. Valul de pământ din interiorul cetăţii şi corturile de campanie au suferit unele stricăciuni şi au fost răniţi câţiva soldaţi. La ora 9 dimineaţa, în partea superioară a Limanului, la 12 verste de Chinburn, lângă Bienca, au fost descoperite în spre partea turcească cinci vase... Generalul-maior şi cavaler Rek s'a îndreptat într'acolo. Vasele au fost respinse de trupele noastre, suferind pierderi.

Apoi, către dimineaţă, au fost zăriţi o mulţime de turci la capătul promontoriului Chinburn. Erau mereu aduşi de vase şi numărul lor creştea tot mai mult. Se vedea cu ce grabă mare lucrau pentru a se apropia de cetate. Eu am dat următorul ordin de operaţie : regimentele Orlovschi şi Schlüsselburg, în prima linie ; în a doua linie, regimentul Cozlovschi ; apoi urmează batalionul de infanterie uşoară, format din ofiţerii din Murom, aflat la 14 verste de Chinburn, şi două escadroane de cavalerie uşoară de rezervă din regimentele Pavlogradschi şi Mariupolschi ; regimentele cazacilor dela Don, ale lui Orlov, Isaev şi Sîcev să ia dispozitiv pe flancuri. Am lăsat în cetate două companii din regimentul Schlüsselburg şi, pe lângă furgoanele aşezate în careu, dincolo de cetate, câte o companie din regimentele Orlovschi şi Cozlovschi ; regimentele de cavalerie uşoară Pavlogradschi şi Mariupolschi, aflate la 78 verste de cetate, şi cel de dragoni din Petersburg, aflat la 36 verste, am ordonat să se apropie de noi.

Văzând pe puternicul duşman la o verstă de Chinburn, m'am hotărît să dau lupta !

Viteazul general-maior şi cavaler Rek, ieşind pe poarta cetăţii în prima linie, a atacat imediat pe duşman, care cu aceeaşi vitejie îşi apăra dârz tranşeele... Escadroanele de rezervă şi regimentele de cazaci susţineau atacul generalului Rek. Curând sosi şi regimentul Cozlov-

schi, al cărui comandant, locotenent-colonelul Marcov, a acţionat excelent. Flota inamică se apropiase în grabă de malurile Limanului, trăgea din apropiere, cu bombe, ghiulele şi mitralii asupra noastră. Generalul Rek, după ce a cucerit zece tranşee, a fost grav rănit la picior. Maiorul Bulgacov a fost ucis, Mutzel şi Mamchin răniţi. Duşmanul se întărea mereu cu trupe debarcate de pe vase. Ai noştri s'au retras, pierzând câteva tunuri.

Imi permiteţi, excelenţa voastră, să raportez că şi printre gradele mici sunt eroi. Trupele marine duşmane, bine instruite cum n'am mai văzut la ei, urmăreau pe ai noştri ; eu am luptat în primele rânduri ale regimentului Schlüsselburg : grenadierul Stepan Novicov, ameninţat de o lovitură de sabie, s'a întors spre adversarul său şi l-a străpuns cu baioneta, apoi pe un altul şi pe următorul l-a împuşcat... iar pe ceilalţi i-a pus pe fugă. Urmând eroicul exemplu al lui Novicov, o parte din soldaţii noştri s'au luat cu baioneta după inamic ; pe de altă parte, sergentul Rîlovnicov a oprit şirurile soldaţilor din urmă, îndemnându-i la luptă. Sergentul a fost ucis ceva mai târziu. Dar frontul nostru s'a refăcut, am reintrat în luptă şi am gonit pe duşman din câteva adăposturi. Acestea se petreceau la orele 6 după amiază.

Galera „Desna" (locotenentul Lombard) a atacat aripa stângă a flotei inamice şi a avariat câteva vase, iar artileria cetăţii, datorită priceperii căpitanului Grupenicov, a scufundat două canoniere inamice.

Intre timp s'au apropiat de mal două mari vase inamice. Răspunzând focurilor, artileria noastră a scufundat un vas, iar pe celălalt l-a incendiat.

Tirul puternic al flotei inamice ne-a provocat însă mari pierderi. Trupele lor se înmulţeau văzând cu ochii ; eu am fost uşor rănit de mitralii în şoldul stâng ; ai noştri iarăşi au început să cedeze. In această împrejurare, unul din tunurile noastre, având afetul şi roţile distruse, a fost aruncat în apă.

Luptând la baionetă, infanteria noastră s'a retras în cetate ; de acolo ni s'au trimis două companii proaspete din regimentul Schlüsselburg, apoi a sosit şi batalionul de infanterie uşoară, o companie din Orlovschi şi o brigadă de cavalerie uşoară. Cazacul Efim Turcencov, din regimentul Orlovschi, văzând cum turcii trăgeau un tun de-al nostru, a străpuns pe unul din ei şi împreună cu

cazacul Nestor Recunov a mai străpuns alţi patru. Cazacii i-au înfrânt pe păgâni. Soarele asfinţea ! Eu am reînceput pentru a treia oară lupta.

Batalionul de infanterie uşoară, format din soldaţii din Murom, sub comanda căpitanului Calantaev (rănit de glonţ şi mitralii), precum şi companiile din regimentele Schlüsselburg şi Orlovschi atacau inamicul cu un curaj nemaivăzut. Păgânii se împuţinaseră în cele 15 tranşee ale lor. Se lăsase noaptea, când au fost toţi scoşi din tranşee şi alungaţi spre capătul limbii de nisip cucerit de noi : acum flota duşmanului trăgea din depărtare asupra noastră tot cu mitralii şi obuze, străpungând flancurile noastre. Mai rămânea o fâşie îngustă până la capătul istmului — — vreo sută de stânjeni — şi noi am aruncat inamicul în apă, peste cheiul construit de el...

Căpitanul de cavalerie Şuhanov, cu cavaleria uşoară, a dat un atac peste grămezile de leşuri duşmane şi a cucerit tot armamentul lor. Victoria e deplină. Vă felicit, luminăţia voastră. Flota inamică a amuţit. Am terminat operaţia către miezul nopţii, dar înainte de asta am fost rănit de un glonte în mâna stângă. Din declaraţiile prizonierilor reiese că au fost 5.000 din cei mai buni marinari. Dintre aceştia, 500 au reuşit să scape. Supus, prezint luminăţiei voastre 14 steaguri turceşti.

Comandantul cetăţii Chinburn, colonelul Tuntzelmann, a păstrat cetatea în perfectă stare de apărare şi sub conducerea sa artileria cetăţii a scufundat două vase duşmane...

General Alexandr Suvorov".

După luptă, „Suvorocica" primi dela tatăl său o scrisoare despre victoria repurtată :

„La noi a fost o bătaie mai straşnică decât a voastră când vă trageţi de urechi. Aşa dar, am dansat ! Am în şold o schijă, în mână o găurice şi căluţului de sub mine i-a fost smuls botişorul. Grozavă reprezentaţie a mai fost, am ieşit dela teatru abia după opt ore."

Pentru victoria de pe promontoriul Chinburn, Suvorov primi cel mai înalt ordin rusesc — Andrei Pervozvannîi. Acest ordin intra în numărul ordinelor conferite de ţar, având o singură clasă ; cel decorat devenea totodată cavaler al altor patru ordine.

Flota turcească se retrase pentru a se reîntoarce la

primăvară sub zidurile Oceacovului. Cetatea își înălța tot atât de amenințător zidurile și turnurile sale deasupra malului abrupt, înalt de douăzeci de stânjeni. Din spre mare și din spre liman era inaccesibilă. Curând după luptă, Ecaterina scria lui Potemchin: „Importanța victoriei dela Chinburn este în prezent prețuită, dar cred, pe de altă parte, că ea nu va constitui o siguranță pentru noi atâta timp cât Oceacovul nu va fi în mâinile noastre".

Cu toată această indicație directă, Potemchin nu se decidea să atace Oceacovul. Jumătate din vara anului 1788 a fost plină de acțiunile încununate de succes ale lui Suvorov împotriva flotei turcești. Bateriile instalate de el pe malul limanului, cu sprijinul vaselor ușoare rusești, au scufundat cincisprezece vase turcești.

Abia la începutul lui Iulie, Potemchin se apropie de Oceacov, pentru a începe asediul.

După povestirea ostașilor, lucrurile s'au petrecut astfel:

„Ecaterina i-a scris lui Potemchin: „Imi pare rău că bătrânul a fost rănit, altfel el cu soldații lui ar fi luat și Oceacovul". Cum putea să-i placă lui Potemchin o astfel de scrisoare? Atunci și-a mânat toată armata la Oceacov, și, încercuindu-l, s'a gândit: „Acum turcii s'au speriat și vor preda cetatea fără luptă." Dar turcii nici nu se sinchiseau, ședeau în Oceacov la căldură. Aveau multe și de toate, erau aprovizionați pentru doi ani. Iar noi stam în bordeie de pământ umede. Lemne nu erau. Mâncare nu era. Furaje nu erau. Oamenii și caii mureau. Suvorov zicea: „Trebue să luăm cu asalt Oceacovul, altfel toată armata va pieri. Cetatea nu se cucerește uitându-te la ea". Să-l asculte Potemchin pe Suvorov? Da' nici vorbă nu era! Potemchin sta într'un cort luxos, benchetuia și se veselea. Iar spre Oceacov se uita numai cu luneta.

Turcii deveniră îndrăzneți. Făceau incursiuni afară din cetate. Suvorov și-a dat seama și a pornit asupra lor cu tot corpul său de armată. I-a alungat pe turci, care au fost nevoiți să scoată și rezervele. I-au atacat iar, ajungând până la val. Suvorov i-a cerut lui Potemchin: „Ajută-ne să lovim cetatea din toate părțile. Vom lua Oceacovul". Și toți generalii spuneau același lucru. Unul dintre ei a căzut în genunchi înaintea lui Potemchin. Iar

el de mânie a început să plângă : „Ce-o să fie dacă Suvorov, cu dela sine putere, va cuceri Oceacovul ?“ A trimis un căpitan cu ordin la Suvorov, apoi pe un prim-maior, apoi pe un colonel : „Opreşte acţiunea !“ Dar cum s'o oprească, dacă turcii scoseseră aproape toată garnizoana în câmp ?

Şi iarăşi Suvorov a fost rănit. Era aşezat pe un bolovan şi sanitarul îi îngrijea rana, când vine dela Potemchin al patrulea curier — un general. „Cum de ai îndrăznit, domnule, zice, să angajezi pe răspunderea dumitale o chestiune atât de importantă ?“ Iar Suvorov îi răspunde : „Stau călare pe un ostrov şi mă uit la Oceacov !“ Generalul a plecat înapoi să ducă răspunsul. Iar între timp, trupele lui Suvorov i-au alungat pe turci îndărăt, în cetate. Potemchin l-a chemat pe Suvorov şi l-a mustrat faţă de toată lumea. Suvorov i-a spus : „Imi daţi voie să plec, să-mi refac sănătatea ?“ Potemchin s'a învoit bucuros. Şi Suvorov a plecat...“

Veni toamna. Asediul Oceacovului continua. Vremea urîtă a alungat dela cartierul general al lui Potemchin pe toţi amatorii de distracţii. Banchetele şi balurile au încetat.

Potemchin devenea tot mai trist : armata de asediu trebuia să ierneze în adăposturi umede. Şi peste toate astea, veni şi o iarnă aspră, cu geruri mari, cu viscole şi cu zăpadă nesfârşită. Lemnele de încălzit lipseau. Au început bolile : scorbut şi tifos. Caii dela furgoane şi ai cavaleriei piereau din pricina foametei.

Soldaţii au început să murmure şi când a apărut Potemchin în tabără au cerut să ordone asaltul.

Potemchin se hotărî, şi la 6 Decembrie dădu ordin de asalt asupra Oceacovului. Asaltul a durat o oră. Soldaţii au pătruns în cetate şi au nimicit aproape toată garnizoana Oceacovului, care număra cincisprezece mii de oameni. Pierderile ruşilor au fost foarte mici faţă de cele suferite de armata lui Potemchin din pricina gerurilor şi a bolilor, atât toamna, cât şi la începutul iernii. Dacă Potemchin ar fi ascultat la timp pe Suvorov, armata ar fi fost cruţată de asemenea pierderi.

Turcii începură o nouă campanie, pornind ofensiva împotriva austriecilor. Armata austriacă îşi avea aripa stângă în vecinătatea armatei ruse, care se afla sub conducerea lui Rumianţev.

Inainte de ofensivă, se svonise în armata turcească cum că la ruşi a apărut din nou straşnicul Topal-paşa, adică „generalul şchiop". Aşa era poreclit Suvorov în armata turcească, fiindcă umbla săltând, din pricina piciorului rănit. Turcii îl cunoşteau bine pe Suvorov: de câte ori comanda Topal-paşa, turcii sufereau de fiecare dată înfrângeri. După rana căpătată la Oceacov, Suvorov dispăruse de pe teatrul de război şi turcii îl credeau mort. La fel gândea şi comandantul suprem al turcilor, când începu ofensiva împotriva austriecilor. Dar dela prima luptă s'a văzut că Topal-paşa e viu, se află în armată şi mai e încă de temut.

Austriecii erau sub comanda prinţului Coburg, un om moale şi fricos din fire. El ceru ajutor lui Suvorov. Fără să-i dea niciun răspuns, Suvorov înaintă. In douăzeci şi opt de ore, corpul de armată al lui Suvorov a parcurs aproape optzeci de kilometri, iar noaptea s'a unit cu austriecii! Neputând să creadă în realizarea unui marş atât de rapid, prinţul Coburg vru să-l vadă imediat pe Suvorov. I s'a răspuns că Suvorov doarme într'un cort. A doua zi, prinţul Coburg stărui iarăşi să se întâlnească cu Suvorov, dar tot zadarnic. De abia în cursul nopţii primi din partea lui o notiţă scurtă scrisă în limba franceză:

„Trupele pornesc pe trei coloane; cea din mijloc o constitue ruşii. Inamicul va fi atacat cu toate forţele, fără să ne preocupăm de recunoaşteri mărunte în dreapta şi în stânga. Se spune că în faţa noastră sunt cam cincizeci de mii de turci, iar alte cincizeci de mii stau mai departe. Păcat că nu sunt adunaţi împreună: ar fi fost mai bine să terminăm cu ei odată."

Prinţul Coburg se supuse dispoziţiei lui Suvorov.

Bătălia s'a dat lângă micul oraşel Focşani. Lupta a durat zece ore. Cu desăvârşire zdrobiţi, turcii au luat-o la fugă. Abia după terminarea luptei, Suvorov şi Coburg s'au întâlnit.

Turcii s'au hotărît să repete lovitura împotriva arma-

telor unite ruseşti şi austriece. Lecţia dela Focşani nu le folosise. De data aceasta, ei trecură Dunărea în luna Septembrie, cu forţe mari, conduse chiar de marele vizir. Dar din nou avură de-afface cu Topal-paşa, pe râul Râmnic.

Suvorov luptă iarăşi alături de trupele lui Coburg. Forţele turceşti întreceau de patru ori armatele unite ale ruşilor şi austriecilor. Suvorov propuse să înceapă atacul împotriva turcilor. Coburg observase că turcii au forţe cu mult superioare şi că atacul e primejdios. Suvorov încercă să-i arate că tocmai de aceea un atac fulgerător şi îndrăzneţ promite succesul. „Nu sunt ei chiar atât de mulţi, încât să ne acopere soarele", adăogă el. Coburg nu s'a învoit. Indârjit, Suvorov declară că-i va ataca singur pe turci şi-i va zdrobi, dovedind astfel câtă încredere avea în soldaţii săi.

Soldaţii îi compuseră atunci câteva versuri, pe care i le cântau mereu :

Cu un comandant ca el,
Vom lupta cu mai mult zel.

Ameninţarea a avut efect. Prinţul Coburg se supuse încă odată lui Suvorov, primind să înceapă atacul împotriva turcilor, în loc să aştepte un atac din partea lor.

Şi de data aceasta Suvorov avu dreptate. Armata turcească, în număr de o sută de mii de oameni, a suferit la Râmnic o înfrângere totală. Vizirul turc, care îi învinsese pe austrieci de două ori, cu un an în urmă, avea atâta siguranţă în victorie, încât pregătise din vreme lanţuri pentru a fereca prizonierii. Lanţurile însă căzură în mâinile învingătorilor.

Li s'au luat atunci turcilor o sută de steaguri, optzeci de tunuri, câteva mii de căruţe cu tot felul de bunuri, cirezi mari de vite şi o mulţime de cai.

Suvorov porunci soldaţilor săi să-şi împodobească pălăriile cu ramuri verzi şi le rosti o cuvântare :

— Bravi viteji, noi ne vom duce acolo unde cresc laurii ! Victoria ! Gloria ! Gloria !

Şi iată că acum la porecla de „Topal-paşa" s'a adăogat una nouă : soldaţii austrieci l-au poreclit „general-Vorwärts", adică „generalul-Inainte".

Ecaterina acordă lui Suvorov titlul de conte al Imperiului Rus, cu denumirea „de Râmnic". El primi ordinul

Sfântului Gheorghe, clasa întâia. Împăratul Austriei îl înalță la rangul de conte al Imperiului Roman.

Pe Potemchin îl rodea invidia. Ca să îndrepte lucrurile, se hotărî să asedieze Benderul ; mitui pe comandantul turc al cetății și acesta i-o predă fără luptă.

Suvorov îl felicită pentru victorie, adăogând că pentru prima dată în decurs de un veac, puternica fortăreață turcească s'a predat rușilor într'un chip atât „de plăcut".

CAPITOLUL TREISPREZECE

Ziua lui Alexandr Nevschi

In anul 1790, trupele rușești au asediat Ismailul, cea mai mare și mai puternică fortăreață turcească de pe Dunăre. Trupele rușești erau sub comanda generalilor-locotenenți Samoilov și Pavel Potemchin (ruda „luminăției" sale). Feldmareșalul Potemchin nu numise niciun comandant șef. Generalii se consfătuiau, discutau, se certau între ei, neștiind ce să hotărască. Iar feldmareșalul nu dădea nicio instrucțiune precisă.

Venise toamna, iarna se apropia. Corpul de armată rusesc asediator a fost năpădit de molime. Alimentele erau pe sfârșite și nu se găsea nici combustibilul necesar. Soldații zăceau bolnavi în adăposturile umede. La sfârșitul lui Noembrie, generalii s'au adunat în Consiliul Militar și au hotărît să ridice asediul cetății.

Suvorov se afla cu detașamentul său în Bârlad, la o depărtare de o sută de verste de Ismail, și se plictisea din pricina inactivității. Veni ziua pomenirii lui Alexandr Nevschi și onomastica lui Alexandr Vasilievici Suvorov. El singur își alesese ca patron pe Alexandr Nevschi. După spusele familiei, lucrurile s'au petrecut astfel :

Suvorov venise pe lume mai mult mort decât viu : nu respira, nu deschidea ochii, nu se mișca, nu țipa. Moașa recurse la un mijloc bine cunoscut : bătu ușor pe sugaci. El începu să-și revină, deschise ochii și țipă strident : „A-a-a-a !" Dădaca citi în cea dintâi privire a copilului o uimire plină de bucurie, ceea ce îi și mărturisi tatălui, arătându-i copilul după ce îl îmbăiase. Spre mirarea babei, sugaciul, care se născuse pe jumătate mort și înțepenit,

acum se mişca mereu, da din mâini şi din picioare, întorcându-şi neastâmpărat capul. Dădaca l-a dus să-l arate lui Vasilii Ivanovici.

„Un adevărat „perpetuum mobile", zise tatăl râzând. Această poreclă se prinse chiar din prima zi. Şi dimineaţa se interesa : „Ei, ce face perpetuum-ul nostru... ia spune ?" „Slavă domnului, răspundea dădaca, e o nenorocire, nu altceva : nu se lasă înfăşat". Şi chiar aşa era : noul născut nu suferea faşa şi când îl înfăşau strâns ca pe un „sul", ţipa cât îl ţinea gura, până îl lăsau liber. Numai desfăşurat se liniştea şi începea să se mişte şi să se întoarcă. „Nu mai încape vorbă că-i perpetuum mobile ! repeta tatăl. Nu-l mai înfăşaţi, lăsaţi-l să trăiască aşa !" Şi mama, şi dădaca, oftând îngrozite, se supuseră. Iar pentru ca ţâncul să nu-şi sgârie obrazul, Vasilii Ivanovici porunci să i se pună mănuşi fără degete. Moştenitorul lui Suvorov şi-a cucerit astfel libertatea încă din prima zi a existenţei sale.

O altă neînţelegere din pricina copilului s'a iscat între tată şi mamă atunci când se sfătuiau ce nume să-i dea, doar nu era să-l cheme veşnic „Perpetuum" : în calendar nu se afla niciun sfânt cu asemenea nume. Numele copilului se dă cu un scop şi cu un rost. Când şi-a revenit la viaţă, băiatul a zis ferm : „A !" Mama şi prietenele ei au văzut în asta un semn. Era dorinţa lui să aibă un nume care începe cu litera „A". Cercetară calendarul bisericesc. Printre sfinţii apropiaţi de ziua de naştere a băiatului erau cu litera „A" : Anastasie, ceea ce tradus din greceşte înseamnă : „înviat din morţi". In ziua de 30 erau trei Alexandri : Rimschi, Svirschi şi Nevschi. Aducându-şi aminte de numele lui Nevschi, tatăl dori să-i pună numele Alexandr. Mama voia să-l numească Anastasie, fiindcă se temea că fiul ei o să se simtă obligat să-şi imite patronul şi o să calce pe urmele lui Alexandr Nevschi. Preotul, care trebuia să boteze pe fiul Suvorovilor, sfătui politicos pe mamă să se învoiască pentru numele de „Alexandr", întrucât băiatul când va creşte îşi va alege singur de patron pe unul dintre cei trei Alexandri. Doi dintre ei au fost oameni paşnici : unul fusese „ierarh", adică arhiereu, iar celălalt, Alexandr Svirschi, după cum spunea legenda, a părăsit de tânăr casa bogată a părinţilor, a plecat la o mânăstire de pe insula Varlaam, a trăit acolo în peşteră şi treizeci de ani şi-a săpat îndărătnic mormântul în granit şi tot nu l-a terminat.

Evlavioasa mamă a ascultat sfatul preotului. Băiatul a fost botezat cu numele de Alexandr, ceea ce înseamnă „om curajos".

Alexandr creştea înconjurat de dragostea părinţilor. La supărare uneori şi maică-sa îi spunea : „Hei, tu, Perpetuum, stai măcar o clipă locului !"

Alexandr împlinise şapte ani fără să i se fi sărbătorit vreodată ziua onomastică. Dar iată că se organizează pentru el primul examen : i se dă să citească cu voce tare în faţa tatălui, a mamei şi a dascălului — care era popă — două vieţi — a lui Alexandr Svirschi şi a lui Alexandr Nevschi. Trebuia să-şi aleagă ca patron şi exemplu de viaţă pe unul dintre aceşti renumiţi oameni ruşi. Alegerea lui Alexandr era gata făcută. Toată viaţa să-ţi sapi mormântul în granit i se părea băiatului o treabă prea plicticoasă şi neroadă. Iar faptul că Alexandr Svirschi îşi părăsise părintele bogat ca să trăiască în sărăcie era pentru Alexandr un lucru de neînţeles. Pentru ce să faci asta ? El auzise de atâtea ori dela maică-sa şi dela argaţi că tatăl său e cam sgârcit. „Fiecare copeică şi-o pune la ciorap", spuneau ţăranii Suvorovilor despre Vasilii Ivanovici. Şi mama se plângea de sgârcenia soţului ei : „Suntem bogaţi şi trăim în sărăcie". Vasăzică poţi să rămâi sărac şi când ai avere ; atunci pentru ce să pleci din casa părintească ? E în adevăr un lucru fără sens. In schimb, chipul cneazului Alexandr Nevschi îl atrăgea pe băiat.

După ce citi amândouă vieţile, Alexandr răspunse hotărît, fără să stea pe gânduri, la întrebarea mamei, că îl alege de patron pe Alexandr Nevschi. „Iar la mânăstire am să mă duc când o să îmbătrânesc", adăogă el ca să-şi mângâie mama.

Şi mama nu mai avea nimic de făcut decât să respecte alegerea fiului. Ca întregire la viaţa lui Nevschi, Vasilii Ivanovici povesti fiului, cu prilejul onomasticei lui, că ţarul Petru a construit la Petersburg o mânăstire chiar pe locul unde Alexandr Nevschi zdrobise armata suedeză a lui Birger şi că acel loc fusese numit „Victoria". Cu puţin înainte de moarte, Petru a transportat la această mânăstire, pe o luntre descoperită, cosciugul cu osemintele marelui conducător de oşti din Novgorod. Insuşi Petru şedea la cârma luntrii, iar vâslaşi erau generali şi înalţi demnitari. „Inseamnă că noi, ruşii, adăogă Vasilii Ivanovici, nu vom ceda niciodată şi nimănui malurile Nevei..."

Suvorov îşi serbă de data asta onomastica la Bârlad ;

împlinise şaizeci de ani. S'a oficiat atunci un te-deum cu urări de viaţă lungă. Apoi urmă o paradă de o rară solemnitate. Toţi observară că sărbătoritul e prost dispus: nu voi să citească el singur „apostolul", apoi, de câteva ori se repezi spre cântăreţi, certându-i şi chiar corectă cu voce tare pe popă când greşi într'un loc citania. Nici de paradă nu era mulţumit: în loc de laudă, soldaţii îl auziră pentru prima oară pe Suvorov criticând parada. Purtarea lui supărase cu deosebire pe locotenent-colonelul Osten-Sacken. Sosit de curând din capitală, Osten-Sacken credea că va primi numai decât comanda unui batalion. Suvorov nu se grăbea să-i facă numirea, examinând mai întâi pe novice. Osten-Sacken comanda pentru prima dată batalionul pentru paradă. Batalionul la început a mers perfect, în pas de atac, dar la urmă s'a produs o încurcătură. Rândurile s'au desorganizat, ceea ce, la drept vorbind, Suvorov nu socotea că e o greşală. Lui Osten-Sacken însă îi displăcu aceasta: îi plăcea formaţia prusacă. In clipa când se oprise batalionul, comandantul ordonase soldaţilor, care alergaseră prea în faţă, după comanda „stai", să se alinieze în rând cu ceilalţi ostaşi ai batalionului. Baronul Sacken nu cunoştea, sau poate uitase, regula lui Suvorov, potrivit căreia tot batalionul trebuia să se alinieze după soldaţii care, executând pasul de atac, au ajuns înainte.

Analizând parada, Suvorov se adresă soldaţilor:

— Rău, fraţilor! Eu stau cu voi într'o gaură umedă, vă învăţ fără bâtă şi fără minuni. Aşa îmi trebue! V'am învăţat eu formaţiile de retragere? Pentru ce ne-ar trebui oare? Niciun pas înapoi, bravi-viteji: dacă numai unul e înainte, toţi după el! Inainte, nu ceda! Bărbăţie, Indrăzneală, Vitejie, Victorie, Glorie!

După darea raportului, Suvorov invită pe ofiţeri la masă.

„Supă babiloniană, terci asirian, plăcintă franţuzească cu ciuperci. Rom. Ceai" — aşa se anunţa lista de bucate. Fiecare invitat era rugat să-şi aducă propriul său tacâm: lingura, furculiţa şi cuţitul.

In casa unde trăia Suvorov, într'o sală nu prea mare, soldaţii sub comanda lui Dubasov au unit câteva mese, le-au acoperit cu feţe de toate felurile, albe, tărcate şi colorate, adunate de prin vecini, au aşezat farfuriile. Unele erau de cositor, altele de porţelan şi câteva de argint. In faţa tacâmurilor se înălţau cupe de diferite mărimi. In mijlocul mesei

se afla o gustare simplă : scrumbii de Dunăre, peşte afumat, ciuperci şi tăvi cu pâine de cazarmă tăiată în felii mari. Scaunele împrumutate dela vecini, fiind prea puţine, au fost completate cu bănci simple şi cu taburete. Intr'un colţ ardea plăcut focul în vatră. Odaia era ticsită de oaspeţi. In aşteptarea gazdei, oaspeţii discutau, stând în picioare. Râzând, tinerii îşi ascuţeau cuţitele pe care şi le aduseseră singuri, şi în glumă făceau scrimă cu ele de parcă ar fi fost săbii. Adjutantul lui Suvorov, colonelul Mandrîchin, îndeplinind îndatoririle maestrului de ceremonii, arătă oaspeţilor locurile lor după grad. Locul gazdei şi scaunul de alături rămaseră neocupate.

Aruncând o ultimă privire asupra mesei, Mandrîchin făcu un semn musafirilor şi plecă să invite la masă pe sărbătorit. Oaspeţii se domoliră. Intră Suvorov. La paradă fusese îmbrăcat cu un veston cenuşiu, din stofă soldăţească ; la masă Suvorov se prezentă în uniformă de general-şef, cu toate decoraţiile pe piept şi cu cordonul ordinului Sfântul Gheorghe petrecut peste umăr. Salută oaspeţii în tăcere, uitându-se de jur-împrejur pe sub pleoapele întredeschise : Suvorov căuta pe cineva.

— Baroane, poftеşte aici ! zise Suvorov, găsind în rândul oaspeţilor pe Osten-Sacken, şi-i arătă scaunul din capul mesei, iar el se aşeză, ca de obicei, în colţul din dreapta.

Osten-Sacken se înroşi, se înclină şi ocupă locul arătat. Oaspeţii se aşezau sgomotos la masă, vorbind cu glas tare. Suvorov ţinea ca oaspeţii să vorbească fără încetare la masa lui. La un semn al lui Mandrîchin se făcu linişte. Doi grenadieri intrară în sala ospăţului, aducând pe tavă o găleată mare de adăpat caii, plină cu votcă. După ei veneau cu polonicul în mână caporalul Pripasov, din regimentul Fanagoriischi. Scoţând cu polonicul votcă din găleată, caporalul umplu întâi cupa lui Osten-Sacken, apoi pe a lui Suvorov. Urmară la rând şi cupele celorlalţi oaspeţi. Suvorov urmărea ca nu cumva să se nesocotească ordinea ierarhică. Pripasov cunoştea însă pe toţi oaspeţii şi nu dădu greş.

Doi curieri

Suvorov se sculă şi ridică paharul în sănătatea ţarinei Ecaterina. Oaspeţii strigară : „Ura !" In curtea casei bubui tunul. Geamurile ferestrelor zăngăniră. Caporalul umplu

din nou cupele şi în răsunetul bubuiturii de tun, la invitaţia lui Suvorov, băură în sănătatea lui Potemchin. Apoi veni rândul toastului în sănătatea gazdei. Paharele se umplură din nou. Deodată uşa se deschise, în sală intră Prohor Dubasov cu o tavă de argint în mână. Pe tavă se afla un plic. Dubasov anunţă solemn:

— A sosit un curier dela cneazul Tavricevschi, feldmareşal Grigorii Alexandrovici Potemchin, cu o scrisoare pentru excelenţa sa, Alexandr Vasilievici Suvorov, conte de Râmnic.

Suvorov luă plicul, îl deschise şi-l citi în fugă. Chipul i se lumină de un zâmbet ironic. Obrajii i se rumeniră. Şi citi cu voce tare:

— „Excelenţă! Scumpe prietene Alexandr Vasilievici! Te felicit, conte, cu prilejul onomasticei dumitale, în ziua gloriosului conducător de oşti Alexandr Nevschi, al cărui nume îl porţi cu cinste, datorită victoriilor ce le-ai repurtat. Nu găsesc cuvinte să exprim cât de mult simt şi cinstesc importantele dumitale servicii. Rog pe dumnezeu să te ţie sănătos şi să te aibă în pază întru mulţi ani.

Grigorii Potemchin".

Mandrîchin ridică cupa în sănătatea sărbătoritului. Răsunară urale. S'au servit apoi plăcinte cu ciuperci şi „supă babiloniană", adică ciorbă din varză acră. Invitaţii mâncau cu poftă. Lui Suvorov i s'au adus separat două crăţiţi mici, una cu „terci asirian", adică cu terci de hrişcă şi alta cu aceeaşi „supă babiloniană". In spatele scaunului lui Suvorov stătea Prohor Dubasov.

Cupele se umpleau şi se goleau, fără să se mai ţină seama de ierarhie. Pripasov turna după dorinţa fiecăruia. Sacken golea pahar după pahar. Suvorov îl privea cu coada ochiului.

Au aprins pipele. S'au adus sticlele cu rom, ceaiul şi apa fiartă în ceainice de aramă, afumate. Toţi uitară pe sărbătorit. Suvorov scoase tabacherea din buzunar, trase pe nas o priză de tabac şi începu să discute în nemţeşte cu baronul Sacken.

— Domnule baron, dumneata şi strămoşii dumitale aţi fost cavaleri ai ordinului Livoniei? Teutoni?

— E posibil, conte. Familia noastră este mare. Sackenii au servit în diferite ţări.

— Dumneata ştii, baroane, cine a fost Alexandr Nevschi, al cărui nume îl port ?

— Da, conte.

— Desigur că ai auzit şi despre bătălia de pe lacul Ciud ?

— Desigur ! O bătălie care a avut loc prin veacul al treisprezecilea, dacă nu mă înşel.

— Atunci cavalerii au fost cu desăvârşire zdrobiţi. De ce ? Dumneata ce crezi ?

— Eu cred că au fost mai slabi.

— Dar din ce cauză ?

— Fiindcă dispozitivul ruşilor în acea bătălie era pentru ei o noutate. Iar ruşii cunoşteau de pe atunci tactica teutonă : atac în formaţie de pană.

— Pana n'a fost însă de lemn, domnule baron.

— Aveţi perfectă dreptate, domnule general.

Dar discuţia între Suvorov şi Sacken fu întreruptă deodată de intrarea unui soldat, care raportă cu glas tare :

— Un curier dela excelenţa sa feldmareşalul.

— Al doilea curier ? !

Exclamaţiile de uimire se transformară în tăcere.

Faptul că sosiseră pe rând doi curieri dela Cartierul General al Armatei combatante avea o semnificaţie extrem de mare.

Primind dis-de-dimineaţă prima scrisoare şi bănuind că în ea se aflau numai felicitări, Suvorov, după cererea lui Mandrîchin, a admis ceremonialul de deschidere a scrisorii feldmareşalului şi citirea ei în timpul mesei.

— Chiamă curierul aici, porunci Suvorov.

Toate privirile se îndreptară spre uşă. Sergentul Pahomov, ordonanţa excelenţei sale, intră stropit de noroi până la brâu. El se prezentă reglementar lui Suvorov şi-i înmână plicul. De data asta, Suvorov deschise plicul fără niciun fel de ceremonial. Înăuntru se afla dispoziţia feldmareşalului.

Potemchin scria : „Flotila turcească din faţa Ismailului se poate socoti aproape cu desăvârşire nimicită, rămâne să întreprindeţi acţiunea pentru ocuparea oraşului, fapt pentru care, excelenţa voastră, sunteţi rugată să vă grăbiţi într'acolo şi să luaţi în primire toate unităţile sub comanda dumneavoastră".

Suvorov sări în picioare, se repezi să îmbrăţişeze şi să

sărute curierul, murdărindu-şi uniforma cu noroiul de pe pelerina acestuia.

— Dubasov, adu plăcinta! strigă Suvorov. Pripasov, votcă! Stai jos, prietene! Iată adevăratul cadou pe care l-am primit! Iţi mulţumesc, dragă prietene! Aşează-te, mănâncă şi bea. Azi e onomastica mea.

După ce aşeză la masă pe curier, Suvorov, sclipind din ochii săi întunecaţi, exclamă:

— Domnilor ofiţeri!

Toţi amuţiră, aşteptând ca Suvorov să anunţe conţinutul scrisorii. El o ridică sus, împinse scaunul cu piciorul, îşi duse mâna cealaltă în şold şi, fluturând scrisoarea ca o femeie care îşi flutură batista la dans, porni împrejur cântând:

Hei, rubaşca mea cea veche
Mult îmi eşti tu de folos
Dar se'ntâmplă câteodată,
Să te culci şi'n pat soios.

— Ei, s'a desmorţit bătrânul! şopti vecinului său unul dintre oaspeţi. Uite, acuma se vede că e la chef!

— Excelenţă, anunţă-ne odată şi nouă vestea îmbucurătoare. Ardem de curiozitate! îl rugă Mandrîchin.

— Mandrîchin! strigă Suvorov. E ceva nou. Plec la Ismail. Din ordinul excelenţei sale.

Strigătele de mirare, urările de felicitare şi nedumeririle — toate se contopiră într'o larmă generală.

Suvorov opri cu mâna entuziasmul deslănţuit:

— Destul, băieţi! Ne-am distrat destul, acum ajunge. E timpul să ne vedem de treabă. Prohor! Adu pană şi hârtie, cutia cu nisip şi pecetea!

Suvorov apucă de un colţ faţa de masă, o ridică şi cu o singură mişcare îngrămădi farfuriile, dându-le mai încolo. Prohor aduse şi aşeză în faţa generalului străvechea casetă cu uneltele de scris, moştenită dela tatăl său.

Ingândurat, Suvorov se aplecă în tăcere, cu pana în mână, deasupra hârtiei. Oaspeţii, înclinându-se, părăseau sala în grupuri sgomotoase. Osten-Sacken voi şi el să plece. La plecăciunea lui, Suvorov îi răspunse printr'un gest:

„Rămâi!"

Odaia se goli. La celălalt capăt al mesei, cu capul căzut pe mâini, sforăia curierul lui Potemchin. Făcuse ce făcuse

şi pe nevăzute dase pe gât o sticlă întreagă cu rom. Unii voiau să-l trezească. Suvorov însă nu încuviinţă.

— Lasă-l să doarmă — are de făcut la întoarcere încă o sută de verste.

Pe lângă Suvorov rămaseră doar ofiţerii din Statul său Major. Odaia, aşa cum rămăsese, avea înfăţişarea unui câmp de luptă părăsit. Scaunele zăceau răsturnate, iar sub picioare trosneau cioburile de sticlă.

Lângă Suvorov se aşează secretarul său, Curis, iar de cealaltă parte — colonelul Mandrîchin.

Fără să scrie un singur cuvânt, Suvorov puse pana pe masă, închise ochii de parcă s'ar fi cufundat în somn şi vorbi încet :

— Generalii din Ismail pun masa ca pentru şapte oameni, ca să se sature doi. Iar soldaţii ? Auzi, tu, n'au de unde să ia, n'au cu ce să care. Păi cazacul îţi poate duce două puduri odată. Pentru un cal, un pud nu e cine ştie ce greutate, iar dintr'un pud se satură patruzeci de oameni. N'au de unde să ia ? Dacă ai doi pesmeţi, dă unul şi tovarăşului tău. S'au cărat şi negustorii din preajma Ismailului că de — armata n'are bani. De-ar şti ei !

Trasând cu pana un cerc în aer, Curis rosti :

— Suvorov a ordonat ! Se apleacă deasupra mesei şi pana-i alerga pe hârtie.

Părea că Suvorov a adormit şi tace. Dar îndată ce pana lui Curis s'a oprit din scârţâit, Suvorov vorbi iarăşi :

— Cei din regimentul Fanagoriischi se plictisesc lângă Galaţi... Bărcile... sculele pentru şanţ. Am vrut să iau Galaţii. Scările de asalt...

Suvorov deschise ochii şi aruncând o privire lui Sacken adăogă :

— Baroane, porunceşte să mi se înşeueze calul...

Curis exclamă :

— Suvorov a ordonat !

Şi începu să scrie.

Oridinul fu înmânat lui Osten-Sacken. Suvorov îi propunea să nu piardă nicio oră şi să plece la Galaţi cu ordin pentru comandantul regimentului Fanagoriischi, de a se deplasa imediat spre Ismail.

A ordonat lui Sacken să aibă grijă să trimită negustorii cu mărfuri dela Galaţi la Ismail.

— Dacă vei întâlni în drum pe negustorii plecaţi dela Ismail, răspândeşte vestea că eu am sosit acolo. Nici n'ai

nevoie să-i sileşti. Se vor întoarce singuri. Ciorilor li s'a făcut dor de hoit. Toate sculele pentru şanţ trebuesc expediate în bărci spre Ismail, deasemenea şi scările.

Primind plicul dela Suvorov, Osten-Sacken se înclină. După un sfert de oră, galopa însoţit de zece cazaci în direcţia oraşului Galaţi, spre Dunăre.

In odaie intrau şi ieşeau ordonanţele, primind ordine. In sfârşit, Suvorov îşi muie pana în călimara părintească. O lacrimă înceţoşă privirea-i obosită, Suvorov o îndepărtă cu fulgii penei şi scrise :

„Primind astăzi ordinul, plec spre Ismail... *Suvorov*".

Cu mare greutate fu sculat şi curierul lui Potemchin, Pahomov, care se trezi de-a-binelea numai când fu ridicat şi pus pe picioare. El îşi roti mirat privirea somnoroasă prin odaie, căscă şi se întinse.

— Calul ţi-este adăpat şi hrănit, zise Suvorov. Dar şi tu, prietene, ai tras un somn sdravăn. Fii bun, frăţioare, şi du feldmareşalului scrisoarea asta. Oamenii mei sunt toţi răspândiţi.

Pahomov luă scrisoarea din mâinile lui Suvorov, o vârî în geantă şi salută. La scară îl aştepta calul curăţat şi odihnit. Curierul sări pe cal şi se avântă în întunericul serii.

Deasupra Dunării albastre

Din Iaşi sosi la Bârlad un alt curier, aducând ştiri proaste dela Potemchin. Generalii aflaţi în preajma Ismailului, neprimind încă ordinul cu numirea lui Suvorov, se întruniseră în Consiliul Militar şi, din pricina foametei care bântuia în rândurile trupelor, hotărîseră să ridice asediul. Generalul-locotenent Pavel Potemchin, văr al feldmareşalului, plecă primul dela Ismail. Vice-amiralul de Ribas era gata să pornească cu flotila fluvială spre Suvorov, la Galaţi.

„Las pe seama excelenţei voastre, îşi termina scrisoarea Potemchin, să procedaţi după cum veţi crede mai bine de cuviinţă, fie să continuaţi acţiunea împotriva Ismailului, fie să renunţaţi la asediul acestuia".

Suvorov hotărî să nu mai tărăgănească lucrurile. Dând ultimele dispoziţiuni, trimise generalului-locotenent Pavel

Potemchin ordin să se reîntoarcă cu trupele sale la Ismail, iar el cu un convoi de cazaci porni tot într'acolo.

Se grăbea. La jumătatea drumului îşi părăsi convoiul şi împreună cu un subofiţer de cazaci porni de-a-dreptul spre Dunăre.

La 2 Decembrie, în zorii zilei, de avantposturile ruseşti din faţa Ismailului se apropiau doi călăreţi: Suvorov şi alături de el cazacul — fiecare cu câte o legăturică prinsă de şea. In ele se afla tot bagajul comandantului de oşti.

Se lumina de ziuă. Suvorov îşi opri calul obosit. Noaptea însă nu se grăbea să plece, sub îndemnul somnoros al zilei cenuşii. Totul era învăluit într'o culoare albăstrue-fumurie. In dreapta şi în stânga se zăreau lucind cele două lacuri ale limanului. Deasupra Dunării albastre se aşternea, ca o pânză sură, ceaţa. Cotitura fluviului era ascunsă de valurile şi bastioanele plumburii ale Ismailului. Fumuri vinete se ridicau deasupra cetăţii, ca nişte tulpiniţe subţiri, înflorite în vârf de luminile învăpăiate ale zorilor.

Din vale se auzeau tobele şi goarnele: se suna deşteptarea.

Suvorov îndemnă calul care înţelese că stăpânul nu se grăbeşte şi porni în trap domol.

Drumul ducea la vale. Cetatea era aproape. In dreapta ei, dela bateria rusească, săriră din ambrazuri un snop de foc şi rotocoale de fum. Bubui prelung o lovitură de tun. După ea, a doua şi a treia.

Inaintea lui Suvorov se ivi, în drum, un grup de călăreţi la trap. Soarele apăruse dintre nouri. Aurul uniformelor strălucea.

Suvorov era aşteptat. Comandanţii superiori veniseră să-l întâmpine. In faţă călărea generalul-locotenent Samoilov. Il salută cu sabia. Fără să se oprească, Suvorov duse mâna la cască.

Steguleţul din vârful unei prăjini, de lângă casa din marginea oraşului părăsită de paşa Ismailului, arăta lui Suvorov sediul Cartierului General. In faţa Cartierului stătea garda formată dintr'o companie de grenadieri a regimentului Suzdalschi. Primind raportul, Suvorov salută garda, trecu tăcut prin faţa frontului, îmbrăţişă şi sărută pe soldatul din flancul stâng, se înclină în faţa soldaţilor şi cu mersul obosit se îndreptă spre casă. Frontul gărzii se strică. Scoţându-şi căştile, grenadierii le agăţară în vârful baio-

netelor şi, ridicând sus armele cu strigăte de „ura", se repeziră pe urma lui Suvorov.

Suvorov se opri la intrare, se înclină încă odată către soldaţi şi intră în casă.

Generalii şi comandanţii superiori intrară după el într'o odaie scundă, dar vastă, luminată de ferestruici. Suvorov se opri în mijlocul încăperii, cu ochii închişi de oboseală. Generalul-locotenent Samoilov începu să-i prezinte pe comandanţi, rostindu-le numele. Primul care s'a apropiat era de Ribas. Suvorov a deschis ochii şi l-a îmbrăţişat. S'au sărutat.

Samoilov rosti numele următor.

Suvorov îmbrăţişă pe brigadierul Platov.

Când Samoilov rosti numele generalului-maior Golenişcev Cutuzov, Suvorov îl cercetă cu atenţie: Cutuzov avea un bandaj negru pe ochiul drept, pierdut cu un an în urmă în bătălia dela Giurgiu. Imbrăţişându-l pe Cutuzov, Suvorov îi şopti la ureche:

— Te numesc comandant al Ismailului!...

Sclipind din singurul ochi, Cutuzov surâse, dar deodată luă o înfăţişare severă şi, înclinându-se, răspunse tare:

— Mulţumesc, conte. Voi fi demn de încrederea dumneavoastră...

Prezentarea luase sfârşit. Suvorov trecu spre uşa următoare şi, întorcându-se, se înclină către toţi:

— Rog pe domnii generali-locotenenţi, generali-maiori şi brigadieri să poftească aici.

Suvorov lăsă să treacă prin faţa lui treisprezece oameni, părăsi cel din urmă sala şi închise bine uşa după el. Consiliul Militar se declară deschis.

Suvorov se interesă de numărul şi starea trupelor ruseşti de lângă Ismail. I se răspunse: numărul trupelor este aproximativ de douăzeci de mii de soldaţi, din care jumătate sunt cazaci înarmaţi numai cu lănci. In rândurile trupelor sunt mulţi bolnavi, istoviţi de malarie, iar rezervele de hrană nu mai ajung decât zece zile.

Când Suvorov întrebă despre rezervele de muniţii, i se răspunse că artileria are numai câte un complet de încărcături. Şi cartuşele de puşcă erau puţine.

Suvorov se interesă apoi despre executarea lucrărilor de asediu. I se dădu răspunsul că şanţurile şi gropile au fost începute, dar acum sunt părăsite. Pe flancurile cetăţii au fost construite redute de campanie prevăzute cu tunuri de

asediu, dar ele au fost ridicate și luate de către Pavel Potemchin.

Suvorov întrebă deasemenea câți soldați numără trupele turcești asediate în cetatea Ismail. Și află că nu sunt mai mult de patruzeci de mii de oameni, dar nici mai puțin de treizeci de mii. Trupele turcești sunt asigurate cu furaj și hrană pentru toată iarna, fără a ține seamă de rezervele ascunse ale locuitorilor pașnici.

Suvorov întrebă care este starea de spirit a trupelor turcești. I s'a răspuns că la propunerea de a preda cetatea, comandantul Ismailului ar fi spus: „Nu văd de ce mi-ar fi teamă".

Suvorov se interesă dacă turcii au multă artilerie și dacă este asigurată cu muniții. I se dădu răspunsul că e în stare excelentă, iar neînsemnatele stricăciuni provocate de focul tunurilor rusești de asediu sunt imediat reparate de turci.

Suvorov ședea în fotoliu, cu ochii închiși, și asculta răspunsurile. Fața lui brăzdată de cute adânci păstra o liniște de piatră. Mâinile palide puse pe masă nu făceau nicio mișcare. Cuta aspră care ducea dela nas la colțul buzelor, atât de caracteristică la oamenii obișnuiți să poruncească, se îmblânzea treptat. Chipul lui Suvorov se lumină în sfârșit de un zâmbet larg și fericit, atât de atrăgător la omul care adoarme după un pericol de moarte și atât de înspăimântător la morți. Suvorov deschise ochii și cu un singur cuvânt exprimă sentimentul care se citea pe fața tuturor în clipa aceea:

— Rușine!

Fără să dea vreo dispoziție, Suvorov îi lăsă pe generali să plece. Își închipuiau că, după plecarea lor, Suvorov are să se culce, având nevoie de odihnă, după un galop de o sută de verste pe drumurile pline de noroi ale toamnei. Dar Suvorov porunci să i se înșeueze calul, invită pe inginerul de Volan, pe Cutuzov și pe de Ribas să-l însoțească la recunoașterea fortificațiilor Ismailului.

Toți înțeleseră că asaltul e hotărît.

Ismailul era cea mai importantă cetate turcească de pe Dunăre. Tactica militară turcească, bine cunoscută de Suvorov, se sprijinea pe cetăți. Turcii erau obișnuiți să acționeze în câmp, prin presiunea unor masse enorme. Dacă adversarul rezista atacurilor lor, ei se împrăștiau. Rumiantev și Suvorov, atât în primul cât și în cel de al doilea

război turc, au învățat infanteria rusească să respingă cu dârzenie prima presiune a armatei turcești, iar cavaleria rusească să urmărească neobosit pe fugari. Ienicerii, izbindu-se de zidul infanteriei rusești, nu mai erau în stare să întreprindă un al doilea atac. Încercările instructorilor francezi de a-i învăța pe turci dispozitivul de luptă european rămaseră fără izbândă. După o serie de înfrângeri, turcii au fost nevoiți să-și schimbe tactica, împărțind armata în corpuri, pentru a da adversarului lovituri repetate cu trupe proaspete. Aceste corpuri turcești se sprijineau de obicei pe tabere fortificate și izolate. Suvorov obișnui pe neobosiții săi grenadieri nu numai să respingă loviturile repetate ale proaspetelor trupe turcești, ci să și atace neîncetat, prima, a doua și a treia armată. Zdrobiți în câmp, turcii se ascundeau în numeroasele lor cetăți, pentru a se odihni și a se organiza în vederea unor noi lupte.

In Ismail se adăpostea o întreagă armată turcească, inclusiv resturile garnizoanelor din alte cetăți cucerite de ruși.

Vechiul Ismail se afla pe malul stâng, abrupt, al brațului Chilia. Cotul brusc al Dunării apăra Ismailul din spate. Inginerii francezi încercuiseră vechiul Ismail cu o nouă îngrăditură de fortificații inaccesibile, care se întindeau de-a-lungul brațului Chilia, până la Dunăre.

Valurile înalte, cu gropi adânci, pe alocuri pline de apă, se întindeau în formă de triunghi zimțat. Se înălțau vechile bastioane de piatră, înglobate de o mână iscusită în sistemul noii linii de apărare. Pe alocuri, valurile erau căptușite cu piatră.

Guralivul francez de Volan, mergând în dreapta lui Suvorov, îi arăta diferitele particularități ale întăriturilor Ismailului, vorbea cu multă plăcere despre puterea lor defensivă, de parcă le-ar fi construit el însuși și ar fi fost ale lui. Rămânând ceva mai în urmă, Cutuzov și de Ribas discutau între ei.

Suvorov îl asculta tăcut pe de Volan. Pe buzele lui subțiri flutura un zâmbet. In cele din urmă rosti ca pentru sine:

— Școlarii lui Vauban!

De Volan se opri și tăcu. Cuvintele franțuzești pe care le turuia nu erau o noutate pentru Suvorov, le cunoștea încă din copilărie.

Suvorov își aminti de cartea lui Vauban, tradusă de tatăl său. El opri calul și recită pe dinafară:

— „Fortificația este arta de a întări orașele, pentru ca dușmanul să nu poată cuceri acele poziții fără a avea mari pierderi de oameni, iar cei asediați să poată rezista cu puțini oameni împotriva unui număr mare de asediatori."

Aici era invers: în Ismail se închisese mulțimea de oameni, iar în fața Ismailului stătea un număr mic de oameni.

De Volan tăcea respectuos, crezând că Suvorov citește o rugăciune.

— Cetățile se construesc pentru... întrebă Suvorov cu voce gravă de profesor pe de Volan, privindu-l drept în ochi.

— ... pentru a le apăra! se grăbi elevul.

Suvorov dădu din cap negativ:

— Gallii înconjurau cetățile romane... Lui Potemchin îi plăcea să le asedieze... continua profesorul să-l „ajute" pe elev. Ei, hai, hai domnule!

— Spre a le asalta! exclamă de Volan, ghicind până la urmă.

— Bine, domnule inginer! zise Suvorov și dădu pinteni armăsarului căzăcesc.

Ocolul cetății continua dincolo de linia de tragere cu mitralii. Turcii răsăriseră pe val și urmăreau cavalcada cea mică. Se știa desigur acolo, dela iscoade și transfugi, că a sosit la Ismail temutul Topal-pașa.

Ici și colo întâlneai pe drum detașamente și grupe de soldați: unii mărșăluiau în ordine, alții mergeau la lucru, cântând, cu lopeți și topoare pe umăr. Când îl întâlneau pe Suvorov, încetau cântecele, nu se mai auzeau comenzile. Și apoi tăcerea de o clipă răbufnea în strigăte de „ura" și soldații porneau mai departe.

Un tânăr soldat rămase în urma plotonului. Se opri în drum și luând lopata pentru onor se uita țintă la Suvorov. El struni calul:

— Ce-i cu tine: De ce te-ai oprit?

— E o cinste să privești pe excelența voastră...

— Cum te numești?

— Gusioc[1], excelență.

— Bine, Gusioc, să nu mai rămâi în urma gânsacilor bătrâni!

Gusioc râse și alergă să-și ajungă plotonul.

---

[1] Gusioc — pui de gâscă, boboc, în limba rusă (N.R.)

— Ploton, stai! dădu comanda caporalul. Pe loc, repaus!

— Nene Nichifor! se repezi Gusioc spre caporal. Măimăi! Ce mai general! Straşnic armăsar are... Iar el ce şubred mai este!...

— Dar are minte mare! îl întrerupse caporalul. Ţăran ai fost, Gusioc, ţăran o să rămâi. Cine mai dă onorul cu lopata? M'ai făcut de ruşine, Gusioc! In faţa lui Suvorov! Te pomeneşti că o să mă cheme să-mi spună: „Bine măi, frate Nichifor! Aşa îi înveţi pe boboci? Cum se poate? Vai, vai!"

Gusioc începu să plângă. Soldaţii tăceau posomorîţi.

CAPITOLUL PATRUSPREZECE

Asaltul Ismailului

Secretarul Curis, dictând furierilor ordinele generalului, începea invariabil textul ordinului prin cuvintele: „Suvorov a ordonat".

Fiindcă astfel s'a nimerit să fie începutul câtorva ordine, de atunci ordinele pe armată începeau mereu cu aceste cuvinte, chiar când ele nu erau necesare în text.

Suvorov a ordonat să se taie din bălţi trestia uscată pentru încălzit şi să fie întrebuinţate în acest scop grupele cele mai slabe. „Din pricina trândăviei, în adăposturile umede, oamenii se pot îmbolnăvi mai lesne", lămurea ordinul. Acum au început să fumege hornurile sobiţelor în adăposturile neîncălzite de atâta vreme. Igrasioasele adăposturi deveniră mai vesele, mai uscate şi mai calde. Numărul fumurilor s'a mărit în tabăra rusească. Văzând acest lucru, turcii au crezut că la Ismail au sosit mari forţe, proaspete. Frica păzeşte pepenii: transfugii comunicau că în cetate se crede că Topal-paşa a adus la Ismail o sută de mii de soldaţi.

Suvorov a ordonat ca vivandierele să fie îndreptate spre Ismail şi să se aducă alimentele de-a-dreptul pe samare, încărcate pe cai căzăceşti. Vivandierele au şi sosit şi şi-au întins imediat corturile. In faţa tarabelor se îngrămădeau din nou furierii, flăcăii maiorilor, ordonanţele coloneilor şi valeţii generalilor.

Suvorov a ordonat să se ridice pichetele de pază și obstacolele dela bariere „pentrucă de aci încolo nimic nu ne amenință". Din fundul țării, ce părea distrusă până în temelii, porniră spre Ismail care scârțâietoare. Moldovenii aduseră porumb nemăcinat. S'au ridicat sigiliile casselor de bani ale regimentelor. In cazanele de campanie fierbea „mămăliga". Soldații rodeau porumb fiert și-l lăudau. Numărul carelor cu provizii creștea mereu. Sosi un mare alai de țigani. Lângă corturile lor negre răsunau nicovalele. Țigăncile bătrâne ghiceau, pufăind din pipe. Țigăncile tinere rătăceau grupuri-grupuri prin mulțimea de soldați, printre căruțe, cu ochii lor strălucitori și negri și sunându-și salbele împletite în cozi.

Marfă multă — bani puțini. Așa se întâmplă adesea la iarmaroace. Banii din lăzile regimentelor nu ajungeau pentru toți și soldații mai mult rătăceau prin iarmaroc decât cumpărau. Acolo unde își desfăceau negustorii ambulanți marfa, tânărul soldat Vania Gusioc rătăcea, căutând ceva. In cartușiera lui sunau câteva monede de aramă, iar în mâna stângă ținea strâns, ca pe un talisman, o fițuică obținută cu mare greutate dela furierul companiei. Pe fițuică erau scrise patru cuvinte :

„Suvorov plătește trei ruble."

Gusioc umbla prin piață, căutând un lucru de care avea neapărată nevoie. In sfârșit, îl găsi. Un om tuciuriu — grec sau turc, poate chiar vreun persan din Transcaucazia — ținea în mâini un frâu nou cu ornamente de argint. Gusioc se opri, examină frâul și întrebă de preț. Tuciuriul tăcut arătă cinci degete. Ridicând un deget, Gusioc zise : „E destul și o rublă !" Tuciuriul clătină din cap. Gusioc căută să-l convingă. Se strânse lume în jurul lor. Un husar lăudă frâul și-l întrebă pe Gusioc :

— Da' ție, infanteristule, la ce-ți trebue frâu ? Parcă tu știi unde-i stă iepii capul și unde-i stă coada ?

— Știu ! răspunse sigur Gusioc și arătă negustorului tuciuriu două degete.

Negustorul ridică trei degete și nu mai lăsă nimic din preț. Soldații țineau parte lui Gusioc și căutau să-l convingă pe vânzător să ia numai două ruble. Dar el tăcea și-i arăta cu încăpățânare trei degete.

Gusioc oftă și se învoi. Trase frâul spre el și vârî în

mâna tuciuriului fițuica. El o despături și nedumerit privi în jur.

— „Suvorov plătește trei ruble", cîli un știutor de carte, care sta la spatele tuciuriului. Ia-o! Ce te mai miri. Asta-i ca și banii!

— Ia țidula! Ce te împotrivești? strigau soldații supărați.

Tuciuriul lăsă anevoie fraul din mână.

Fericit și turburat, Gusioc stătea și admira cumpărătura.

— Suvorov plătește! zise unul dintre soldați. O-ho-ho!...

Intre timp, din ordinul lui Suvorov se făcuse în câmp, mai departe de ochii inamicului, o copie a valului cu șanț adânc din fața Ismailului. In dreptul acestui val săpară gropi de lup. Aici erau instruiți tinerii soldați: cum să astupe cu nuiele gropile de lup, cum să arunce fascinele peste șanț și cum să asalteze valul. Lângă malul Dunării, pe ambele flancuri ale cetății, Suvorov ordonă să se așeze în adăposturi câte o baterie, fiecare de patruzeci de tunuri de câmp, ca să creadă turcii că se pregătește un asediu lung și să nu simtă că vor fi în curând asaltați.

La 5 Decembrie, s'au reintors la Ismail trupele generalului-locotenent Pavel Potemchin. La 6 Decembrie, sosi dela Galați regimentul Fanagoriischi. La 7 Decembrie, Suvorov trimise comandantului cetății scrisoarea feldmareșalului Potemchin primită cu șapte zile în urmă. Potemchin propunea seraschierului Aidos-Mahomed să predea cetatea, pentru a evita vărsarea de sânge și făgăduia să lase libere trupele turcești și pe locuitorii Ismailului, să plece cu tot avutul peste Dunăre. In caz contrar, feldmareșalul prevestea Ismailului soarta Oceacovului și-i anunța numirea lui Suvorov.

La scrisoarea amănunțită a feldmareșalului, Suvorov adăogă și pe a sa:

„Seraschierului, dregătorilor și întregii societăți.

Eu am sosit aici cu trupele mele.

Vă dau douăzeci și patru de ore de gândire, ca să aveți libertatea. Primul meu foc înseamnă pentru voi captivitatea, iar asaltul, moartea...

Vă las să meditați asupra lor.

Alexandr Suvorov."

Seraschierul Aidos-Mahomed a răspuns:

„Mai curând va curge Dunărea înapoi şi se va prăbuşi cerul peste pământ, decât să se predea Ismailul."

Vicleanul paşă cerea totodată un răgaz de zece zile de gândire. A doua zi trimise un sol să-l întrebe pe Suvorov dacă este de acord. Acesta îi răspunse că dacă în cursul zilei nu va apărea pe valul Ismailului steagul alb, semnul predării, va începe asaltul.

Steagul alb nu apăru.

Suvorov convocă Consiliul Militar. Au luat parte generalii-locotenenţi Potemchin şi Samoilov, generalii-maiori Lvov, Lacy, Mecnob, Cutuzov, Arseniev, vice-amiralul de Ribas, maiorul de gardă Marcov, brigadierii Vestfalen, Orlov, Cepega şi Platov. Suvorov se adresă generalilor concis, fără multe vorbe:

— Domnilor! V'am convocat pe baza capitolului patrusprezece din regulamentul militar. Ca ofiţer de front înţeleg împrejurările politice. Austriecii s'au împăcat cu turcii. Polonezii sunt cu două feţe, nestatornici. Prusacii s'au înarmat împotriva noastră. Anglia turbură pe toţi. Franţa ajută pe otomani. Noi cu turcii stăm faţă în faţă. Rusia are nevoie de pace. Dacă Ismailul va fi al nostru, atunci vom obţine pacea şi gloria! Dacă nu, ne vom acoperi de o ruşine veşnică!... Excelenţa sa feldmareşalul ne-a trimis proiectile şi ne urează noroc. Asediu sau asalt — iată ce rămâne să deliberaţi...

După stipulaţiunile regulamentului militar, cel mai mic în grad trebuia să-şi spună primul părerea. Acesta era brigadierul Platov, hatmanul cazacilor dela Don.

— Asalt! zise el simplu.

Toţi repetară acest cuvânt. Consiliul hotărî în unanimitate:

„Aflându-ne aproape de Ismail, trebue să trecem neîntârziat la asalt, pentru a nu da timp inamicului să se întărească şi mai mult şi de aceea nu este nevoie să ne adresăm excelenţei sale comandantului suprem. Nu este nevoie să transformăm asediul în blocadă. Cererea seraschierului trebue respinsă. Retragerea este dăunătoare pentru victorioasele trupe ale majestăţii sale imperiale".

Suvorov fixă asaltul pentru noaptea de 11 Decembrie.

Turcii erau cu ochii în patru. Fugarii din cetate comu-

nicau că în fiecare noapte se aşteaptă asaltul. Jumătate din garnizoană, fără să se desbrace, îşi petrecea noaptea în adăposturi, lângă valuri. Seraschierul inspecta trupele de câte trei ori în douăzeci şi patru de ore. Comandanţii ienicerilor făceau inspecţii noaptea. Patrulele circulau pe valurile de apărare şi prin tot oraşul. Aidos-Mahomed şi toţi generalii lui luaseră hotărîrea să se apere până la unul. Trupele împărtăşeau aceeaşi voinţă. Sultanul a declarat că va tăia capul tuturor comandanţilor, dacă va cădea Ismailul.

Suvorov a ordonat să se comunice tuturor, începând dela şefii superiori până la soldaţi, aceste ştiri destul de neliniştitoare.

Şi iată că, în zorii zilei de 10 Decembrie, a început un violent bombardament împotriva cetăţii, declanşat de bateriile din flanc, de flotila dunăreană şi de pe insulă, de dincolo de fluviu... Turcii răspundeau trăgând cu toate tunurile. Duelul de artilerie a ţinut toată ziua, până 'n noapte. Sute de tunuri bubuiau fără încetare din amândouă părţile, vărsând fum şi flăcări. Proiectilele ruseşti pricinuiau cetăţii mari avarii. Chiar şi oraşul avu mult de suferit. Din partea ruşilor, numai flotila fluvială a avut de suferit. Cu o lovitură de tun bine ţintită, turcii au aruncat o baterie în aer şi cu ea au pierit în valurile Dunării peste o sută de oameni ai echipajului.

Spre noapte, tunurile turceşti au amuţit. Ruşii trăgeau tot mai rar. O noapte întunecoasă se aşternu pe pământ. Se lăsase un ger uşor, care făcu să îngheţe noroiul toamnei.

La ora trei noaptea, când se înalţă racheta de semnalizare, trupele ruseşti se sculară ; la a doua rachetă ocupară locurile fixate conform ordinului şi la a treia — cu mult înainte de mijitul zorilor, într'o tăcere de mormânt — se repeziră simultan, din toate părţile, asupra cetăţii.

Ordinul de asalt, în trăsăturile lui principale conceput personal de Suvorov, era simplu şi de o uimitoare claritate. Cetatea avea în plan înfăţişarea unui triunghi. Impotriva fiecăreia din cele trei laturi ale triunghiului se fixau câte trei coloane de asalt. Trei coloane la flancul drept, care prezenta o latură scurtă, dar foarte puternică, în partea Vestică — sub comanda generalului-locotenent Potemchin. Trei coloane împotriva laturii celei mai lungi, Nord-Estice, care se uneau sub comanda generalului-locotenent Samoilov. Trei coloane sub comanda vice-amiralului de Ribas erau destinate pentru acţiunea întreprinsă din spre partea fluviului.

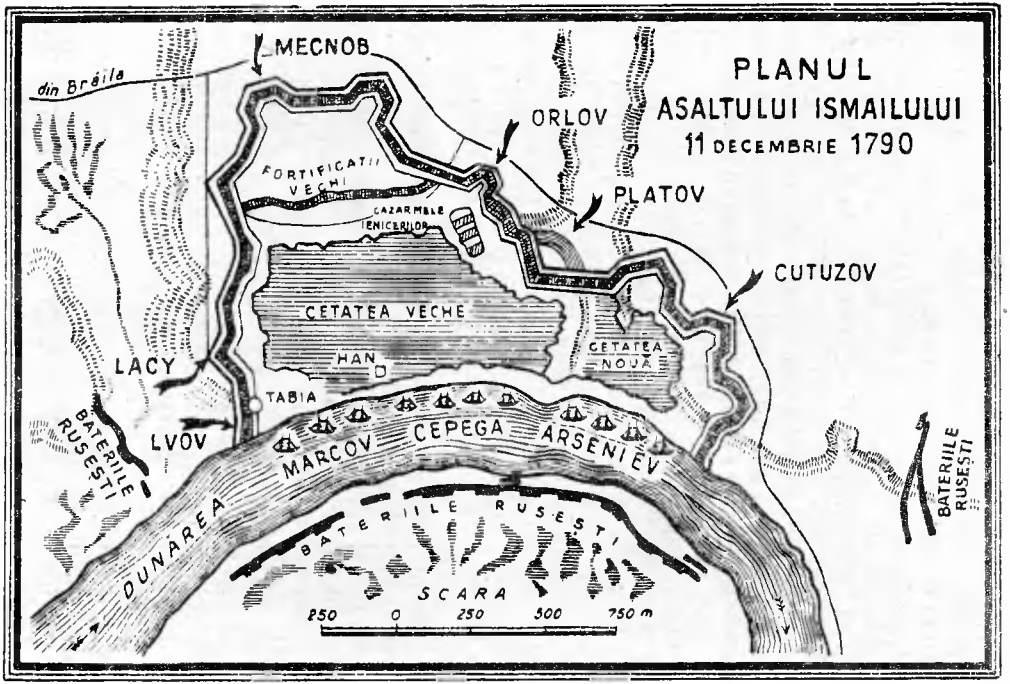
PLANUL
ASALTULUI ISMAILULUI
11 DECEMBRIE 1790
MECNOB
din Brăila
ORLOV
PLATOV
CUTUZOV
FORTIFICAȚII VECHI
CAZARMELE IENICERILOR
CETATEA VECHE
HAN
CETATEA NOUĂ
LACY
TABIA
LVOV
BATERIILE RUSEȘTI
MARCOV
CEPEGA
ARSENIEV
DUNAREA
BATERIILE RUSEȘTI
SCARA
250 0 250 500 750 m
BATERIILE RUSEȘTI

Ele trebuiau să treacă Dunărea pe vase şi, susţinute de bateriile de pe insula Ceatal şi de bateriile flotilei fluviale, să atace cetatea din spre Dunăre.

Din cele nouă coloane, trei urmau să asalteze cele trei înălţimi ale triunghiului cetăţii, cele mai puternice puncte ale Ismailului. Aceste coloane erau constituite din batalioanele de elită ale vechilor regimente ale lui Suvorov, glorificate de victoriile repurtate. Suvorov încredinţă comanda acestor coloane unor generali, de a căror bărbăţie, vitejie şi îndrăzneală nu se îndoia. Coloana de asalt dela extremitatea flancului drept era sub comanda generalului Lvov. Aici, lângă malul Dunării, se înalţa ca o stâncă cenuşie de piatră vechea redută Tabia. Coloanei de sub comanda generalului Mecnob i se încredinţase asaltul celei de a doua înălţimi a triunghiului, cea dela Nord-Est. Aici, valurile şi zidurile atingeau o înălţime de douăzeci şi patru de metri. Generalul-maior Mihail Illarionovici Cutuzov avea sub comandă coloana de asalt împotriva înălţimii Estice a cetăţii. In acest loc, cetatea se apropia iarăşi de malul fluviului, înaintând în faţă cu trei bastioane.

Rezerva de cavalerie, compusă din 2500 de sabii, de sub comanda lui Vestfalen, ocupa o poziţie anume, de unde să poată veni la timp la oricare din cele patru părţi ale cetăţii, în cazul vreunei ieşiri a turcilor.

Ordinul până 'n cele mai mici amănunte fu explicat tuturor ofiţerilor şi soldaţilor.

Coloanele de asalt aveau în faţa lor puşcaşi şi lucrători cu topoare, târnăcoape şi lopeţi. Soldaţii duceau pe umeri fascine, târau după ei lese de nuiele, ca să acopere gropile de lup. Fascinele le aruncau peste şanţuri.

Cununa victoriei

Creasta valurilor cetăţii s'a încins cu brâul focurilor de puşcă. Tunurile turceşti bubuiau, împroşcând cu mitralii coloanele de asalt. Puşcaşii ruşi trăgeau în turci, ţintind locurile de unde răbufneau focurile de puşcă. Sub protecţia focului de puşcă, soldaţii trecură şanţurile. Incepu urcuşul pe valurile înalte şi abrupte. Pe meterezele verticale de piatră ale vechilor redute se puneau scări. Ca nişte furnici agile, oamenii se căţărau pe scări şi pe coastele abrupte

ale valurilor, cei slabi erau împinşi de cei din spate şi în acelaşi timp traşi în sus de cei din faţa lor. Cu strigăte furioase, soldaţii se urcau tot mai sus şi mai sus. Cei din faţă cădeau seceraţi de focul tras din apropiere sau sub loviturile săbiilor, dar de jos năvălea un nou val. Era un întuneric adânc, dar coloanele de asalt izbutiră să se urce în câteva locuri pe val şi se revărsau de acolo în amândouă direcţiile, grămădind pe turci.

Reduta Tabia nu putu fi cucerită prin atac frontal. Generalul Lvov trecu cel dintâi îngrăditura dintre redută şi malul fluviului, dând astfel exemplu grenadierilor din Fanagoriischi. Trecând peste îngrăditură şi urmând pe Lvov, grenadierii au năvălit în cetate şi, printr'un atac din spate, puseră stăpânire pe bateriile de coastă. Turcii executară o ieşire din redută. Ienicerii trecură la atac de săbii. De pe redută bubuiau neîncetat tunurile, ciuruind cu mitralii pe soldaţii din Fanagoriischi. Lvov fu rănit. Soldaţii au răspuns la ieşirea turcilor cu atac la baionetă. Ienicerii se împrăştiară. Sub exploziile grenadelor, soldaţii lui Lvov au ocolit reduta, au pătruns până la poartă, au deschis-o şi lăsând să treacă rezerva înainte s'au unit cu a doua coloană de asalt a generalului-maior Lacy, care reuşise să pună stăpânire în sectorul ei pe creasta valului. Turnul redutei mai rezista încă.

A treia coloană de asalt, sub comanda generalului-maior Mecnob, asedia bastionul unghiular al Ismailului. Ca să se poată ajunge până în vârful redutei, era nevoie să lege cap la cap câte două scări de doisprezece metri fiecare. Turcii prăvăleau cu lovituri de săbii pe îndrăzneţii din faţă. Locul lor era ocupat de noi luptători. Puşcaşii menţineau jos un foc constant, ţintind pe turci. Rezistenţa disperată a turcilor sili pe Mecnob să-şi introducă în luptă toată rezerva de care dispunea. Căţărându-se pe scara de asalt, în fruntea rezervei, generalul ajunse pe bastion şi aici căzu rănit de moarte. Infrângând rezistenţa turcilor, soldaţii lui Mecnob se întăriră pe bastion şi puseră stăpânire pe zidurile vecine.

Cazacii coloanelor a patra şi a cincia de asalt, de pe latura cea mai lungă a cetăţii, fiind prost înarmaţi, sufereau pierderi mari. Ienicerii distrugeau cu iataganele lor lăncile de lemn ale cazacilor şi aceştia, dezarmaţi, cădeau cu sutele. O parte din coloana a patra, condusă de brigadierul Orlov, reuşi totuşi să se urce pe val, când deodată poarta Bender a cetăţii Ismail se deschise şi turcii, ieşind

din cetate, izbiră în aripa coloanei de asalt, tăind-o în două. Cazacii au fost surprinşi. Cu un atac furios, ienicerii i-au răsturnat în şanţ. Dacă n'ar fi venit la timp, în ajutor, rezerva de cavalerie şi infanterie, lucrurile s'ar fi sfârşit rău de tot. Husarii, prin lovituri de săbii, şi infanteriştii, cu baioneta, i-au alungat pe turci înapoi în cetate. Incurajaţi de ajutorul sosit la vreme, cazacii repetară asaltul şi puseră ferm piciorul pe val.

Coloana a cincia de asalt a brigadierului Platov trebui să treacă şanţul cetăţii, cufundându-se până la piept în apă, şi apoi să se cațăre pe valul abrupt, căptuşit cu piatră. Infigând lăncile în crăpăturile dintre pietre, cazacii lui Platov se cățărau cu îndârjire pe val, sub focul puştilor otomane. Insuccesul coloanei a patra, strigătele disperate care veneau de acolo şi exclamaţiile de „alah", care se auzeau dincolo de cetate odată cu ieşirea turcilor, au intimidat şi speriat pe cazaci, făcându-i să se retragă. Batalionul de infanterie trimis în ajutor a îndreptat situaţia. Coloana a reînnoit asaltul şi punând stăpânire deplină pe val a intrat în legătură cu coloana a patra.

Dincolo de fluviu, lupta se desfăşura cât se poate de bine. Sub protecţia perdelei de foc a artileriei care trăgea în bateriile de pe insula Ceatal, toate cele trei coloane ale lui de Ribas s'au apropiat de mal pe vasele flotei fluviale şi au debarcat. Flotila deasemenea trăgea cu toate falconetele ei de aramă asupra oraşului. Sub bubuitul înspăimântător al tunurilor, coloanele au pornit la atac şi au pus stăpânire pe tunurile bateriilor sudice ale cetăţii.

Cercul de oţel se strângea neînduplecat în jurul Ismailului. Coloana a şasea a generalului-maior Cutuzov avea să închidă capetele cercului într'o cunună a victoriei. In coloana a şasea se afla un batalion venit dela Bârlad. Acest batalion pornise atât de repede la a doua rachetă, încât ajunsese în fruntea tuturor, deşi, conform ordinului, el trebuia să rămână de rezervă. Comandantul îşi alinia batalionul după cei din faţă, fără să-l retragă.

Din această pricină, un batalion din regimentul Suzdalschi s'a trezit în urmă, deşi după ordin el trebuia să fie în prima linie. In întunericul de nepătruns s'a făcut o mică învălmăşeală. A sosit Cutuzov.

— N'am să mă retrag niciun pas! declară îndărătnic comandantul batalionului.

— Atunci, asta să vă fie soarta, răspunse Cutuzov; vei porni primul la atac.

La cea de a treia rachetă, batalionul se repezi cu un curaj fără seamăn la asalt, sub focul care bătea cruciș de pe valurile alcătuite din trei unghiuri proeminente.

Strigătele răsunătoare de „ura" și vaietele de „alah" de pe creasta valului arătau că acolo se ducea o luptă corp la corp, pe viață și pe moarte.

Soldații din Suzdalschi, rămași în rezervă, murmurau nemulțumiți. Vania Gusioc, încins pe sub veston cu frâul cumpărat, sta nedespărțit de dascălul său Nichifor Cucușchin și-l tot întreba cu glas sugrumat:

— Nene Cucușchin, cum se face că noi am rămas fără treabă?!

— O să fie treabă pentru toți! Nu se sfârșește fără noi, răspunse calm caporalul...

Rezistența ienicerilor era îndârjită și crudă. Batalionul pierduse trei sferturi din efectiv. Lovit la cap de un iatagan, comandantul se prăbuși, și dădu, din întâmplare, peste o sabie părăsită. El o apucă, sări în picioare și se repezi înainte, la luptă; sângele îi curgea din rană, acoperindu-i vederea.

Situația din sectorul celei de a șasea coloane de asalt devenise critică. Un cazac trimis de Cutuzov comunică lui Suvorov acest lucru.

— Du-te înapoi! Spune-i generalului: „Ordinul este semnat!"

Cazacul părea încurcat:

— Și nimic mai mult?

— Vezi să nu te încurci: „Ordinul este semnat!" repetă Suvorov.

Cazacul porni în galop înapoi, strigând în mers, ca să nu uite această ghicitoare: „Ordinul este semnat! Ordinul este semnat!" și cu acest strigăt se apropie de Cutuzov.

Mijeau zorile sub ceață. Cutuzov însuși porni la atac cu soldații din Suzdalschi. Ei se repeziră peste șanț, strigând: „Ordin! Ordin!", cu toate că nimeni nu știa ce fel de ordin fusese semnat. Ei știau însă că Suvorov dădea un singur ordin: înainte!

Gusioc se ținea scai după Cucușchin. Înfigându-și baioneta în pământ, el se cățăra alături de uncheș pe valul lunecos din pricina șiroaielor de sânge și striga, îndemnându-se singur:

— Gusioc ! Să nu rămâi în urma gâştelor bătrâne !

Punând piciorul pe creasta teşită a valului, după coasta abruptă, Gusioc îşi pierdu echilibrul şi era cât pe ce să cadă, dacă nu l-ar fi apucat Cucuşchin...

Ce s'a întâmplat mai târziu, Gusioc nu-şi mai aduce bine aminte. Inima îi sălta de bucurie. Nu ştia nici el încotro alerga împreună cu alţii, dar îşi ţinea arma strâns şi striga : „Ordi-in !" Deodată simţi pe baionetă o povară grea. Ceva îl lovi în cap. In ochi i se învârteau roţi de foc. Gusioc căzu.

Când îşi veni în fire, începea să se lumineze. Sprijinit de parapet, Gusioc şedea, ţinând arma în mâini. Cucuşchin luă turbanul alb din capul unui turc ucis şi începu să înfăşoare cu pânza lungă capul lui Gusioc. Sângele răzbea prin pânză.

— De ce faci aşa, nene Nichifor ? întrebă nedumerit Gusioc.

— Ca să te fac şi pe tine turc, prostule !

— Nene, dar Ismailul e al nostru ?

— E al tău pe jumătate. Dar jumătatea mea trebue încă s'o cucerim.

— Nene, exclamă Gusioc cu lacrimi în glas, uitându-se la baioneta dela armă şi la mâinile sale pline de sânge, nu cumva am străpuns vreun duşman !

— Parcă numai unul : o duzină ! Dar şi el te-a zgâriat. Dinte pentru dinte.

— Ura ! Suvorov plăteşte ! strigă Gusioc, sculându-se în picioare.

— Tacă-ţi gura, prostule ! strigă cu severitate Cucuşchin.

Gusioc se uită în jur şi se miră de atâta linişte. Tunurile tăceau. Incetaseră şi focurile de puşcă. Deasupra fluviului plutea ceaţa. Dar oraşul începea să se zărească prin ea. Părea că minaretele, casele şi turnurile apucaseră să se desprindă de pământ şi se înălţau spre cer. Nenumăratele cârduri de porumbei, speriaţi de asalt, sburau pe cerul azuriu, fără nori, iar aripile lor răsfrângeau uneori culoarea roşie a sângelui : acolo, sus, ardea lumina soarelui.

Pe valuri, cât cuprindeai cu ochii, umblau soldaţii ruşi, aplecându-se deasupra celor ucişi, ridicând pe cei răniţi.

— Nene Nichifor ! Dar când pornim să luăm şi jumătatea ta de Ismail ? întrebă Gusioc.

— Când o porunci Suvorov, atunci o s'o luăm.

A doua parte a asaltului fu mult mai anevoioasă decât prima.

După ce au cucerit înainte de răsăritul soarelui tot brâul de întărituri, trupele ruseşti s'au descompletat destul de serios, având mari pierderi în morţi şi răniţi. Aproape toţi ofiţerii au fost răniţi şi în mare parte foarte grav. Ocupând poziţia centrală, turcii se adunau în uliţele înguste ale Ismailului. Superioritatea lor numerică era şi mai vădită, după pierderile suferite de coloanele de asalt ruseşti. Pe lângă aceasta, agresorii formau o linie întinsă, pe când turcii erau grămădiţi.

Suvorov ordonă trupelor să se odihnească şi apoi să continue atacul, pentru a nu da timp turcilor să se desmeticească. Coloanele se reorganizară şi porniră în oraş. Ceaţa se împrăştiase. Pe străzile şi pieţele oraşului a reînceput lupta sau mai bine zis au reînceput sute de lupte sângeroase. Cum încetau într'un loc, împuşcăturile şi strigătele de luptă izbucneau în altul. Toate clădirile de piatră ale Ismailului, cu pereţii groşi de cărămidă, erau transformate în redute. Dela ferestrele clădirilor, de după ziduri sburau gloanţe. Clădirile mari, cazărmile ienicerilor, hanurile înalte trebuiau luate cu asalt ca nişte adevărate citadele, întrebuinţând şi artileria. In plus, seraschierul porunci să fie lăsaţi liberi toţi caii cavaleriei, fiindcă trupele de călăreţi ale turcilor nu mai puteau să acţioneze pe străzile înguste şi strâmbe. Mii de cai turbaţi alergau slobozi pe străzi şi prin pieţe. Nici împuşcăturile, nici baionetele nu erau în stare să-i oprească. Soldaţii ruşi erau trântiţi şi călcaţi de copitele cailor.

Suvorov ordonă tuturor rezervelor de infanterie şi cavalerie să intre în oraş. Cavaleria cuprinse oraşul în cerc, pe linia întăriturilor, nimicind turcii strecuraţi printre liniile de asalt şi care nu voiau să se predea.

Spre ora unu după amiază, trupele ruseşti atinseră centrul oraşului. In mâinile turcilor rămâneau numai două moschei şi inaccesibila redută Tabia. Dar când turcii fură scoşi din moschei, reduta a înălţat steagul alb.

Seraschierul Aidos-Mahomed cu două mii de soldaţi se închisese în cea mai mare clădire. La ordinul lui Pavel Potemchin, batalionul de grenadieri din regimentul Fanagoriischi a atacat ultimul adăpost al comandantului Ismailului. Batalionul fu întâmpinat cu mitralii ; turcii aveau şi

tunuri în „citadela" lor. Veni artileria şi cu câteva ghiulele sparse poarta hanului ; grenadierii năvăliră înăuntru.

Suvorov ordonă cavaleriei să cureţe oraşul de resturile duşmanului.

Numit comandant al Ismailului, generalul-maior Cutuzov luă în primire oraşul şi cetatea. Deasupra redutei Tabia fâlfâia drapelul rusesc. Sentinelele erau postate din loc în loc. Regimentul Fanagoriischi făcea de gardă în locurile cele mai importante.

Comandantul cetăţii, Cutuzov, ordonă cazacilor să adune armele, cartuşierele şi mai ales pistoalele aruncate de duşman. Sentinelele dela poarta cetăţii nu lăsau pe nimeni în oraş. In ajunul asaltului se strânse în jurul Ismailului lume multă, de tot felul, pe jos şi călare. La poarta Bender, garda pusese baricade din bârne şi abia putea să reziste sub presiunea mulţimii. Sergentul făcu o glumă : „Noi am dat asaltul, iar voi daţi năvală la pomană. Treceţi peste val". Gluma fu luată drept o permisiune. Mulţimea se repezi în şanţ şi, strigând, se căţără pe valuri. Nici somaţiile sentinelelor, nici împuşcăturile din apropiere n'au fost în stare să oprească acest al doilea asalt. Mulţimea de ţărani unguri şi valahi dădu peste cap baricadele din faţa porţii, împinse la o parte garda şi năvăli, zdrobind ultimele rezistenţe ale duşmanilor. Cutuzov ordonă să fie apărată populaţia paşnică.

Parada schimbării gărzilor

Incins peste veston cu un steag verde smuls de pe portsteag, cu pistolul neîncărcat în mână, cu capul înfăşurat în turban, Gusioc se ţinu la început de bătrânul caporal, dar apoi rămase în urmă.

Mergea aşa, pe o stradă întortochiată. Un armăsar svelt, roib-auriu, care nimerise în uliţa tăcută, smulgea din crăpăturile gardului de piatră firicelele de iarbă îngălbenită. Inima lui Gusioc tresări de bucurie...

Scoţând de sub veston frâul, Gusioc se apropie tiptil de armăsar şi-i zise :

— Stai ! Stai ! Nu te teme, Blândule !...

Pesemne că armăsarului i se urîse cu libertatea, căci doar sforăi, umflându-şi nările : găsi pe Gusioc pe placul său şi i se supuse liniştit.

— Dacă-i aşa, atunci treaba o să meargă strună la

noi, repeta Gusioc, punând calului frâul cel nou și curățindu-i coama de ciulini.

Gusioc descurcă dârlogii, sări pe cal și ieși la pas, pe ulicioara îngustă, drept în piață. Cazacii mânau pe acolo o herghelie de cai.

— Hei, ostaș! strigă spre Gusioc subofițerul de cazaci. Dă-te jos de pe cal!

— Ei, aș!

— Dă-te jos!

— Păi regimentul Suzdalschi vrea să-l facă dar lui Suvorov!

— Asta-i altceva. Bun cal! îl laudă subofițerul. Te pomenești că însuși seraschierul l-o fi călărit. Bine v'ați gândit, ostași. Bătrânul merită să i se facă un asemenea dar. Și-i plac caii!...

Cazacii mânară mai departe herghelia, iar Gusioc, călare pe Blândul, ajunse în maidanul Ismailului.

Maidanul furnica de lume. Rușii se pierdeau în mulțimea împestrițată. Într'un loc, stăteau la rând care cu mere. Se întinseseră corturile cu dulciuri orientale. Grătarele îmbiau lumea cu miros de friptură proaspătă. Poporul se îmbulzea în jurul unui butoi mare cu vin, așezat pe o căruță. Negustorul podgorean turna vinul în căni de tablă.

Lui Gusioc îi era sete. Se apropie de butoi și ceru o jumătate. Sorbind dintr'o răsuflare stacana până la fund, Gusioc scoase de sub poala hainei o monedă, o aruncă în cană și porni să-și caute regimentul.

Ostașii din regimentul Suzdalschi se stabiliseră în cazarma ienicerilor. Comandantul de batalion Zolotuhin, trăgând din pipă, ședea pe tobă, în mijlocul curții.

Gusioc intră vesel în curte și strigă:

— Iată-mă și eu! Victorie! Glorie! Glorie! Glorie!

Zărind pe Zolotuhin, Gusioc tăcu. Comandantul de batalion strigă:

— Grenadier! Dă-te jos de pe cal! Vino încoace!

Gusioc se rostogoli de pe cal și-l conduse la comandant. Zolotuhin examină grav pe Gusioc și-l întrebă:

— Al cui e calul?

— Al meu.

— Du-l în curtea vechii cetăți. Acolo or să-l ia în primire.

— Păi nu e pentru mine! strigă Gusioc către soldați.

Il facem dar lui Suvorov ! Mai mare ruşinea să-l vezi pe ce cal călăreşte !

— Bravo, Gusioc, ai avut o idee grozavă ! Bravo !

Râzând, soldaţii îl înconjurară pe Gusioc. Se apropiară şi ofiţerii. Toţi admirau armăsarul roib-auriu.

— Tu, flăcăiaşule, nu eşti prost ! zise comandantul de batalion. Bun cal ! Ia, fraţilor, alegeţi din pradă un harnaşament ca lumea pentru cal. Dar mai bogat ! Mai arătos!

Soldaţii se şi apucară să aleagă un harnaşament scump.

Prada de război a trupelor lui Suvorov era foarte mare. Fuseseră capturate în cetate 265 de tunuri, 364 de steaguri, 9 bunciucuri [1] turceşti, 3.000 de puduri de pulbere, peste 10.000 de cai, precum şi o mare cantitate de muniţii, alimente şi furaj.

Pierderile turcilor în oameni erau şi ele enorme. Numărul inamicilor ucişi era de 26.000, iar al prizonierilor de 9.000. Ca să nu se ivească molime, leşurile turcilor au fost aruncate în Dunăre.

Pierderile trupelor lui Suvorov se ridicau la 4.000 de morţi şi 6.000 de răniţi, dintre care 400 de ofiţeri. Rămăşiţele ruşilor au fost duse dincolo de zidurile Ismailului şi îngropate în groapa comună.

La 11 Decembrie, Suvorov trimise două rapoarte despre victorie. Unul Ecaterinei, la Petersburg :

„Mândrul Ismail se află la picioarele majestăţii voastre."

Celălalt lui Potemchin, la Iaşi :

„Nu există o fortăreaţă mai puternică, o apărare mai disperată ca aceea a Ismailului, căzut în faţa înaltului tron al majestăţii sale imperiale, în urma asaltului nostru sângeros. Felicit respectuos pe luminăţia voastră."

La 11 Decembrie, Suvorov trimise lui Potemchin raportul despre victorie, iar la 12 intră în Ismail. Pe întăriturile vechii cetăţi, lângă poarta Benderului, sta aliniată garda de onoare din regimentele Fanagoriischi şi Suzdalschi, care făceau de gardă în acea zi. Suvorov, purtând toate ordinele ruseşti şi străine, cu panglică neagră cu galben peste umăr, sta drept, ascultând raportul lui Cutuzov, comandant al Ismailului.

[1] Bunciuc — coadă de cal, legată de un băţ frumos împodobit, semn al puterii şi al rangului la paşalele turceşti. (Nota red. ruse)

După primirea raportului, Suvorov salută pe grenadieri și începu să vorbească. Vorbea, tușind, cu vocea răgușită, parcă ar fi inspectat o paradă obișnuită de schimbare a gărzilor. Despre asaltul Ismailului vorbea simplu, ca despre un fapt oarecare, obișnuit. Îi lăudă pe soldați și pe comandanți pentru executarea precisă a ordinelor, pentru ocuparea întocmai, conform ordinului de operație, a locurilor fixate coloanelor de asalt, pentru faptul că toate coloanele au pornit simultan la asalt, la cea de a treia rachetă.

Fără să facă cuiva vreo observație, Suvorov își sfârși cuvântarea cu aceleași cuvinte ca la parada schimbului de gărzi :

— Supunere ! Exercițiu ! Disciplină, curățenie, sănătate, exactitate, bărbăție, îndrăzneală, vitejie ! Victorie, glorie, glorie, glorie !

S'a oficiat un te-deum. Sub salvele tunurilor, s'a cântat veșnica pomenire celor căzuți și s'au urat mulți ani celor în viață. Lui Suvorov i s'a adus armăsarul căzăcesc.

Generalii și ofițerii se dădură în lături. Din mulțime ieși Gusioc, aducând în fața lui Suvorov blândul cal roib-auriu. Soldații îl împodobiseră pe „Blândul" cum nu se poate mai frumos : îi puseseră un valtrap cusut cu aur, după gustul lor, și șea turcească cu oblânc înalt, împodobită cu pietre scumpe ; între urechile calului se legăna un panaș bogat, din pene albe de struț.

Suvorov admiră calul.

— Excelență ! Primește acest dar din partea soldaților ! rosti cu voce tare Gusioc și apoi mai încet, numai pentru Suvorov, adăugă : calul e prada mea, iar frâul l-am cumpărat eu !

Ochii lui Suvorov străluciră ; el se apropie de Gusioc, îl îmbrățișă și, sărutându-l, lăudă calul :

— Bun cal ! Se vede că-i obișnuit cu parăzile. Spune tovarășilor că Suvorov le mulțumește. Numai că nu pot primi darul. Noi, rușii, nu luptăm pentru pradă. Un cal căzăcesc m'a adus aici, un cal căzăcesc mă va duce înapoi !

Gusioc exclamă cu un entuziasm trist :

— Doamne ! Nu vrea să ia calul !

— Scoate șeaua de pe cal ! porunci Suvorov.

Gusioc execută ordinul în grabă, luă șeaua de pe cal, trântind pe pământ valtrapul, șeaua și restul harnașamentului.

Gusioc stătea cu capul plecat, ţinând în mână frâul, apoi ridică spre Suvorov ochii plini de lacrimi şi i-l oferi timid :

— Poate vei lua măcar frâul ?

— De luat n'o să-l iau, dar s'ar putea să-l cumpăr, dacă n'ai să ceri prea mult, răspunse Suvorov.

— Păi, îl dau cu cât l-am luat. L-am plătit trei ruble...

Suvorov luă frâul din mâinile băiatului, porunci cazacului să-l pună la armăsarul său, apoi dădu poruncă lui Mandrîchin să plătească trei ruble lui Gusioc.

Suvorov sări pe cal şi se îndreptă la pas spre poarta Benderului.

Punând mâna pe bani, Gusioc strigă : Ura ! Suvorov plăteşte !.. şi se repezi spre ostaşii din Suzdalschi, care se adunară în jurul lui.

— Treabă-i asta, fraţilor ? N'a vrut să ia calul ! Doar frâul mi l-a cumpărat. Uite, trei rublişoare. Dar unde-i nenea Nichifor ?

— Acum ţi-ai adus aminte ! Nenea Nichifor zace colo la ceaihana.

Speriat, Gusioc alergă iute spre maidan, găsi ceaihanaua şi intră pe sub bolta ei întunecoasă. Aerul greu şi puturos îi tăia respiraţia. Pe duşumeaua acoperită cu paie, răniţii zăceau de-a-valma şi gemeau. Gusioc îl găsi pe Nichifor. Bătrânul caporal bolea singur lângă perete, trântit pe spate, cu ochii închişi şi acoperit cu o pelerină. Gusioc îl strigă încet. Caporalul deschise ochii :

— A, Gusioc ! Ai venit ? Ei, ce este ?

— Să vezi ce s'a întâmplat, nene Nichifor ! N'a vrut să ia calul.

— Care cal ?

Gusioc povesti cum s'au petrecut lucrurile. Chipul caporalului se înseninâ. Surâse :

— Hei, prostule, nătângule, ce ţi-a dat prin cap ţie, să-l momeşti pe Suvorov cu un cal !...

— Dar a vrut să ia calul ! Se făcuse la faţă ca bujorul. Şi calul era tare bun ! Cu ce ochi se uita la dânsul !... Iar frâul mi l-a cumpărat cu trei ruble...

— Ieftin l-ai dat...

Tăcură.

— Vezi să nu mori, nene Cucuşchin !

— Dacă o să mor, or să mă îngroape. Iar tu spune

multă sănătate celorlalți. Urează-le viață lungă. Cât despre mine, nu mă grăbesc să mor. Eu sunt nemuritor.

— Cu bine, nene Nichifor. Fă-te sănătos.

Gusioc ieși din ceaihana. Se întuneca. Maidanul vuia. Pe alocuri se aprindeau felinarele. De pretutindeni răsunau cântece, se auzeau râsete de femei.

Ceața învăluia ca un giulgiu orașul. Pe valuri, se strigau sentinelele una pe alta.

După asalt, frigurile începură să-l scuture din nou pe Suvorov, care tânjea din tot sufletul după ținuturile din Nord ; îi era dor de albele zăpezi cu geruri tari. Acolo, în Rusia, întotdeauna boala îl mai lăsa sau îl părăsea cu totul.

După câteva zile petrecute la Ismail, el își anunță plecarea la Petersburg. Drumul ducea prin Iași, unde Potemchin își petrecea zilele în lux și în trândăvie. Alexandr Vasilievici trebuia să aibă o întâlnire cu el.

In ziua plecării, Suvorov și-a luat rămas bun dela trupe. Ofițerii l-au condus în grup.

Suvorov s'a așezat în căruța sa. Dubasov în alta. Surugiul dădu bici cailor. Troica porni în galop, după ea o altă căruță, la care erau înhămați doi cai. Căruțele săltau pe hopurile drumului înghețat. In căruța lui Dubasov se ciocneau și zornăiau vasele de bucătărie.

CAPITOLUL CINCISPREZECE

Careta arhiereului

In fața lui Suvorov se desfășura câmpia moldovenească, tristă, fără zăpadă, deși era luna lui Decembrie.

Luând hotărîrea să cucerească Ismailul, Suvorov pusese în joc toată cariera sa militară. Neizbutirea asaltului ar fi putut face să apună steaua sa, care acum lucea puternic, ridicându-se sus, deasupra orizontului.

La Ismail, Suvorov primise dela feldmareșalul Potemchin o foarte curtenitoare scrisoare de felicitare, dar sub amabilitățile prietenești se simțea ciuda și dușmănia. Potemchin îl pizmuia și nu știa să-și ascundă acest sentiment. Intâlnirea cu el nu-i promitea nimic bun lui Suvorov, cu toate că știa că Potemchin îi pregătește o primire triumfală.

In preajma Iașilor, ținutul luă o înfățișare mai veselă;

dealurile erau mai repezi şi se vedeau pădurile. Suvorov călătorea cufundat în gânduri. Trecuse de mult amiaza. După socoteala timpului petrecut, în curând trebuiau să se ivească bisericile albe ale străvechilor mânăstiri ieşene, cu acoperămintele verzi şi cupolele aurite, purtând urmele vremii, şi acoperişurile de ţiglă roşie ale caselor. Capitala boierilor moldoveni se apropia...

Căruţa săltă tare la un hop. Suvorov se trezi din visare şi strigă vizitiului :

— Stai ! S'a rupt roata !

Vizitiul opri caii. Suvorov sări din căruţă şi vizitiul de pe capră. Se apropie cu căruţa sa şi Dubasov.

— Bine măi, nemernicule ! îl întâmpină Suvorov pe Dubasov, arătându-i roata dreaptă din spate. Ţi-am spus că trebue să dregi căruţa ! Vezi că s'a rupt roata ?

Vizitiul se uita nedumerit când la roată, când la Suvorov : roata era întreagă !...

— Mare minune, doar era o roată foarte bună şi uite cum s'a făcut ţăndări ! zise Dubasov fără pic de mirare. Şi mai avem de mers douăzeci de verste... Prietene, ai la tine un topor ?

— Cum să n'am topor ? răspunse vizitiul.

— Du-te, prietene, în pădure, alege un stejar tânăr dar, ştii, mai de nădejde şi taie-l, porunci Dubasov. Va trebui să legăm o prăjină în locul roţii.

— Păi, roata-i întreagă !

— Măi băiete, eşti treaz ori ba ? întrebă Suvorov. Du-te şi fă ce ţi se spune.

Vizitiul luă toporul din lada căruţei, se duse în pădure şi tăie un stejar tânăr. Apoi scoase roata, iar în locul ei legară de osie propteaua de stejar.

— Mare batjocură ! se miră vizitiul.

Ridică roata şi-o izbi tare de pământ. „Roata-i întreagă !"

Dubasov o luă din mâna vizitiului şi o puse în căruţa lui. Suvorov se urcă tăcut în căruţă şi porunci să meargă mai încet. Prăjina lăsa urme în pământ ; după ei venea la pas căruţa lui Dubasov. Suvorov adormi.

Ajunseră noaptea în Iaşi. La barieră, Suvorov nu fu recunoscut. El porunci să fie dus nu la palatul lui Potemchin, ci la vechiul său prieten, maiorul Nepeisîn, la care trăgea întotdeauna când mergea la Iaşi. Nepeisîn îndeplinea serviciul de poliţai al Iaşilor. Il întâmpină prietenos pe

Suvorov şi-i povesti cu câtă pompă se pregătiseră să-l primească pe eroul dela Ismail. Potemchin trimisese din vreme, la barieră, trăsura sa aurită. Dela barieră şi până la palat se înşirau ştafetele, pentru ca de îndată ce Suvorov s'ar fi apropiat de barieră, să fie înştiinţat Potemchin. La semnalul de rachetă, urmau să se tragă salvele de tun şi să sune clopotele în toate bisericile.

— Vai, vai ! se văită Suvorov. Ce onoruri am pierdut! Se vede că a fost un făcut, de s'a rupt roata ! Dar mâine cu ce să mă duc la feldmareşal ! Fii bun, prietene, şi spune-mi, careta ta e în bună stare ?

— Da' ce să aibă ? răspunse maiorul Nepeisîn. Cum au pus-o în droşcărie, aşa a rămas. Mi-a luat-o odată arhiereul ca să facă vizită excelenţei sale şi de atunci n'a mai fost scoasă. Eu umblu numai cu brişca...

— Fă-mi acest serviciu, prietene : împrumută-mi careta pentru mâine.

Maiorul zâmbi şi răspunse :

— Da' ia-o, Alexandr Vasilievici ! Doar n'ai să te duci pe trei roţi la feldmareşal.

A doua zi dimineaţă, la palat, unde, până la intrarea trupelor ruseşti, locuise paşa ca locţiitor al sultanului, trase scârţâind din încheieturi o caretă veche şi coşcovită, la care erau înhămate două gloabe costelive, iar pe capră, cu biciul în mână, şedea vizitiul, îmbrăcat într'o manta cu glugă mare şi cu o pălărie neagră, cu marginile late. La spate, ţinându-se de nişte curele, stătea în picioare Dubasov, îmbrăcat într'o haină groasă şi lungă. Suvorov era ghemuit în fundul caretei.

Potemchin se sculase din pat mai devreme decât de obicei şi de aceea proasta lui dispoziţie se înteţi. Nu mai voia să repete ceremonia întâmpinării lui Suvorov : să aştepte câteva zile la şir, să pună în faţa palatului o gardă de onoare, iar tunarii să ţină pregătite gata, câte 24 de ore, fitilurile aprinse pentru salvele de tun. Potemchin nu-şi mai puse de astă dată halatul de Buhara, ci se îmbrăcă de-a-dreptul cu uniforma.

Văzând pe geam trăsura maiorului Nepeisîn, aghiotantul îi raportă lui Potemchin :

— Luminăţia voastră, mi se pare că vine din nou arhiereul !

Pe faţa lui Potemchin se zugrăvi o ciudă plină de dispreţ :

— Ce prost cade sosirea lui !

Totuşi, ieşi în tindă să-l întâmpine pe preasfinţitul vlădică şi se opri în capul scării.

Suvorov urcă răzând scările, sprinten ca un băiat tânăr, sărind câte patru trepte deodată. Feldmareşalul şi Suvorov se îmbrăţişară şi se sărutară, ceea ce-l sili pe Potemchin să se aplece.

— Cu ce pot să răsplătesc meritele dumneavoastră, conte Alexandr Vasilievici ? întrebă Potemchin, îndreptându-şi ţinuta.

Suvorov îi răspunse :

— Cu nimic. Eu nu sunt negustor şi n'am venit aici să mă tocmesc.

Potemchin se făcu palid şi se îndreptă tăcut spre salon. Suvorov îl urmă şi-i dădu raportul de pe front. Potemchin îi primi raportul cu o înfăţişare nepăsătoare. Nici unul, nici celălalt n'a spus un cuvânt mai mult. In tăcere, se plimbară amândoi încolo şi încoace prin salon. Apoi, Suvorov se înclină în faţa feldmareşalului, salutându-l. Potemchin de-abia îi răspunse la salut şi se despărţiră. Suvorov se întoarse în casa maiorului Nepeisîn, porunci să se pună a patra roată la trăsura lui şi porni mai departe.

Pleca la Petersburg, ferm convins că va căpăta gradul de feldmareşal.

Căderea Ismailului a produs o uriaşă impresie în Turcia. In faţa armatei ruse se afla deschisă calea spre Balcani. Turcii începură să fugă din oraşele de pe malul Dunării. In Istambulul cutremurat de spaimă izbucni o răscoală populară. Asaltul Ismailului asigurase Rusiei o pace favorabilă.

La Petersburg, toată lumea era extrem de fericită. Ecaterina, cu riscul de a-l jigni pe Potemchin, îi scria acestuia că : „Asaltul oraşului şi al cetăţii Ismailului e considerat drept o faptă unică în istorie"... Ţarina îi cerea lui Potemchin sfat asupra felului cum să-l răsplătească pe Suvorov. Curierul, care ducea răspunsul lui Potemchin, îl întrecu pe Suvorov, în drum spre Petersburg.

Ecaterina îl primi pe eroul dela Ismail cu foarte puţină bunăvoinţă şi îi conferi, pentru cucerirea Ismailului, titlul de locotenent-colonel al regimentului Preobrajenschi. Această răsplată pentru o faptă eroică fără seamăn în istorie putea fi luată drept bătaie de joc. Deşi însăşi ţarina

avea gradul de colonel al regimentului Preobrajenschi, totuşi, acest grad se mai dăduse altor zece militari, printre care se afla şi feldmareşalul Potemchin. Răsplata dată armatei pentru cucerirea Ismailului a uimit pe toată lumea prin sgârcenia ei. Duşmanii lui Suvorov jubilau, iar cei care îi erau binevoitori socoteau aceasta o nedreptate fără seamăn ; şi în armată mulţi erau nemulţumiţi. Prohor Dubasov era supărat chiar şi pe Suvorov, socotindu-l vinovat de această neaşteptată întorsătură a soartei care de fapt ar fi trebuit să fie mult mai fericită. Dacă vizitatorii întrebau : „Contele e acasă ?", Dubasov răspundea : „Contele nu e acasă, dar locotenent-colonelul este !" Dojana şi purtarea lui grosolană îl plictisiră în cele din urmă pe Suvorov şi-l determinară să-l trimită pe Proşca într'un sat îndepărtat.

In urma lui Suvorov sosi în capitală şi feldmareşalul Potemchin, lăsând armata în grija prinţului Repnin.

In cinstea lui Potemchin se pregăteau festivităţi măreţe. Cu puţin timp înaintea acestor festivităţi, Ecaterina îi dădu ordin lui Suvorov să plece la graniţa Finlandei, pentru a inspecta fortăreţele. El se sui într'o diligenţă şi părăsi Petersburgul.

In palatul Tavriceschi, pe care Ecaterina îl cumpărase dela Potemchin cu o jumătate de milion de ruble, iar acum i-l dăruise din nou, se sărbătorea victoria dela Ismail. Măreţia şi bogăţia acestei festivităţi au pus în umbră tot ceea ce văzuse capitala până atunci. Lui Potemchin i se dădea toată cinstea unui învingător. Ecaterina îi dărui o tunică de feldmareşal, bătută toată în briliante şi care costa 200 de mii de ruble.

Apoi, după festivităţi, urmară zile obişnuite. Ecaterina deveni mai indiferentă faţă de favoritul său. Dar Potemchin, cufundându-se într'o tristeţe fără margini, refuza să se reîntoarcă în armată, unde voia să-l trimită Ecaterina. In acest timp, Repnin îi zdrobise pe turci dincolo de Dunăre şi iscălise pacea, smulgându-i astfel lui Potemchin gloria de a fi terminat războiul.

Viaţa lui Potemchin luneca spre apus. El se întoarse în armată, stătu acolo câtva timp, plictisindu-se din pricina inactivităţii. apoi se îmbolnăvi şi plecă la Iaşi. In drum spre Iaşi muri. Când a aflat de moartea lui Potemchin. Suvorov a scris : „Omul acesta este întruchiparea deşertăciunilor omeneşti. Fugi de ele, înţeleptule !"

Suvorov trebuia să inspecteze graniţa finlandeză şi să prezinte un proiect pentru fortificarea ei. Pacea cu Suedia fusese încheiată încă înainte de căderea Ismailului, dar purtarea regelui Suediei faţă de Rusia rămânea duşmănoasă ca şi mai înainte. Suedezii continuau să nu vadă cu ochi buni întărirea ruşilor la graniţele Finlandei, deşi trecuse o sută de ani dela întemeierea Petersburgului.

Suvorov îndeplini cu repeziciune misiunea care-i fusese încredinţată şi se prezentă în capitală cu un plan gata întocmit, pentru reconstrucţia fortăreţelor vechi şi construirea altora noi. După planul lui Suvorov, numărul ostaşilor — prin urmare şi al cheltuielilor pentru apărarea graniţei finlandeze — scădea în mare măsură, iar temeinicia apărării creştea.

Suvorov considera această misiune terminată şi aştepta alta, mult mai onorabilă.

Aşteptările însă îl înşelară şi de data aceasta. El primi ordinul să plece numaidecât înapoi în Finlanda şi să-şi pună în aplicare proiectul. După cum se vede, rămânea în disgraţie. Era deci nevoit să aştepte unele schimbări la curtea împărătesei.

Suvorov găsi armata din Finlanda într'o stare foarte proastă. In batalioanele de acolo erau trimişi, pentru feluri te greşeli, soldaţii din unităţile de gardă. Nimeni însă, până la Suvorov, nu se gândise la reeducarea lor. Soldaţii boleau foarte mult. Bolnavi cum erau, fugeau din cazărmi, ca să nu intre în spitale, care, după părerea lui Suvorov, erau adevărate aziluri, adevărate focare de infecţie şi nicidecum instituţii medicale.

Suvorov procedă foarte simplu: închise toate spitalele, lăsând numai ambulanţele de prim-ajutor ale regimentelor. Pe bolnavii din spitale îi duse în atmosfera sănătoasă a satelor finlandeze, iar tratamentele jalnice ale medicilor le înlocui prin ierburi şi rădăcini, întrebuinţate ca leac de popor. Puterea dătătoare de viaţă a naturii se dovedi în scurt timp; mortalitatea în cadrul armatei scăzu foarte mult. Şi clima Finlandei, care trecea drept dăunătoare, fiind de fapt foarte bună, înrâurea sănătatea în bine. Condiţiile naturale ale ţării: stâncile, pădurile, nenumăratele lacuri şi râuri, ceaţa şi ploile în timpul verii, troienele de zăpadă

şi gerurile din timpul iernii, după părerea tuturor, nu ingăduiau să se facă instrucţia armatei. Suvorov însă judeca altfel : dacă vor fi nevoiţi să lupte în aceste condiţii ale naturii, atunci soldaţii trebuiau să fie instruiţi în această regiune şi nu altundeva, departe, în Rusia. „Mi s'au spus minciuni despre imposibilitatea manevrelor în aceste ţinuturi" scria el, ceea ce în limbaj obişnuit însemnează că noi am demonstrat aici că manevrele trupelor sunt posibile pe orice teren şi în orice climă.

Ca şi la Novaia Ladoga, Suvorov a dovedit şi aici forţa creatoare a muncii sale. El i-a scos pe soldaţi din trândăvie nu numai prin instrucţie militară ci, în acest timp braţele de muncă fiind insuficiente, Suvorov i-a silit pe ostaşi să participe la construirea cetăţilor, la arderea varului în fabricile de cărămidă, construite de el, la pregătirea şi tăierea materialului lemnos.

In componenţa trupelor lui Suvorov intra şi flotila de vase cu pânze. Acestei flotile îi lipseau vâslaşii. In Crimeea, pe limanul Niprului şi al Bugului, Suvorov căpătase destule cunoştinţe în domeniul marinei. El aduse infanterişti pe vasele flotilei şi începu să-i instruiască, dar n'avu destule vase pentru transportul materialelor. In vremea aceasta, alături, în rada portului Rochensal, escadra de instrucţie practică, sub pavilionul căpitanului-comandor Naning rămânea inactivă. Suvorov răbda cu greu să vadă această escadră, cu sute de marinari pe fiecare vas, stând degeaba.

Naning îşi spunea căpitan-comandor, după vechea denumire, care fusese vremelnic desfiinţată. Suvorov avea însă gradul de general şef, adică era superior în grad căpitanului-comandor Naning, care era cunoscut doar prin faptul că fusese poreclit de marinari „sir Bompres" [1].

Marinarii au concepţiile lor proprii despre ierarhia gradelor şi tocmai de aceea sir Bompres ţinea morţiş la titlul de căpitan-comandor, pentrucă marinarii socoteau acest grad superior celui de general-şef din armata de uscat.

Era deajuns numai acest fapt ca între Suvorov şi sir Bompres să se nască neînţelegeri. Dar lucrul mai rău era că se asemănau printr'o anumită trăsătură a caracterului : Suvorov era priceput în glume usturătoare, iar sir Bompres trecea şi el drept mare meşter în glume.

---

[1] Bompres — lemn lung ce se află în partea din faţă a vasului. (Nota red. ruse)

In celelalte privinţe, începând cu înfăţişarea, nu semănau deloc. Suvorov, deşi mic de statură, era îndesat şi sprinten ca un tânăr, cu toate că acum îmbătrânise.

Sir Bompres era înalt, deşirat, dar greoi, încet în mişcări şi îngâmfat.

Trăsăturile feţei lui Suvorov erau mici şi fine. Faţa lui era veşnic mobilă, asemenea unei mări bătute de vânt.

Faţa căpitanului-comandor, inexpresivă, avea trăsături mari, cioplite parcă cu toporul. Ochii lui Suvorov, uşor bulbucaţi, albaştri, scăpărau de inteligenţă, iar la mânie parcă aruncau fulgere.

Căpitanul-comandor avea ochii în fundul capului, ca şi cum ar fi fost sfredeliţi cu burghiul vreunui meşter. Ochii lui turburi, reci, plictisiţi, aveau culoarea oţelului.

Sir Bompres îşi căpătase porecla datorită nasului său, lung şi foarte mare. Părea că tâmplarul care meşterise faţa căpitanului-comandor greşise din daltă şi, în locul nasului, făcuse o gaură, apoi bătuse în ea un cui mare de lemn, din pricina căruia căpitanul-comandor umbla întotdeauna cu nasul pe sus, în felul bompresului din spatele corăbiei.

Când vorbea, sir Bompres parcă dădea ordine şi glasul i se ridica până la notele cele mai de sus. El înţelegea foarte prost rusește, deoarece nu voia să ştie nicio altă limbă în afară de engleză, adânc încredinţat că această limbă este mama tuturor celorlalte şi deci toţi trebuiau s'o înţeleagă.

Spre deosebire de sir Bompres, Suvorov avea un glas de bas răsunător, ştia mai multe limbi, cu excepţia limbii materne a comandorului, şi-i părea foarte rău că nu se putea înţelege cu el pe englezeşte.

In instrucţiunile primite de Suvorov înaintea plecării în Finlanda, căpitanul-comandor nu era trecut în subordinea lui Suvorov, cu toate că apărarea fiordurilor nu se putea face fără ajutorul flotei. Pentru alegerea locurilor unde să fie instalate bateriile de pe litoral, trebuiau să se facă anumite manevre de-a-lungul ţărmului.

Suvorov se duse la sir Bompres să-i facă o vizită în radă, spre a-i cere ajutorul. Bătrânul general-şef făcu o greşală, nerecurgând la translatori. Căpitanul-comandor luă cererea lui Suvorov drept un ordin şi răspunse cu îngâmfare :

— Cine este dumneata, domnu general ? Aici este mare, este corăbie, pe pământ eu ascult la dumneata, aici pe flot

dumneata, domnul meu, eşti un băieţandru. Dacă dumneata aveai cel mai mic grad în flotă — miciman [1], atunci eu ascult pe dumneata. Hello!

Suvorov se înclină în tăcere în faţa lui, iar a doua zi pe vasul-amiral „Vulturul Nordului" se prezentă aghiotantul lui Suvorov şi îi înmână lui sir Bompres un plic pecetluit. In el, căpitanul-comandor găsi o cerere.

Comandantul vasului „Vulturul Nordului", căpitanul-locotenent Pronişcev, care îndeplinea funcţiunea de translator pe lângă amiral, îl anunţă că generalul şef Suvorov, conte de Râmnic şi conte al Sfântului Imperiu Roman, cavaler al ordinului Alexandr Nevschi şi al multor alte ordine, îl roagă respectuos pe căpitanul-comandor să-i permită, la prima ocazie, să dea examen de miciman, spre a obţine primul grad în flotă.

Sir Bompres se trezi într'o încurcătură. Ii ceru sfatul lui Pronişcev şi acesta îi răspunse că regulamentul nu-i îngăduie să refuze cererea lui Suvorov.

— Cu atât mai mult cu cât, adăogă cu un aer important Pronişcev, excelenţa sa contele Suvorov nu este deloc un începător în acest domeniu. Incă de pe vremea când comanda apărarea ţărmului, în raionul Herson, el a avut de-aface cu flota. Iar atunci când a organizat apărarea Crimeei, Suvorov a fost prieten cu amiralul Feodor Feodorovici Uşacov, care a luat deseori în seamă sfaturile lui. Pe Dunăre şi amiralul de Ribas a fost sub comanda contelui Suvorov... Şi chiar la noi, Suvorov comandă flotila de vase cu pânză. Fiţi sigur, domnule comandor, că generalul-şef cunoaşte tot atât de bine ca şi mine, şi ca dumneata, regulile şi practica marinărească...

Sir Bompres căzu pe gânduri şi, ca să ştie mai sigur ce are de făcut, porni repede pe o goeletă la Kronstadt, iar de acolo la Petersburg, pentru a cere aprobarea prinţului moştenitor, generalul-amiral Pavel Petrovici, şi a-l întreba cum să procedeze.

Suvorov, folosindu-se de absenţa căpitanului-comandor, cu consimţământul lui Pronişcev, revăzu şi puse în practică cele ce ştia din cărţi şi statute, precum şi din experienţa căpătată pe Bug, Nipru şi Dunăre. La examen, trebuia să răspundă la diferite întrebări, referitoare la echipa-

[1] Miciman — primul grad de ofiţer din marina rusă. (N. R.)

rea vasului: maşina pentru aşezarea catargului, despre catarguri şi vele, despre felul cum trebuesc puse şi strânse.

In timpul plutirii vasului cu pânze, cartul este comandat de locotenent, care este şeful cartului, iar micimanii, care sunt ajutoarele lui, stau câte unul la cele trei catarge ale vasului. Pentru a comanda un catarg, trebue să cunoşti câteva sute de denumiri, care se învaţă treptat, în timpul unei practici îndelungate. Suvorov însă nu dispunea de destul timp pentru aceasta, căci sir Bompres putea să se întoarcă la escadră de la o zi la alta.

Comandantul vasului „Vulturul Nordului" se purtă cu acest neobişnuit pretendent la gradul de miciman aşa cum se poartă un profesor cu elevul lui preferat, atunci când trebue să-l pregătească de urgenţă pentru un examen de mare răspundere. In acest caz, elevul „se îndoapă". Pronişcev n'avea nimic împotrivă să-i dea o lecţie îngâmfatului sir Bompres, iar Suvorov, cu o plăcere copilărească, se puse la dispoziţia învăţătorului său, îmbrăcându-se în haină de marinar. Cinci zile la rând, Pronişcev a chinuit echipajul vasului său cu instrucţia coborîrii şi ridicării pânzelor. Marinarii erau foarte măguliţi de faptul că alături de ei trage odgoanele, se urcă pe haubasuri, ridică şi strânge pânzele, întăreşte legăturile, leagă nodurile şi împleteşte odgoanele însuşi Suvorov. Erau miraţi de neobosita hărnicie şi uşurinţă în mişcări a acestui bătrân, cu o codiţă caraghioasă de păr cărunt, împletită cu panglicile Ordinului Sf. Gheorghe, strânsă şi legată cu o fundă la ceafă. Iar pe celelalte corăbii, marinarii erau amăriţi că Suvorov nu-şi dă examenul la ei. Intreaga escadră, începând cu comandanţii corăbiilor până la elevii-marinari şi bucătarii de bord, aştepta cu nerăbdare răspunsul cu care avea să se întoarcă dela Kronstadt sir Bompres şi care avea să fie porunca generalului-amiral, căci, din câte se auzeau, Pavel Petrovici nu-l prea avea la inimă pe Suvorov.

Examenul de miciman

După cinci zile de absenţă, căpitanul-comandor se întoarse dela Kronstadt.

„Să se ţină examenul de miciman cu generalul Suvorov, neîntârziat, şi cu toată severitatea, fără să i se facă niciun fel de favoruri, şi să se vadă dacă într'adevăr generalul

Suvorov este vrednic de această funcție. Să se formeze în acest scop o comisie specială, constituită din comandanții navelor escadrei și prezidată de căpitanul-comandor". Acesta era ordinul generalului-amiral.

Dacă era să dai crezare cuvintelor lui sir Bompres, Pavel Petrovici adăogase: „Bătrânul se ține de năzbâtii, trebue să-i dăm o lecție". Iar din aceste cuvinte se putea trage un alt ordin tacit: „Să fie respins!"

Sir Bompres pălăvrăgise îndelung despre toate acestea, însă generalul-amiral nu era prea iubit de flotă și de aceea, comandanții navelor, fără să se fi sfătuit între ei, hotărîseră fiecare în sinea lui: „Să nu fie respins!"

Pe bordul vasului „Vulturul Nordului", marinarii erau și ei alarmați de soarta examenului:

— Va reuși?

— Cine? Suvorov al nostru? Va reuși... Bineînțeles. Numai de nu i-ar trece prin cap lui Bompres să se joace cu el de-a-baba-oarba... Atunci e nenorocire.

Pronișcev îi spunea lui Suvorov să nu-i fie teamă, să răspundă la toate întrebările cu mult curaj și hotărît, fără să stea pe gânduri.

— De ce te temi? îi răspunse zâmbind Suvorov. Nu-mi place să aud de „Nu știu!", deși mâine poate voi fi nevoit să spun și eu: „Nu știu!"

— Dumneata, însă, conte, să vorbești cât mai pe larg, să spui tot ce-ți trece prin cap și să împănezi răspunsurile cu cât mai mulți de „astfel", „cu atât mai mult", „de aceea". Cu cât ai să vorbești mai mult, cu atât o să înțeleagă el mai puțin.

Ochii lui Suvorov străluciră de mânie:

— Felul meu de a vorbi nu este întortochiat, ci simplu, iar caracterul meu este hotărît. Mincinos n'am fost niciodată. Și de greu n'am fugit. Pe picioare nu m'am clătinat. Și n'am fost niciodată fals. Tot astfel nu mă pricep la niciun fel de viclenie!

Suvorov se înfuriase, iar căpitanul-locotenent Pronișcev se gândea că mai bine nu i-ar fi trecut prin cap să-i dea sfaturi. Și încă cui? Lui Suvorov!

Dimineața, la ora hotărîtă, pe vasul „Vulturul Nordului" sosiră toți comandanții navelor din escadră: „Buna Stare", „Fericirea", „Gloria Rusiei", și de pe fregata „Luptătorul". Intreaga comisie era formată din cinci oameni și prezidată de căpitanul-comandor.

Suvorov nu se lăsă aşteptat. La ora zece dimineaţa, când bătea ceasul, el sosi în radă pe o corabie cu un singur catarg şi păşi pe scara de bord a „Vulturului Nordului".

Cu toată statura sa mică, Suvorov era cu desăvârşire stăpân pe arta ţinutei. In tunica de paradă, cu epoleţii de general şef, cu eşarfă şi spadă, cu cordonul ordinului Alexandr Nevschi trecut peste umăr şi cu pălăria împodobită cu o pană sclipitoare de briliante, Suvorov părea mai înalt.

Marinarii de pe corabie n'au mai recunoscut în acest general cu ţinuta mândră pe bătrânelul ager care se căţărase în ajun cu ei pe catarge şi repeta cu glas tare, ca să memoreze mai bine, denumirile părţilor din care sunt formate greementul şi arbarada. Intâmpinându-l pe oaspe, marinarii de pe bord luară poziţia de drepţi şi încremeniră aşa. Fiecare dintre ei gândea :

„Are să fie un straşnic miciman !"

Salutându-l pe Suvorov, care venea în urma şefului de cart, Pronişcev îşi supse burta şi se gândi :

„Om vedea noi cine-o să fie băieţandru !"

Suvorov intră în cabina amiralului, luminată de geamul cabinei dela pupă, de licărirea verzuie a apei şi de lumina caldă a lumânărilor de ceară, puse în două candelabre, fără de care ar fi fost întuneric în cabină.

Sir Bompres şedea la masa acoperită cu un postav verde, cu franjuri de aur. De o parte şi de alta a lui stăteau membrii comisiei. Suvorov, la o distanţă reglementară — la trei paşi în faţa mesei — îşi zăngăni pintenii, îşi pocni călcâiele cizmelor, luă poziţia de „drepţi" şi se prezentă după toate formele.

Examenul începu. Intrebările erau puse pe rând de către comandanţii navelor, iar căpitanul-comandor, ascultând răspunsurile lui Suvorov, dădea cu un aer important din „bompres", care părea o fregată clătinată de valurile liniştite ale mării.

Pe bordul „Vulturului Nordului", apa se scurgea veselă, iar pe covertă marinarii tropăiau uşor cu picioarele lor desculţe. Executau muncile dinaintea prânzului, iar uriadnicii strigau la ei, dându-le ordine.

Glasul lui Suvorov răsuna metalic, rostind răspicat fiecare cuvânt, de parcă ar fi citit dintr'o carte regulamentul maritim al lui Petru cel Mare.

Cei care-l examinau însemnau răspunsurile lui Suvorov pe coli de hârtie. Candidatul la gradul de miciman răspundea la toate întrebările, întorcându-se spre președintele întruchipat în sir Bompres. In sfârșit se hotărî și el să pună o întrebare celui care aspira la gradul de miciman :

— Vrei să ne spui, domnule „enseigne de vaisseau“, [1] în ce constă forța și însemnătatea flotei ?

Intrebarea depășea mult cadrul examenului de miciman, ceea ce arăta că întrebarea nu era pusă elevului Suvorov și că de fapt căpitanul-comandor voia să afle ce părere avea despre flotă Suvorov, care se acoperise de glorie, datorită victoriilor câștigate pe uscat. Și faptul că sir Bompres îl numise „einsegne de vaisseau“ dovedea că președintele comisiei recunoaște pe Suvorov vrednic de gradul de miciman.

Suvorov răspunse :

— Forța și importanța flotei nu constă numai în numărul mare de corăbii, marinari și tunuri, ci mai ales în iscusința amiralilor și a ofițerilor. Flota nu valorează nimic, oricât de mare ar fi, dacă nu are executanți pricepuți și cu râvnă.

Pronișcev traduse răspunsul lui Suvorov. In fundul ochilor lui sir Bompres sclipiră licăriri vesele. Răspunsul lui Suvorov îl jignise întrucâtva.

— Toate acestea sunt teorii. Să privim mai bine din punct de vedere practic. Dă-ne batista dumitale, o să te legăm la ochi...

Comandanții se priviră îngrijorați. Se întâmpla lucrul de care se temuse întregul echipaj al „Vulturului Nordului“: sir Bompres hotărîse să ispr ăvească examenul cu un joc de-a-baba-oarba.

Lui sir Bompres îi plăcea foarte mult acest joc, care constituia singura lui participare la instruirea marinarilor, în ceea ce privește instrucția practică. El își întemeia jocul pe faptul că fiecare marinar poate fi nevoit să lucreze în întuneric, ceea ce se și întâmplă deseori și de aceea îi lega pe marinari la ochi, iar uriadnicul aștepta, având pregătită în mână o frânghie scurtă, cu noduri la capete.

— Unde este sartul catargului principal ? întreba căpitanul-comandor Naning.

Marinarul pornea cu mâinile întinse într'acolo unde

---

[1] Enseigne de vaisseau — ofițer de marină, în limba franceză. (N. R.).

credea c'o să-l găsească. Se poticnea de baba sau de un tambur de parâmă şi cădea, se ridica, pornea înainte, şi în sfârşit, apuca primul sart care-i cădea sub mână.

— Ai greşit... Trei lovituri !

Şi uriadnicul îi dădea marinarului trei lovituri sdravene. Căpitanul-comandor îşi arăta mulţumirea la fiecare lovitură. Pentru toate greşelile următoare marinarul căpăta iar şi iar câte trei lovituri, până când găsea în sfârşit sartul catargului principal.

Pronişcev îi explică oarecum stingherit lui Suvorov care este ultima probă propusă de căpitanul-comandor. Suvorov o ascultă, fără să se înfurie.

Cei de faţă tot mai sperau că toată chestiunea se va sfârşi printr'o glumă, dar sir Bompres ordonă marinarului de serviciu să scoată un prosop şi îi pofti pe toţi pe punte.

Suvorov, păstrându-şi neclintită înfăţişarea impunătoare, aruncă o privire asupra întregii punţi de sus, începând dela dunetă şi până la bompres, îşi legă singur ochii cu prosopul, în aşa chip, încât nimeni să nu poată avea nici cea mai mică îndoială că printr'o astfel de legătură s'ar putea vedea ceva.

Pe puntea de sus, sosirea comandanţilor şi a lui Suvorov, care apăruse cu ochii legaţi, opri în loc toată munca, în ciuda strigătelor uriadnicilor şi ale şefului de echipaj. Printre marinari începură murmure, în timp ce se depărtau spre plase, ca să lase puntea liberă. Toţi aşteptau să vadă cum se va sfârşi jocul început de căpitanul-comandor. Pronişcev prinse pe faţa lui sir Bompres o umbră de intimidare, care se şterse foarte repede.

— My lord [1], spuse comandantul „Vulturului Nordului" către sir Bompres, oare nu e timpul să isprăvim ?

Căpitanul-comandor dădu din nas şi strigă lui Suvorov:

— Unde se află sartul tribord al catargului principal ?

Suvorov porni pe punte cu paşi uşori, întinzându-şi mâinile înainte. El se jucase de multe ori de-a-baba-oarba, împreună cu subalternii săi, ca să treacă mai repede timpul plictisitor pentru tinerii comandanţi ai regimentului Suzdalschi. Se jucase chiar şi la Bârlad, înainte de asaltul Ismailului. Suvorov acorda o deosebită atenţie priceperii de a măsura distanţa după ochi. El însuşi avea foarte desvoltat simţul aprecierii distanţei şi socotea că ceea ce părea,

[1] My lord — lordul meu, în limba engleză. (N. R.)

la prima vedere, un simplu joc copilăresc, desvoltă însuşirea de a te orienta repede în întuneric. Apropiindu-se de bord, Suvorov numără cu mâna cele patru sarturi de fixare a catargului principal.

Căpitanul-comandor îşi clătină „bompresul".

— El înţelege la mine mai bine decât voi! îi strigă sir Bompres comandantului corăbiei. Unde sunt sarturile catargului din prova babord?

Numind părţile greementului una după alta, căpitanul-comandor îl purtă pe Suvorov dela un catarg la altul, dela dunetă la teuga navei, apoi la puntea corăbiei, făcându-l să găsească pe dibuite obiectele pe care le numea.

— Unde este pataraţina flocului?

Un murmur trecu prin mulţimea marinarilor care se aflau pe punte, atunci când Suvorov, apropiindu-se de baza bompresului, apucă cu mâna pataraţina flocului, care era întinsă ca o strună, începând dela baza bompresului şi până la catargul dela provă. Fiecare dintre cei care urmăreau jocul (şi jocul era urmărit de toţi) îşi simţise inima tresărind: ce se va întâmpla, dacă acum căpitanul-comandor se va gândi să întrebe: „Unde este pataraţina?"

Aceasta fiind prinsă de capătul bompresului — pentru ca să poată pune mâna pe ea — Suvorov ar fi fost nevoit să se caţere, cu ochii legaţi, pe lemnul care stătea spânzurat deasupra apei.

Aşa se şi întâmplă.

— Unde-i bompresul? întrebă căpitanul-comandor, pregătind în felul acesta întrebarea următoare, despre ultima pataraţină.

Suvorov încremeni o clipă, apoi se întoarse brusc spre direcţia de unde venea glasul căpitanului-comandor şi întinse mâna, cu intenţia vădită de a-l apuca de nas. In zadar sir Bompres se apăra cu mâinile şi se da înapoi din faţa lui Suvorov. In hohotele generale de râs, candidatul la gradul de miciman îl ajunse pe căpitanul-comandor, îl împinse spre parapet, îşi smulse legătura de pe ochi şi ridică mâna.

Căpitanul-comandor se grăbi să pună capăt jocului:

— Dumneata eşti demn de gradul de miciman. Vei primi diploma! Vom fi prieteni unul altuia. Dumneata, domnu' general, înţeles pe mine minunat.

Sir Bompres îi întinse mâna lui Suvorov. Acesta făcu un pas înapoi și, cu un gest poruncitor, fără să ridice glasul, spuse :

— Vă propun, domnule comandor, să ordonați escadrei să ridice imediat ancora și să pornească spre locul indicat de mine, pentru a face măsurătorile...

Căpitanul-comandor își clătină „bompresul" și porunci șefului de cart :

— Să fie chemați toți sus pe punte ! Ridicăm ancora !

Suvorov se plecă în fața tuturor și se îndreptă spre podeț, urmărit de larma veselă a marinarilor. Căpitanul-comandor își dădu seama de sentimentele lor și porunci :

— Marinari, la vele ! Strigați drei full Hourra [1] !

Podețul se desprinse de vas. Suvorov stătea lângă cârmă. Marinarii de pe „Vulturul Nordului" se ridicară sus pe vele ca niște porumbei albi și strigară toți într'un singur glas :

— Ura ! Ura ! Ura !

Sir Bompres se descoperi și-și flutură tricornul. Suvorov își scoase deasemenea tricornul și-l ridică deasupra capului, iar pana bătută în briliante străluci în soare cu sclipiri roșii și albastre.

CAPITOLUL ȘAISPREZECE

Noul adversar

Grijile pentru lucruri prea mici, în raport cu capacitatea și talentul lui Suvorov, n'au izbutit să-i înnăbușe jignirea. In zadar cerea el iritat celor din capitală :

„Pentru dumnezeu, scăpați-mă de cetăți, mai bine n'aș fi știut carte. La 23 Octombrie, împlinesc 50 de ani de slujbă. Atunci n'ar fi mai bine să-mi închei cariera ?..."

După aceste izbucniri de indignare neputincioasă, îl copleșea tristețea. Ca să se scuture de ea, Suvorov se autosugestiona că aici, în Finlanda, realizează o operă importantă pentru Rusia și chiar se hotărî să-și ceară numirea la comanda diviziei finlandeze.

---

[1] Drei full Hourra — de trei ori ura din plin. (Nota red. ruse)

În capitală, circulau pe socoteala lui tot felul de bârfeli şi svonuri absurde. Se repeta cu exagerare tot ce se discutase fără rost cu treizeci de ani în urmă despre regimentul Suzdalschi şi colonelul său neîmblânzit. Iarăşi se vorbea că Suvorov vlăgueşte soldaţii, muncindu-i peste puterile lor şi unii lăsau chiar să se înţeleagă că pune pe soldaţi să lucreze pentru particulari, măcar că acest lucru nu-l credeau nici măcar bârfitorii. Împotriva calomniatorilor, Suvorov se plângea Colegiului Militar, iar pe cei mai nerușinaţi îi ameninţa chiar cu duelul. Metodele acestea naive de luptă împotriva unor intriganţi nerușinaţi îi făceau şi pe adversari să zâmbească.

Disperat, Suvorov era gata să facă ultimul pas: să demisioneze. Prietenii însă l-au convins că este primejdios să-şi ceară demisia: te pomeneşti că i-o primeşte! De altfel, nici chiar duşmanii lui nu puteau crede că Suvorov ar părăsi armata, când patria lui trecea prin momente atât de grele. Turcia, strânsă între malul Mării Negre şi Balcani, ameninţa cu o lovitură strategică de flanc şi cu o mişcare de învăluire din spre partea Caucazului şi chiar de dincolo de Caspica. Sub influenţa francezilor, turcii se înarmau într'un ritm rapid. Pe Marea Neagră şi pe Dunăre adia din nou un suflu de război.

In Noembrie 1792, Ecaterina a II-a îl numi pe Suvorov comandant al trupelor din gubernia Ecaterinoslav şi din ţinutul Taurida inclusiv Crimeea şi ţinutul Oceacov.

Părăsind Finlanda, care-i devenise odioasă, era de aşteptat ca Suvorov să se bucure de noua sa numire. Trupele dela graniţa de Sud erau sub comanda feldmareşalului Rumianţev. Suvorov aprecia talentul militar al feldmareşalului şi efortul pe care îl depusese ca să transforme armata rusească. Era de acord cu el în multe privinţe şi nu din gelozie susţinea principiul conducerii unice: „La un topor, un singur tăietor". Acum însă îşi dădea seama că lucrând pe lângă Rumianţev va avea iarăşi un „rol secundar".

Misiunea încredinţată lui Suvorov îi cerea o largă şi deplină putere. Cu toate acestea, din Petersburg i se dădeau instrucţiuni asupra felului cum trebuia să acţioneze pentru a nu cădea în extreme, aşa cum obişnuia. La început, Suvorov lucrase cu pasiune, dar se convinsese

repede că nu va fi lăsat să realizeze nici măcar pe jumătate din câte ar fi avut dreptul.

La Herson, el n'a mai cheltuit aceeași energie clocotitoare, ca să-și instruiască trupele: îi lipsea puterea. Pe lângă aceasta, avea destule motive să-i fie teamă că, în cazul unui război, trupele instruite de el ar putea fi trecute sub altă comandă. „Nu vreau ca eu să muncesc, iar alții să-și facă glorie pe spinarea mea", spunea el; dar sub aceste motive personale se ascundea o idee mult mai adâncă.

Suvorov vedea mai departe decât majoritatea contemporanilor. Peste un veac, secretul militar avea să devină o condiție fundamentală a strategiei, mai ales în stadiul pregătirii de război. In timpul lui Suvorov însă, în nicio țară din Europa, afară de Anglia poate, secretul militar nu se păstra cu severitate.

Suvorov, care avea un caracter deschis, privea orice înșelăciune cu mult desgust, deși, în firea lui, în faptele și vorbele sale, se vădeau multe lucruri, pe care căuta să le ascundă. Tactica lui de a lovi dușmanul pe neașteptate, larga folosire a întunericului nopții, pentru a pregăti și a da lovituri, cereau mare discreție. Cu toate acestea, Suvorov nu făcuse un secret din sistemul său de instruire a trupelor — deși acesta era în strânsă legătură cu regulele luptei — fapt pe care acum ar fi trebuit el însuși să-l regrete. Lui Suvorov nu-i părea rău că adversarii săi din armată, având sub comandă trupe instruite de el, puteau să obțină victorii, căci erau doar generali ruși ca și dânsul, iar victoriile lor însemnau gloria întregii Rusii. Că printre generalii ruși începuseră să apară elevi din „școala lui Suvorov" — de aceasta el se bucura cu toată sinceritatea. Pe Suvorov îl turbura doar faptul că de metoda lui n'aveau să se folosească numai rușii, ci și dușmanii și nu pentru gloria Rusiei, ci în dauna ei.

Pe vremea călătoriei Ecaterinei în ținutul Novorossiisc, în 1787, Suvorov observase în suita țarinei un străin îmbrăcat în haine civile. Și la trecerea în revistă a diviziei Cremenciug, instruită de Suvorov, și la reconstituirea bătăliei dela Poltava, organizată în cinstea Ecaterinei și a înalților ei oaspeți, necunoscutul a fost cel mai atent observator și își exprima fățiș admirația pentru instruirea

şi mişcările repezi ale soldaţilor ruşi. Suvorov se apropie de necunoscut şi-l întrebă :

— Naţiunea ?
— Franţa.
— Gradul ?
— Colonel.
— Numele ?
— Alexandre.
— Pronumele ?
— Lameth.
— Bine, spuse Suvorov şi voi să plece.

Dar Alexandre Lameth, oprindu-l pe Suvorov, îl întrebă la rândul său :

— Naţiunea ?
— Rusia.
— Gradul ?
— General.
— Numele ?
— Alexandr.
— Familia ?
— Suvorov.
— Bine.

Amândoi izbucniră în râs. Şi astfel s'a început această prietenie de scurtă durată. Suvorov şi Lameth au discutat de multe ori chestiuni militare.

Şi iată că acestui colonel Alexandre Lameth, care studiase cu atenţie tactica lui Suvorov şi metoda lui de instrucţie militară, Directoratul tinerei Republici Franceze i-a dat misiunea de a transforma armata franceză. Numit prezident al Comitetului Militar al republicii, Alexandre Lameth concepu proiectul transformării armatei franceze, ceea ce produse, nu numai în Franţa, ci şi dincolo de hotarele ei o puternică impresie. Rusia avea şi ea în Franţa „ochii şi urechile ei". Pentru cercurile militare ruse era clar că, într'o foarte mare măsură, Lameth aplicase, în realizarea misiunei ce-i fusese încredinţată, principiile lui Suvorov.

In vremea aceea, devenise un lucru clar că arma care, pe la mijlocul secolului, fusese forţa principală a armatelor, cavaleria, cedează întâietatea infanteriei, iar focul de armă — celui de artilerie. Şi, ca o desăvârşire a noului sistem tactic, forţa hotărîtoare o capătă lupta la baionetă.

Atacul la baionetă al infanteriei cerea o formaţiune deosebită. Infanteria franceză era instruită în coloane. Suvorov, preţuind această inovaţie introdusă în armată, remarcase cu sânge rece: „Francezii vor să se lupte în coloane, ei trebue deci să fie bătuţi tot în coloane".

Suvorov dăduse de multe ori lecţii francezilor în Polonia, bătându-i de câteva ori. Instructorii francezi ai regimentelor turceşti dela Cozlugea, Hârşova, Râmnic, Ismail se convinseseră cu proprii lor ochi de forţa de neînvins a baionetei ruseşti.

In timpul Războiului de Şapte Ani, Rusia a potolit pentru mult timp pe agresorul prusac. Acum, în apus, se ridica pentru Rusia un rival mult mai primejdios, ameninţând chiar bazele orânduirii feudale ale vecinilor săi apropiaţi. Dar aceasta era o ameninţare şi pentru guvernul Ecaterinei a II-a.

Gradul de feldmareşal

La 19 Noembrie 1794, Suvorov căpătă gradul de feldmareşal şi Ecaterina îl chemă cu această ocazie la Petersburg.

Pe drum, Suvorov era întâmpinat de armate, de guvernatori, de funcţionari şi de popor. Suvorov recurgea la diferite şiretlicuri, pentru a evita aceste primiri solemne: îşi lăsa caii de poştă şi trecea în galop prin oraş, fără să se oprească, sau se aşeza în căruţa curierului care mergea în faţă, pentru a pregăti caii pentru feldmareşal. Suvorov şedea în căruţă cu picioarele acoperite cu o rogojină, cu pălăria trasă pe ochi şi înfofolit în manta.

La diferitele popasuri, cei care îl aşteptau găseau în trăsură, în locul lui Suvorov, pe Prohor Dubasov, care cu puţin timp înainte de aceasta se întorsese dela ţară. Proşca, mereu ameţit de băutură, primea cu multă plăcere pe socoteala sa toate onorurile hărăzite feldmareşalului.

La Strelna i se trimise lui Suvorov o caretă a curţii, cu geamuri de sticlă, aşa încât nu mai era cu putinţă să se ascundă. Suvorov se îmbrăcă în uniforma de feldmareşal, îşi puse toate decoraţiile şi se aşeză în caretă numai în tunică şi cu capul descoperit. Suita lui era formată din doi generali — Isleniev şi Arseniev — şi din ginerele lui

Suvorov — Nicolai Zubov — care se însurase de curând, după dorința Ecaterinei, cu Natașa, fiica lui Suvorov. Însoțitorii lui Suvorov au fost nevoiți și ei să se așeze în caretă numai în tunici și cu capetele descoperite. Gerul era destul de mare — cam 20 de grade sub zero — iar drumul dela Strelna până la Petersburg nu-i chiar atât de scurt. Toți cei din caretă, ca și Suvorov, înțepeniseră de frig.

Ajuns la palat, înainte de a se înfățișa țarinei, Suvorov fu nevoit să se încălzească în apartamentul favoritului Ecaterinei, Platon Zubov. Suvorov nu scăpă din vedere că Zubov îl întâmpina într'o uniformă obișnuită și nu într'una de paradă.

— Nu-i nimic, nu-i nimic! bombănea Suvorov. Doar aici suntem cu toții ca acasă. Ei, haide, prietene, se adresă el către Platon Zubov, du-mă la țarină!

De data aceasta, Ecaterina îl întâmpină pe Suvorov cu foarte multă bunăvoință.

I se oferi drept locuință palatul lui Potemchin — Tavriceschi. Pornind într'acolo, într'o caretă a curții, Suvorov nu mai recunoștea locurile unde, cu aproape o jumătate de veac în urmă, printre brazii mohorîți, se înălța casa unchiului său, Alexandr Ivanovici. Aici totul se transformase după un stil nou. Pădurea fusese tăiată, încât nici nu se mai puteau recunoaște acele locuri. Dealtminteri, unchiul lui murise de mult. Sosind în palat, feldmareșalul trecu, împreună cu întreaga sa suită, prin vestibul în rotondă, o sală rotundă cu bolțile minunat pictate. Un majordom impunător, bătrânul servitor al lui Potemchin, îl întâmpină cu o plecăciune lipsită de respect. Lacheii în livrele roșii, brodate cu aur, stăteau de o parte și de alta, întâmpinând cu plecăciuni pe noul locatar. Din rotondă, Suvorov, întovărășit de Proșca-uriașul și de suita lui de generali, trecu în vastul salon oval, care purta numele Ecaterinei și care era slab luminat de niște geamuri ogivale, ce dădeau în grădină. Aici își serbase odinioară Potemchin ultimul lui succes, ca erou al Ismailului, iar pe Suvorov îl trimisese să inspecteze fortărețele din Finlanda.

Suvorov dădu drumul suitei, trecu dela un capăt la celălalt prin sala goală, tropăind și numărându-și pașii. După el, la o oarecare distanță, mergea Dubasov, cu pelerina albastră a feldmareșalului aruncată pe brațul stâng. Pașii lor răsunau sgomotos sub boltă... Suvorov se opri. Lacheii deschiseră în fața lui ușile care dădeau spre gră-

dina de iarnă a palatului. De acolo, răbufni aerul umed şi rece ca de cavou şi mirosul de putregai al florilor de seră. In aerul stătut al grădinii se înălţau rămuroşi latani, curmali, banani cu frunze zdrenţuite şi palide. Severele coloane greceşti sprijineau tavanul turtit, acoperit ca la baie de picături mari de apă. Uneia din coloane îi căzuse pesemne de curând tencuiala şi prin rana deschisă i se vedea trupul, care nu era de piatră, ci din bârne de brad, strânse în cercuri de fier, căci palatul fusese construit în grabă, ca un decor de teatru.

— Pretenţios cosciug! murmură Suvorov.

Feldmareşalul fu condus în camera de dormit, anume pregătită pentru el. Intr'un colţ se înălţa o grămadă de fân, acoperită cu un cearşaf. Pe duşumea se înşirau lighiane de argint, alături de un enorm bazin de jasp — opera dăltuitorilor din Urali — plin cu apă din Neva. Intr'un colţ, ardea focul în cămin. Cunoscând gusturile noului venit, au căutat să-i facă totul pe plac.

Suvorov se lăsă în fotoliu şi închise ochii. Lângă el rămase numai Dubasov şi majordomul. Doi lachei stăteau smirnă în faţa uşii.

Suvorov deschise ochii şi zise încet:

— Vreau cvas!

Deodată, chipul majordomului se trezi din nepăsarea de adineaori. Buzele începură să-i tremure. Se repezi spre uşă, se întoarse şi rămase încremenit...

— Vreau cvas! repetă tare Suvorov.

— Ei, ce-ai înlemnit aşa? îi strigă Dubasov. Dacă n'aveţi pregătit pentru oamenii voştri, atunci dă o fugă la regimentul Preobrajenschi şi adu nişte cvas soldăţesc... Doar nu e aşa departe!

Majordomul aruncă lui Dubasov o privire răutăcioasă, făcu o plecăciune adâncă spre Suvorov şi ieşi fuga din încăpere. Lacheii îl urmară şi fără sgomot închiseră uşa.

— Or să-mi aducă cvas?

— Ei, ba nu! răspunse Dubasov. Aştia ştiu că trăesc! Peste tot numai zorzoane, iar cvas deloc!...

Doi lachei aduseră pe tavă o găleată plină cu spumosul cvas soldăţesc, iar pe o altă tavă două pahare înalte. Majordomul le umplu ochi.

— Eu nu beau cvas! spuse Dubasov majordomului.

Suvorov se desbrăcă şi se aşeză în bazinul de jasp,

împroşcând cu picioarele apa pe parchet. Dubasov începu să-i toarne din căuş pe umeri apă rece ca ghiaţa.

Suvorov mai trase un pahar de cvas şi sări pe fân. Dubasov îl acoperi cu cearşaful şi pelerina albastră.

— Şi, feldmareşale, somn uşor! Iar tu, vino cu mine, spuse Dubasov întorcându-se către majordom. Poate că pentru noi doi se mai găseşte ceva afară de cvas?

— Cum să nu, se găseşte! Pentru dumneavoastră găsim de toate, nobleţea... voastră!

*

* *

A doua zi dimineaţa au început să sosească la palatul Tavriceschi tot felul de persoane, ca să se prezinte feldmareşalului. Printre cei dintâi fu Platon Zubov, care de data aceasta era în toată splendoarea uniformei sale de gardă. Aflând despre sosirea lui, Suvorov se desbrăcă la iuţeală şi-l întâmpină în uşa dormitorului numai în cămaşă şi nădragi, drept răspuns la primirea din ajun. Schimbară câteva cuvinte şi Zubov plecă ofensat.

In afară de poetul Derjavin, Suvorov nu mai primi pe ceilalţi oaspeţi.

— Asta este! Asta-i, domnule! spunea el, îmbrăcându-se în faţa lui Derjavin. Vor să scoată cu mâna mea castanele din foc pentru ei. Şi pentru cine? Destul le-am scos pentru Potemchin!... Şi acum flăcăiandrii, de-alde Zubov, vor să conducă ei!...

— Ecaterina e bolnavă, răspunse Derjavin. Aţi observat, conte, că v'a primit în cizme de pluş? I se umflă picioarele. Se apropie sfârşitul.

— Dar ţareviciul? Ce face? întrebă iute Suvorov.

— Ca şi înainte, Alexandr Vasilievici: stă în castelul său trist. Are o gardă mică. Are curtea lui. E când posomorît, când vesel. Acu-i politicos, acu-i arţăgos... Ba se distrează ca un copil cu jucăria lui Rostopcin, ba îşi dresează trupa...

— Ce fel de jucărie? N'am auzit de ea.

— E o poveste foarte amuzantă, conte! Pe când se afla la Berlin, Feodor Vasilievici Rostopcin a ruinat la jocul de cărţi pe un oarecare maioraş prusac. Jucau pe sume mari. Maiorul nu avea cu ce să mai plătească. Atunci l-a chemat pe Rostopcin acasă şi i-a arătat o minunată colecţie de arme şi o masă plină cu soldaţi de plumb.

Invârți de un mâner și soldații încep să mărșăluiască, dublează rândurile, se aliniază, într'un cuvânt execută totul ca și soldații adevărați ai regelui, de pe platoul din Potsdam. „N'am cu ce să-ți mai plătesc, domnule, i-a spus maiorul, îți dau colecția mea, am adunat-o timp de-o viață întreagă." Rostopcin s'a învoit și a luat-o. S'a întors acasă, în Rusia, și-a rânduit colecția și și-a chemat prietenii s'o vadă. Toți se minunau. Închipue-ți că a trecut toată garda pe la el. Vestea a ajuns până la alteța sa. A cerut și el să i se arate jucăria. Desigur că Rostopcin s'a învoit cu plăcere. Țareviciul a venit. Îi ardeau ochii în timp ce se uita la ea. „De unde ai luat asta?" Feodor Vasilievici, pironindu-și privirile în pământ, i-a răspuns: „Toată viața mea am adunat colecția asta, cheltuindu-mi ultimii bani. Jucăria a fost executată la Berlin, după schițele mele". „Nu vrei să mi-o vinzi mie?" întrebă țareviciul. „Vai, alteță, dați-mi voie să v'o aduc în dar! De mult am vrut să v'o dăruesc, dar n'am îndrăznit!" Alteța sa l-a îmbrățișat cu lacrimi de bucurie în ochi. Și acum, la Gatcina, spre nenorocirea sa, Feodor Vasilievici se bucură de faima de a fi cel mai bun cunoscător al artei militare prusace. Se spune că i s'a încredințat întocmirea proiectului unui nou regulament militar. Ce va mai fi, nu știu. Țarina e greu bolnavă...

— Trebue să-l văd pe Pavel Petrovici! zise Suvorov.

— Nu știu dacă o să-i facă plăcere majestății sale, observă Derjavin. Și pe urmă Zubovii...

— Prostii, domnule! Eu o cunosc mai bine pe țarină decât dumneata... Cât despre Zubovi... Suvorov făcu un gest de dispreț cu mâna.

Derjavin tăcu.

Castelul dela Gatcina

Pavel Petrovici preveni intenția lui Suvorov: la palatul Tavriceschi apăru călare un ofițer dela Gatcina, cu o scrisoare din partea țareviciului. Pavel îl invita pe Suvorov la Gatcina.

Suvorov citi scrisoarea și ordonă de îndată să i se pună șeaua pe cal. Ofițerul dela Gatcina se miră de graba cu care se făceau pregătirile. Ori cât de repede ar fi plecat,

tot nu puteau ajunge la Gatcina decât în timpul nopții, dar trimisul lui Pavel Petrovici nu îndrăzni să-l contrazică. Feldmareșalul se îmbrăcă în tunica „potemchinscaia", făcută din stofă soldățească, își puse la gât numai o singură decorație, ordinul „Sfânta Ana", cel preferat de țarevici. Își aruncă pe umeri pelerina albastră și sări pe cal. Pentru ofițerul dela Gatcina fusese înșeuat alt cal, în locul celui obosit de drum.

Suvorov nu-l întrebă pe însoțitorul său cum să meargă și alese singur drumul cel mai scurt, prin pădure, pe urmele lăsate de căruțe, ocolind în felul acesta perspectiva Zagorodnaia.

Odată cu amurgul, erau la Gatcina.

In mijlocul unei păduri întunecate de brazi, se ivi, în fața ochilor lui Suvorov, acoperit de zăpadă, un castel posomorît, cu turnuri la colțuri. Pe fundalul apusului aprins de Ianuarie, palatul lui Pavel Petrovici, care ziua era cenușiu, acum părea cu totul negru. Inconjurat de un șanț și un val, cu tunuri și sentinele pe pod, castelul acesta era opusul palatului Tavriceschi, vesel, luminos, care se întindea în largul său.

La bariera podului, ofițerul spuse parola. Bariera se dădu la o parte. Sub copitele cailor, lemnul podului începu să răsune. Sentinela de lângă camera de gardă bătu într'un clopot și din camera de gardă ieșiră în grabă soldați în uniformă prusacă. Aliniindu-se în front, îl salutară toți dintr'odată. Porțile ogivale se deschiseră și Suvorov, împreună cu ofițerul, intră în curtea interioară a castelului, pavată cu pietre mari, pătrate, bine curățate de zăpadă. Raitkneht luă caii. Insoțitorul îl duse pe Suvorov printr'o ușă mică, ferecată, într'o sală întunecoasă. Spre el înaintă un om în haine civile, îl salută în tăcere și dispăru. Peste o clipă, același om apăru din nou și-l invită pe Suvorov în camera de primire, unde alteța sa va binevoi să se arate numaidecât.

Acolo, Suvorov rămase câteva clipe singur. Camera, luminată de un candelabru cu cinci lumânări — datorită mobilierului simplu și geamurilor înguste, care nu lăsau să treacă prea multă lumină, precum și pereților zugrăviți în alb și bolților joase — amintea o cameră de gardă.

Se auzi un glas puternic și întărâtat. In pragul ușii care ducea spre camerele din interiorul castelului, apăru Pavel Petrovici. Stătu o clipă nemișcat în cadrul ușii, ca

într'o ramă, într'o poză încordată, şi lui Suvorov îi păru că seamănă cu un portret.

Suvorov îl salută pe ţarevici cu o plecăciune până la pământ. Pavel se apropie de el şi, ridicându-l, îi spuse iritat :

— Lasă asta ! Doar noi ne înţelegem bine unul cu altul.

Suvorov se îndreptă. Pavel îi puse mâna pe umăr.

— Sunt bucuros că ai venit numaidecât, nu-i nimic că e noapte, ia loc.

Ii arătă lui Suvorov un fotoliu îmbrăcat în piele de culoare întunecată ; el însuşi se aşeză de cealaltă parte a mesei, privind cu grijă spre uşa pe care intrase : uşa fu închisă bine de o mână nevăzută.

— Dumnezeule ! Ce se întâmplă ! exclamă Pavel, apăsându-şi tâmplele cu degetele. Asta e de nesuportat !

Privi din nou uşa, geamul, sări de pe locul lui şi începu să umble în faţa lui Suvorov, dela un capăt la altul al camerei de recepţii, aruncând fraze rupte, când nemţeşte, când ruseşte, când franţuzeşte :

— Dumneata, domnule, şi cu Potemchin aţi răsfăţat armatele. Garda ? Am citit eu ce scriu ziarele berlineze : „Drapelele gărzii sunt croite din fustele ţarinei". Războiul cu Persia ? Laurii din Asia ? ! Victorii uşoare asupra hoardelor sălbatice... Carmaniolii [1] nu se pot stăpâni să nu pornească război. Ei pot să-şi întindă pasul până la Vistula. Noi suntem în Persia şi deodată vulturii republicani apar la Varşovia ! Turcii... Polonezii... Prusia e un model pentru noi !... In Prusia n'ar fi putut să existe Pugaciov !... Rusia trebue acoperită de sute şi mii de castele cavalereşti ! Aceşti ticăloşi trebue ţinuţi bine în mâini, în menghine de fier !...

De bunăseamă, Pavel continua o discuţie pe care o începuse cu altcineva şi fusese întrerupt de sosirea lui Suvorov.

Pavel se opri, scuturându-şi pumnii strânşi.

Suvorov râse încetişor. Pavel se încruntă, se înfurie, şi apoi se potoli. Pumnul i se descleştă, el dădu din mână şi începu să umble dintr'un capăt la altul al camerei, tropăind cu cizmele pe podeaua de piatră şi sunând din pinteni. Neaşteptându-se ca oaspele să-i sosească atât de

---

[1] Carmaniolii — francezii. (Nota red. ruse)

repede, el se pregătise să-şi facă plimbarea de seară şi era îmbrăcat în vederea acestui scop.

— Noi doi n'avem de ce să ne deghizăm, începu să vorbească Suvorov cu blândeţe, aşa cum un bătrân vorbeşte unui băieţandru înflăcărat. Tu socoţi că e destul să îmbraci un soldat rus într'o uniformă prusacă şi se face neamţ ? Bun model ţi-ai găsit ! Cunosc Prusia, sire, mai bine decât tine. Am fost la Berlin, la Potsdam, şi am văzut garda lor. Nu există oameni mai păduchioşi decât prusacii! Mantaua lor aşa se şi numeşte : „lauser" adică „păduchelniţă". Capetele lor, din pricina coafurii năclăite cu clei, au căpătat un miros acru — să leşini, nu altceva ! Pe când mujicul rus se duce în fiecare sâmbătă la baie ! La spălat ! La aburi ! Tu îi ţii pe gatcinişti tăi în cazarmă. Şi când ai să fii ţar o să închizi toţi soldaţii în cazarmă ? Peste noapte îi încui pe ai tăi ? Curată închisoare ! Vezi că regele prusac are soldaţi angajaţi. Cei care se ocupă cu recrutarea îi promit recrutului grad de ofiţer, dar de îndată ce-l prind, îl şi bagă în front. Cum să nu-i închidă ? Iar soldatul nostru, cu toate că e iobag, totuşi e liber. Eu am crescut în regimentul Semionovschi ! In campanie, pe front, în luptă, sunt soldat. Iar acasă la mine, un simplu cetăţean... Tu ai dat de experienţa artei militare în ruinele vechiului castel, pe pergamentul mâncat de şoareci, şi tâlmăceşti totul în limba germano-rusească.

Pavel se opri şi încremeni uimit şi furios în faţa lui Suvorov.

— Feldmareşale ! exclamă el.

— Da, alteţă, feldmareşal ! In sfârşit l-am căpătat... Dar să nu stai jos, umblă, umblă mereu ! Asta te linişteşte!

Faţa lui Pavel se lumină de un zâmbet fugar ca un fulger şi el începu din nou să măsoare camera cu paşi mari.

— Severitate, ce cuvânt măreţ ! continuă Suvorov. Să fii sever şi blând ! Blândeţea inimii acoperă severitatea, iar severitatea dictată de capriciu e tiranie. Eu sunt sever. Iată în ce constă adevărata artă a înţelepciunii : severitate faţă de soldat şi după aceea o înfrăţire totală ! Wallenstein [1] era aspru şi niciodată nu sta să se gândească ; el

---

1 Wallenstein (1583—1634) — general austriac, născut în Boemia renumit prin cruzimea sa ; a murit asasinat. (Nota red. ruse)

comanda scurt și repede: „Du bestia la spânzurătoare!"; dar soldatul nu e bestie, e om...

Pavel tăcea, continuând să păşească, în sunetul pintenilor. Părea că această ciudată discuţie cu feldmareşalul, care nu avusese un început, se va întrerupe, fără să aibă un sfârşit. Suvorov se ridică să-l salute de plecare. Pavel îl reţinu, făcându-i un semn cu mâna. Suvorov începu să umble alături de Pavel, dar dintr'odată paşii lor se despărţiră şi, în curând, începură din nou să umble unul spre celălalt, din diferitele colţuri ale sălii. Uitându-se unul în ochii celuilalt, ei se întâlniră în mijlocul camerei, tocmai când Pavel arunca câteva cuvinte răspicate:

— Feldmareşale!... Turtucaia! Râmnic! Ismailul! Toate acestea sunt şanse!

Suvorov răspunse:

— Odată şansă, a doua oară şansă, dar, în sfârşit, trebue să fie şi puţină pricepere!

— O artă barbară împotriva unei hoarde sălbatice!

— Noi l-am bătut şi pe Friedrich cu trupele noastre, şi încă cum! răspunse Suvorov.

— Ia, lasă-mă, te rog, cu teoriile dumitale! Friedrich este o torţă în lumea ştiinţei...

— Şi putregaiul luminează.

De câteva ori se întâlniră în tăcere, apoi paşii lor se potriviră din nou, ca oscilările a două pendule puţin deosebite ca lungime. Pavel spuse:

— Poţi să dormi la mine, iar mâine o să-ţi arăt soldaţii mei.

— Îţi mulţumesc, alteţă. Tare aş fi vrut să văd jucăria domniei tale, dar nu pot. Porunceşte să se pună şeaua pe calul meu, alteţă. Cred că s'a odihnit.

— Cum vrei, am să te petrec, că tot mă pregăteam să mă plimb...

Pavel se retrase şi se întoarse, îmbrăcat într'o pelerină căptuşită cu blană de samur. In sala de intrare, el luă în grabă, din cuier, pelerina lui Suvorov şi i-o puse pe umeri. Apoi ieşiră din palat. Caii îi aşteptau la scară. O escortă formată din vânători călări îi urma la o mică distanţă.

Cerul se acoperi de o puzderie de stele şi liniştea se lăsă pe pământ. Gerul se înteţi. Pavel mergea la pas, cu capul în jos, fără să se gândească că alături de el călăreşte

un bătrân de 65 de ani, cu o pelerină uşoară de stofă şi că trebue să mai străbată încă 30 de verste până la Petersburg.

— Cât e de frumos ! exclamă Suvorov, admirând cerul. Măreaţă e puterea stelelor !

Ţareviciul îşi ridică şi el capul. Trecând prin faţa căii laptelui, se desprinse fulgerător spre pământ o stea căzătoare...

— A cui o fi steaua care a căzut, spuse gânditor Pavel, şi oare a cui stea răsare ? Ai aflat, conte ?... Dar nu, n'ai putut să afli... căci curierul care a venit din Paris cu depeşele a sosit chiar acum. La Paris a început o răscoală a adepţilor împăratului. Un oarecare general tânăr, cu numele Bonaparte, aducând artileria împotriva regaliştilor, i-a zdrobit într'o singură oră, cu mitralii.

— Foarte bine ! îl lăudă Suvorov.

— Cum, feldmareşale ? Dumneata zici „foarte bine" ? Vorbim doar de un general republican !

— Da. Insă el ştie ce vrea şi se pricepe să vrea. Iar ceilalţi ştiu, dar nu se pricep. Cu un asemenea general, republica va rezista !

Pavel întoarse capul înapoi şi îndemnă calul la trap, dar îndată slăbi din nou dârlogii. Şi călăreţii o luară iar la pas, unul lângă altul.

— Nu cumva eşti iacobin, feldmareşale ? îl întrebă batjocoritor Pavel.

— Suvorov este sluga patriei, alteţă. Rusia nu se teme de francezi — soarta noastră e la înălţime !

Suvorov ridică mâna, arătând în sus. Pavel luă această mişcare drept un salut de rămas bun şi duse mâna la tricorn. Suvorov dădu drumul calului să alerge în galop. Pavel îl opri pe al său în loc, privi în urma lui Suvorov şi porni înapoi.

Mergând în galop, i se făcu şi mai frig lui Suvorov. Vântul îi flutura pelerina şi se furişa pe sub veston. Mâinile fără mănuşi îi înţepeniseră. Picioarele îi erau îngheţate. Rănile vechi începură să-l doară. Suvorov striga, îndemnându-şi calul...

CAPITOLUL ŞAPTESPREZECE

„Ştiinţa de a învinge"

Triumful lui Suvorov n'a durat multe zile... Ecaterina se plictisi curând de ieşirile feldmareşalului, mai ales de neîncetata lui critică cu privire la orânduielile militare şi îl trimise iarăşi în Finlanda, sub pretextul de a inspecta fortăreţele.

Când s'a întors de acolo Suvorov, se vorbea că Rusia se pregăteşte să se alăture la coaliţia militară a statelor europene împotriva Franţei. Suvorov fu trimis să organizeze trupele din Sud. El luă acest fapt drept un semn că lui şi nu altuia i se va încredinţa comanda armatei atunci când va veni vremea. Feldmareşalul părăsi cu plăcere Petersburgul, şi, odată ajuns la destinaţie, începu cu entuziasm şi cu pasiune să iniţieze trupele în „ştiinţa de a învinge". Işi alese drept sediu pentru Statul său Major localitatea Tulcin, pe Nistru.

Pe unii îi entuziasma, pe alţii îi înfuria iuţeala fulgerătoare cu care noul feldmareşal se apucase să cureţe din rădăcini răul de care suferea armata sa şi cu care mulţi se obişnuiseră. Suvorov ceru să se pună în ordine magaziile de alimente, ameninţând intendenţii cu spânzurătoarea. Inainte de a sosi în Tulcin, Suvorov dădu ordine să se pregătească fânul şi ovăzul pentru cavalerie. Viaţa soldaţilor se îmbunătăţi, datorită măsurilor luate de Suvorov, şi în scurt timp mortalitatea scăzu simţitor. Soldaţii decedaţi nu mai erau un izvor de venituri pentru comandanţii de companii şi de regimente. Pe de altă parte, mulţi dintre ofiţerii de stat major ai trupelor din Sud făcuseră ca grade inferioare şcoala lui Suvorov, iar alţii îşi datorau cariera victoriilor lui. Printre soldaţi se mai găseau, dacă nu mii, sute de slujbaşi vechi, care făcuseră cel puţin o campanie cu Suvorov. Exemplul lor, credinţa lor în Suvorov, ca şi povestirile lor uşurau instruirea tinerilor soldaţi. Tot la Tulcin, Suvorov şi-a scris cunoscuta lui carte : „Ştiinţa de a învinge — arta instrucţiei militare". In 1796, cartea „Ştiinţa de a învinge" a fost introdusă în armată ca un îndreptar obligatoriu. In această perioadă, arta militară a lui Suvorov şi geniul conducătorului de oşti ajung la maturitate. Victoriile repurtate confirmau justeţea învăţăturii lui.

La temelia „Ştiinţei de a învinge" era „Instrucţia suzdală". Şi ceea ce pe vremea când elaborase această carte păruse drept o ciudăţenie a unui tânăr colonel, acum devenise lege şi trebuia executat ca şi un ordin dat de feldmareşal.

S'au păstrat câteva variante din „Ştiinţa de a învinge". Cât timp a trăit Suvorov, opera lui nu a fost editată, iar când se întâmpla să fie copiată, unii comandanţi introduceau în ea modificări, după bunul lor plac. Totuşi, „Ştiinţa de a învinge" a rămas în liniile ei mari aşa cum a fost elaborată, aşa cum a fost scrisă de mâna conducătorului de oşti. O dovadă convingătoare în acest sens este limba în care e scrisă, peste putinţă de a fi imitată.

„Ştiinţa de a învinge" se compune din două părţi. Prima: „Parada schimbului de gărzi" sau „Instrucţia de a face de gardă". In această parte sunt cuprinse nu numai principiile fundamentale ale tacticii lui Suvorov, ci şi un nou program de instrucţie, cu enumerarea comenzilor care trebuesc date.

„Drepţi! Sună adunarea! Pentru instrucţie!"

„Atacă prima linie inamică la baionetă! Ura!"

„Cavaleria inamică aleargă în ajutorul infanteriei sale: atacă!"

„Atacă a doua linie inamică, sau — atacă rezervele inamice! Marş!"

„Inainte! Inainte! La baionetă!"

„Puşcaşii înainte! Puşcaşi, în dispozitiv pe plotoane! După mine!"

„Impunge, trage, atacă-l la corp!"

„Treci pe vechiul loc! Adunarea!"

La terminarea instrucţiei (după „Parada schimbului de gărzi") se citea partea a doua din „Ştiinţa de a învinge" — „Convorbire cu soldaţii, pe înţelesul lor" adică: „Învăţarea prin viu grai a soldaţilor, despre cunoştinţele trebuitoare lor". Această parte oferă exemple despre ce şi cum trebue să se vorbească soldaţilor.

Apoi veneau cele „Trei arte militare". Prima — aprecierea distanţei, a doua — iuţeala, a treia — atacul.

Suvorov punea mult temei pe a p r e c i e r e a d i s t a n ţ e i. Prin „aprecierea distanţei", el înţelegea facultatea de a-şi da seama repede, cu prilejul trecerii în revistă, dacă terenul este potrivit pentru luptă; priceperea de a-ţi alege repede cea mai prielnică poziţie sau un drum în vederea marşului, sau o direcţie de atac.

La marş, înainte de toate, e nevoie de i u ţ e a l ă. Ca să ataci inamicul sau ca să-l urmăreşti, trebue să te mişti repede. De aceea, Suvorov îşi instruia soldaţii şi unităţile militare să facă marşuri repezi şi pe orice timp, iarna şi vara, pe drumuri bune şi rele, în locuri cunoscute şi necunoscute, ziua şi mai ales noaptea. Suvorov era acuzat că-şi vlăguieşte soldaţii în timpul marşurilor de instrucţie. Dar el răspundea: „Dacă-i uşor la instrucţie — e mai greu la război; dacă-i mai greu la instrucţie — atunci e mai uşor la război". El cerea cu o neînduplecată severitate comandanţilor să ia toate măsurile ca să creeze soldaţilor condiţii, pentru a putea face marşuri repezi. Bucătarii trebuiau întotdeauna să plece înainte, pentru ca soldaţii să găsească la sosire hrana pregătită, iar corturile trebuiau întinse înainte ca soldaţii să treacă la culcare. Încălţămintea, îmbrăcămintea, muniţia — totul era pus la îndemână, pentru a asigura trupelor iuţeala mişcării.

Suvorov ştia să preţuiască şi să cruţe timpul. Până la Suvorov, cavaleria rusească mergea la atac în trap. Suvorov îşi învăţă cavaleria să execute atacuri furtunoase „marş-marş", adică în plin galop.

A t a c u l — Iată cuvântul care pentru Suvorov întrunea tot ce se referea la o ofensivă reuşită. La atac trebue să iei repede hotărîri, fără şovăieli, şi să le execuţi dârz şi stăruitor, dintr'o răsuflare. Suvorov îşi instruise infanteria să atace nu numai infanteria inamicului, dar şi cavaleria, ceea ce era o tactică nouă.

Aprecierea distanţei, iuţeala şi atacul, luate la un loc, însemnau în limbajul lui Suvorov posibilitatea de a te descurca în orice situaţie, de a alege cu pricepere direcţia loviturii principale şi de a tinde, în sfârşit, la totala distrugere a inamicului.

Creând o nouă artă militară, Suvorov lupta hotărît împotriva învechitului sistem prusac de instrucţie militară. „Ruşii i-au bătut întotdeauna pe prusaci, spunea el, atunci ce să mai înveţe dela ei?"

„Ştiinţa de a învinge" a lui Suvorov vădeşte în conţinutul ei cele mai înalte trăsături ale caracterului naţional rus: îndrăzneala, pătrunderea minţii, iuţeala, isteţimea, omenia.

Arta militară a lui Suvorov se întemeia pe cel mai adânc patriotism şi pe nemărginita credinţă în puterea de neînvins a armatelor ruseşti.

„Soldatul îmi este mai scump decât propria mea persoană", spunea Suvorov.

Îl iubea din toată inima pe soldatul rus, care-i răspundea cu aceeaşi dragoste.

Şi iobagii ruşi, minunat instruiţi sub conducerea lui Suvorov, se schimbau repede în „viteji legendari".

Suvorov a descoperit noi metode de luptă, pe care inamicul nu le cunoştea. Astfel el îşi obişnuia trupele nu numai cu marşurile de noapte, ci şi cu lupta de noapte. Nu odată trupele lui Suvorov obţinuseră victorii, atacând pe inamic prin surprindere, noaptea.

„Glonţul e prostănac, baioneta e vitează", spunea Suvorov în „Ştiinţa de a învinge", ceea ce înseamnă că Suvorov acorda o mai mare importanţă atacului cu „arme albe", adică cu baionetele infanteriei şi săbiile cavaleriei, decât focului de armă. Şi e la mintea omului : în acea vreme, puştile se încărcau foarte încet şi numai cu un singur glonţ, ce trebuia băgat pe ţeavă : în toiul luptei, n'aveai timp să încarci a doua oară puşca, iar primul glonţ deseori se pierdea în vânt. Dar aceasta nu înseamnă că Suvorov nesocotea cu totul focul de puşcă. El cerea ca soldaţii să nu tragă la întâmplare, ci să păstreze gloanţele pentru momentul când le venea la îndemână să ţintească bine pe comandanţii duşmanului.

Dela fiecare subaltern, începând cu comandanţii şefi şi sfârşind cu soldaţii, Suvorov cerea o iniţiativă rapidă, priceperea de a găsi îndată o soluţie şi de-a lua hotărîri în cazuri grele. El cerea ca toţi, dela soldat până la general, să cunoască „arta militară". Nu admitea să i se răspundă „Nu ştiu" şi disprețuia pe „neştiutori".

Ca să desvolte priceperea soldaţilor, Suvorov punea uneori întrebări neaşteptate şi cerea răspunsuri grabnice. Foştii lui soldaţi învăţau pe cei tineri întrebările şi răspunsurile corespunzătoare. Lângă focurile din tabără, în timpul repausului, la instrucţie sau la corvoadă, soldaţii desbăteau împreună felul cum trebue să răspundă lui Suvorov. Odată, când toţi fumau în jurul unui foc, se iscă o astfel de discuţie.

— „Un regiment combatant, spune Suvorov, trebue să se aştepte în fiecare clipă să intre în acţiune. Iar soldatul trebue să cunoască tot atât de bine problema, ca şi ofiţerul"... Pricepi ? zise bătrânul caporal, uitându-se sever în ochii tânărului soldat.

— De priceput, pricep! Dar de unde să știu? Sunt țăran dela țară, n'am cum să știu.

— E-hei, flăcăiașule, dacă tu o să-i spui lui Suvorov: „Nu pot să știu", o să sboare fulgii din tine. Ce, tu crezi că soldații sunt „o sută de capete sub o singură căciulă?" Odată ce trebue să știi, atunci trebue și să poți să știi!

— Da' cum să-i spun, dacă chiar nu știu nimic?

— Atunci, descurcă-te și tu cum te pricepi. Ei, hai, răspunde-mi mie ca și cum eu aș fi Suvorov.

— Bine.

— Cum adică „bine?" Ce te întinzi așa? Dacă eu sunt Suvorov, atunci, mișcă-te, ia poziția de drepți, luminează-ți mintea! Așa, așa. Nu mișca din degete, ci din creier... Vantia!

— Prezent!

— Care-i apa mai scumpă?

— Apa de izvor. Asta, nene, am auzit-o la noi în sat.

— Așa. Bravo, viteazule! Ia să te mai vedem... Vantia! E lung drumul până la lună?

Soldatul plescăi din limbă, își trase căciula peste ochi, privi spre cer și se scărpină la ceafă. Caporalul puse aceeași întrebare unui soldat bătrân:

— Caporale!

— Prezent!

— Lung e drumul până la lună?

— Două etape de-ale lui Suvorov, domnule caporal!

Vantia își scoase căciula din cap și o izbi de pământ.

— E-hei, Vantia, nu te-ai priceput! strigară tinerii soldați. Dă-ți osteneala, Vantia...

— Așteaptă, stați! Nene, mai spune una. Haide!

— Vantia!

— Prezent, domnule caporal!

— Când e apa mai scumpă?

— Când ți-e sete, domnule caporal.

Soldații izbucniră în râs.

— Măcar că nu-i așa, dar ai dreptate. Dar să știi: apa e scumpă la foc... Când e mai scump fierul decât aurul?

— La război, unchiule!

— Bravo! Tu o să faci bună ispravă.

— Dar tu spune-i acum și când poți să-i răspunzi lui Suvorov „nu știu", îl sfătui cineva.

— Se întâmplă și așa.

— Când, unchiule?

— Uite, Suvorov a întrebat odată pe un soldat: „Ce este „retirada"? Iar „retirada" trebue să ştii, flăcăule, că înseamnă retragere. Toţi ştiu că lui Suvorov nu-i place să se retragă. „Ce este retirada?" Soldatul nici n'a clipit din ochi şi a răspuns: „Nu ştiu!" Atunci Suvorov sări ca ars. „Cum?" „D'apoi aşa. La noi în regiment nu există asemenea cuvânt". Suvorov s'a muiat ca zahărul în ceai. „Bravo! Bun regiment!" spuse el. Şi, îmbrăţişându-l, l-a sărutat pe soldat. Dacă o să întrebe Suvorov ce-i aceea „sicurs" (adică „cer ajutor") sau: „Ce-i aia primejdie?", să răspunzi cu îndrăzneală: „Nu ştiu. La noi în regiment nu există asemenea cuvânt!"

Comandanţii cunoşteau pe de rost „Povăţuirea verbală". Ea se sfârşea cu cuvintele: „Iată, fraţilor, instrucţia militară! Domnilor ofiţeri! Ce încântare!"

După aceea se da comanda: „La raport!"

După darea raportului, a lozincii şi a semnalului, urma „critica sau lăudarea paradei la schimbarea gărzilor", adică analizarea instrucţiei abia terminate şi totul se încheia cu vorbele rostite tare de comandantul parăzii, la schimbarea gărzilor:

„Subordonare, ascultare, disciplină, învăţătură, ordine militară, curăţenie, ascultare, sănătate, bărbăţie, îndrăzneală, vitejie, victorie, glorie!"

Cu tinerii ofiţeri treaba mergea mai greu decât cu soldaţii. Armata crescuse şi cerea mai mulţi comandanţi. La începutul slujbei lui Suvorov, garda trebuia să fie o pepinieră de comandanţi, pentru trupele combatante. Acum însă, garda răsfăţată şi desmăţată se putea numi armată numai graţie numelui şi uniformei militare. Colegiul Militar propusese Ecaterinei să treacă garda în administraţia curţii, dar împărăteasa s'a supărat. Tinerii ofiţeri treceau din gardă în trupele combatante şi abia ştiau să scrie şi să citească, fără să cunoască nici regulamentele, nici frontul. Suvorov institui pe lângă Statul său Major un fel de cursuri pentru ridicarea cunoştinţelor ofiţerilor. El însuşi, aflându-se la această şcoală, care amintea clasa inginerilor din regimentul Semionovschi, dădea cu pasiune ofiţerilor lecţii de tactică şi strategie, aducându-le mărturiile vii ale victoriilor sale.

Feldmareşalul în exil

In toamna anului 1796, târziu, când şi apele din Sud erau îngheţate, curierul aduse lui Suvorov o veste din Petersburg : a murit Ecaterina. Pavel era ţar. Odată cu aceasta, curierul aduse feldmareşalului multe scrisori, printre care şi câteva sosite din străinătate şi un pachet de ziare străine. Scrisorile şi ziarele îl turburară pe Suvorov în aceeaşi măsură ca şi vestea despre moartea Ecaterinei şi suirea lui Pavel pe tron. Generalul austriac Karatschey, prietenul şi camaradul lui Suvorov din războiul cu turcii, îi scria din Viena despre invazia francezilor, comandaţi de generalul Bonaparte, în Lombardia.

La 9 Aprilie 1796, Bonaparte, trecând Alpii, năvăli în Italia şi obţinu „în şase zile, şase victorii" asupra trupelor piemonteze şi austriece. Regele Sardiniei se predă învingătorului. Bonaparte îi respinse pe austrieci spre fluviul Pad şi continuă să-i urmărească cu repeziciune. Zdrobind pe austrieci la Lodi, Bonaparte intră, la 15 Mai, în Milano şi scrise la Paris : „De astăzi, Lombardia aparţine republicii".

Noutăţile lui Caraceai se opreau aici. In scrisoare, el adăoga măgulitor că mulţi văd în Bonaparte un adversar demn de Suvorov şi speră că trupele ruseşti şi austriece, unindu-se în curând, vor servi o lecţie tânărului parvenit.

Impărtăşind aceste noutăţi Statului său Major, Suvorov spuse cu amărăciune :

— Pentru Friedrich eram prea tânăr în grad, iar pentru acest băiat sunt prea bătrân...

— Dumneata eşti mai tânăr decât noi toţi, răspunse reverenţios generalul Buckshevden şi ai să rămâi întotdeauna tânărul zeu al războiului, idolul tuturor militarilor !

— Eu n'am nevoie să fiu periat ! Ar fi mai potrivit pentru dumneata să pleci la Petersburg, generale... Dar şi la Petersburg, nu-i vorbă, a început să se sfârşească cu linguşitorii dela curte. Dar asta, nouă, nu ne ajută cu nimic.

Noutăţile din Petersburg au întristat peste măsură trupele combatante. Pavel revocă pregătirile de război cu Franţa. Trupele din Gatcina au fost vărsate în garda pusă la dispoziţia „caporalului din Gatcina", Aracceev.

În capitală s'au introdus orânduielile din Gatcina. Nobilimea Ecaterinei, obișnuită să tolănească în pat până la amiază, era obligată să se scoale mai devreme: la ora șapte dimineața trebuia să fie la palat. Iar funcționarii din Petersburg, la cinci dimineața, erau la mesele lor de lucru. S'au editat noi reguli de politețe și de organizare: ce se poate face și ce nu se poate face, cum să te porți pe stradă și acasă, cum trebue să se îmbrace fiecare. Începuse chiar o prigoană împotriva hainelor luxoase, la bărbați și femei. S'a hotărît croiala hainelor civile. S'a ordonat ca după zece seara toate luminile în capitală să fie stinse. De teama denunțurilor și a pedepselor, oamenii se fereau să-și aprindă chiar și pipele dela amnar, în timpul interzis.

Unii erau copleșiți cu favoruri neașteptate, în vreme ce alții cădeau în disgrație, dar nici unii, nici alții, de cele mai multe ori, nu știau pentru ce.

Pe neașteptate și cu deosebită râvnă, Pavel s'a apucat de reforme militare. A introdus un nou regulament militar, copiat de Rostopcin după regulamentul prusac din 1760 și pe care îl corectase însuși Pavel. Conform noului regulament, se limita simțitor puterea comandanților de regimente; comandanții diviziilor, generalii, se transformau în inspectori, care trebuiau să supravegheze aplicarea cu strictețe a regulamentului. Feldmareșalii erau pe aceeași treaptă cu simplii generali. Pentru a micșora și mai mult importanța celui mai mare grad în armată, Pavel înălță dintr'odată la gradul de feldmareșal vreo zece generali de rând.

Ofițerii din Gatcina, cu participarea personală a lui Pavel, reinstruiau cu sălbatică grabă garda, care trebuia să devină pepiniera noilor comandanți de armată. La instrucția zilnică erau învățați cum să defileze după noul regulament nu numai soldații, dar și generalii. Pavel nu se scumpea când era vorba de pedepse severe! Generalii care nu-i erau pe plac erau trimiși din piața Palatului direct la închisoare sau în Siberia; pentru cea mai mica greșală, ofițerii erau dați afară din serviciu. Și dacă Pavel se purta atât de sever cu comandanții, te întrebi ce se întâmpla atunci cu soldații? Curgeau nuielele pe spinarea lor cu o plăcere sălbatică. Araccev, în prezența lui Pavel, smulgea mustățile grenadierilor, iar soldaților le îndrepta poziția cu lovituri de baston. Un regiment, care făcuse o

greşală la instrucţie, primi chiar din partea ţarului comanda : „La stânga împrejur ! Direcţia pe mijloc ! Drept înainte ! Marş în Siberia !“ şi regimentul, cu tot efectivul, porni direct dela Palatul de Iarnă spre Siberia. E drept că Pavel se răsgândi şi întoarse regimentul chiar după prima etapă de drum.

Avansat general şef al Marelui Stat Major, Araccеev îşi îndreptă cruzimea asupra ofiţerilor. Introduse şi la Palatul de Iarnă noul regulament şi-i copleşea pe elevi cu ocări grosolane. Unul dintre elevii lui Araccеev, locotenent-colonelul Len, care servise mai înainte în trupele lui Suvorov şi fusese decorat pentru vitejie, nemaiputând răbda brutalitatea lui Araccеev, s'a sinucis. Vestea morţii lui l-a turburat până la lacrimi pe Suvorov.

Toţi tremurau în faţa noului ţar. Suvorov nu-şi ascundea mânia şi indignarea în privinţa reformelor ţarului. Feldmareşalul cunoştea plăgile armatei tot atât de bine ca şi Pavel, dar nu era de acord cu metoda de lecuire. De aceea nu se grăbea să pună în practică noile orânduieli, care erau în contradicţie cu principiile lui şi cu încercatul sistem de instruire a forţelor militare de luptă. La început, Pavel îi scria lui Suvorov scrisori amabile, rugându-l insistent : „Te invit să-i aduci şi pe ai tăi la noua noastră ordine“. Suvorov însă se încăpăţâna şi furtuna nu întârzie să se deslănţue. Feldmareşalul, copleşit de observaţii şi mustrări, care erau anunţate în faţa trupelor din capitală, la „darea raportului“, ceru un concediu. Pavel refuză să i-l admită. Atunci Suvorov îşi dădu demisia. Dar Pavel preveni acest gest : cererea lui Suvorov nu ajunsese încă la Petersburg când Pavel anunţa pe câmpul de instrucţie următorul ordin :

„Feldmareşalul conte Suvorov a raportat majestăţii sale că Rusia, nefiind în stare de război, el nu-şi găseşte întrebuinţare. Pentru această părere, Suvorov este demis din serviciu.“

Suvorov îşi luă rămas bun dela trupe, iar familiei îi trimise, din capitală, următoarea scrisoare :

„Am predat comanda trupelor şi plec ca un nobil din provincie la moşia din Cobrino.“

Şi plecă la Cobrino — o moşie dăruită de Ecaterina. Demisia feldmareşalului avu un puternic răsunet în întreaga armată. Părerile lui batjocoritoare asupra noilor

orânduieli treceau din gură în gură, împrăştiindu-se în toată Rusia.

In regimentul Preobrajenschi, soldaţii abia puteau răbda jugul lui Pavel şi-l învinuiau pe Aracceev, „caporalul din Gatcina", dispreţuit de toată lumea, de faptul că Suvorov căzuse în disgraţie. Garda murmura

Pavel, dându-şi seama că Suvorov este periculos, chiar fiind scos din armată, îl arestă şi-l surghiuni într'un sat izolat, Conceanscoie, din gubernia Novgorod, punându-l sub supravegherea funcţionarului de poliţie Nicolev. I se interzise lui Suvorov să părăsească acel sat. Corespondenţa lui era cenzurată, iar scrisorile suspecte erau trimise spre cercetare guvernatorului din Novgorod. Nu-i era îngăduit să primească vizite.

Zilele exilatului la Conceanscoie se scurgeau monotone şi fără nădejde. Suvorov citea cărţi militare, se ocupa de agricultură şi, ca să-i treacă de urît, făcea pe ţârcovnicul la biserică, trăgea clopotele şi uneori se juca de-a-baba-oarba cu băieţii din sat. Intr'o bună zi, la începutul anului 1799, sosi pe neaşteptate în satul Conceanscoie nepotul lui Suvorov, locotenent-colonelul Andrei Gorceacov, aghiotantul lui Pavel, cu vestea că se ridică supravegherea poliţiei asupra comandantului căzut în disgraţie şi că este chemat de ţar la Petersburg. Poliţaiul Nicolev, un beţiv ordinar, aflând de sosirea oaspelui, dădu buzna în odaia unde Gorceacov căuta să-l convingă pe Suvorov să primească invitaţia lui Pavel. Suvorov şedea la masă, în faţa unei hărţi întinse, peste care zăcea o hârtie. De-a-lungul odăii, umbla cu paşi repezi un tânăr ofiţer, purtând noua uniformă de gardă, cu frizura buclată şi codiţa dreaptă ca o nuia.

— Conte! Scumpe unchiule, spuse ofiţerul, dumneata mă pui într'o situaţie jalnică faţă de ţar. Mai mult decât atât: te nenoroceşti pe dumneata şi mă nenoroceşti şi pe mine. Pe noi toţi! Pe contesa Nataşa Zubova, pe Oleşevii, Gorceacovii, Hvostovii şi pe Arcadie, fiul dumitale.

— Aici e scris „Contele Suvorov", or trebuia: „Contele Alexandr Vasilievici Suvorov", zise Suvorov.

— Dragă unchiule, unu-i Suvorov! exclamă Gorceacov. Şi văzându-l pe Nicolev, îl întrebă ce doreşte.

Poliţaiul se înclină respectuos şi răspunse:

— Am onoarea să salut pe excelenţa voastră de bun sosit.

— Mulțumesc. Fii și tu sănătos, frățioare. Ce ai de spus ?

Nicolev își luă o înfățișare plină de ifos și răspunse :

— Domnule, n'am plăcerea să fiu înrudit cu dumneavoastră. Mă numesc Iurii Nicolev, sunt asesor al Colegiului, zise el, ducând spre piept degetul care-i tremura. Din înalt ordin și potrivit instrucțiunilor domnului procuror general, nu am dreptul să vă permit intrarea în această casă. Și oricât mi-ar fi de neplăcut, rog foarte respectuos pe excelența voastră să părăsească imediat această clădire și satul Conceanscoie din județul Borovițchi, gubernia Novgorod.

Gorceacov îl ascultă răbdător pe Nicolev.

— Sunt foarte bucuros că te-ai prezentat imediat, domnule. Am să-ți comunic și eu ordinul verbal al prințului Curachin. Procurorul general găsește că șederea dumneavoastră aici nu mai este necesară și vă propune să plecați neîntârziat acasă, la Moscova.

— Fără ordin scris... începu Nicolev.

— Hei, ce mai vrei acum ? strigă Gorceacov și luând de pe masă hârtia o întinse lui Nicolev. Poftim, citește !

Nicolev citi :

„Cneazului Andrei Gorceacov...

Ordon să plecați la contele Suvorov, să-i comunicați din partea mea că dacă a avut vreodată ceva împotriva mea, eu nu-mi mai reamintesc și că se poate reîntoarce aici, unde nădăjduesc că prin purtarea sa nu va mai da naștere la nici un fel de neînțelegere.

Pavel"

Nicolev se apropie în vârful degetelor de masă, ținând hârtia ca și cum ar fi dus o cupă de vin plină ochi, temându-se să nu o verse. Suvorov ședea aplecat peste harta Italiei. Nicolev puse scrisoarea pe masă.

— Cu gura mea păcătoasă nu îndrăznesc să ating cuvintele scrise de mâna țarului. Le sărut în gând ! Mă supun voinței monarhului. Conte, sunteți liber să procedați cum va crede excelența voastră. Dar voi îndrăzni să raportez excelenței voastre, se adresă Nicolev către Gorceacov, că slujba mea fiind onorifică, nu am nici cea mai mică posibilitate de a părăsi această localitate.

— Vi s'au acordat cinci mii de ruble pe care le veți primi la timp, zise Gorceacov.

— Cinci mii ! Doamne, dumnezeule ! Nu-mi vine să cred ! Bunătatea ţarului e fără margini ! exclamă Nicolev şi se clătină.

— Fomca ! strigă Suvorov.

In încăpere intră starostele Fomca Matveici.

— Fomca, petrece-l pe Nicolev până acasă, că i s'a tăiat picioarele de atâta bunătate monarhică !

— Să mergem, nobleţea voastră, să te odihneşti, zise Fomca, luându-l pe Nicolev de braţ.

— Stai, ţărănoiule ! Excelenţă, conte Alexandr Vasilievici ! Vă felicit ! Nu pot să tac ! Mă bucur. Mă închin. Cad în genunchi. Sunteţi Caesar ! Hannibal ! Alexandru Macedon ! Friedrich ! Iar eu, eu sunt un gândac ! Or să mă ducă în izba mea neîncălzită şi acolo o să îngheţ, aşa cum se cuvine unui gândac. In numele ţarului, vă rog, excelenţă, să nu lăsaţi să îngheţe gândacul ! Sărmanu! gândac !

Nicolev începu să plângă. Gorceacov râse.

— Fomca ! Baia noastră încă nu s'a răcit ? întrebă Suvorov.

— Azi am făcut focul. Poate să facă şi baie de aburi !

— Du pe nobleţea sa la baie şi închide bine uşa după el. Altfel îşi face de cap. Vin să nu i se dea. Răspunzi cu spinarea.

Fomca îl scoase pe Nicolev din casă, iar el nu se împotrivi.

— Ce ticălos ! exclamă Gorceacov. Şi dumneata, unchiule, ai fost nevoit să-l rabzi !

— E un om nefericit, sărmanul, răspunse încet Suvorov.

Dubasov aduse ceai şi rom. Suvorov şi Gorceacov reluară discuţia. Nepotul bău ceai cu mult rom, căutând cu înflăcărare să-şi convingă unchiul. Până la urmă, îi propuse să pornească numaidecât cu el la Petersburg. Ţarul e nerăbdător şi iute, bun şi mânios, după toane ; clipa norocoasa nu trebue scăpată.

Suvorov îl asculta cu indiferenţă. In cele din urmă îl întrebă :

— Dar ce se aude pe la voi despre Bonaparte ? Pe unde a ajuns ? Ce face ?

— Vai ! exclamă Gorceacov. Cum de-am putut să uit un lucru atât de important ?

Ieşi repede din odaie şi se întoarse îndată cu un pachet de ziare, legat cu şiret colorat.

— Majestatea sa, cunoscând interesul dumitale pentru Bonaparte, m'a însărcinat să-ţi aduc nişte ziare vieneze şi berlineze. Mai sunt şi câteva gazete pariziene interzise, primite dela Berlin prin curier special. Bonaparte continuă să uimească Europa cu faptele sale.

Furtuna doboară stejarii

Suvorov deslegă în grabă şiretul şi începu să răsfoiască ziarele. Citind, avea impresia omului care s'a întors acasă după o absenţă îndelungată şi, din cuvintele grăbite ale celor mai apropiaţi, mai mult ghiceşte decât află schimbările întâmplate în lipsa lui, căci e cu neputinţă să i se povestească dintr'odată totul.

Ziarele anunţau, în mod neregulat, că francezii se pregătesc în cea mai mare taină în vederea unei mari campanii. Fără îndoială că în fruntea armatei se va afla Bonaparte. Insulele Ionice au fost cotropite de francezi. Englezii se cam tem pentru insula Malta... Bonaparte s'a întors din Italia la Paris. Directoratul l-a întâmpinat în palatul Luxemburg cu mare solemnitate. Mulţimea aştepta cortegiul triumfal al lui Napoleon de-a-lungul drumului, pe străzile Parisului, şi-l saluta pe cuceritorul Italiei cu aplauze şi strigăte furtunoase.

— Cuceritorul Italiei ! exclamă Suvorov. Deci, i-a pus capăt şi Italiei ?

— E o noutate pentru dumneata, conte ? se miră Gorceacov. Bonaparte a reuşit să ajungă nu numai până'n Italia, ci chiar până la Viena. Regaliştii s'au revoltat din nou la Paris şi nici de data aceasta n'au avut noroc. Pichegru, preşedintele Consiliului celor cinci sute, a fost prins şi trimis la ocnă în Guineea. Austriecii s'au hotărît să încheie pace. La 7 Noembrie s'a iscălit la Campo-Formio pacea între Austria şi Franţa. Bonaparte s'a purtat în Italia nu ca un general, ci ca un monarh. Pe scurt, a prădat-o până la ultimul fir : tot ce a fost de preţ în Italia, aur şi lucruri de valoare, totul a fost dus la Paris.

— Cine nu i-a bătut pe austrieci ? Dar italienii ce spun ?

— Ah, unchiule, citeşte ziarele franceze, acolo scrie că Bonaparte a adus Italiei libertatea în vârful baionetelor soldaţilor săi. Că marele popor italian a rupt jugul regilor. Pretutindeni se sădesc „copacii libertăţii". Tot ce s'a făcut e opera republicanilor. Şi aceştia pun mâna pe arme, pentru a-i ajuta pe eliberatorii lor — francezii. Iar când ai să citeşti ziarele din Viena, ai să vezi că toate acestea nu sunt decât palavre, că Bonaparte vorbeşte despre italieni cu dispreţ, că în loc de libertate, le-a adus spaima şi mizeria. Pentru o vină de mică importanţă, el a poruncit să fie nimicită toată populaţia oraşului Lugo. In oraşul Binasco. pentru faptul că a fost omorît un singur soldat francez, întreg oraşul a fost ars, din ordinul lui Napoleon, şi întreaga populaţie — împuşcată, inclusiv femeile şi copiii! El a poruncit să fie împuşcaţi toţi funcţionarii din oraşul Pavia şi a permis soldaţilor săi să prade oraşul. Ce barbarie, ce cruzime sălbatică!

Rostind aceste cuvinte, Gorceacov era vădit emoţionat. Suvorov îl ascultă fără să-l întrerupă şi când acesta tăcu — spuse:

— Demnitatea unui soldat stă în viteţia lui, iar gloria, în mărinimia lui sufletească. Noi n'am omorît şi n'am prădat niciodată locuitorii vreunui oraş. Şi dacă va fi nevoie, ostaşii mei vor lupta în Italia, dar nu pentru a o prăda! Războiul este inevitabil, altminteri Pavel Petrovici nu m'ar fi chemat!

— Despre război nu poate fi vorba, unchiule...

— Atunci de ce mă chiamă?

— Nu e greu de ghicit. Fără să-ţi fac complimente, unchiule, trebue să-ţi spun că el se cam teme nu numai de persoana dumitale, dar chiar şi la auzul numelui dumitale se înfioară de spaimă. Numele dumitale înflăcărează toate inimile ruseşti. Eşti iubit în armată. Garda nu vorbeşte acum decât de dumneata. Ca să te ţină mai departe într'o stare de umilinţă, e mult prea primejdios pentru însăşi puterea ţaristă. Nu-i rămâne decât un singur lucru de făcut: un gest de mărinimie, să-ţi întindă mâna spre împăcare. El l-a făcut. Dumneata trebue să pleci!

— Deci el nu are nevoie de mine. Atunci, de ce s'a adresat el în scris „contelui"? Ar fi putut foarte bine să scrie „feldmareşalului".

— Vai, Alexandr Vasilievici, doar îl cunoşti! E un pedant. Pentru el forma e totul. Crede-mă, o să-ţi întoarcă titlul de feldmareşal la prima discuţie.

— N'am să mă duc! Tu, prietene, trage un pui de somn, iar pentru mine e timpul să mă urc în clopotniţă, să trag de slujbă...

Gorceacov plesni din palme, într'un gest de desnădejde.

— Dar înţelege odată, bătrân îndărătnic! începu să vorbească iritat Gorceacov. Eu nu pot, nu pot să mă întorc la el cu un asemenea răspuns. Are să mă trimită de-a-dreptul în Siberia! Fir' ar al dracului! ţipă Gorceacov, lovind cu pumnul în masă. O să te duc cu forţa, domnule!

— Cu forţa?

— Da! O să te învelesc într'o blană, o să te pun în sanie şi o să te duc...

— Proşca! chemă Suvorov.

Intră Dubasov.

— Proşenica! Apără-mă, te rog. Nepotul ăsta s'a răzvrătit. Ţipă la mine. Vrea să mă ducă cu forţa! Vrea să mă înveleasscă într'o blană!...

— Nu e frumos, domnule, se întoarse Dubasov către Gorceacov. Desigur că la noi s'ar găsi o blană. Dar ce folos veţi avea să duceţi majestăţii sale trupul neînsufleţit al feldmareşalului Suvorov? Iar dacă mai stăruiţi, mă duc la baie să-l iau pe Nicolev. El, domnule, o să vă înveţe cum să îndepliniţi voia monarhului.

— Văd că aici aţi înnebunit cu toţii!

— Nu-i greu, domnule, să înnebuneşti aici! Iar ţie, Saşa, îţi spun ca unui vechi prieten: nu te încăpăţâna, doar te chiamă ţarul şi nu un oarecare. Să ştii: furtuna doboară stejarii! Dumnealui o să se ducă înapoi să anunţe că Suvorov e pe drum, iar noi doi o să mergem la Piter încet, încet fără să ne sdruncinăm oasele bătrâne, în troica curierului. Pe drumuri de ţară, pe zăpadă moale, o s'ajungem până la Piter. Uşurel. In felul acesta şi lupul va fi sătul şi oile întregi.

— Cine-i lup? întrebă supărat Gorceacov.

— Asta dumneata trebue s'o ştii mai bine, domnule.

Atât izbuti Gorceacov şi nimic mai mult. Se întoarse la Petersburg singur. Cum ajunse în capitală, îi raportă lui Pavel Petrovici:

— Vine Suvorov!

Ca de obicei, feldmareşalul căută să ajungă la Petersburg în timpul nopţii. Ţarul îl întrebase de câteva ori pe Gorceacov despre Suvorov. Aflând că Suvorov a sosit, Gorceacov porni fără o clipă de întârziere spre palat, ca să anunţe venirea unchiului său. Pavel se desbrăcase şi se pregătea să se culce, dar aruncându-şi mantaua pe umeri îl întâmpină pe aghiotantul imperial şi-i spuse că l-ar fi primit de îndată pe Suvorov, dacă n'ar fi atât de târziu. Fixă întrevederea cu feldmareşalul disgraţiat pentru a doua zi dimineaţă.

Suvorov nu-şi luase niciun fel de uniformă militară şi de aceea fu nevoit să se îmbrace cu tunica nepotului. Bineînţeles, tunica era făcută după noul model. Din fericire îi venea bine. La ora 9 dimineaţa, Suvorov se afla la palat. Întorcându-se dela plimbare, de îndată ce descălecă, Pavel îl întrebă pe Gorceacov dacă n'a venit Suvorov. Aflând că acesta sosise, ţarul alergă în goană în sala de primire, îl apucă pe Suvorov de mână şi-l duse în cabinetul său. Aici, închizând uşa, stătură amândoi de vorbă mai bine de un ceas, apoi, invitat de Pavel, Suvorov plecă în inspecţie.

Ţarul socotea că are să-l uimească pe Suvorov cu garda sa, transformată cu totul după modelul prusac. Dorind să-i facă pe plac feldmareşalului, Pavel îi arătă batalioanele mergând în pas forţat, apoi îi demonstră un atac exemplar. Suvorov îşi întorcea capul, râdea pe ascuns şi în cele din urmă îi spuse lui Gorceacov :

— Nu mai pot ! Mă doare burta ! Şi plecă dela această paradă a schimbării gărzii, fără să mai aştepte parola.

Mânios la culme, Pavel îl chemă după inspecţie pe Gorceacov şi-l întrebă :

— Ce înseamnă asta ? Eu i-am făcut unele aluzii, sperând că va cere să fie reprimit în slujbă, iar el a început să-mi povestească despre Ismail. Din nou am început să-i fac aluzii, iar el tot cu ale lui : îmi vorbea despre Chinburn, despre Oceacov. Binevoeşte, domnule, şi cere-i unchiului dumitale să-mi explice atitudinea sa şi să-mi aduci răspunsul ; până ce nu te întorci, eu nu mă aşez la masă !

Gorceacov porni în goană la unchiul său. Suvorov stătea culcat în pat, cu faţa la perete. Fără să se întoarcă, îi spuse nepotului său că va reintra în armată numai dacă i se va da puterea deplină pe care o avusese în timpul Ecaterinei, cu dreptul de a înălţa în grad până la colonel, de a răsplăti şi de a da afară.

— Nu îndrăznesc să-i transmit asemenea lucruri ţarului ! exclamă Gorceacov speriat.

— Transmite-i ce vrei. Iar mie mi-e somn acuma...

Apropiindu-se ora prânzului, Gorceacov se grăbi să pornească spre palat. Încurcat, bâigui în faţa mâniosului Pavel că Suvorov s'a pierdut cu firea în prezenţa persoanei majestăţii sale, dar că acum e gata să servească din nou, dacă va primi înalta aprobare a majestăţii sale.

Concediindu-l pe Gorceacov, Pavel îi zise :

— Domnule, dacă nu izbuteşti să-i bagi minţile în cap unchiului dumitale, vei răspunde dumneata.

Dar pentru locotenent-colonelul, în vârstă de numai 19 ani, misiunea de a-i băga minţile în cap lui Suvorov era prea grea.

Pavel îşi vedea de treburile lui fără să se sfiască : îşi trimitea generalii direct dela inspecţie în închisorile fortăreţei. Suvorov continua să facă pozne în timpul inspecţiilor. Prefăcându-se că tricornul de formă nouă nu i se ţinea bine pe cap, îl scăpa mereu la picioarele lui Pavel, se băga printre rândurile plotoanelor care treceau în pas ceremonios. Se prefăcea că nu se poate sui în caretă, fiindcă-l împiedica spada de format nou şi încerca să se urce când pe o parte, când pe alta a caretei, lucru care ţinea destul de mult timp.

După fiecare întâlnire cu Suvorov, Pavel se năpustea asupra tânărului Gorceacov, care nu izbutea deloc să-i bage minţile în cap unchiului său. Gorceacov născocea pentru ţar răspunsuri supuse, ca venite din partea lui Suvorov, iar unchiului său nu-i transmitea ţipetele revoltate ale lui Pavel, ci numai cuvintele lui pline de bunăvoinţă şi bunătate.

Jocul acesta nu putea să dureze multă vreme. Pavel ceda rugăminţii lui Suvorov, transmisă de Gorceacov, şi permise lui Suvorov să se întoarcă în satul său.

Suvorov plecă la Conceanscoie. Dar la 6 Februarie 1799, sosi la el aghiotantul imperial, generalul Tolbuhin, cu o scrisoare din partea lui Pavel. Acesta îi scria lui Suvorov :

„Am aflat chiar acum, conte Alexandr Vasilievici, de dorinţa insistentă a Curţii din Viena de a vi se încredinţa comanda armatelor ei din Italia, unde se duc şi corpurile mele de armată, conduse de Rosenberg şi Ghermann. Aşa dar având în vedere aceasta, în actualele împrejurări europene, consider ca o datorie, nu numai din partea mea, dar şi din

partea altor persoane, să vă propun să luaţi comanda asupra dumneavoastră şi să veniţi aici în vederea plecării la Viena.

Pavel

S. Petersburg, 1799, Februarie 4".

In acest document oficial, Pavel anexă şi o scrisoare personală :

„Acum nu e timpul să ne răfuim... Grăbiţi-vă să veniţi şi nu întârziaţi clipa gloriei voastre iar mie plăcerea de a vă vedea".

Peste o oră, fără să-i dea lui Tolbuhin răgaz de odihnă, Suvorov îl trimise înapoi cu răspunsul că acceptă să ia comanda armatelor Rusiei şi Austriei împotriva Franţei.

După două zile, Suvorov sosi la Petersburg.

Amânând socotelile cu ambiţiosul comandant de oşti, Pavel lăsă trupele ruseşti sub totala conducere a lui Suvorov spunându-i : „Poartă războiul cum ştii !" Vestea despre numirea lui Suvorov străbătu ca un fulger prin rândurile ostaşilor. Soldaţii bătrâni cereau să plece cu el în campanie. Pavel prinse de pieptul lui Suvorov insignele ordinului Cavalerilor de Malta — el însuşi era „Marele Magistru" al acestui ordin — şi Suvorov plecă la Viena.

CAPITOLUL OPTSPREZECE

Campania din Italia

In toamna anului 1797, după încheierea păcii dela Campo-Formio, armata lui Bonaparte părăsi graniţele Austriei. In Germania, francezii s'au retras dincolo de Rin, în Italia — dincolo de râul Eci, de unde, spre apus începea Republica Cisalpină, întemeiată de Bonaparte. Austria pierduse malul stâng al Rinului şi o mare parte din Lombardia, în schimb obţinuse o parte din domeniile veneţiene. La Raschstadt continuau tratativele între Austria şi Franţa, pentru a stabili cu exactitate şi în amănunt condiţiunile de pace. Austria spera să obţină din partea Franţei noi concesiuni, care să compenseze pierderea Italiei de Nord, adica prin rotunjirea graniţei să li se dea mici state germane. Conform tratatului dela Campo-Formio, Ţările-de-Jos erau

date Franței. Olanda fu transformată în Republica Batavă. Sud puterea Franței, la Genova, s'a întemeiat Republica Ligură.

Inaripați de succesele lui Bonaparte, francezii ocupară, în anul 1798, Sviţera, transformând-o în republică. Ei provocară o răscoală în Roma, proclamând-o Republica Romană.

In acelaşi timp, Bonaparte pregătea în secret o expediție militară în Egipt. Franța își echipase o flotă mare și un puternic corp de expediție. Se răspândise atunci svonul că pregătirile erau făcute în vederea unei debarcări în Insulele Britanice. Englezii se neliniștiră. Flota engleză din Gibraltar închidea ieşirea vaselor franceze din Marea Mediternă, tăindu-le astfel calea spre Anglia. Adevăratele intenții ale lui Bonaparte s'au văzut de abia când flota franceză ieşi în largul mării și se îndreptă spre răsărit. Bonaparte intenționa să cucerească Egiptul și de acolo să amenințe posesiunile Angliei în India.

In drum spre Egipt, francezii ocupară insula Malta. Această insulă, deşi nu prea mare, era prin aşezarea ei o importantă bază maritimă în Marea Mediterană. Ea se afla sub stăpânirea Cavalerilor de Malta. Ordinul acesta avea drept scop susținerea statelor monarhice, de câte ori acestea erau amenințate de revoluție. Se înțelege că în Ordinul Maltei intrau capetele încoronate — regii și principii stăpânitori. După ocuparea Maltei de către francezi, Cavalerii de Malta îi oferiră lui Pavel titlul de „Mare Magistru" al Ordinului. Pavel îl primi.

Anglia profită de acest fapt, ca să atragă Rusia împotriva Franței. Nu era greu să-i convingi pe austrieci că expediția lui Bonaparte în Egipt dă Austriei prilejul de a-și câştiga în Italia tot ce pierduse prin tratatul de pace dela Campo-Formio.

La curtea lui Pavel trimisul Angliei la Petersburg se folosi de toți cei ce-l puteau ajuta și sugeră „Marelui Magistru", că ocuparea Maltei de către Bonaparte nu este numai o amenințare pentru toate statele europene, ci și o sfidare adusă persoanei lui. Pavel intră în alianță cu Anglia și Austria, împotriva Franței. In Italia de Sud, s'a unit cu aliații și regele Neapolului. El se și grăbi să intre în război. Francezii l-au sdrobit cu uşurință și, în locul regatului, au întemeiat la Neapole o republică. Impotriva Franței s'a alăturat și Turcia : ocuparea Egiptului de către Bonaparte

şi campania proiectată în Siria ameninţa şi posesiunile turceşti. Războiul, care cutremura de şase ani Europa, se aprindea şi cu mai mare putere.

Campaniile Franţei revoluţionare se transformau acum în războaie de uzurpare.

Francezii au năvălit în Sviţera. Mareşalul Massena începu ofensiva spre Graubinden. Aliaţii se văzură nevoiţi, după ce ocupaseră poziţia de apărare la Nord, să reziste atacului francezilor din Sviţera şi să atace în Italia.

Massena zdrobi pe austrieci şi alungându-i din Graubinden dezarmă miliţia locală. Comandantul forţelor austriece, arhiducele Carol, dădu francezilor o lovitură, ieşind victorios în câteva bătălii, dar nu se hotărî să urmărească pe francezi, când aceştia se retraseră dincolo de Rin.

Francezii preveniră ofensiva aliaţilor în Italia: pe la sfârşitul lui Martie 1799, comandantul-şef francez Scherer trecu râul Mincio, ca să-i atace pe austrieci, care erau sub comanda bravului general Kray. Austriecii ardeau de dorinţa să-şi răscumpere înfrângerea din Sviţera. Kray trecu la ofensivă şi de data asta îi zdrobi pe francezi, care pierdură multe tunuri, avură aproape patru mii de morţi şi răniţi şi peste patru mii de soldaţi căzuţi prizonieri.

Restul armatei franceze se retrase dincolo de râul Mincio.

Kray nu-i urmări pe francezi, căci avea socotelile lui. Voia să ferească de orice risc victoria obţinută de el. In Verona sosise feldmareşalul Melas, un bătrânel slăbuţ, care nu era nici el grăbit să înceapă ofensiva, căci aştepta venirea comandantului suprem al forţelor aliate ruseşti şi austriece, Suvorov, care şi ajunsese la Viena.

Tugut, preşedintele Consiliului Militar al Curţii, om cu carte puţină şi lipsit de cultură militară, dar politician inteligent şi dibaci, încerca la Viena să-i impună lui Suvorov un plan prudent de război. Limita de înaintare a armatei aliate o stabilise pe râul Adda. Trecerea operaţiunilor militare pe malul drept al fluviului Pad era categoric interzisă de Consiliul Militar al Curţii. Acesta cerea ca succesele bătăliilor să fie întărite prin cucerirea cetăţilor. Cetatea principală a Lombardiei era Mantova. Lui Bonaparte, ca s'o cucerească, cu patru ani în urmă, i-a trebuit mai mult timp şi a avut mai multe pierderi decât în întreaga lui campanie victorioasă. Punând stăpânire pe Mantova, francezii au întărit-o puternic. In Mantova se afla o mare garnizoană

franceză, asigurată pentru un timp îndelungat cu muniţii de război şi cu hrană.

Plecând spre trupele din Verona, Suvorov îi spuse lui Tugut, tăind cu o cruce şi anulând astfel planul care îi fusese propus de acesta :

— Voi începe campania trecând mai întâi peste râul Adda şi o voi termina acolo unde va vrea dumnezeu...

La Verona, italienii i-au făcut lui Suvorov o primire entuziastă. La intrarea lui Suvorov în oraş, veronezii i-au deshămat caii dela trăsură, întrecându-se care mai de care să-l ducă pe feldmareşal în triumf.

Generalii ruşi şi austrieci se adunaseră la Verona, ca să se prezinte lui Suvorov. Acesta apăru în faţa lor în uniformă de feldmareşal austriac. Acest grad îi fusese acordat, pentru ca bătrânul Melas şi ceilalţi generali austrieci să nu fie jigniţi că se află puşi sub comanda unui general rus, oricât ar fi el de glorios prin victoriile câştigate, şi oricât de cunoscut de soldaţii austrieci sub numele de generalul „Inainte". Pe de altă parte, dibacii politicieni îşi închipuiau că, devenind feldmareşal austriac, ambiţiosul conducător de oşti, care anulase planul de război al Consiliului Militar al Curţii, se va simţi obligat să se supună împăratului Austriei.

Uniforma de feldmareşal austriac, deşi cusută la Viena de croitorul curţii, îi şedea prost lui Suvorov : croitorul umplusе uniforma cu vată unde trebuia şi nu trebuia, ca umerii să pară mai puternici şi pieptul mai bombat. Croitorii, ca şi caretaşii vienezi, erau renumiţi în toată lumea. Croitorul se muncise mult ca să transforme într'un manechin militar pe delicatul Suvorov. Il decepţionase însă statura lui scundă. După câte auzise despre Suvorov, croitorul se aştepta să aibă de-aface cu un uriaş.

Intrând în sala unde aşteptau generalii ruşi şi austrieci, Suvorov se opri şi închise ochii, orbit parcă de strălucirea uniformelor. Stătu astfel o clipă cu ochii închişi, mişcându-şi umerii, ca şi cum l-ar fi supărat tunica la subţiori. Marchizul Schateler, generalul şef al Marelui Stat Major, interpretă atitudinea feldmareşalului ca o slăbiciune de bătrâneţe şi împinse discret un fotoliu moale spre Suvorov.

— Păreţi foarte obosit de drum, domnule feldmareşal. Poate că ordonaţi să amânăm audienţa ? In orice caz puteţi primi şi stând în fotoliu.

Suvorov răspunse :

— Mulțumesc, marchize. O să-ți fac dovada foarte curând că mă țin încă bine pe picioare.

Făcu un pas înainte și deschise ochii. Audiența începu. Rosenberg, comandantul corpului rus, rostea numele generalilor și pe acelea ale comandanților de unități.

Suvorov le răspundea tuturor cu amabilitate, dând din cap, iar unora le întindea mâna, îi îmbrățișa, îi săruta și, după obiceiul lui, le șoptea câte ceva la ureche.

Când îl îmbrățișă pe Bagration, Suvorov îi spuse :

— Sunt bucuros să te văd, cneaze Petru ! Tu ești speranța mea. Învață-i pe austrieci cum să lupte. Fii mâna mea dreaptă. Îți amintești ?... Și sărutându-l pe ochi și pe frunte repetă : Oceacov, Râmnic, Ismail.

— Generalul Miloradovici, anunță Rosenberg.

Chipul lui Suvorov se lumină de un zâmbet generos :

— Mișa ? ! Cât de mare ai crescut ! Îți aduci aminte când veneam la voi în sat ? Erai numai, uite, atâtica. Călăreai pe nuia, cu o sabie de lemn în mână. Și iată că ai și ajuns general... Ce bune erau plăcintele cu varză la voi !

Imbrățișându-l pe tânărul general, Suvorov îi șopti la ureche :

— Uită-te la Bagration cum te invidiază. Vezi să nu fii mai prejos ca el !

Apoi îi fu prezentat Denisov, comandantul cazacilor dela Don. Salutându-l, Suvorov îi șopti :

— Carpîci, spune „Gavrilîcilor" tăi să-mi facă rost cât mai repede de o trăsură franțuzească. Blestemata de trăsură a lui Frantz mi-a frânt șalele...

Audiența continua. Se vedea că Suvorov face eforturi să birue moțăiala : ochii i se închideau. El stătea însă drept, fără să se clatine, lucru anevoios pentru un om bătrân, care abia se ținea de oboseală. Dar aceasta nu înseamnă că Suvorov era nemișcat, de parc'ar fi fost de piatră sau de bronz. Dimpotrivă, el stătea încordat și atent.

Rosenberg rostea numele vestiților generali austrieci. Suvorov deschidea obosit ochii și mormăia :

— N'am auzit de acest nume. Ne vom cunoaște acum.

Austriecii ofensați se uitau unul la altul, dând nedumeriți din umeri. Lista generalilor se sfârșise. Suvorov începu să se plimbe cu pași mari prin sală, pronunțând în tactul pasului maximele lui din „Știința de a învinge".

— „A uimi, înseamnă a învinge. Când ești speriat, ești înfrânt. Moartea sau captivitatea sunt tot una. Intârzierea e

mai rea decât moartea. Fiecare luptător să-şi cunoască manevra, fie general, fie soldat. Secretul e un pretext. De limbuţi n'ai să scapi. La popasuri de o zi — instrucţie de atac. Strânşi uniţi, la baionetă. Caii samarizaţi cu cazanele — înainte. Ingrijiţi-vă caii — calul are nevoie de odihnă mai îndelungată. Focul de arme să fie scurt. Artileria să tragă cu mitralii. Atenţiune! Pregăteşte-te de atac! Cu tot frontul. Arma la mână. Marş! Inainte! Inainte la atac. In sunetul muzicii, întinse pasul. Steagurile desfăşurate! Fuga-marş! Să se dubleze pasul. Fuga-marş! Impunge, împunge! Spintecă, spintecă! Ura! Victoria! Glorie, glorie!"

Pentru generalii ruşi, maximele din „Ştiinţa de a învinge" nu erau o noutate. Austriecii, necunoscând limba rusă, socoteau că discursul lui Suvorov nu-i priveşte şi discutau între ei. Atunci li s'a adresat în limba germană. Oprindu-se în mijlocul sălii, Suvorov puse mâna pe mânerul spadei şi îşi îndreptă ţinuta. Ochii îi străluceau.

— Domnilor! zise el. Soldaţii ruşi şi austrieci nu vor lupta acum pentru prima dată cot la cot. Noi ne cunoaştem mai de mult. Şi preţuesc în deosebi calităţile de luptă ale trupelor austriece. Ele au repurtat victorii sub ochii mei în Turcia. Tot acolo am avut prilejul să preţuesc şi pe mulţi generali austrieci. Consider ca o înaltă cinste să lupt alături de asemenea subalterni. Totuşi, cred că ar fi o crimă să ascund faţă de dumneavoastră ceea ce gândesc. Dumneavoastră, domnilor, sunteţi în stare să vă mulţumiţi numai cu jumătăţi de victorie, atunci când aveţi victoria întreagă în mâinile dumneavoastră. Incetiniţi mişcarea când sunteţi pe punctul de-a atinge scopul urmărit. Eu cer ca dumneavoastră să fiţi pătrunşi de necesitatea acelui ultim efort, care desăvârşeşte opera. Dumneavoastră cunoaşteţi, de pildă, că planul de război care mi s'a propus fixează limita primei campanii la Adda. Duşmanul nostru însă se află acum dincolo de Adda".

S'au auzit câteva exclamaţii de mirare. In grupul generalilor austrieci se produse mişcare. Retragerea lui Scherer dincolo de Adda fu pentru mulţi o adevărată surpriză. Suvorov continuă :

— Da, aşa e. Dacă m'aş fi ţinut de planul Vienei şi eu şi dumneavoastră, domnii mei, ne-am fi trezit într'o situaţie ridicolă. Campania nici n'a început şi s'a şi sfârşit! Credeţi-mă că francezii nu vor rămâne pe loc, dacă noi ne vom opri. Dacă nu vom înainta noi, vor înainta ei. Domnilor!

Bonaparte a traversat Italia dela apus la răsărit în şase luni şi a ajuns la porţile Vienei. Eu cu trupele mele voi face un marş prin Italia, dela Viena până la graniţa Franţei, în trei luni. In preajma lunei August, voi alunga trupele franceze din toată Italia, nu numai din cea de Nord, ci şi din cea mijlocie şi sudică. Timpul ne favorizează. Bonaparte s'a împotmolit în Siria. Cei mai buni meşteri francezi ai războiului sunt ocupaţi în Sviţera şi pe Rin. Populaţia jefuită a Italiei este gata de răscoală. Teatrul de război este studiat de-alungul mileniilor. Noi vom lupta în ţara clasică a războaielor. Drumurile de aici au rămas trasate încă dela romani. Vadurile şi trecerile peste ape sunt cunoscute din epoca războaielor punice. „Toate drumurile duc la Roma", adică la victorie. Dumneavoastră, domnilor, cunoaşteţi bine teatrul de război. Soldaţii voştri l-au parcurs în întregime, retrăgându-se. Acum, îl vor parcurge înaintând victorios. Soldaţii mei cunosc un singur drum : înainte ! Imi rămâne să vă mai spun puţine lucruri. Avem de dus o campanie, în care soldaţii nu vor avea altă răsplată decât onoarea şi gloria nemuritoare. Italia este jefuită de francezi. Tot ce vom dobândi dela francezi voi restitui poporului italian. Sunt feldmareşal al armatei austriece şi cavaler al ordinului Tereza. Această cinste trebue însă s'o merit şi nu mă îndoesc, sunt ferm convins, că o voi merita cu asemenea tovarăşi de luptă, cum sunteţi dumneavoastră, domnii mei !

Suvorov se înclină. Generalii îi răspunseră, iar marchizul Schateler se apropie de Suvorov şi, salutându-l, îi spuse :

— Luminăţia voastră ! Aţi vorbit minunat, ca un adevărat neamţ.

— Vai de mine. Eu sunt un simplu rus...

Suvorov zâmbi şi-şi plecă capul. Şi din nou, în faţa acestei adunări strălucite, stătea într'o poză jalnică un bătrân neputincios, într'o haină de paradă, care nu i se potrivea deloc.

Avangarda formată din armatele ruseşti de sub comanda lui Bagration trebuia să intre în Brescia, a doua zi la amiază. Spre uimirea lui Schateler, în armatele austriece au fost numiţi instructori şi caporali ruşi, care ştiau nemţeşte, cu scopul de a arăta austriecilor, în timpul marşurilor şi al popasurilor, tactica rusească. Suvorov ordonă să se facă marşuri rapide, lucru cu care austriecii nu erau obişnuiţi. Apoi el iscăli chemarea către italieni, propusă de Schateler, care îi îndemna pe aceştia să se revolte împotriva francezilor.

Suvorov se culcă la ora obişnuită, se sculă în zori şi, după ce-şi făcu o frecţie cu apă rece, porni să inspecteze tabăra primului eşalon rusesc. Bagration şi Denisov îi arătară regimentele lor. El îşi dădu seama că oamenii sunt destul de odihniţi, dar caii sunt încă obosiţi. Socoti însă că la amiază vor fi şi aceştia gata de drum.

Suvorov îl mai îmbrăţişă încă odată pe Bagration şi-i dădu ultimul sfat înainte de a pleca :

— Să mergi repede, cu vioiciune, ca să arăţi austriecilor cum trebue să meargă.

Armatele porniră cu cântece şi muzică. Populaţia le întâmpina şi le conducea ; copiii alergau multă vreme în urma ostaşilor sau stăteau pe marginea drumului, minunându-se de soldaţii şi grenadierii îmbrăcaţi în uniforme de postav roşu, împodobite cu aramă, îi priveau pe cazacii de pe Don, bărboşi şi cu ciuful mare, cu căciuli înalte şi'n pantaloni largi. Soldaţilor li se oferea vin, pâine albă şi tutun.

In urma avangărzii comandate de Bagration, Suvorov porni din Verona spre Valeggio şi acolo făcu o inspecţie armatelor austriece în campanie. Mai mult de o oră au trecut prin faţa lui Suvorov, cu echipamentul de marş, regimente de austrieci. Suvorov îi lăuda :

— Pasul e bun ! Victorie !

Retrăgându-se spre Adda, francezii au dus cu ei tot ce se putea căra şi au nimicit tot ce se putea nimici. Garnizoanele se închiseră în cetăţi. Brescia era prima cetate în calea armatei aliaţilor.

Suvorov a ordonat lui Kray să ia cu asalt cetatea şi să nimicească garnizoana dacă nu se predă de bunăvoie. Trupele ruseşti de sub comanda lui Bagration au deschis focul de artilerie asupra oraşului. Bagration a tăiat francezilor calea de retragere spre apus. Fără să apere zidurile oraşului, francezii se închiseseră în cetate. Apelul lui Suvorov ajunsese înainte la Brescia şi îşi făcuse efectul : locuitorii oraşului deschiseră aliaţilor porţile oraşului şi lăsară punţile. Austriecii şi ruşii intrară în oraş prin mai multe porţi deodată. Se începură pregătirile pentru asaltul cetăţii. Neputând rezista canonadei, francezii se predară cu tot armamentul şi patruzeci şi şase de tunuri.

Armata aliată îşi continua marşul spre apus, în etape mari, executate noaptea. Vremea se stricase. Austriecii fură

nevoiți să treacă peste un râu, sub o ploaie torențială. Soldații, și mai ales ofițerii, începură să protesteze. Feldmareșalul Melas ordonă trupelor să se oprească, fără să fi făcut nici măcar o jumătate din itinerariul fixat. Aflând despre aceasta, Suvorov i-a trimis lui Melas o scrisoare:

„Mulți s'au plâns că infanteria s'a udat la picioare. De! Nu te poți lupta cu vremea. Domnișoarele, filfizonii și leneșii se plimbă numai când e timpul frumos. Răsfățații și egoiștii care se plâng de serviciu vor fi îndepărtați. Operațiunea trebue executată rapid și fără cea mai mică pierdere de timp, ca în niciun chip să nu dăm inamicului posibilitatea să-și unească forțele. Cine-i cu sănătatea șubredă să rămână în urmă. Trebue să eliberăm Italia de francezi. De dragul acestei cauze, fiecare ofițer trebue să se sacrifice. Amatorii de discuții lungi sunt nesuferiți în toate armatele. Iuțeala, aprecierea distanței, atacul... De data aceasta cred că vă ajunge!"

Scrisoarea Comandamentului Suprem trimisă lui Melas era adresată tuturor comandanților armatei austriece. Atunci și-au dat seama că cu Suvorov nu se poate glumi. Insultele pe față, cum că pe „civilizații" ofițeri austrieci a venit să-i învețe un ignorant, au încetat. Nimeni nu mai îndrăznea să spună fără rost că ordinele lui Suvorov „sunt un amestec de inteligență și de prostie". Austriecii își ascundeau dușmănia.

Până la râul Adda, armata n'a întâmpinat nicio rezistență, dacă ținem seama de neînsemnatele ciocniri avute cu detașamentele de ariergardă ale francezilor. Armata lui Scherer ocupase partea dreaptă, care domina râul ce curgea aici într'o albie îngustă, cu maluri abrupte. Trecerea peste Adda era posibilă primăvara numai pe poduri. Aceasta favoriza apărarea francezilor. La Viena, domnea siguranța că francezii nu vor permite în niciun caz trecerea râului Adda. Francezii însă, informați că armata aliată este comandată de Suvorov, nu se îndoiau că el va forța râul. Scherer nu putea însă ghici în care anume loc va încerca Suvorov să facă trecerea. De aceea, comandantul-șef al armatei franceze se văzu nevoit să-și întindă linia de apărare pe o distanță de cincizeci de kilometri, începând dela Lecco, din Nord, până la Lodi, în Sud.

Suvorov și-a împărțit armata în trei părți, aproape egale, ca să forțeze râul în trei puncte: la Nord, în fața localității Lecco; la mijloc, lângă San-Gervasio (în fața

localității Trezzo era nevoie să se construiască un pod plutitor) și la Sud, în fața localității Cassano. Conform ordinului, un detașament nu prea mare se îndreptase spre podul dela Lodi, la Sud de Cassano. Trecerea dela Lecco, care se afla la izvorul Addei din lacul Como, prezenta mai multe greutăți: Suvorov așează aici tot corpul de armată rusesc de sub comanda lui Rosenberg și o divizie austriacă a lui Vucasovici. La San-Gervasio s'a proiectat trecerea diviziei austriece pe un pod improvizat. Feldmareșalul Melas, cu două divizii austriece, trebuia să pună stăpânire pe capul de pod dela Cassano. După trecere, forțele aliate trebuiau să se unească, pentru a înainta pe drumul care duce dela Cassano spre Milano.

S'a primit știrea că Scherer a fost destituit de Directoratul francez și comanda a fost predată generalului Moreau. Suvorov, auzind acestea, spuse:

— E mai bine să ai de-a face cu un meșter, decât cu un ucenic. Laurii câștigați dela Moreau vor fi mai verzi.

După ce și-a luat în primire postul de comandant-șef, Moreau a început să-și concentreze forțele spre centrul dispozitivului său, așteptându-se la o ruptură în acest loc. Suvorov dădu ordin de trecere, fără să schimbe planul de operație.

Podul dela Trezzo fu montat noaptea, sub ploaie, după ce coborîră pontoanele de pe malul abrupt și stâncos. Podul fu gata abia la ora șase dimineața, când cavaleria austriacă și cazacii dela Don au trecut pe malul drept al Addei. Francezii credeau că pe aici trecerea este imposibilă și fură luați prin surprindere. Cavaleria îi puse pe fugă. A început apoi trecerea infanteriei.

In dimineața zilei de 25 Aprilie, Bagration a atacat la Nord, lângă Lecco, orașul care era împrejmuit de un zid de piatră. Tunurile franceze de pe malul drept sprijineau cu focul lor garnizoana din Lecco. După două atacuri succesive, Bagration puse stăpânire pe oraș, alungându-i pe francezi. Observând că rușii nu sunt numeroși, francezii au trecut la ofensivă, amenințând să le taie calea de retragere. Dar tocmai atunci sosi Miloradovici cu un batalion de infanterie. Și cu toate că Miloradovici era superior în grad, el se puse cu tot batalionul la dispoziția lui Bagration, oferindu-i astfel posibilitatea de a termina în mod strălucit misiunea începută. Sosiră încă două batalioane. Bagration trimise din nou trupele la atac, ca să

punâ stăpânire pe pod. Soldaţii se repeziră spre pod, strigând: „Depuneţi armele!" Francezii răspundeau strigând: „Iertare!" ca şi cum s'ar fi învoit să se predea. Fără să deschidă focul, ruşii se apropiau încrezători. Francezii însă i-au întâmpinat cu salve de foc. Infuriaţi de perfidia adversarului, soldaţii lui Bagration trecură, fără nicio împuşcătură, la atac de baionetă şi puseră stăpânire pe pod.

Se făcu noapte. Inamicul de pe malul drept avea într'adevăr forţe superioare şi din această pricină Bagration nu putu să-şi desăvârşească victoria. Dar şi francezii s'au înşelat de data asta. Se aşteptau ca aliaţii să repete dimineaţa atacul în acelaşi loc şi începură să-şi concentreze aici noi unităţi militare. Intre timp, Rosenberg ordonă să se instaleze alt pod, în timpul nopţii, la patrusprezece verste depărtare de Lecco, în faţa oraşului Bravio, unde şi începu trecerea. Moreau, alarmat, îndreptă spre Bravio o întreagă divizie, sub comanda generalului Serurier. După ce aliaţii trecuseră podul montat lângă Trezzo, Moreau îşi dădu seama că a indicat o direcţie greşită lui Serurier şi-i trimise ordin să se oprească. Dar era prea târziu: legătura lui Moreau cu divizia era întreruptă.

Suvorov ordonă lui Melas să înceapă trecerea lângă Cassano. Austriecii porniră la atac împotriva fortificaţiilor periferice. Francezii se apărau cu dârzenie. Suvorov sosi la locul de luptă. Printre trupele austriece se aflau mulţi veterani din războaiele cu turcii, care îl cunoşteau personal pe generalul „Inainte" şi cărora Suvorov le aminti despre luptele dela Râmnic şi Focşani. Austriecii, cu o neobişnuită energie, au şi reînnoit atacul şi au pus stăpânire pe capul de pod şi pe pod, fără să dea răgaz francezilor să-l incendieze, cu toate că pregătiseră din timp materialul inflamabil.

Ordinul lui Suvorov era realizat în întregime, armata lui se afla pe malul drept al râului Adda. Moreau nu se mai putea apăra şi ordonă trupelor sale să se retragă spre Milano, capitala Lombardiei.

La 28 Aprilie, Suvorov îşi îndrepta toate coloanele spre Milano. Incercuit din toate părţile, Serurier aştepta în zadar ajutor din partea lui Moreau. Ajutorul nu venea. Înţelegând inutilitatea rezistenţei, Serurier s'a predat, seara, cu toată divizia: au căzut prizonieri patru mii de

soldați, două sute cincizeci de ofițeri, cu cincisprezece tunuri și însuși Serurier.

Dezorganizată, armata lui Moreau se retrăgea dincolo de Milano în două direcții: spre Torino și Pavia. Odată cu francezii o luară la fugă din Milano și cei care îi simpatizau: guvernul Republicii Cisalpine; funcționarii puși de francezi fugeau cu familiile lor. Părăsirea orașului Milano surprinse pe toți. Nu era timp pentru adunări și totuși se formase un enorm convoi, care aglomerase toate podurile, ceea ce îngreuia mișcarea armatei franceze. O garnizoană a rămas închisă în fortăreața din Milano.

Ultimele unități abia părăsiseră zidurile apusene ale orașului, când la porțile de Sud apărură cazacii. Au găsit porțile închise, dar le-au scos din balamale și au intrat în oraș. In așteptarea trupelor aliate, cazacii au încercuit fortăreața.

Infanteria austriacă a intrat în Milano înaintea celei rusești. Suvorov zăbovi la o etapă de Milano, amânându-și intrarea pentru a doua zi. In zorii zilei, venise în întâmpinarea lui Suvorov, de dincolo de ziduri, toată populația orașului. Suvorov sosea călare. După el venea suita. Trupele mergeau cu muzică și steagurile fâlfâind. Veneau în șir splendidele trăsuri ale generalilor, printre care și o trăsură franțuzească, veche și ponosită, capturată de cazaci pentru Suvorov. Cazacii o numiseră „Arca".

La poarta orașului, Melas, călare, îl aștepta pe Suvorov. Când s'au apropiat unul de altul, feldmareșalul austriac observă că Suvorov vrea să-l îmbrățișeze. Melas se întinse spre el, dar își pierdu echilibrul și căzu jos de pe cal. Suvorov sări imediat din șea, îl ridică și-l sărută, îmbrățișându-l.

Clopotele sunau. Norodul îl întâmpina pe Suvorov cu strigăte entuziaste. Toate păturile populației îl aclamau pe feldmareșalul rus. Negustorii și industriașii știau că s'a sfârșit cu împrumuturile silite și cu dările fără margini. Lumea meseriașilor era dornică de o viață pașnică.

In onoarea lui Suvorov avură loc la Milano câteva serbări, la care feldmareșalul rus luă parte atât cât cerea politețea. Suvorov organiză o masă festivă în palatul unde până atunci locuise Moreau. Aici i-au fost prezentați generalii francezi captivi, printre care și Serurier. Suvorov se întreținu îndelung cu el. Veni vorba și despre ultima opera-

ţiune dela Adda. Dorind să-l măgulească pe Suvorov şi totodată să-l înţepe, Serurier îi spuse :

— Teoria dumneavoastră asupra războiului este teoria imposibilului. Atacul dela Lecco este în contradicţie cu toate regulile tacticei.

— Ce să facem ! răspunse suspinând Suvorov Noi, ruşii, suntem toţi la fel : vrem imposibilul..

Şi tot atunci, el îşi exprimă dorinţa de a trece pe la Paris. Astfel, Suvorov îşi da în vileag intenţia de-a continua ofensiva dincolo de frontierele Italiei. Dar intenţia lui era în contradicţie totală cu planurile Vienei. Austriecii se grăbeau să pună mâna pe ţara care o stăpâniseră în mare parte înainte de invazia lui Bonaparte.

Gonind pe francezi din Milano, Suvorov făcuse mult mai mult decât ceea ce doreau cei dela Viena. Dar în spatele aliaţilor rămăseseră câteva cetăţi ocupate de garnizoanele franceze. A aduna forţe mari pentru asedierea lor şi a aştepta până când aceste cetăţi vor cădea, însemna să dai timp armatei lui Moreau să se refacă. Afară de aceasta, ştirile sosite din Sudul Italiei spuneau că a doua armată franceză, de sub comanda lui Macdonald, a început mişcarea spre Nord, pentru a se uni cu armata lui Moreau. Suvorov voia să împiedice această unire. El era de părere să treacă fluviul Pad, ca să-i iasă înainte lui Macdonald, să-l distrugă şi apoi să se repeadă asupra armatei lui Moreau. Suvorov întocmi un plan îndrăzneţ pentru viitoarele operaţiuni militare din Italia, punându-le de acord cu operaţiunile aliaţilor în Sviţera şi pe Rin. Planul fu expediat la Viena, spre aprobare. Fără a aştepta noile instrucţiuni, Suvorov îşi puse trupele în mişcare, la 1 Mai, pe propria sa răspundere.

Trupele lui Suvorov se pregăteau să treacă fluviul Pad, când veni ordinul din partea Consiliului Militar al Curţii că a purta războiul pe malul drept al fluviului Pad este absolut interzis ; cât despre ofensiva împotriva Franţei, propunerea era cu totul respinsă.

Cu riscul de a provoca nemulţumiri serioase celor dela Viena, Suvorov luă singur hotărîri şi căută prilej de luptă cu Macdonald şi cu Moreau.

Recunoaşterea aliaţilor în Italia era prost organizată. Francezii lăsaseră în locurile ocupate de Suvorov mulţi spioni şi erau informaţi despre operaţiunile şi intenţiile trupelor aliate, în timp ce Suvorov era nevoit să se folo-

sească de simple presupuneri, de ştiri şi de informaţii, obţinute de cele mai multe ori de departe, sau pe căi ocolite. Astfel, Statul Major al lui Suvorov primise prin Viena ştirea că Macdonald a pornit din Sudul Italiei spre Nord.

Din firea lui, Suvorov dispreţuia spionajul şi evita să se sprijine pe asemenea informaţii. Lui nu-i plăceau nici recunoaşterile de prisos şi nici incursiunile mărunte, socotindu-le drept jocuri tinereşti. El era pentru recunoaşterile cu forţe mari şi era întotdeauna gata să transforme lupta de recunoaştere într'o bătălie hotărîtoare. Cu suflet deschis, de adevărat cavaler, Suvorov ştia de ce făcuse din Bagration mâna sa dreaptă în Italia.

Hotărîndu-se să treacă fluviul Pad cu principalele sale forţe, Suvorov executase de fapt o manevră de recunoaştere cu întreaga lui armată.

Dar aflând de trecerea lui Suvorov peste fluviul Pad, Moreau se grăbi să treacă la acţiune. El atacă flancul drept al lui Suvorov lângă Marengo şi pricinui austriecilor o lovitură grea. In apropiere se afla detaşamentul lui Bagration. Unindu-şi forţele, aliaţii îi zdrobiră pe francezi. Moreau se retrase în grabă. Suvorov sosi la Marengo când lupta era terminată.

— Aţi scăpat din mână inamicul! observă el cu ciudă. Dar rămase mulţumit de acţiune şi-l propuse pe Bagration pentru cea mai înaltă recompensă: ordinul Alexandr Nevschi.

Suvorov avea toate motivele să fie mulţumit. El răspunse prin acţiune directă intenţiilor lui Moreau, bănuind unde se află armata lui. Moreau însă nu s'a retras la Genova, dincolo de munţi, ceea ce însemna să se socotea încă destul de tare şi n'avea nevoie să se ascundă în munţi, ci aştepta să-şi unească armatele cu cele ale lui Macdonald, între Apenini şi fluviul Pad.

Torino

Nu numai Suvorov, dar nici Moreau nu ştia precis ce avea de gând să întreprindă Macdonald.

Printr'o largă manevră, Suvorov nimici toate îndoielile. Spre marea mirare a strategilor de cabinet, el începu mişcarea spre Torino. Această mişcare, în general opusă

celor întreprinse până atunci, amintea de renumita tactică a scrimei — una dintre „cele trei lovituri ale lui Bonaparte", când maestrul spadei, deschizându-şi parcă braţele, îşi expune pieptul descoperit şi, în aceeaşi clipă, dă inamicului indus în eroare o lovitură decisivă.

Campania spre Torino părea o ofensivă. Lui Moreau îi rămâneau două căi : să pornească spre răsărit ca să elibereze cetatea Tortona asediată şi să se unească cu Macdonald, sau să lovească în Suvorov care se „retrăgea".

Moreau rămase pe loc.

Suvorov nu mai avea nicio îndoială asupra planului comandamentului francez. Macdonald nu putea veni decât din spre munţii Apenini, pe malul drept al fluviului Pad, nu departe de Piacenza. Moreau rămânea pe loc ca să ameninţe spatele frontului şi căile de comunicaţie ale lui Suvorov, în cazul când Suvorov ar fi pornit să-l întâlnească pe Macdonald, înainte de a-şi fi asigurat spatele frontului. Moreau nu încercă să urmărească pe aliaţi în marşul lor spre Torino, pentrucă nu era suficient de tare pentru aceasta. Era clar şi faptul pentru care Moreau concentrase la Torino enorme rezerve de arme de foc, muniţii şi hrană : el aştepta prin Torino întăriri din Svitera.

Ocuparea oraşului Torino, înainte de apariţia lui Macdonald în câmpia râului Pad, era o importantă problemă politică şi strategică pentru Suvorov. Până la cucerirea Italiei de către Bonaparte, Torino era capitala regatului Sardiniei.

Armata aliată mergea pe două coloane spre Torino. Suvorov îşi trimisese ofiţerii de stat major să supravegheze mişcarea unităţilor izolate, iar el însuşi însoţea armata, având pe lângă el numai un cazac. Uneori, Suvorov depăşea avangarda, descăleca şi se culca undeva la umbră, departe de drum şi privea trecerea trupelor. Era o căldură caniculară. Când Suvorov observa că soldaţii erau sleiţi de puteri şi că marşul încetineşte, se urca pe cal, le ieşea repede în drum, se alătura de regiment şi mergea printre soldaţi, vorbind cu ei, aşa cum făcuse şi în alte campanii. Când îl vedeau pe Suvorov, cei rămaşi în urmă se grăbeau să ajungă înainte ca să-l asculte, iar cei obosiţi măreau pasul şi se apropiau de el. Marşul îşi grăbea ritmul. Se discuta atunci mult despre intendenţa austriacă. După convenţia dela Viena, aprovizionarea armatei ruseşti se afla

în sarcina austriecilor. Soldaţii se plângeau că austriecii îi hrănesc prost. Suvorov le răspundea:

— Nu este pentru prima dată când aud aşa ceva. I-a urma urmei, fraţilor, suntem singurii vinovaţi. Mergem prea repede. Furgoanele austriece nu se pot ţine de noi.

— Dar pe ai lor tofaşi îi hrănesc mai bine! strigă unul din rânduri.

— Nu-mi vine să cred că un soldat, fie el şi austriac, nu împarte hrana cu altul.

— Să nu mint, mai împart ei câteodată. Dar dacă nici ei nu au de unde să dea?

— Dacă n'ai, nu dai şi gata. Vitejilor, să luăm Torino şi Genova din mâna francezilor şi să pornim spre Paris. Francezii au acolo multe şi de toate!

— Cu mâinile altuia nu poţi să cari pâine! răspunse cineva din rânduri.

Soldaţii nu se plângeau degeaba de ofiţerii austrieci, însărcinaţi cu aprovizionarea.

Odată, Suvorov cobora spre râu ca să-şi adape calul şi văzu soldaţii în repaus. Ei mestecau pesmeţii uscaţi şi beau apă de-a-dreptul din râu.

— Ce faceţi, fraţilor? îi întrebă Suvorov.

— Mâncăm supă italienească, luminăţia voastră.

— Şi-i bună?

— Poftiţi de gustaţi şi dumneavoastră!

Suvorov sări de pe cal. Un soldat îi întinse lingura. Stând pe vine, feldmareşalul luă din râu o lingură de apă şi zise:

— Vai, ce bună supă! M'am săturat pe trei zile! Vă mulţumesc, fraţilor, că m'aţi ospătat.

Suvorov sări pe cal, însoţit de râsul vesel al soldaţilor.

Torino era aproape. Obosit, Suvorov hotărî să se odihnească în „Arca" lui, care sta prăfuită în drum; se urcă în ea şi porunci să mâne înainte. Trăsura porni. Legănat de „Arca" lui, Suvorov căzu într'un somn adânc.

In vis, auzea că cineva îl chiamă stăruitor. Simţea o răcoare plăcută, dar se cutremură văzându-se cu lopata în mâini, în fundul unei gropi umede. Trăsura şi drumul parcă nici n'ar mai fi fost. Când se uită în sus, Suvorov văzu cine-l chiamă. Pe lutul scos din groapă stătea ţarul

Pavel Petrovici, ținând în mână un craniu omenesc, negru, cu orbitele pline de pământ.

„Ascultă, gropare, i se adresă Pavel, arătând cu mâna spre lut, oare numai atât a rămas din Alexandru cel Mare și din Caesar ?"

„Da, majestate !"

„Păi lutul ăsta e bun numai de cărămizi !"

„Da, majestate ! Dar aceste cărămizi au o anumită proprietate : din ele se construește viitorul..."

Pavel, plin de mânie, aruncă cu craniul în Suvorov. Suvorov se feri de lovitură. Pavel apucă lopata și începu furios să arunce în groapă bulgării de lut roșu. Și bulgării cădeau cu sgomot de canonadă în groapă.

„De viu mă îngropi ? De viu ?" striga îngrozit Suvorov, înnăbușit de greutatea lutului.

Făcu o ultimă sforțare în vis ca să scape de sub greutatea bulgărilor și... se trezi.

Era o noapte liniștită și răcoroasă. Din înalt, luna învăluia ținutul într'o lumină albastră. „Arca" era oprită în drum, lângă un zid alb de piatră. Caii deshămați rontăiau ovăz. Dincolo de zid se înălțau, triști, chiparoșii. Undeva murmura un izvor. Fără să turbure liniștea, din spre Torino se auzea bubuitul tunurilor. Portița „Arcei" se deschise și Suvorov văzu pe Denisov cu nepotul său Andrei Gorceacov călări.

— Unchiule ! exclamă Gorceacov. In sfârșit te-ai deșteptat ! Eu n'am reușit să te trezesc. Drumul e sub bombardamentul artileriei franceze. E primejdios pentru dumneata.

— Unde e Schateler ? întrebă somnoros Suvorov.

— Cred că se află la porțile Torinului și îi scrie generalului Fiorella condițiile de predare.

— A-a ! făcu Suvorov căscând cu poftă.

— Porunciți să vi se dea calul ? îl întrebă Denisov.

— Nu-i nevoie, Carpîci !

Suvorov merse de-a-lungul zidului. Porțile vilei erau deschise. Nu era nici țipenie de om ! Gorceacov și Denisov îl urmau, la distanță. Undeva pe drum, în apropiere, explodase bubuind o grenadă. In aerul cu miros de brad și rășină, se amesteca o duhoare de sulf.

Suvorov se trezi într'o curte pătrată, pardosită cu lespezi de marmoră. O arcadă ușoară, sprijinită pe coloane

subțiri înconjura curtea. In mijlocul bazinului oval, pe un soclu, se înălța o statuie: o femeie goală turna dintr'un ulcior apă, zâmbind ușor. Suvorov se opri să admire statuia. Gorceacov cu Denisov rămaseseră la poartă.

Deodată, răsună bubuitul unei explozii. Și totul fu învăluit într'un fum înnecăcios. Acolo unde fusese statuia, locul era acum pustiit. Sfărâmături colțuroase de marmoră zăceau împrăștiate. Fântâna amuțise. Suvorov stătu o clipă înmărmurit, apoi scoase un strigăt înfiorător: „Cneaze! Cneaze Petru, vino după mine! și se repezi afară din curte. Însoțitorii fugiră și ei, urmându-l. Alerga pe drumul răscolit, din loc în loc, de exploziile grenadelor și striga, striga mereu. Cei doi alergau să-l ajungă din urmă.

— Unchiule, drumul e reperat!

— Inapoi, excelență!

Denisov ajunse primul lângă Suvorov și apucându-l cu putere de umeri fu cât pe aci să-l trântească la pământ. Suvorov încercă să scape din strânsoare. Căciula sbură de pe capul lui Denisov. Suvorov îl apucă de ciuf și țipa:

— Ce faci, blestematule?

— Vă salvez, excelență!...

Denisov îl luă în brațe și-l trase în șanțul dela marginea drumului, tocmai la timp. Deasupra capetelor lor răsună iarăși o explozie. Din malul lovit, pietrișul se rostogoli.

— Ați scăpat teferi? striga Gorceacov cu lacrimi în glas, apropiindu-se în fugă. Unchiule, ești viu?

— Suntem amândoi vii, răspunse supărat Denisov. Numai că mi-a smuls ciuful din cap.

— Așa îți trebue, Carpîci, pentrucă ai îndrăznit să-i strigi lui Suvorov: „Inapoi!" răspunse gâfâind Alexandr Vasilievici.

Apoi se întoarse către Gorceacov:

— Andrei! Du-te repede de-l caută pe Schâteler. Incercuiți orașul. Anunțați pe Fiorelia să înceteze tragerea. Are patru ore de gândire. Libertate sau moarte!

Gorceacov duse mâna la tricorn și încălecă repede. Zdrobit de oboseală, Suvorov adormi iarăși în „Arca" lui. La răsăritul soarelui, sosi Andrei Gorceacov și raportă că trupele au intrat în suburbia Torinului. Comandantul răspunse printr'o scrisoare la propunerea de predare făcută de Suvorov.

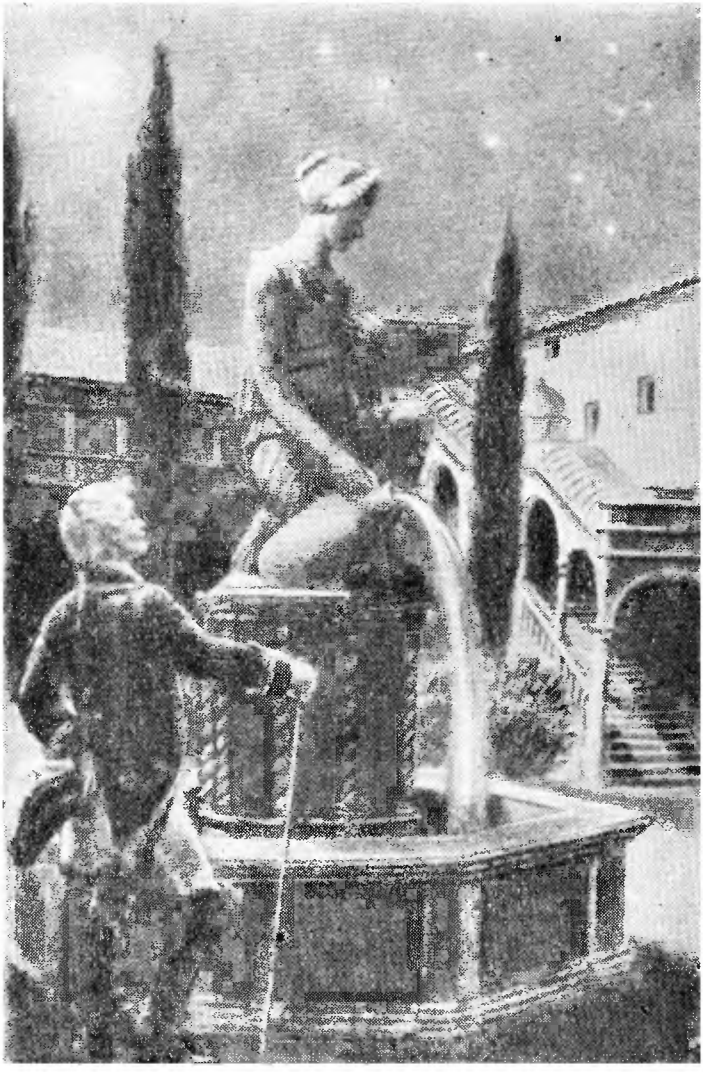

— Iată, citește-o, nenchiule!

— Obraznic băiat! zise Suvorov, citind în fugă scrisoarea.

Fiorella se mira că însuși generalul armatei aliate îi face propuneri de predare. Comandantul citadelei declara că nu are niciun răspuns de dat. „Atacați-mă și voi răspunde".

Suvorov dictă lui Gorceacov o nouă scrisoare către comandantul Torinului, îndemnându-l într'o formă politicoasă să se predea numaidecât, spre a evita o zadarnică vărsare de sânge și pentru a feri populația de nenorocire.

După această scrisoare, Suvorov ordonă să se înceapă bombardamentul asupra orașului și să se pregătească asaltul. Și aici populația era împotriva francezilor. Garda națională a Piemontului se răsculase între timp și lăsase să intre în oraș trupele aliate. Fiorella abia avu timp să se închidă în fortăreață.

Suvorov intră în oraș și ordonă încetarea bombardamentului. Ca să se răzbune pe locuitori, Fiorella începu să tragă din fortăreață asupra orașului, cu ghiulele și obuze explozive, țintind pieţele unde se îngrămădea poporul.

Incredințat că mai devreme sau mai târziu orașul va cădea, Suvorov nu se grăbi să-l asalteze. Soseau știri că fără să aștepte să fie asaltate, se predaseră și alte cetăți: căzuse Ferrara, se predase Milano.

Suvorov restabili regatul Sardiniei și însărcină cu conducerea Piemontului un consiliu suprem provizoriu. Suvorov nu desființă garda națională: ca reprezenta nucleul armatei piemonteze și el întenționase s'o regrupeze, pentru a lupta împreună împotriva francezilor. Piemontul putea să dea peste cincizeci de mii de oameni. Toate dispozițiile lui Suvorov urmăreau același scop: războiul.

Dar activitatea lui Suvorov provocă nemulțumiri la Curtea împăratului Austriei. In numele lui, comandantul-șef al armatelor aliate hotărî ca pământurile cucerite să aparțină Austriei, iar trupele piemonteze să fie chemate numai sub drapelul împăratului Austriei. La Viena se socotea că Suvorov și-a depășit împuternicirile primite.

Impăratul Austriei cerea din nou lui Suvorov să-și lase planurile sale vaste și să-și concentreze toată atenția asupra luării cetății Mantova, întărindu-și acolo corpul de asediu. Forțele principale însă, fără să se gândească la ofen-

sivă, trebuiau să ocupe poziții de apărare, pentru a-și păstra regiunile cucerite.

La Petersburg începu să se simtă tot mai puternic influența francezilor. Pavel, deși era încă credincios alianței cu Austria și admitea lacomele pretenții ale austriecilor, deși tot mai asculta de sugestiile trimisului austriac, începu totuși să oscileze, așteptându-se să se producă la Paris o lovitură de stat în favoarea monarhiei. In scrisoarea pe care i-o adresase lui Suvorov făcea de altfel aluzii destul de fățișe.

Adversarii Angliei, simțind că Pavel este nemulțumit de austrieci, îl atâțau cu șiretenie împotriva acestora, arătând intențiile perfide ale Vienei și ingratitudinea Austriei. Și Suvorov la rândul lui se plânse lui Pavel de austrieci, amenințând cu demisia.

Războiul nu se terminase. Cele două armate franceze ar fi putut să se unească și să-i atace pe aliați. Neînțelegerile din tabăra aliaților și posibilitatea unei rupturi ajunseseră până la urechea francezilor. In ultimul timp, austriecii nu putuseră obține succese decisive nici în Svițera și nici pe Rin.

Macdonald începu atunci marșul din Florența, îndreptându-se spre Modena, peste munții Apenini, pentru ca, în valea fluviului Pad, cu arma în mâini, să-și croiască drum, spre a se uni cu armata lui Moreau.

CAPITOLUL NOUĂSPREZECE

Trebbia

Unirea armatelor lui Moreau cu acele ale lui Macdonald avea drept scop bătălia decisivă.

Iată care era planul comandanților de oști francezi: Macdonald trebuia să treacă cu armata sa peste Modena și Parma, spre fluviul Pad și apoi, protejat în dreapta de fluviu, iar în stânga de munți, să meargă spre Tortona. Moreau, fiind prea slab pentru a duce acțiuni independente împotriva forțelor principale ale lui Suvorov, își făcu drum spre răsărit, ca să-l întâlnească pe Macdonald. Privind harta, îți dădeai seama că dacă intenția francezilor

ar fi reuşit, unirea armatelor lui Moreau şi a celor ale lui Macdonald ar fi avut loc pe malurile râului Trebbia.

Suvorov îşi dădea seama că nu are suficientă putere pentru a lupta cu forţele unite ale francezilor. De aceea, el ordonă generalului austriac Kray să ridice asediul cetăţii Mantova şi să pornească cu corpul de douăsprezece mii de oameni spre Piacenza, la vărsarea Trebbiei în Pad, ca să se unească cu Suvorov pe câmpul viitoarei bătălii. Drept răspuns, Kray îi trimise ordinul personal al împăratului, care interzicea ridicarea asediului cetăţii Mantova, orice s'ar întâmpla. Kray se mărgini doar să trimită spre Modena un detaşament sub comanda generalului Hohenzollern.

Suvorov era lăsat să procedeze cum va crede de cuviinţă.

Macdonald înainta pe drumul ce ducea spre Piacenza, împingându-i pe austrieci spre apus, socotind că Moreau vine să-l întâlnească şi că undeva, în susul Trebbiei, flancul său stâng se va uni cu flancul drept al lui Moreau.

La 15 Iunie, Suvorov porni repede în întâmpinarea lui Macdonald, care reuşise să împingă corpul de armată a lui Ott până la Piacenza şi mai departe, până la râul Tidone, paralel cu Trebbia. Socotind că Suvorov cu forţele sale principale se află încă departe, Macdonald se gândi să-i dea lui Ott o lovitură zdrobitoare. La 17 Iunie, francezii l-au atacat pe Ott, deşi Macdonald putea să dispună numai de jumătate din forţele sale — a doua jumătate aflându-se încă pe drum. Divizia lui Dombrovschi, compusă din emigranţi polonezi, încercase să-i depăşească pe austrieci în partea flancului lor drept. Pomenindu-se faţă în faţă cu forţele principale ale francezilor, Ott vru să se retragă, dar în acest timp se apropia Melas, care aducea câteva mii de ruşi şi de austrieci. Francezii continuau să atace cu dârzenie. Austriecii erau ameninţaţi de o iminentă lovitură. Melas îi trimise lui Suvorov un apel disperat, prin care-l ruga să-i vină de grabă în ajutor. Melas avea ideea fixă că unde se află şi unde comandă el acolo este cel mai important sector al frontului, cel mai periculos şi cel mai mult ameninţat. Şi ar fi dat ordin de retragere, dacă nu se temea de Suvorov, aducându-şi bine aminte de lecţia pe care i-o dase comandantul suprem în faţa localităţii Cassano, când infanteria austriacă „se udase la picioare". Melas se hotărî astfel să reziste.

Cererea de ajutor a lui Melas îl făcu numai să zâmbească pe Suvorov. Ameninţătoarea lavină a trupelor ruseşti se revărsa tumultuos, apropiindu-se de locul luptei.

Suvorov ştia că se vor petrece evenimente hotărîtoare. Ordinul său cu privire la marşul împotriva lui Macdonald, începea prin cuvintele:

„Armata inamică trebue lovită în plin."

Dela primul până la ultimul cuvânt, ordinul lui Suvorov era pătruns de încrederea deplină în victorie. Comanda „stai" era contramandată prin ordin. Se cerea să nu se distreze cu schimburi de focuri zadarnice şi să se acţioneze cu arme albe. Ca să se sublinieze importanţa atacului la baionetă în lupta ce urma să aibă loc, Suvorov dădu ordin infanteriei să-şi ascută din nou baionetele; le încerca el însuşi cu propria-i mână, dacă sunt îndeajuns de ascuţite, iar unui batalion îi ordonă să-şi ascută baionetele încă odată.

La început, campania împotriva lui Macdonald se desfăşurase pe o ploaie torenţială, pe drumuri cu totul desfundate. Râurile nu erau trecute peste poduri, ci numai prin vaduri, din care pricină itinerariul se făcea cu ocoluri şi se tot lungea. Etapele fixate erau extrem de lungi. Trupele se istoveau. In locul ploilor, veni o căldură de nesuportat. Coloanele în marş se lungeau. Credincios principiului său „capul nu-şi aşteaptă coada", Suvorov cerea marş forţat, încordând ultimele puteri ale soldaţilor.

Primind dela Melas un apel disperat de ajutor, Suvorov ordonă ca unităţile de infanterie din cap să se mişte în pas alergător şi le încredinţă lui Bagration, iar el luă comanda a patru regimente de cazaci, care porniră spre locul bătăliei.

Melas abia mai rezista şi se pregătea să scape prin retragere, când văzu în spate ridicându-se un nor uriaş de praf: se apropia Suvorov cu cavaleria.

Suvorov aruncă o privire asupra câmpului de bătălie şi trimise cazacii împotriva cavaleriei lui Dombrovschi, ai cărei ostaşi, înarmaţi cu săbii poloneze, nu putură să reziste loviturilor de lăncii ale cazacilor şi se întoarseră repede. Francezii vedeau pentru prima dată cazacii în faţa lor. Cazacii dela Don, cu bărbile negre şi cu ciufurile ieşite de sub căciulile înalte, cu strigătele şi chiotele lor, stârniră în rândurile infanteriei franceze o învălmăşeală de nedescris, asemănătoare cu aceea încercată de legionarii romani, acum

două mii de ani, pe aceleași locuri, când au fost atacați de cavaleria numidă a lui Hannibal, îmbrăcată în piei de leu.

Francezii erau intimidați. Infanteria lui Bagration venea în pas alergător și, de-a-dreptul din marș, intră în luptă, cu toate că mulți dintre soldații companiilor rămăseseră în urmă. Deschizând focul și trecând la contraatacuri de baionetă, aripa stângă a francezilor s'a retras dincolo de râul Tidone. Francezii s'au organizat în careu, dar n'au putut să reziste. Dragonii lui Bagration au rupt laturile careului și i-au împrăștiat pe francezi, care s'au retras, cu mari pierderi, pe malul drept al râului Tidone.

La apusul soarelui lupta era terminată. Se apropiau și unitățile aliaților rămase în urmă, iar seara, pe malul stâng al râului Tidone, toată armata lui Suvorov se afla adunată împotriva lui Macdonald. Acesta însă, abia cu câteva ore înainte, crezuse ca un naiv că Suvorov se află departe de el, la câteva etape de marș. Comandantul-șef al armatelor franceze avea numai două treimi din armată gata de luptă, restul trupelor aflându-se la distanță de o etapă. Din această pricină, Macdonald se retrase dincolo de Trebbia.

Fără îndoială că bătălia trebuia să reînceapă a doua zi dimineața. Suvorov nu-și atinsese încă scopul propus — distrugerea armatei lui Macdonald — iar în spatele frontului începuse ofensiva lui Moreau, care ar fi putut să nimicească corpul de armată al lui Bellegarde, lăsat de Suvorov în ariergardă, și atunci armata aliată s'ar fi trezit între două focuri.

Noaptea, poposind în orășelul Giovanni, în casa unui viticultor, Suvorov primi posomorît felicitări pentru victorie din partea generalilor adunați la el. Apoi le vorbi în limba germană :

— Pedanții mă învinuesc că sunt naturalist. Naturalism ?! Da, eu urmez natura. Manevra noastră este firească. Noi mergem împotriva soarelui, sau, cu alte cuvinte, împotriva acului de ceasornic, ca toate mișcările firești ale globului pământesc, în partea lui nordică ; împotriva soarelui se ridică vârtejuri deasupra pământului ; împotriva soarelui se învârtesc în horă oamenii. Noi vom porni mâine, ca și astăzi, cu piciorul drept. Urmărirea inamicului continuă. Marchize Schateler, programați marșul pe o distanță de șase mile. In flancul drept — forțele principale. La mijloc — generalul Förster. Coloanele din dreapta și din mijloc vor fi sub comanda lui Rosenberg. La coloana din stânga —

feldmareşalul Melas, sprijinit pe fluviul Pad. Cel puţin acum o să fie liniştit că nimeni n'o să-l gâdile la subţioara stângă. Generalul Fröhlich cu rezerva — în spatele coloanei din mijloc, pentru a veni în ajutor la stânga sau la dreapta, după cum va fi nevoie. Parola pentru austrieci: „Köln". Aşa îşi vor aminti că lângă Köln l-au bătut pe Friedrich al II-lea. Lozinca: „Sfânta Tereza". Altă dispoziţie amănunţită nu se va da. Evitaţi mişcări inutile de trupe — oamenii sunt obosiţi. Să nu-i treziţi devreme. Soldaţii să fie bine hrăniţi înainte de luptă. Atacul să înceapă când soarele este destul de sus, ca să nu vă bată în ochi. Se va acţiona cu arme albe. Să vă uitaţi la dreapta, domniilor! Goniţi fără milă pe duşman. Cei supuşi să fie cruţaţi. Comanda „stai" nu se va da. Pentru retragere, darea în judecată!...

Spre sfârşitul cuvântării, glasul lui Suvorov scăzu treptat, ajungând până la un mormăit nedesluşit. El trase adânc aerul pe nări, sforăi încet, închise ochii şi-şi lăsă capul în piept. Mişcarea fu luată drept salut. Şi încet, fără sgomot, generalii se ridicară, salutară şi, în vârful picioarelor, ieşiră din odaie; rămăsese numai Bagration. Suvorov îşi reveni numaidecât, faţa-i era trează.

— Mâine vei avea iarăşi de-aface cu Dombrovschi. El va merge în frunte, zise Suvorov.

— Da, e viteaz.

— Arată-i ce poţi. Neapărat să-i arăţi. Numai, vezi, să ai grijă de tine!...

In dimineaţa zilei de 18 Iunie, armatele adversarilor rămâneau pe aceleaşi locuri ocupate noaptea. Suvorov ordonă să se înceapă atacul pe la orele zece dimineaţa... Soldaţii fuseseră bine hrăniţi şi erau odihniţi. Lovitura principală era din nou îndreptată spre flancul stâng al francezilor.

In zorii zilei, înainte de a se da lupta, Suvorov, însoţit de Schateler, Bagration şi Gorceacov, mergea călare de-a-lungul râului Trebbia, pe frontul coloanei din dreapta şi al celei din mijloc. Suvorov, tăcut şi gânditor, încerca să redeştepte amintirea acelei Trebbia, pe care fantezia lui i-o zugrăvise acum cincizeci de ani şi mai bine, când citea bătălia lui Hannibal cu romanii. Uite aici, pe aceste maluri! Râul îşi păstra de două mii de ani numele şi, ca şi atunci, îşi rostogolea valurile spre Nord, între maluri turtite, pe alocuri umbroase, pe alocuri nisipoase. Aceleaşi ierburi, ace-

leaşi tufe ţepoase creşteau pe insuliţele râului. Rogozul şi trestia mărgineau din loc în loc malurile. Dar în vremuri străvechi era frământat de ape reci şi turburi, iar acum curgea mărunt şi străveziu; lângă malurile mâloase jucau valuri mici. Pe atunci, ierburi sălbatice acopereau dealurile ce se întind din apropierea râului până spre Apus, iar acum pretutindeni se vedeau viile plantate şi crângurile de dud, împrejmuite la hotare cu ziduri de piatră. Făcliile întunecate ale chiparoşilor şi coroanele pinilor, ca nişte flăcări înalte, însemnau locul aşezărilor. Pe atunci, romanii îngheţau trecând râul prin vad; acum, soarele ardea nemilos.

In zadar încerca Suvorov să reînvie în inima lui turburarea acelei zile de toamnă, când după o noapte de nesomn, petrecută deasupra cărţii, galopase cu Şermac peste dealurile Podmoscoviei, coborîse în goană povârnişul şi trecuse înot, cu calul, râul. Inima nu-i mai tresărea şi parcă tot ce-a fost nu i s'ar fi întâmplat lui, ci, altcuiva, depărtat şi străin.

Suvorov spuse lui Bagration:

— Vezi, cneaze Petru, de ce francezii vor cu tot dinadinsul să se bată pe malul stâng! Este mai bine să ai Trebbia în spate decât în faţă. Nu poţi comunica cu frontul decât de pe mal sau chiar de pe râu. Noi trebuia să fim pe malul drept. Ziua se va sfârşi iarăşi fără niciun rezultat.

Apă vie

Atacul îşi rezema iarăşi principala sa greutate pe aripa dreaptă a aliaţilor. Ca şi în ajun, francezii se apărau cu disperare. Pe flancul stâng, Melas îi ataca slab pe francezi, cu toate că în faţa lui se afla doar o singură brigadă. Impotrivindu-se ordinului, Melas îşi păstrase pentru el rezerva, deşi trebuia sprijinită aripa dreaptă. Nesupunerea lui Melas însemna o primejdie pentru toată armata. Neavând ajutor la timp, Bagration n'a putut să-şi menţină succesul pe malul drept. Suvorov părăsi linia de foc cu mult înainte de sfârşitul luptei,în vreme ce Macdonald îşi păstra poziţia pe malul drept.

Se lăsase noaptea. Lupta încetase. Pe amândouă malurile râului ardeau focurile de tabără. Râul întunecat despărţea adversarii. Suvorov se opri peste noapte la trei kilometri depărtare de râu. Seara, înfăţişarea lui slăbită îi speriase pe toţi; se temeau că s'a îmbolnăvit. Ceea ce-i mira mai ales era faptul că Suvorov rămăsese indiferent la nesupunerea lui Melas.

Pentru ziua de 19 Iunie Suvorov nu dăduse noi dispoziţii. Rămase în vigoare vechiul program al marşurilor de urmărire. Dispozitivul general al forţelor nu se schimba. Doar Melas primi ordinul sever de a trimite divizia de rezervă a lui Fröhlich spre coloana din mijloc. Rezerva se afla acum la dispoziţia generalului Förster.

Suvorov nu-şi schimbase obiceiul nici la Trebbia. Cum se scula din somn, ceru să se spele cu apă rece; iar în ajun se şi supărase:

— Apă moartă! Oare nu se pot găsi două găleţi de apă rece în toată Italia?

Fiul gazdei, oacheşul Giovanni, se uita cu mirare la vajnicul general rus, când în curte soldaţii vărsau peste el două căldări cu apă. Era o căldură caniculară şi nu era pic de răcoare nici în timpul nopţii. Apa din fântână era mai caldă decât laptele abia muls. După ce se spăla, Suvorov alerga gol şi desculţ pe lespedele de piatră ale curţii. Băieţaşul a început şi el să alerge, întrecându-se cu generalul rus.

— Ajunge! îi spuse Suvorov în italieneşte. Să mergem, Vania, să luăm ceaiul!

Giovanni-Vania se învoi. La ceai, Suvorov scoase dintr'un sac un peştişor prăjit şi îi zise:

— Uite, mi-au trimis peşte din Rusia. Se numeşte „turta". La noi, turtele se găsesc în apele cele mai reci, atât de reci, cum nici nu s'a pomenit la voi! Gustă şi spune-mi: e bun peştişorul nostru?

Giovanni-Vania muşcă din capul peştelui şi, făcând din ochi lui Suvorov, îl întrebă:

— Dar de ce, signore, peştele rusesc are gust de miere?

— Pentrucă, răspunse Suvorov, la noi în Rusia curg râuri de miere şi lapte, iar malurile lor sunt de turtă dulce... Iar pe maluri cresc copaci albi cu trunchiurile de zahăr şi frunzele verzi de acadea. Când suflă vântul, frunzele sună ca nişte clopoţei de argint.

Giovanni râse:

— Nu sunt pe lume asemenea râuri. Iar peștele ăsta e copt în făină și miere!

— Nu, crede-mă că-i așa, îl încredința Suvorov: la noi, turtele se găsesc în apă vie!

In seara aceea, când se întunecă, băiatul scoase pe ascuns măgarul din staul și, luând două burdufuri de piele, porni în munți. Mijea de ziuă când băiatul se întoarse acasă cu măgărușul încărcat cu apă luată tocmai de pe cel mai înalt munte. Apa acelui izvor era atât de rece, încât nici păstrăvii nu puteau trăi în ea, nici iarba nu putea crește pe malurile apei. Era un izvor tânăr, apa lui ieșea pentru întâia oară din adâncurile pământului.

Giovanni așteptă până se trezi Suvorov și îl pofti să încerce și apa „vie" italienească. Își lepădă hăinuțele ca să îndemne pe domnul general.

— Nu vă temeți, signore, mă scald și eu!

S'a ținut cât s'a ținut Suvorov, dar n'a putut sta mult sub șuvoiul de apă rece.

— E apă vie! Vie! striga el. Ajunge!

— Incă! Incă! striga Giovanni, țopăind și împroșcându-l cu apă.

Il scăldară cu apă și pe el.

Invinețit și clănțănind din dinți, băiatul spunea:

— Vedeți, signore? Și în Italia este apă vie!

— Da! se învoi Suvorov. Tu m'ai convins. Nu știu cu ce și cum să-ți mulțumesc.

— Signore, răspunse Giovanni, când o să vă întoarceți acasă, să umpleți un butoi mai mare cu miere din cel mai rece râu rusesc și să puneți în el turte mari, mari de tot, dar știți, vii, nu prăjite. Și trimiteți-mi-le mie. Eu o să dau drumul peștilor în pârâiașul meu de munte și o să crească în el turtele rusești. Cred că or să trăiască ele și la noi!

Suvorov făgădui să împlinească dorința micului patriot.

Scăldatul cu apă vie trezi în memoria lui Suvorov sentimente pe care zadarnic încercase în ajun să le reînvie. Răsuflând din adânc, într'o ușoară adiere de vis, simți mirosul pădurii dela Moscova; teii înfloreau la marginea orașului și aerul mirosea a miere. Ploaia abia trecuse. Brazii și molifții, solemni și severi, împrăștiau miresme de tămâie și răsină. Mestecenii subțiri și sprinteni, întrecându-se cu molifții și brazii, își ridicau la zece stânjeni înălțime vârfurile străvezii. Soarele era sus și frunzișul ud al mestecenilor părea de cristal, unduind și scânteind. In freamătul copa-

cilor, Suvorov deslușea un sunet copilăresc de clopoței de argint. Indispoziția din ajun nu lăsase nicio urmă.

Bagration, care se sculase și el în zori după o noapte de nesomn, intră în casa viticultorului, încinsă de căldura zilei. Bagration slăbise. Ochii i se scufundaseră în orbitele adânci.

— Nu-mi place cum arăți, cneaze Petru, zise Suvorov, uitându-se la Bagration.

— Ce să fac, excelență ?

— Hei, generale, ce bine-ar fi acum la Moscova... Dar în Georgia ? !

— Vai ! N'am putut dormi toată noaptea, amintindu-mi!

*

* *

Inainte de amiază, trupele aliate au început să se pregătească de luptă, sub ochii inamicului. Francezii au făcut același lucru. Au fost primii care au pornit la atac, ca să lase râul în urma lor. Deși apa râului crescuse după atâtea ploi, totuși, în partea de sus, Trebbia venea mai liniștită ; în schimb, acolo unde apa era ieri până la genunchi, astăzi ajungea aproape până la brâu. Pentru francezi, trecerea a fost mai grea decât în primele două zile ale bătăliei. Râul mai fusese trecut de ei încă de patru ori. Retrăgându-se, astăzi s'au văzut siliți să-l treacă pentru a cincia oară.

Distrugerea

Bagration primi ordin să îndrepte corpul său de armată împotriva lui Dombrovschi, care ocupa înălțimile, în vederea încercuirii flancului drept al rușilor. Suvorov dădu ordin lui Rosenberg să fie „atent la dreapta", fără a pierde legătura cu avangarda lui Bagration.

Având cavaleria pe flancuri, Bagration se avântă curajos la atac de baionetă.

Zadarnic Bagration se repezea înainte, călare, ca să-l vadă Dombrovschi : comandantul diviziei poloneze se cruța.

Polonezii luptau vitejește și cu disperare. Dar avântul lor se potoli repede. Ei n'au putut să reziste atacului de baionetă și o luară la fugă, abia reușind să se salveze dincolo de Trebbia.

Atras de atac, Bagration mersese în dreapta atât de departe, încât între corpul său de armată și trupele lui Rosen-

berg se formase un spațiu gol de aproape o verstă. Nu degeaba Suvorov ordonase lui Rosenberg să „fie atent la dreapta" : cincisprezece batalioane franceze se repeziră atunci în spațiul gol. Rosenberg putea să trimită împotriva lor numai cinci batalioane. Se încleștase o luptă inegală. Copleșiți de forțele întreite ale inamicului, ruși au început să se retragă, luptând pas cu pas. Bagration risca să rămână izolat. Rosenberg alergă la Suvorov.

Istovit de căldură, Suvorov, numai în cămașă și pantaloni, sta la umbra unei stane de piatră. Rosenberg îi spuse că soldații nu mai sunt în stare să reziste și că trebue să li se dea ordin de retragere. Suvorov îi răspunse :

— Incearcă să miști din loc această stană. Imposibil ? Tot atât de imposibilă este și retragerea. Te rog să reziști dârz. Niciun pas înapoi !

Imediat după Rosenberg sosi Bagration.

— Ce este ?

— Nu e bine, excelență ! Pe polonezi i-am alungat dincolo de râu, dar avem pierderi mari, mai mult de jumătate din efectiv. Armele, din cauza căldurii, nu mai trag.

— Așa e, cneaze Petru, nu e bine ! afirmă Suvorov.

El ceru calul și galopă spre flancul drept. Trimisese înainte un curier la Melas, pentru ca acesta să întețească presiunea asupra inamicului. Suvorov spera că Melas va atrage asupra lui forțele francezilor de pe flancul lor stâng.

Melas se încurca în socoteli. Fără să-și dea seama că soarta bătăliei depindea de flancul drept, Melas se temea și, împotriva ordinului dat și repetat de Suvorov, el reținu infanteria din rezerva lui Fröhlich și trimise la dreapta numai cavaleria.

Când curierul lui Suvorov sosi la Melas cu ordinul de a porni la atac, acesta, ca să scape de răspundere, convocă consiliul militar de campanie. Cunoscând intențiile lui Melas, consiliul militar hotărî următoarele : coloana stângă a aliaților, nefiind în stare să atace, va rămâne pe malul stâng al Trebbiei, mărginindu-se să se apere până când Bagration își va consolida pozițiile pe malul drept.

Hotărîrea aceasta scoase din luptă aproape o treime din forțele lui Suvorov. Hotărîrea consiliului militar era de fapt o trădare. Francezii înaintară pe toată linia frontului, amenințând să facă o ruptură la mijloc și puseră astfel într'o grea situație aripa dreaptă a aliaților.

Suvorov şi Bagration sosiră în mijlocul ostaşilor, tocmai în clipa când aceştia îşi pierduseră cumpătul şi unele batalioane începeau să se retragă în dezordine. Apariţia lui Suvorov învioră soldaţii. Aşa cum era, numai în cămaşă, fără armă, chemă soldaţii în ajutorul tovarăşilor lor şi îi duse el însuşi la atac. In sunetul tobelor, infanteria porni încă odată la atac împotriva flancului stâng al francezilor. După energia disperată a atacului, francezii şi-au dat seama că trupele sunt comandate de însuşi Suvorov. Numele lui îi înspăimânta pe francezi. Atunci o luară la fugă. Dombrovschi, descurajat de înfrângerile suferite în decursul celor trei zile, deşi vedea ce se petrece, nu întreprinse nimic şi rămase inactiv pe malul drept al Trebbiei.

Suvorov alergă la coloana din mijloc. Apariţia lui în prima linie de bătaie avu un efect aproape miraculos. Atacaţi de infanterie, de dragoni şi de cazaci, francezii o luară la fugă şi se adăpostiră dincolo de râu.

In flancul stâng al lui Melas, trupele celor doi adversari rămaseră pe malurile lor. Ziua era pe sfârşite. Trupele se pregăteau de odihnă.

La Cartierul General al lui Suvorov se adunară toţi generalii ruşi şi austrieci. Melas lipsea. Suvorov îi felicită pe cei prezenţi pentru a treia victorie şi dădu ordin ca dis-de-dimineaţă să se înceapă urmărirea inamicului.

Noaptea, pe amândouă malurile Trebbiei, de-a-lungul întregului front, ardeau focuri mari atât la francezi, cât şi la aliaţi.

La ora patru dimineaţa, Suvorov conduse el însuşi ofensiva, în ordinea pe care o păstrase neştirbită timp de trei zile.

Cazacii, trecând cei dintâi peste Trebbia, au raportat că inamicul a dispărut!

Era clar că Macdonald lăsase pe mal o parte din cavalerie numai ca să susţină focurile, iar unităţile lui plecaseră noaptea în trei direcţii diferite. Pe malul drept nu se mai vedeau decât cenuşa şi tăciunii rugurilor. Indeplinindu-şi misiunea, cavaleria franceză s'a retras, fără să primească lupta.

Armata aliată trecu peste Trebbia. Intre timp, cazacii au prins un spion. Asupra lui s'a găsit o scrisoare a lui Macdonald către Moreau. Macdonald îi scria despre marile pierderi suferite şi despre retragerea provocată prin dezorganizarea armatei... Suvorov ordonă să se grăbească urmărirea, spe-

rând să-l silească pe Macdonald la luptă. Coloanele din dreapta ale aliaților, de sub comanda lui Suvorov, au ajuns ariergarda francezilor pe râul Nura, s'au năpustit asupra lor și le-au luat o mie de prizonieri. Macdonald nu era în stare să ducă în luptă forțele sale principale. Retragerea francezilor s'a transformat într'o fugă dezordonată. Suvorov trimise gorniștii în satele din împrejurimi ca să anunțe victoria, iar cavaleriei îi ordonă „să distrugă fără milă și să gonească inamicul cu arme albe... Cei supuși să fie cruțați".

Rămășițele armatei lui Macdonald s'au retras în munți. Din treizeci și cinci de mii de oameni, Macdonald rămase numai cu patrusprezece mii. Adunându-i, se îndreptă pe malul mării, spre Genova, unde își încărcă furgoanele și artileria pe vase. Numărul total al prizonierilor francezi luați la Trebbia trecea de treisprezece mii de oameni.

La 22 Iunie, Suvorov dădu repaus trupelor, pentru ca apoi să pornească împotriva lui Moreau. Bătălia dela Trebbia luase sfârșit. Suvorov era mulțumit.

El întreprinse apoi o mișcare a trupelor spre cetatea Alessandria, care fusese asediată de aliați. Alessandria rezista. Garnizoana executa incursiuni foarte dese. Moreau primise vestea despre distrugerea armatei lui Macdonald și, hotărît să nu primească lupta, se retrăsese în munți. Suvorov află în Alessandria despre căderea cetății Torino. Infumuratul Fiorella se predase împreună cu garnizoana lui, compusă din 3000 de oameni. Toți au fost eliberați pe cuvânt de onoare că nu vor mai lupta împotriva aliaților până la terminarea războiului. La Torino, aliații au capturat 562 de tunuri, 40.000 de puști și aproximativ 700 de tone de pulbere: echipamentul unei armate întregi.

Intorcându-se la Alessandria, Suvorov trimise comandantului cetății propunerea de a înceta incursiunile și de a-și „aștepta răbdător soarta". Fu adusă artileria grea și se începu un asediu activ, în timpul căruia fu rănit marchizul Schateler. Sub amenințarea asaltului, Alessandria s'a predat. In cetate au fost luate 105 tunuri, 7000 de puști și multe rezerve de război.

Curând după aceasta s'a predat și Mantova, împlinindu-se astfel dorința austriecilor. Suvorov a eliberat soldații garnizoanei, în număr de 9000, pe cuvânt de onoare că nu vor mai lupta și a luat aproape 1000 de prizonieri de război din rândurile ofițerilor.

Atât la Viena, cât și la Petersburg și la Londra, numărul

ultimelor victorii strălucite repurtate de Suvorov a produs o deosebită impresie. Pavel Petrovici îi acordă lui Suvorov titlul de prinţ al Italiei.

Căderea Mantovei deslegase mâinile lui Suvorov şi eliberase importante forţe ale corpului de asediu pentru viitoarele operaţiuni. Suvorov nu putea să considere terminată campania, de vreme ce mai exista încă armata lui Moreau.

Aflând despre înfrângerile trupelor franceze, Bonaparte a exclamat : „Nebunii ! Au pierdut toate victoriile mele!" Şi se hotărî să-şi părăsească armata aflată în Siria şi să vină pe o navă spre Franţa, sperând că va reuşi să se furişeze pe lângă englezii care păzeau marea.

In Italia de Sud, dincolo de Apenini, au izbucnit răscoale după răscoale, iar la începutul lui August toată Italia se eliberase de francezi. Numai Moreau se mai menţinea la Genova. In Svitera, războiul mergea fără grabă. Austriecii stăteau inactivi, iar corpul de armată rusesc, de sub comanda lui Rimschi-Corsacov, trimis de Pavel, nu ajunsese încă acolo.

Intrigile Consiliului de Război al Curţii din Viena continuau împotriva lui Suvorov. Generalii austrieci refuzau tot mai des să se supună Comandamentului Suprem. Schateler, care fusese rănit, se vindecase, dar nu se mai întoarse la Statul Major al lui Suvorov : marchizul era cât pe ce să fie acuzat de trădare, din pricină că i se interceptaseră scrisorile în care critica dispoziţiile lui Tugut. Suvorov regreta mult că l-a pierdut pe Schateler. Obosit de neîncetatele greutăţi, suferind din cauza uneltirilor calomniatorilor şi ale răuvoitorilor, Suvorov hotărî să ceară lui Pavel Petrovici să-l elibereze din funcţia de comandant suprem. Intre Viena şi Petersburg s'a încins o corespondenţă supărătoare pentru ambele părţi.

CAPITOLUL DOUĂZECI

Novi

Deşi operaţiunile militare au fost oprite, nu se poate spune totuşi că în acest timp a fost întreruptă orice activitate. Suvorov se ocupa neîncetat cu instruirea trupelor. Francezii se pregăteau de ofensivă.

In locul lui Moreau fusese numit un nou comandant-şef, tânărul general Joubert. Bonaparte îl numea „moştenitorul gloriei sale". La vârsta de douăzeci de ani, Joubert luase parte la primele războaie ale republicii şi, după aprecierea lui Bonaparte, era „grenadier prin vitejie şi mare general prin cunoştinţele sale militare".

— Tânărul a venit să mai înveţe, zise Suvorov. Aşa dar să-i dăm o lecţie.

Om înflăcărat şi hotărît, Joubert voi să înceapă imediat ofensiva. Îşi avea desigur motivele lui. Armata lui Moreau a fost întărită cu trupe trimise din Franţa şi cu soldaţi de ai lui Macdonald, care nu fuseseră în captivitate.

Dezastrul dela Trebbia aproape dispăruse din amintirea oamenilor. Neînţelegerea dintre aliaţi, pe de o parte, şi dintre Suvorov şi Melas, pe de altă parte, era bine cunoscută de francezi, datorită spionajului dus de agenţii Franţei de pe lângă curţile din Petersburg şi Viena.

Francezii însă nu cunoşteau exact nici forţele, nici dispozitivul trupelor lui Suvorov, cu toate că acestea se aflau în văi. Cu atât mai puţin putea să cunoască Suvorov dispozitivul forţelor franceze, deoarece ele se găseau în munţi. Dar se putea aştepta la faptul că Joubert se va gândi să elibereze Tortona asediată de aliaţi, ea fiind ultima cetate mai importantă unde francezii rezistau încă. Scopul lui Suvorov era să atragă pe Joubert din munţi în câmpie; acolo, el putea să-şi întrebuinţeze cavaleria cu mai mult succes decât în munţi.

La 1 August (după stilul vechi), a aflat că Joubert mergea cu forţele sale principale dela Genova pe şoseaua care duce în cetatea Gavi şi că o divizie se îndrepta dela Gavi la Novi. Astfel, presupunerea lui Suvorov se adeverea: ţinta francezilor era Tortona. Potrivit cu aceasta, Suvorov, presupunând că înflăcăratul Joubert nu se va gândi să atace primul, îşi dispuse trupele sale în mai multe rânduri în câmpie, între râurile Scrivia şi Orba, în aşa fel, încât ele să poată fi introduse treptat în luptă şi manevrate după direcţia de atac a inamicului. Conform ordinului anunţat de Suvorov la 1 August, Cartierul său General s'a stabilit în satul Pozzolo-Formiggaro, pe drumul care ducea la Nord de oraşelul de munte Novi. Distanţa între Pozzolo şi Novi era mai mică de zece verste. Oraşelul Novi se afla aşezat pe o creastă abruptă, pe povârnişul unui lanţ muntos, destul de înalt. Lanţul se întindea dela răsărit spre apus, luând-o uşor spre

Nordul cetății Serravalle, dela cursul superior al Scriviei până la satul Pasturano, unde se vărsa râuleţul Lemmo în Orba. Valea râului se întindea la poalele lanţului, mergând de-a-lungul lui. Serravalle era ocupat de un batalion din trupele lui Suvorov. Suvorov ordonă lui Bagration să ocupe Novi şi acesta duse la îndeplinire ordinul.

Aşa dar, ca să-l atace pe Suvorov, Joubert trebuia să parcurgă distanţa dintre Gavi şi Serravalle şi să-l urmărească pe trei căi diferite. La mijloc, drumul mergea direct spre Novi, dela Sud la Nord. La dreapta, drumul răsăritean cobora în câmpie pe malul Scriviei şi mai departe dela Novi la Tortona, asediată de armatele aliate de sub comanda generalului Rosenberg. Drumul din Nord ducea mai la stânga de Novi, la Alessandria, blocată de armatele austriece ale generalului Kray.

Dispoziţia unei inevitabile bătălii, anunţată de Suvorov la 1 (12) August, a prevenit pe bună dreptate mişcarea forţelor principale ale inamicului. Suvorov şi-a trimis furgoanele dincolo de Alessandria. La aceeaşi zi, Cartierul lui General trecu fără furgoane în Pozzolo-Formiggaro. Scopul mişcărilor şi al repartizării forţelor l-a caracterizat prin cuvintele: „Noi dorim să-l aducem pe inamic în câmp deschis".

La 2 (13) August, Joubert ocupă cu forţele sale principale frontul de-a-lungul a zeci de verste, în direcţia dela Gavi la Serravalle. Comandantul suprem al armatei franceze convocă un consiliu de război. Majoritatea generalilor lui fură de părere că trebue să se aştepte până când armata alpină a mareşalului Massena va începe să acţioneze în Svitera, pentru unirea cu operaţiunile armatei franceze în Italia. Joubert considera că el nu poate să-şi amâne operaţiunile: Directoratul îi poruncea să atace neîntârziat. Joubert, părăsind Parisul a doua zi după nunta sa, îi spusese soţiei că nu se va întoarce decât victorios sau mort. Joubert nu acorda nicio importanţă svonurilor despre căderea Mantovei, socotind că au fost răspândite de inamic. Dar între timp, capitularea Mantovei eliberase un mare corp de armată din armatele lui Suvorov. Predecesorul lui Joubert în Italia, generalul Moreau, fu de acord cu el. Ei se cunoşteau încă din campania din 1797, când Joubert comandase vremelnic armata italiană, după plecarea lui Napoleon, iar Moreau ocupa funcţia de inspector al cavaleriei. De atunci erau prieteni. Acum, Joubert dorea ca Moreau să nu mai pără-

sească armata până la bătălia hotărîtoare şi să-l ajute cu sfaturile lui. Moreau acceptă, uitând jignirea care i se adusese.

Armata franceză porni spre Nord şi la 3 (14) August ocupă o poziţie foarte puternică, aproape de nestrăbătut, de-a-lungul unui lanţ întreg de munţi. Suvorov ordonă lui Bagration să părăsească Novi. Acesta se retrase luptând; Joubert luă hotărîrea să iasă la luptă în câmp deschis. Şi Moreau nu se împotrivi hotărîrii tânărului comandant de oşti.

De pe înălţimea poziţiei sale, Joubert vedea massele compacte ale armatelor aliate, care stăteau gata de atac.

Aici, Joubert îşi pierdu îndrăzneala. Ocupând o poziţie atât de favorabilă şi ştiind că mulţumită cavaleriei adversarul va avea superioritatea în vale, Joubert nu cuteză să coboare, aşteptând ca Suvorov să atace de jos.

Imprejurimile oraşelului Novi erau de fapt o sumedenie de mici terenuri cultivate — vii şi livezi — împrejmuite cu îngrădituri de piatră. Drumuri înguste şerpuiau pe creste printre pereţii de piatră. Coastele abrupte ale viroagelor şi gropilor erau năpădite de mărăcini şi tufe ţepoase, ceea ce reducea la zero forţa cavaleriei, în cazul când Suvorov ar fi vrut s'o folosească pe înălţimile ocupate de Joubert.

Convingându-se că francezii nu se decid să-şi părăsească poziţiile, Suvorov, în dimineaţa zilei de 4 (15) August, dădu ordin general de atac.

Inaintea bătăliei dela Novi a fost numit (în locul lui Schateler) şef al Statului Major al lui Suvorov generalul austriac Zach, militar fără talent.

Suvorov spunea despre el că e „academician", adică un savant de cabinet cu o foarte redusă experienţă militară. De aceea, înainte de luptă, Suvorov nu dăduse amănunte în ordinul de operaţiune, mărginindu-se la ordinul general şi la repartizarea forţelor.

Dispoziţiunile lui Suvorov în ajunul acelei măreţe bătălii şi dispozitivul trupelor aliate înainte de luptă ne oferă un minunat model al măestriei lui Suvorov — al „ochiului" său, adică a rapidei şi justei aprecieri a distanţei, a timpului şi a corelaţiunii dintre unităţile de luptă.

Generalul Kray îşi aduse trupele din spre Nord-Vest, dela Alessandria. In centrul poziţiei sale, Suvorov aşeză trupele lui Derfelden, iar pe clina dela Novi, spre centrul poziţiei, se şi aflau trupele lui Bagration şi Miloradovici. Ei ocupaseră zilele trecute Novi, fuseseră între Gavi şi Serravalle

şi avuseseră timp să se familiarizeze cu regiunea muntoasă. Bagration şi Miloradovici constituiau avangarda. Generalului Kray i se alătură Bellegarde, care venise de dincolo de Orba, şi generalul Ott. Suvorov avea un foarte puternic flanc drept. El nu se îndoia de bărbăţia şi de talentul generalului Kray. Şi cum era cel mai mare în grad, primi comanda trupelor flancului drept. Centrul dispozitivului era destul de puternic, de vreme ce acolo se afla Suvorov, iar în faţă erau îndrăzneţii şi încercaţii generali ruşi. Flancul stâng al lui Suvorov îl constituiau trupele lui Melas, care se sprijineau pe râul Scrivia şi care erau superioare ca număr. Dar Suvorov de multă vreme nu mai avea încredere în feldmareşalul austriac şi-l lăsă în rezervă. In sfârşit, dincolo de Scrivia, pe malul drept al râului, venea Rosenberg din spre Tortona.

Se pot face multe pronosticuri asupra felului cum s'ar fi desfăşurat evenimentele dela Novi, dacă francezii s'ar fi hotărît să iasă în câmpie. Planul lui Joubert şi Moreau nu este cunoscut cu exactitate. Este clar însă un lucru : Suvorov ghicea just că francezii urmăreau să dea o lovitură Tortonei. Şi dacă Joubert s'ar fi încumetat să întreprindă mişcarea spre Tortona, de-a-lungul malului stâng al Scriviei, atunci, împingând slabul flanc stâng al lui Suvorov (adică al lui Melas), francezii ar fi căzut în capcană, nimerind între două focuri. De aici se vede că poziţiile ocupate de Suvorov aveau elasticitate : fiind tot atât de potrivite atât pentru lupta în câmpie cât şi pentru atacul poziţiilor de pe munte.

Moreau şi Joubert apreciaseră just situaţia. Hotărirea lor de a rămâne pe poziţia lor aproape inaccesibilă putea fi socotită ca „normală" sau, mai exact, condiţionată de o crudă necesitate.

Suvorov avea de ales : să întreprindă un atac cu tot frontul sau, ca la Trebbia, să dea prima lovitură flancului stâng al francezilor. Şi se opri în mod n a t u r a l la a doua soluţie : Kray, cu trupele sale, trebuia să atace cel dintâi, în zorii zilei de 4 (15) August, flancul stâng al francezilor...

Inainte de luptă, forţele adversarilor puteau fi socotite egale. Din cauza condiţiilor terenului şi a timpului, Suvorov putea să aducă în luptă aproximativ patruzeci de mii de oameni din cele şaizeci de mii. Joubert, deasemeni, pentru a se apăra, trebuia să-şi folosească tot efectivul său de patruzeci de mii de oameni.

Suvorov spusese cândva că un asalt cum fusese acela dela Ismail, numai odată în viaţă îl poţi realiza. La 4 (15)

August 1799, el asalta o cetate mult mai puternică decât Ismailul, apărată de o armată închegată, viteză, însufleţită şi mai bine organizată decât garnizoana Ismailului, comandată de un tânăr şi înflăcărat elev al lui Bonaparte. Oraşul Novi, înconjurat de un zid medieval de piatră, solid, situat în centrul poziţiei lui Joubert, reprezenta în sine o cetate, o citadelă centrală.

Suvorov nu putea şi nu voia să se eschiveze dela bătălie. Victoria asupra ultimelor forţe ale francezilor în Italia era necesară ca să deschidă drum trupelor ruseşti spre Riviera şi de acolo în Franţa.

Suvorov avea la dispoziţie foarte puţin timp : cam cincisprezece-şaisprezece ore, deoarece la latitudinea pe care se afla Novi, soarele răsărea în prima decadă a lui August la cinci dimineaţa şi apunea la opt seara, iar amurgul era scurt în Sud ca şi în munţi. Ar fi fost deci imposibil să ataci în munţi pe adversar de seara până în zorii zilei, să urmăreşti inamicul distrus, pe întuneric, după apusul soarelui. Kray primi ordin să-şi pornească trupele odată cu ivirea zorilor.

In toiul luptei

Suvorov dădu încă din ajun toate dispoziţiunile şi, ca de obicei, merse la culcare de cum se înseră.

„Cu bine!" spuse când se văzu în pat şi, adormind, se cufundă curând în vise. Pe la miezul nopţii, se trezi şi începu să se gândească. Cântărindu-şi forţele cu cele ale lui Joubert, imaginând şi evaluând cu aproximaţie repartizarea trupelor franceze şi pe aceea a trupelor sale, Suvorov calculă marşurile, ţinând seama de distanţe şi ajunse la concluzia că îi sunt deajuns şaisprezece ore de lumină pentru luptă. Apoi se adânci din nou în somn. Cu mult înainte de răsăritul soarelui, se auzi bubuitul unui tun la flancul stâng al francezilor, ceea ce însemna că generalul Kray a pornit la atac.

Niciodată în viaţă Suvorov nu dormise atât de liniştit. Şi totuşi, prima lovitură de tun îl făcu să sară în sus şi să iasă fuga în curte, unde ordonanţele stăteau gata pentru spălatul de dimineaţă. In împrejurimile localităţii Novi erau foarte multe izvoare, unde găseai apă „vie" din abundenţă. După ce turnară pe el două găleţi de apă, Suvorov suspină ca un bolnav. Era pentru prima dată în viaţa lui când nu-i

mai făcea plăcere scăldatul de dimineaţa : dimpotrivă, îi era nesuferit. Suvorov simţi deodată o repulsie faţă de apa rece şi fugi de sub cascada rece, strigând : „Ajunge ! Ajunge !“ Ştiind că uneori cuvintele lui Suvorov trebuiau înţelese pe dos, îi mai turnară încă două găleţi. Suvorov fugi, dar soldaţii se luară după el, aruncându-i apă în spinare.

— Lăsaţi-mă în pace, blestemaţilor ! strigă Suvorov.

Fugi spre casă şi în uşă se apucă de uscior, nefiind în stare să treacă pragul, şi începu să plângă tare, ca un copil necăjit. Soldaţii speriaţi aruncară găleţile, apucară bătrânul de subţiori şi-l aşezară cu grijă pe banca de piatră, care mai păstra încă fierbinţeala soarelui ce-o dogorise în ajun. Lui Suvorov i se făcuse negru înaintea ochilor şi simţea un frig îngrozitor revărsându-se în tot trupul lui, dela vârful degetelor spre coate şi umeri şi dela tălpi, în genunchi şi şale. Răsufla greu şi rosti răguşit :

— Iată apele reci ale Styxului [1] !...

Luă un ceai tare şi foarte dulce şi se simţi înviorat. Se îmbrăcă şi ieşi în curte, unde un cazac călare îl aştepta la scară cu calul înşeuat. Conducătorul de oşti, fără să mai aştepte pe generalul Zach cu ofiţerii săi de ordonanţă, ieşi pe drumul care duce şerpuind în munţi, ceva mai la stânga de Novi. Cazacul mergea în urma lui, ţinând calul de dârlogi. Suvorov luă cu el pe armurierul Nichifor, bătrânul soldat şi tovarăşul său de luptă. Nichifor, cu arma pe umăr, ducea la subţioară spada lui Suvorov, învelită într'o pelerină subţire şi veche, care fusese cândva albastră, iar acum era decolorată de soare. Soldaţii o cunoşteau bine şi o porecliseră pelerina „părinteasca“ : se spunea că Vasilii Ivanovici şi-o scosese de pe umeri şi i-o dăruise lui Alexandr Vasilievici când fusese înaintat în primul grad de ofiţer.

Drumul i-a dus printr'un câmp cosit pe creasta unei movile, spre o capelă mică cu figuri sculptate din marmoră aşezate în firidă. Câţiva copaci bătuţi de vânturile de munte străjuiau capela ; la amiază, aici era destulă umbră. Două lopeţi lăsate de podgoreni erau sprijinite de zidul capelei. Undeva, pe aproape, se auzea din adâncul pământului un murmur de izvor. Suvorov se opri aici. Soarele răsărea numai din stânga, din spatele munţilor. Drumul ducea mai departe pe povârniş, spre înălţimile din faţa localităţii Novi.

---

[1] Styx în mitologia antică greacă, fluviul care curge în înecata împărăţie a morţilor. (Nota red. ruse)

Sub razele soarelui de dimineață, pe coastele galben-roșiatice și deasupra prăpastiilor de munte, verdeața părea neagră. Printre petele de verdeață ale munților, ochiul abia putea să deosebească alte pete mișcătoare. Erau detașamentele francezilor, care se mutau dintr'un loc în altul. In schimb, la dreapta, pe platoul dela poalele munților, se vedeau limpede massele negre ale trupelor aliate. De acolo, din când în când, lucea orbitor arama tunurilor.

Inaintând spre înălțimi, trupele lui Kray mergeau mai întâi în coloane compacte, apoi se răspândeau în toate părțile, lăsând în urma lor un nor roșiatic de praf.

Suvorov se așeză în dosul capelei pe o piatră. Nichifor stătea alături, sprijinindu-se de pușcă. Cazacul împiedică caii, îi lăsă să pască, iar el se culcă pe pământ, puse mâinile sub cap și cât ai clipi începu să sforăe.

Suvorov se uita în depărtare. Pe flancul drept rusesc bătălia era în toi; țăcăneau neîncetat puștile și din când în când se auzeau bubuind tunurile. Curând, totul se pierdu într'o mare de praf și fum.

Și, stând așa pe piatră, Suvorov ațipise. Nichifor, cu mâna pusă streașină la ochi, privea drumul bătut de soare. Dintr'acolo venea un grup de soldați, care, recunoscându-l, îl treziră din somn pe Suvorov și-i raportară:

— Vine excelența sa generalul Zach cu ofițerii săi de ordonanță.

Suvorov privi spre drum și zâmbi. Venea o întreagă cavalcadă de ofițeri de ordonanță. Oberul Zach galopa în frunte, lăsându-se greoi în șea. Era un călăreț prost.

Când sosi, Zach descăleca și se apropie de Suvorov. Avea ochii și obrajii umflați. Era bărbierit proaspăt și zâmbea întruna.

— Sunt foarte bucuros. In sfârșit v'am găsit, domnule feldmareșal! spuse Zach, salutându-l pe Suvorov.

— Dar de ce ai nevoie de mine, scumpul meu Zach?

Generalul șef al Statului Major nu se miră deloc de această întrebare ciudată, venită tocmai când se începea o bătălie atât de importantă. Zach începuse să se obișnuiască cu ciudățeniile noului său șef. Răsfoind carnetul de campanie, generalul șef al Statului Major începu să spună că, de fapt, nu există ordin de operațiune și de aceea e necesar să se dea cutare și cutare dispoziție. Suvorov nu-l contrazicea, dădea numai ușurel din cap, când generalul făcea câte o pauză. Comandantul suprem avea aerul că este de acord cu

tot ce propunea șeful Statului Major și-l sfătui să trimită generalilor ordine semnate chiar de el. Toate propunerile lui Zach erau fără sens și executarea lor ar fi fost imposibilă, deoarece el nu cunoștea felul schimbător în care se desfășura bătălia și deoarece aceste propuneri, lipsite de importanță, nu puteau să influențeze mersul grozavelor evenimente. Generalii cărora li se adresase Zach țineau minte ordinul lui Suvorov, în care se spunea că șeful Statului Major trebue „ascultat, fără să-l asculți". Zach trimise ștafete și curieri cu ordinele sale: singurul folos era că acum toți comandanții știau unde se află Suvorov. El nu-l mai întrebă nimic pe Zach și ațipi. Generalul șef al Statului Major era într'o mare încurcătură.

— Vreți să porunciți, domnule feldmareșal, să ni se spună de ce nu înaintează Bagration? îl întrebă Zach în nemțește.

— Du-te de vezi, dragul meu, răspunse rusește Suvorov, fără să deschidă ochii.

Zach galopă spre trupele lui Bagration. Nichifor aduse un braț de fân proaspăt și-l îndemnă pe Suvorov să se culce. Comandantul se învoi. Nichifor îl înveli pe feldmareșal cu pelerina „părintească", iar el se așeză pe piatră, ațipind și el cu pușca strânsă între genunchi...

Pe flancul drept al aliaților, generalul Kray conducea o energică ofensivă spre înălțimi. Dintre trupele flancului stâng al lui Joubert numai o divizie ocupa pozițiile, iar celelalte coloane ale flancului abia se apropiau. Lanțurile de pușcași francezi se retrăgeau sub presiunea cavaleriei lui Kray care îi împingea departe înainte. Joubert se gândi să-i însuflețească cu propriul său exemplu și alergă spre lanțul pușcașilor, dar aici fu lovit mortal de un glonte rătăcit, tras din rândul austriecilor care înaintau. Moreau primi din nou comanda armatei franceze. Moartea lui Joubert fu ascunsă soldaților, iar aliații aflară vestea numai a doua zi.

Văzând că atacul principal al aliaților este îndreptat împotriva flancului său stâng, Moreau băgă în luptă toate rezervele de care dispunea. Trupele lui Kray se și adunaseră în coloane, pentru a înainta pe înălțimi. Francezii le-au întâmpinat cu atâta vehemență, încât soldații lui Kray își păstrau anevoie terenul cucerit. Kray s'a convins că nu poate înainta. Moreau, observând că centrul și flancul stâng al adversarului stau inactive, deplasă pe flancul său stâng o parte din forțele aflate la Novi, sperând să dea peste cap

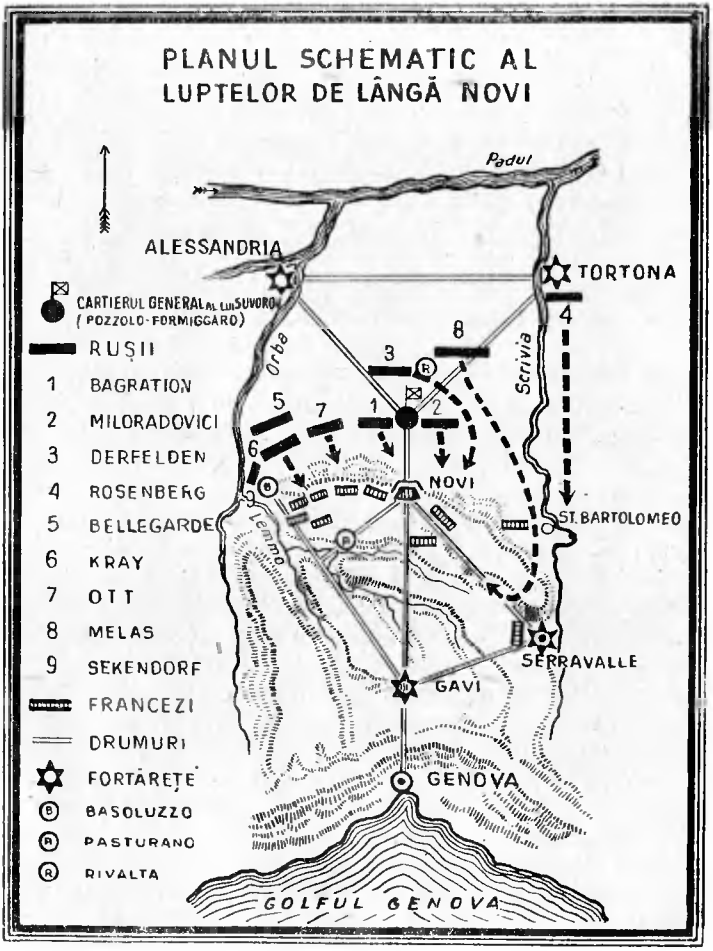
PLANUL SCHEMATIC AL
LUPTELOR DE LÂNGĂ NOVI
Pădul
ALESSANDRIA
TORTONA
CARTIERUL GENERAL AL LUI SUVOROV
(POZZOLO-FORMIGGARO)
RUȘII
1 BAGRATION
2 MILORADOVICI
3 DERFELDEN
4 ROSENBERG
5 BELLEGARDE
6 KRAY
7 OTT
8 MELAS
9 SEKENDORF
FRANCEZI
DRUMURI
FORTĂREȚE
B BASOLUZZO
P PASTURANO
R RIVALTA
Orba
Scrivia
Lemmo
NOVI
ST. BARTOLOMEO
SERRAVALLE
GAVI
GENOVA
GOLFUL GENOVA

pe Kray și să pătrundă în spatele armatei lui Suvorov. Pentru flancul drept al aliaților se crease o situație primejdioasă. Kray trimise un curier la Bagration să-l întrebe de ce nu începe înaintarea și să-i ceară sprijinul. Bagration i-a răspuns că n'a sosit încă vremea. Tocmai când curierul pleca să ducă acest răspuns, sosea la Bagration generalul-șef al Statului Major, Zach.

— Wie geht's ?[1] îl întrebă în nemțește și, pentru a fi mai bine înțeles, adăogă în franțuzește : Comment ça va ?

— Ça va mal[2]!... Mi-ați adus ordinul de înaintare? Kray cere ajutor. Unde se află luminăția sa ?

— Este pe acolo, zise Zach, făcând un gest vag cu mâna. Mai sosi un nou curier cu scrisori dela Kray, care anunță că se retrage, dacă Bagration nu va începe înaintarea.

— Situația este extrem de gravă, observă Zach.

— Ce face acolo Suvorov ? îl întrebă Bagration.

— Bănuesc că în momentul de față doarme.

— Doarme ? ! se miră Bagration. Apoi dădu pinteni calului și porni ca o săgeată spre locul unde se afla Suvorov.

Zach se repezi după Bagration strigându-i : „Nu-l treziți ! Nu-l treziți !"

Ajuns la capelă, Bagration, fără să descalece, strigă :

— Luminăția voastră, cneaze Alexandr Vasilievici, treziți-vă !

Suvorov nu se mișca : dormea sau se prefăcea că doarme. Bagration descălecă, îl apucă pe Suvorov de umăr și începu să-l scuture. Suvorov se trezi, deschise ochii și zâmbi :

— A ! Cneazul Petru ! Ce-i nou ?

In câteva cuvinte Bagration explică situația și tăcu, așteptând ordinul : „Inaintați".

Suvorov stătea într'o rână, sprijinindu-se în cot și zâmbea tăcut, uitându-se de jos în sus, cu ochi sclipitori, la Bagration.

Bagration își pierdu cumpătul.

Suvorov se vârî iute sub pelerină și se ghemui pe fân. ca și cum s'ar fi ascuns de cneaz.

Bagration dădu din umeri, se repezi la cal, îl lovi cu nagaica și sări în șea. Calul juca în loc. Suvorov se uita de

[1] Cum merge ? (Nota red. ruse)

[2] Ça va mal — merge prost, în limba franceză (N. R.)

sub pelerină, dar văzând că Bagration întoarce capul, se ascunse din nou.

Bagration învârti nagaica deasupra capului şi plecă.

Urmărind scena asta, Zach făcea feţe-feţe. Generalul şef al Statului Major nu mai înţelegea nimic.

— Cât o fi ora, generale ? îl întrebă Suvorov, dând la o parte pelerina.

Zach scoase ceasornicul şi răspunse :

— Ora nouă dimineaţa fix, luminăţia voastră.

Suvorov privi la soare şi ridică mirat din sprâncene.

— Eşti sigur, scumpul meu Zach, că e „dimineaţă" şi nu e „seară" ? îl întrebă Suvorov, zâmbind şiret.

— Absolut sigur, înălţimea voastră.

— Vasăzică n'am dormit chiar aşa de mult. De ce atâta tăcere ? Aţi zdrobit pe francezi ? Sunt cumva urmăriţi ?

Zach nu ştia ce să răspundă, era încurcat şi întrebă la rândul lui :

— Generalul Bagration va începe să înainteze. Desigur că v'a înţeles ?

— N'avea nicio grijă, generale : e un tânăr capabil.

— O să înceapă înaintarea sau nu ? întrebă din nou Zach, insistent şi grav.

— Da. Şi el şi generalul Miloradovici. Vei vedea îndată cu ochii dumitale. Trimite vorbă lui Derfelden să vină repede la mine.

Zach trimise un curier la Derfelden.

Spre apus, în valea în formă de cupă, năpădită de tufişuri, se iviră în depărtare mai întâi nişte puncte negre împrăştiate, care se înmulţeau, mişcându-se spre dreapta şi spre stânga, şi se adunau, formând pătrăţele negre, compacte. Apoi, pătrăţelele se târîră în sus pe coasta din spre Novi, ridicând în urma lor nouri de praf. După numărul şi mărimea lor, Suvorov socoti că au pornit la atac nu mai puţin de zece batalioane, ceea ce însemna că erau forţele lui Bagration, întărite de trupele lui Miloradovici. Suvorov stătea pe creasta dâmbului şi urmărea neîntrerupt mişcarea trupelor. Curierul dădu lui Zach ochianul şi-i aşeză după o tufă un scaun portativ. Generalul se aşeză, fixându-şi ochianul pe încheietura crengii şi îl îndreptă spre oraş.

— Ce vezi acolo, amabile prieten ? îl întrebă Suvorov.

— Văd că francezii au avut timp să se pregătească, luminăţia voastră ! zise Zach cu imputare, fără să-şi ia

ochianul dela ochi. Văd că Joubert ne-a ghicit intenţiile şi a concentrat forţe mari spre Novi.

— Cu atât mai bine, răspunse Suvorov: aşa îi vom prinde pe toţi dintr'odată.

Batalioanele lui Bagration şi Miloradovici se desfăşurau în lanţuri de trăgători. După mişcarea mult mai iute a flancului stâng, Suvorov făcu deducţia că Bagration are aproape patru batalioane pentru atacul îndreptat asupra înălţimilor, ca să învăluiască localitatea Novi. Mai departe, dincolo de norii de praf, nu se mai vedea nimic. Acolo unde se presupunea că se află Kray, iarăşi răsunară împuşcături de armă, iar din spre partea francezilor se auzea bubuitul tunurilor.

Francezii au deschis cei dintâi focul asupra coloanelor care atacau Novi. Trupele lui Bagration şi Miloradovici mergeau la asalt fără să tragă un singur foc de armă. In timpul acesta, Suvorov cu ochiul liber şi Zach cu ochianul vedeau cum pătrund ruşii în grădinile dela periferie. Focul de armă se înteţi, apoi se întrerupse brusc. Coloana lui Miloradovici nu se mai văzu din pricina prafului.

— Bagration s'a apropiat de zidurile oraşului, zise Suvorov. Il vor obliga să se retragă.

— De ce credeţi asta? îl întrebă neîncrezător Zach.

— Priveşte: uite, acolo lucesţe arama tunurilor. Artileria lui Bagration se îndreaptă spre deal. El vrea să încerce străpungerea zidurilor cu ghiulele de tun. Zadarnică încercare! Degeaba se pripeşte. Aici trebuesc tunuri de asediu. Iar mai la stânga, priveşte, merg la atac dragonii şi cazacii. Vezi, generale, cum s'a domolit „marş-marşul" pe povârniş? Inainte! Inainte! Mai repede! strigă Suvorov, alergând câţiva paşi la deal ca şi cum dragonii şi cazacii lui Bagration l-ar fi putut auzi dela depărtare de o verstă.

Focul de artilerie din spre Nord se înteţi în acelaşi timp cu focul de puşti. Oraşul fu învăluit de fum şi de praf. Dar ce se petrecea dincolo de această perdea de nepătruns? Zach vedea cu ochianul numai o pată cenuşie, fără luminişuri.

Canonada dela Novi se întrerupse brusc.

— Bagration se retrage, spuse liniştit Suvorov. A chemat cavaleria ca să-şi acopere retragerea. Inamicul s'a încumetat să iasă din oraş.

Zach zâmbi iarăşi neîncrezător. Mai târziu, citind descrierea bătăliei dela Novi, Zach se convinse că în dimineaţa luptei Suvorov îi transmisese destul de exact tot ce se petrecuse pe câmpul de luptă. Tunurile de câmp ale lui

Bagration au rămas neputincioase în faţa groaselor ziduri medievale ale orăşelului. Francezii ieşiră din Novi şi loviră flancul stâng al coloanei lui Bagration. El ordonă retragerea, acoperindu-se cu cazacii şi dragonii austrieci. Continuarea atacului cu numai patru batalioane împotriva forţelor superioare ale inamicului era o nebunie. La flancul stâng al lui Bagration apăruse o mare coloană de francezi, care îl ameninţa cu învăluirea.

Toate acestea s'au aflat mai târziu. Acum însă, sigur că atacul lui Bagration merge minunat, fiindcă ştia că atacurile acestuia au ieşit întotdeauna victorioase, începu să se certe, deşi pe un ton respectuos, cu comandantul suprem. Suvorov nu găsi cu cale să-l contrazică şi ordonă :

— Dă ordin lui Miloradovici s'o ia mai la stânga de Novi, să se unească cu Bagration şi să-l sprijine cu toate mijloacele. Dumneata să-i ieşi înainte lui Derfelden. El o să sosească tocmai la timp. Spune-i în numele meu : să meargă spre noi în pas alergător !

Zach credea că Suvorov avea o absolută nevoie în clipa de faţă de sfaturile lui. Incurcat, şeful Statului Major îşi şterse cu o batistă subţire lentilele ochianului şi-l întinse lui Suvorov, vrând să i-l lase în lipsa lui, ca pe un talisman. Dar Suvorov nu primi ochianul.

— Mulţumesc, generale. Acest proiectil îţi este mai de folos dumitale. Du-te repede !

Curierul plecă cu un ordin la Miloradovici. Zach se cocoţă pe cal, îi dădu pinteni şi porni la trap : doar îi ordonase Suvorov să meargă repede !

Viteji legendari

Suvorov rămase singur. Cazacul culcat pe spate sforăia cu nădejde sub soarele arzător. Bătrânul Nichifor se răsturnase în somn de pe piatră şi dormea dus la umbra capelei, strângându-şi puşca în braţe. Caii, istoviţi de căldură, stăteau cu capetele plecate şi se apărau cu cozile de tăuni.

*

* *

Suvorov se întoarse cu faţa spre vale şi îşi drese glasul. Cu două degete ale mâinii drepte lovi peste muchea celei stângi, cum ar fi făcut cu un diapazon ; duse degetele la

ureche, mormăi câteva note, apoi ridică braţele ca un şef de orchestră şi-şi încercă vocea, cântând o strofă din „te-deum"-ul de Sarti :

„Ţie, neînvinsă oaste de mucenici !"

Din spre Nord se apropia rostogolindu-se un nor mare de praf.

Suvorov îl scutură de umeri pe cazac, apoi îl trezi pe Nichifor. Porunci cazacului să deslege caii şi să-i adape la pârâiaş. Nichifor porni după cazac şi se întoarse cu bidonul plin cu apă rece. Caporalul îi dădu lui Suvorov să se spele şi să bea — că mult era bună apa de izvor ! Feldmareşalul se spălă pe faţă şi pe mâini, îşi clăti gura, dar nu bău.

De după deal, veneau câţiva călăreţi. Suvorov sări în şea şi luă din mâna lui Nichifor spada scoasă din teacă.

Călăreţii se apropiau în trap. Era generalul Derfelden cu Statul Major şi generalul şef al Statului Major, Zach. In urma lor, praful se învolbura până la cer ; se apropia cavaleria.

Derfelden opri calul. Suvorov îl salută el întâi pe Derfelden cu spada :

— Du-te, generale, şi atacă flancul drept al francezilor !

Derfelden dădu pinteni calului şi merse mai departe. Ofiţerii de stat major şi ofiţerii de ordonanţă îl urmară. Suvorov stătea călare lângă capelă şi privea trupele care se apropiau. In faţă veneau, în trap greoi, dragonii austrieci, pe escadroane. Comandantul regimentului îl zări de departe pe Suvorov şi ordonă primului escadron s'o ia la dreapta. Al doilea escadron o luă la stânga. Puhoaiele de călăreţi înfierbântaţi trecură la dreapta şi stânga lui Suvorov, învăluindu-l în praf şi miros de sudoare de cal.

Suvorov îşi umfla nările şi trăgea lacom în piept aerul cald. După dragoni se apropia infanteria. In faţă, alergau soldaţii ruşi, sclipindu-le orbitor în soare arama căştilor de grenadieri. Alergau la deal, sugrumaţi de căldură, cu gurile căscate şi uniformele devenite cenuşii din cauza prafului. Pe feţele înnegrite de sudoare şi praf le străluceau albul ochilor.

— Vă salut, viteji legendari ! strigă Suvorov. Francezii au luat-o la fugă ! Ajungeţi-i din urmă ! Mai repede ! Mai repede ! Mai repede !

Soldaţii răspunseră cu larmă de strigăte şi trecură mai departe.

Companie după companie, batalion după batalion, se rostogolea fluviul omenesc, învăluindu-l în praf pe Suvorov, căruia i se părea că nu trupele treceau în goană pe lângă el, ci el însuşi alerga în întâmpinarea lor. Deprins cu tot soiul de împrejurări, armăsarul dela Don sta neclintit.

Rândurile soldaţilor se răreau. Massele plotoanelor erau mai puţin compacte, coloanele se întindeau. Suvorov îşi îndemna calul să iasă înaintea celor rămaşi în urmă.

Drumul pe care mersese dimineaţa Suvorov şerpuia ca o potecă printre câmpuri şi lunci. Acum se lărgise ca strada unui oraş mare. Praful aşezat acoperea urmele lăsate de oameni. Pe toată lărgimea drumului se zăreau ici şi colo firicele de otavă, călcată şi strivită. Mai departe, în vale, aproape de tabăra de noapte a lui Derfelden, şedeau sau zăceau întinşi mulţi soldaţi sleiţi de putere. Un soldat austriac zăcea pe spate în colbul de pe drum, cu arma prăfuită lângă el. Suvorov opri calul. Soldatul deschizând anevoie ochii horcăi:

— Um Gottes willen, Wasser! Ich sterbe![1]

Suvorov întoarse calul şi porni înapoi spre capelă. Găsi acolo un grup mare de ofiţeri şi de curieri călări. In mijlocul grupului vocifera, gesticulând, Zach.

Suvorov strigă din mers:

— Nichifor, dă bidonul!

Ajuns la pârâiaş, Suvorov văzu că pământul de jur-împrejur era bătătorit şi prefăcut în noroi, iar izvorul secase în mijlocul apei murdare.

Zach se apropie de Suvorov, scotoci şeaua şi scoase din buzunarul ei dela spate un bidon mare, turtit, pe care îl întinse comandantului-şef:

— Vă este sete, luminăţia voastră? Vinul astâmpără setea mai bine decât apa.

Suvorov răspunse:

— Colo, în mijlocul drumului, a căzut un soldat de-al vostru. Du-te, generale, şi-l înviorează dacă mai e în viaţă.

Zach plecă să execute ordinul. După ce ascultă pe ofiţerii de Stat Major şi citi rapoartele aduse de curieri,

[1] Um Gottes willen, Wasser! Ich sterbe! — Pentru dumnezeu, apă! Mor! în limba germană. (N. R.)

Suvorov trimise ordin scris lui Melas să înceapă neîntârziat ofensiva, fără să lase un soldat în rezervă.

Zach se întoarse şi la întrebarea mută a lui Suvorov răspunse, ridicând ochii spre cer :

— A murit, binecuvântându-vă numele.

Suvorov se întunecă la faţă :

— Ce oră e, generale ?

— Fix douăsprezece ziua, luminăţia voastră, răspunse Zach, uitându-se la ceas.

— Intocmai. Bine că e ziua şi nu noaptea. Te rog, generale, dacă nu eşti prea obosit, să te duci la feldmareşalul Melas...

Zach se uită cu coada ochiului la curieri.

— Da, urmă Suvorov, am şi trimis, prin curier, ordin feldmareşalului. Dar dumneata îi eşti prieten, iar el te iubeşte. Spune-i că nu-i un ordin, ci o rugăminte.

Zach salută şi porni în trap la vale : calul greoi era tot atât de obosit ca şi călăreţul.

Bătălia bubuia pe tot frontul. Răsuna canonada. Bubuitul tunurilor alungă de după munţi un nor înalt, cu vârful alb ca de zăpadă. Sub nor sburau vulturii. Se auzi bubuitul unui tunet şi norul se revărsă, până la ultima picătură, peste câmpul de bătaie. Praful se potoli. Depărtările se înseninară.

Trupele lui Derfelden, pornite la primul atac, aruncară pe francezi spre vârful muntelui, dar primiră acolo o puternică contra-lovitură. Ascunşi în marginea prăpastiilor, în desişul ierburilor, după îngrădiri de piatră, francezii trăgeau la ţintă în atacatori. Trupele lui Derfelden se retraseră şi iarăşi se regrupară, repetând atacul cu acelaşi rezultat. Poalele munţilor erau presărate cu trupurile celor căzuţi. Din pricina marilor pierderi suferite, trupele ruseşti nu mai aveau superioritate numerică asupra inamicului.

Cu fiecare atac neizbutit, valul celor respinşi se întindea tot mai mult în vale. După al doilea atac, valul ajunse până la capela unde se afla Suvorov. Văzându-l, fugarii se opriră mai sus de capelă. Soldaţii nu se încumetau să fugă în faţa lui Suvorov.

Din partea cealaltă, se apropiau de capelă cei rămaşi în urmă ; şi erau destul de numeroşi. Lângă Suvorov se adunaseră două grupuri de soldaţi. Unii, ieşiţi din luptă, stăteau mai sus de capelă, alţii se îngrămădeau mai la vale, neştiind ce să facă.

Suvorov se plimba tăcut printre ei. Ceva mai încolo stătea Nichifor, ca o sentinelă fără schimb. Dela Derfelden sosiră câțiva ofițeri de Stat Major. Derfelden raporta că pierderile mari nu se datorau numai rănilor de baionetă și de glonț, ci mai ales insolației. Generalul făgăduia să mai dea pentru ultima oară un atac împotriva inamicului, dacă primește oarecare sprijin. El trimisese ofițerii, nădăjduind că vor putea aduna pe cei rămași în urmă și-i vor aduce spre locul luptei.

Suvorov se depărtă pe un loc descoperit, se opri îngândurat, lăsă capul în piept și deodată se prăbuși la pământ. Câțiva se repeziră spre el, dar Suvorov sări singur în picioare, înainte de a-l fi atins vreunul dintre ei. Și se făcu liniște, atât printre soldații din dreapta, cât și printre cei din stânga.

— Săpați-mi mormântul aici! exclamă el tare. Eu nu pot supraviețui unei asemenea zile. Vitejii mei legendari să fugă!... Mai bine mă îngrop de viu, decât să văd cu ochii mei una ca asta. Nichifore, vino încoace. Ia lopata și sapă-mi mormântul.

Suvorov măsură trei pași în lungime și unul în lățime, însemnând cu vârful cizmei colțurile mormântului.

Nichifor Cucușchin pricepu îndată că, prin toate acestea, Suvorov nu încerca decât să ridice moralul soldaților; și, ca și cum ar fi fost înțeleși, își sprijini liniștit pușca de capelă, luă lopata și începu să scoată iarba și să însemne cu tăișul locul mormântului. Bătrânul caporal lucra repede. Suvorov stătea lângă groapă, acoperindu-și ochii cu mâinile. Un murmur surd trecu prin mulțimea soldaților din amândouă părțile. Cei așezați jos și cei culcați se sculară în picioare. Cei din spate îi împingeau pe cei din față și curând se strânse în jurul lui Suvorov un cerc de ostași.

Suvorov își luă mâinile de pe față. Un tânăr soldat se întindea spre el, privindu-l în ochi.

— Dacă sapă așa, apoi nici până mâine n'o să sfârșească groapa!

Suvorov se întoarse spre soldat:

— Unde îți este pușca?

— Am aruncat-o, luminăția voastră. E mai ușor de alergat... Dar eu pot să alerg și înapoi, dacă porunciți, și chiar mai iute, acolo sunt destule puști...

Cucușchin se opri din lucru și-i strigă soldatului:

— Neruşinatule ! Trântorule ! In loc să-mi ajuţi, te rânjeşti la mine ! Mai bine ai pune mâna pe lopată... Uite, colo lângă capelă mai este una...

— Păi cum o să-i sap eu mormântul lui Suvorov ? !

Cineva împinse pe soldat în groapa începută. Un altul îi dădu lopata. Tânărul soldat scuipă în palme şi se apucă să sape şi să arunce pământul afară.

Deodată, Cucuşchin aruncă lopata, înjură, scuipă în groapă şi ridicând ochii privi feţele soldaţilor.

— Iată câtă ruşine ne-a fost dat să îndurăm, Alexandr Vasilievici ! strigă el. Scuipă-i pe toţi în obraz şi să plecăm de aici !

— Daţi-mi calul ! strigă Suvorov, întinzând mâna.

Soldaţii se dădură la o parte. O larmă de neînchipuit se iscă printre soldaţi...

Strigau din toate părţile :

— Fraţilor ! După Suvorov !

Ii aduseră calul. El învârti spada deasupra capului, ca şi cum s'ar fi apărat de o pasăre, şi îndemnă calul la deal. Soldaţii porniră după el.

Pe marginile drumului, ofiţerii trimişi de Derfelden galopau şi strigau comenzile, încercând să facă oarecare ordine în lavina vie şi impetuoasă.

In munţi, lavina se rostogoleşte, crescând de sus în jos.

Lavina vie a soldaţilor lui Suvorov înainta contrar legii de atracţie : de jos în sus. Baionetele soldaţilor se îndreptau ameninţătoare înainte.

Lângă mormântul început mai roiau încă soldaţii : toţi voiau să vadă cu ochii lor dacă este adevărat că s'a săpat mormântul lui Suvorov. După ce aruncau o privire în groapă, soldaţii se repezeau să ajungă coloana. Curând n'a mai rămas acolo niciun om. Pe fundul gropii zăceau două lopeţi. Poiana din preajma capelei era acum pustie. Izvorul călcat de soldaţi reînvie. O şuviţă de apă cristalină răzbi prin noroi şi pârâiaşul susura din nou, făcându-şi drum spre mare.

Derfelden era gata să sune retragerea, când Suvorov îşi aduse coloana însufleţită de o furie turbată. Suvorov îi duse de-a-dreptul din marş la asaltul înălţimilor. Astfel începu al treilea şi ultim atac, cu o putere de presiune mult mai intensă decât a celorlalte două, ceea ce fu cu totul

neașteptat și fatal pentru francezi. Moreau se pregătea tocmai să-i urmărească pe fugari. Bătălia, care își încetinise ritmul datorită oboselii adversarilor, se înviora pe toată linia. Soarele se lăsa spre asfințit și încă nu se știa de partea cui va fi biruința. Numai Suvorov știa că victoria lui este desăvârșită și se gândea cum să asigure urmărirea inamicului, pentru a nu-i permite să-și facă drum spre valea Scriviei. Suvorov trecu spre ultima linie, opri calul deasupra prăpastiei și fără să se uite în direcția unde bubuiau tunurile, privea înapoi, în jos.

— Uite, exclamă el, vine și bătrânul Melas!

Lăsat în rezervă, Melas simțea în dimineața aceea o neobișnuită frământare. Înțelegea întreaga importanță a evenimentelor și se temea să nu rămână în afară de luptă. Ordinul pentru începerea acțiunii nu mai venea. Pentru prima dată de-a-lungul întregii campanii, Melas se decisese să facă un pas independent și ordonase trupelor să pornească, conform ordinului de operațiune. Hotărîrea lui fu confirmată de Zach, prin ordinul dat de Suvorov. Ajunsă la locul luptei, coloana dreaptă a lui Melas se uni cu batalioanele lui Bagration, iar cea stângă, de dincolo de râul Scrivia, porni să învăluiască flancul drept al lui Moreau.

Bagration pătrunse în Novi. Francezii nu mai puteau să reziste. Calea spre Genova le era tăiată. Francezii nu știau pe ce cale să se retragă. In întunericul serii, retragerea s'a preschimbat într'o adevărată fugă, în direcția Tesarano și Pasturano.

Trupele lui Rosenberg de lângă Tortona, sosind seara târziu, n'au mai luat parte la luptă. Abia a doua zi, Suvorov l-a trimis pe Rosenberg să-i urmărească pe francezi, care se opriseră la Gavi, unde continuau să se apere. Punându-și în ordine restul armatei distruse, Moreau se organizase pentru apărare, mergând prin defileurile munților peste Apenini, spre Riviera.

In raportul amănunțit asupra victoriei dela Novi, Suvorov scria țarului:

„Șaisprezece ore a ținut bătălia cea mai îndârjită, cea mai sângeroasă din analele lumii și unică prin poziția favorabilă a inamicului. Intunericul nopții a acoperit rușinea dușmanilor."

CAPITOLUL DOUĂZECI ŞI UNU

Crestele munţilor

Suvorov se opri cu trupele sale în tabără, la Asti. Armata lui merita acest repaus şi ar fi fost imposibil să continue campania spre Genova. Melas nu pregătise din vreme nici bani, nici alimente, nici catâri pentru transportul în munţi. Ar fi urcat în munţi şi fără animale de povară, dar ţara în care îşi ducea el ostaşii era distrusă de război : acolo nu puteai găsi pâine şi furaj nici chiar pe calea rechiziţiei.

Nevoit să rămână pe loc, Suvorov căuta alte căi să ajungă în Franţa. Moreau, cu rămăşiţele armatei sale distruse şi demoralizate, ocupase în munţi o poziţie de apărare ; el nu putea să întreprindă niciun fel de acţiune şi deci nu era periculos până la sosirea rezervelor necesare. Tocmai de aceea trebuia înainte de toate ca flota aliaţilor să blocheze litoralul francez şi italian, pentru ca Moreau să nu poată primi ajutoare, în soldaţi şi alimente. Iar în acest timp, trupele aliaţilor, pregătind tot ce este necesar pentru o campanie în munţi, vor trebui să lase Genova în stânga şi să înainteze direct spre Nissa, prin defileul Tenda. Ocuparea Nissei, unită cu blocada litoralului de către flotă, va pune pe Moreau într'o situaţie disperată, şi nu-i va rămânea decât un singur lucru de făcut — să capituleze. Odihnindu-se la Nissa, trupele aliaţilor s'ar putea pregăti totodată pentru compania împotriva Parisului, prin Lyon, primind provizii nu numai pe uscat, peste munţi, ci şi pe mare.

Realizarea acestui plan nu era primejduită nici de Moreau şi nici de Sviţera, unde — folosindu-se de inactivitatea austriecilor — francezii ocupaseră trecătoarea Saint-Gothard, deschizând astfel porţile Sviţerei spre Lombardia. Suvorov, fără să se ascundă după degete, vedea limpede că primejdia mare, care punea un obstacol serios intenţiilor lui, consta în faptul că austriecii nu voiau să lupte. In patru luni, Suvorov restituise Austriei tot ce-i luase Bonaparte în doi ani de război.

Suvorov era cuprins de o nelinişte turburătoare, deşi s'ar fi putut crede că nu-i mai trebue nimic. Era în apogeul gloriei sale. In lanţul victoriilor străluceau ca nişte măreţe

culmi de netrecut: Focşanii, Râmnicul, Ismailul, Trebbia, Novi.... Numele lui Suvorov răsuna în toată Europa. Sperând să smulgă Piemontul din ghiarele hrăpăreţe ale Vienei, regele Sardiniei îi adresa lui Suvorov scrisori măgulitoare, numindu-l „nemuritor" şi-l copleşea cu cele mai înalte onoruri. Il făcuse mare mareşal al trupelor din Piemont, cu titlul succesoral de prinţ şi văr al regelui. Chiar şi Prohor Dubasov s'a ales cu două decoraţii, care îi fuseseră acordate de regele Sardiniei şi de împăratul Austriei, pentru cinstea de a-l îngriji pe Suvorov.

Pavel Petrovici, extrem de mulţumit că Suvorov devenise centrul de atenţie al întregii Europe, îi îngădui să primească recompensele regelui Sardiniei, adăugând din partea sa: „Astfel te vei înrudi şi cu mine, fiind primit în familia ţarilor, deoarece toate feţele stăpânitoare se socotesc înrudite între ele". Pavel acordă noii sale „rude" o distincţie nemaivăzută: el porunci să se dea lui Suvorov, chiar în prezenţa sa, onorurile militare ce trebuiau să i se dea numai ţarului Rusiei.

Oraşul Torino îi oferi lui Suvorov o spadă de aur, încrustată cu diamante, cu o inscripţie de mulţumire pentru eliberare. Din toate colţurile Europei primea felicitări. Tabăra din Asti era arhiplină de străini, care căutau să-l vadă pe Suvorov sau să stea de vorbă cu el. La festivităţi şi chiar şi în caselè particulare se cinstea mereu numele eliberatorului Italiei. In Anglia s'a bătut chiar o monedă cu portretul lui Suvorov în bassorelief şi se cumpărau placardele pe care era imprimată figura lui.

Numai Viena, curtea lui Frantz II şi Consiliul de Război, în frunte cu Tugut, care-l ura atât de mult pe Suvorov, păstra faţă de marele conducător de oşti o răceală duşmănoasă. In „Jurnalul de război austriac", toate acţiunile lui Suvorov ori erau trecute cu vederea, ori erau înfăţişate ridicol. Dacă istoricul ar fi vrut vreodată să se sprijine în cercetările sale pe datele acestei cronici, ar fi ajuns la o concluzie absurdă şi anume că aliaţii datorează toate victoriile lor din Italia consilierului militar, iar Suvorov n'a făcut altceva decât să-i încurce pe strategii dela Viena. Impăratul Austriei îi scria lui Suvorov scrisori pline de mustrări şi sfaturi. Melas primise ordinul să nu-l asculte pe Suvorov şi anula ordinele acestuia. Iar Suvorov în cartea sa „Ştiinţa de a învinge" proclama următoarea regulă: „Cu un singur topor nu pot lucra doi oameni". Ruperea

alianței militare între Rusia și Austria nu se mai putea înlătura. La această concluzie ajunsese și țarul Rusiei. Austriecii voiau să scape de sârguinciosul conducător de oști rus, pentru ca nimeni să nu-i mai împiedice să se amestece în treburile Italiei. Totuși, ei voiau să stoarcă din armata rusă tot ce puteau. Așa a luat naștere proiectul trecerii armatelor lui Suvorov în Svițera : cât timp francezii nu erau scoși din această țară, austriecii nu puteau socoti situația lor din Lombardia deplin asigurată.

La 25 August, Suvorov primi dispoziție din Viena, confirmată și de Pavel Petrovici, să predea comanda principală din Italia lui Melas și să pornească cu armatele rusești în Svițera. Acționând în concordanță cu comandantul suprem al armatei austriece, arhiducele Karl, și cu corpul rusesc comandat de Rimschi-Corsacov, care se îndreptau spre Rin, Suvorov trebuia să-i alunge pe francezi din Svițera. Aprovizionarea armatelor lui Suvorov cu alimente, furaj și arme fu preluată și de data aceasta de către austrieci. In așteptarea catârilor, pe care promitea să-i trimită Melas, precum și a alimentelor și tunurilor de munte, Suvorov își luă rămas bun dela Italia și își duse trupele la poalele munților Alpi, în Taverne. Aici se stabili în casa lui Antonio Gamba, un bătrân italian de o vârstă cu el.

Taverne este un orășel sau mai bine zis un sat mare, așezat la poalele munților Cenere, pe malul unui râu ce se varsă în lacul Lugano și se află pe frontiera dintre Italia și Svițera. Spre Sud se întinde Lombardia, cu natura ei minunată, populată de oameni înflăcărați și înzestrați cu multe daruri : țara artelor înfloritoare. Spre Nord de Taverne încep impunătorii munți Alpi, în care trăesc oameni simpli, călițiți în lupta cu natura aspră : vânătorii munteni și păstorii turmelor alpine.

Antonio Gamba întrunea în el trăsăturile locuitorului din câmpia Italiei și ale vânătorului de capre din Svițera. Antonio cunoștea Svițera de-a-lungul și de-a-latul, dela Est la Vest și dela Nord la Sud, dela adâncile și întunecoasele defileuri, până la crestele veșnic înzăpezite ale munților.

— Tu, Antonio, vei fi Caronul [1] meu, îi spuse Suvorov,

1 Caron — după închipuirea grecilor antici, era un luntraș bătrân, care trecea cu barca peste râul Styx sufletele morților în împărăția subpământeană. (Nota red. ruse)

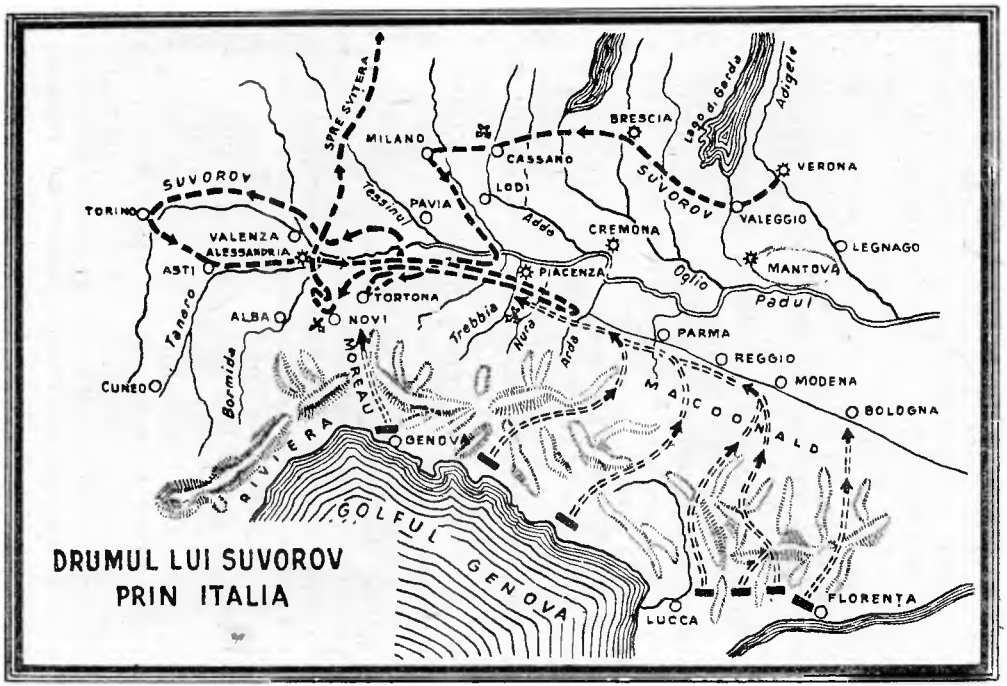
DRUMUL LUI SUVOROV
PRIN ITALIA
SUVOROV
TORINO
VALENZA
ALESSANDRIA
ASTI
ALBA
CUNEO
Tanaro
Bormida
SPRE ELVETIA
MILANO
CASSANO
LODI
PAVIA
Tessinul
Adda
CREMONA
PIACENZA
TORTONA
NOVI
Trebbia
Nura
Arda
BRESCIA
Lago di Garda
Adigeo
VERONA
VALEGGIO
LEGNAGO
MANTOVA
Oglio
Padul
PARMA
REGGIO
MODENA
BOLOGNA
MACDONALD
MOREAU
GENOVA
RIVIERA
GOLFUL GENOVA
LUCCA
FLORENȚA

arătând spre piscul munţilor — Cenere, după care apăreau crestele Saint-Gothardului şi Saint-Bernardului.

Gamba ceru deslușiri.

— Timpul s'a oprit, Antonio, Styxul a încremenit. Alpii sunt creasta valului înghețat al Styxului. Imi încredinţez soarta în seama bărcii tale, bătrâne!...

Știind că armata rusească s'a despărţit de austrieci şi se îndrepta spre Sviţera, Antonio pricepu că Suvorov îi propune să-l facă principala călăuză a armatei. Fără să întrebe care va fi itinerariul, din respect faţă de secretul militar, Antonio zise:

— Vă voi conduce, signore, oriunde veţi dori.

Pavel era gata să rupă alianţa cu perfida şi mârşava Austrie. El ordonă lui Suvorov să se unească în Sviţera cu Rimschi-Corsacov şi să acţioneze acolo cum va crede de cuviinţă. Era liber, dacă va găsi cu cale, să se întoarcă cu armata în ţară.

Cei dela Viena aveau motive serioase să se grăbească. Alianţa cu Rusia se rupea. La Paris era de aşteptat o revoluţie monarhică. Englezii dela curtea din Petersburg, la rândul lor, se străduiau să-şi atingă scopurile hrăpăreţe. Pavel Petrovici, aderând la propunerea britanică, se învoi să trimită în Olanda un important corp de expediţie rusesc.

Suvorov era suferind. Puterile i se stingeau. Il dureau rănile vechi. Inima-i obosită avea nevoie de pace şi-l trăgea spre patria lui. Se plictisise de natura bogată a Italiei, cu cerul veşnic albastru. Suvorov tânjea după plopul cu frunza roşiatică şi tremurătoare şi după cucul care cânta trist în mestecăniş.

La 11 Septembrie, Tortona, ultima cetate unde mai rezistase garnizoana franceză, s'a predat aliaţilor. Tot în aceeaşi zi, Suvorov porni cu forţele principale ale armatei ruseşti să se unească cu Rimschi-Corsacov pe drumul cel mai scurt, dar şi cel mai anevoios — peste Saint-Gothard. Era primejdios să întârzie. Aflând de campania lui Suvorov, Massena putea să-l atace pe Rimschi-Corsacov şi, după ce l-ar fi zdrobit, să se îndrepte asupra lui Suvorov şi să pătrundă din nou în Italia. De aceea, Suvorov hotărî să expedieze în Sviţera, pe drum ocolit, toate poverile şi artileria de câmp. In locul tunurilor de câmp, Suvorov primi dela austrieci douăzeci şi cinci de obuziere uşoare de munte. In general, Suvorov căuta pe cât se putea să-şi uşureze

armata. El luă cu sine numai ceea ce se putea duce mai uşor. Austriecii se obligaseră să-i pună la dispoziţie pentru campania din munţi catâri de care avea nevoie. Dar la începutul campaniei, Suvorov primi un număr cu totul insuficient. Melas comunică lui Suvorov că va găsi la Taverne o mie cinci sute de catâri. Când armata ajunse acolo, văzu că nu era niciunul. O parte din cazaci primiră ordin dela Suvorov să descalece şi să cumpere dela populaţie saci şi pânză pentru samare. Au fost necesare trei zile ca să pregătească transportul, cu toate că se lucra zi şi noapte. Suvorov porunci şi ofiţerilor să descalece. Şi au trebuit şi ei să meargă în campanie cu mantalele în bandulieră şi cu raniţele în spate, la fel cu soldaţii. Caii ofiţereşti au transportat proiectile şi cartuşe, iar în locul rezervei de hrană pentru patrusprezece zile au trebuit să se mărginească la o rezervă insuficientă, ca pentru şapte zile.

La 21 Septembrie, armata lui Suvorov porni peste Bellinzona spre Saint-Gothard. Rosenberg plecă cu un corp special în susul râului Ticino, ca să învăluiască poziţia franceză de pe Saint-Gothard.

După clima binefăcătoare din valea Lugano, unde aproape nu se cunoştea ceaţa, Alpii l-au întâmpinat pe Suvorov cu ploi şi ceaţă. Ploua necontenit. Râurile şi pâraiele de munte erau umflate. Soldaţii ba alunecau cu picioarele pe cremenea udă, ba se înfundau în lut. Drumul mergea când la deal, când la vale, pe coaste abrupte şi urcuşuri, cu povârnişuri alunecoase. Râuri şi pâraie se iveau la tot pasul şi trebuia să le treci intrând în apă până la genunchi, iar uneori până la brâu. Suvorov ordonă marşuri repezi. Soldaţii sleiţi se prăbuşeau de pe povârnişuri şi mureau. Câţiva cai împovăraţi de samare s'au rostogolit în prăpastie. Inaintea coloanei mergeau pionierii cu lopeţi, târnăcoape şi topoare, ca să înlăture obstacolele şi să dreagă podurile. Dar din pricina repeziciunii marşului, abia mai izbuteau să facă ceva. Cu toate acestea, soldaţii îşi păstrau voioiciunea şi buna dispoziţie. Bănuiau ei că e ultima lor campanie. Nimeni nu se îndoia că Suvorov îi duce spre casă şi nimeni nu-l acuza de greutăţile campaniei. Toată lumea înţelesese perfidia austriecilor. Soldaţii vorbeau de dorinţa lor de a-i bate nu numai pe francezi, ci şi pe austrieci, dacă li s'ar împotrivi în cale.

Suvorov mergea călare în mijlocul soldaţilor, îmbrăcat uşor, cu pelerina „părintească", necăptuşită, de postav sub-

ţire, numai cât să-l ferească de ploaie. Pe cap purta o pălărie italienească cu marginile largi, pleoştite de umezeală. Lângă el mergeau doi bătrâni : de o parte era lunganul Antonio Gamba cu o armă de vânătoare, iar de cealaltă — bătrânul caporal Nichifor.

Lângă localitatea Airolo întâlniră detaşamentele înaintate ale francezilor, care se retraseră fără a primi lupta. Forţele lor principale apărau trecătorile. Ca număr, francezii nu erau superiori armatei lui Suvorov, dar poziţiile lor avantajoase îi făceau mai tari. Ca şi la Novi, Suvorov trebuia să dea asalt unei cetăţi naturale.

El se hotărî să-i atace pe francezi în centru şi pe amândouă flancurile. Bagration porni din dreapta ca să învăluiască flancul stâng al poziţiei franceze. Detaşamentul său trebuia să rezolve o problemă extrem de grea. Căţărându-se pe stânci, pe alocuri aproape verticale, soldaţii erau întâmpinaţi de focul puternic al vânătorilor de munte francezi. Adăpostiţi de stânci şi pietroaie mari, francezii trăgeau de după vârful stâncilor, ţinteau bine şi-i nimiceau cu focul lor pe atacatori. Soldaţii lui Bagration se căţărau cu încăpăţânare pe povârnişuri, ca să cadă în spatele francezilor şi să-i silească să se retragă.

Sub comanda lui Suvorov, ruşii i-au atacat pe francezi. Inamicul a respins prin foc două atacuri. Bagration încă nu atinsese piscul muntelui. Dela distanţă li se părea că e aproape, dar pe măsură ce trupele urcau, piscul parcă se mărea mereu şi se depărta. Din munte se lăsară deodată norii şi învăluiră detaşamentul într'o ceaţă de nepătruns.

Suvorov dădu ordin de asalt pentru a treia oară. Abia pornise atacul şi vântul începu să gonească norii, iar sus de tot, pe zăpadă, se iviră puncte negre. Erau soldaţii lui Bagration, care pătrunseseră în spatele inamicului. Surprinşi de această extraordinară ispravă, francezii eliberară trecătoarea. Suvorov ocupă astfel Saint-Gothardul. In faţa ruşilor se deschidea calea spre lacul Luzern.

Podul Dracului

Francezii se retrăgeau apărându-se. Respingând detaşamentul inamic întâlnit în cale, Rosenberg se uni cu Suvorov lângă Urseren. In acest timp, francezii se întoar-

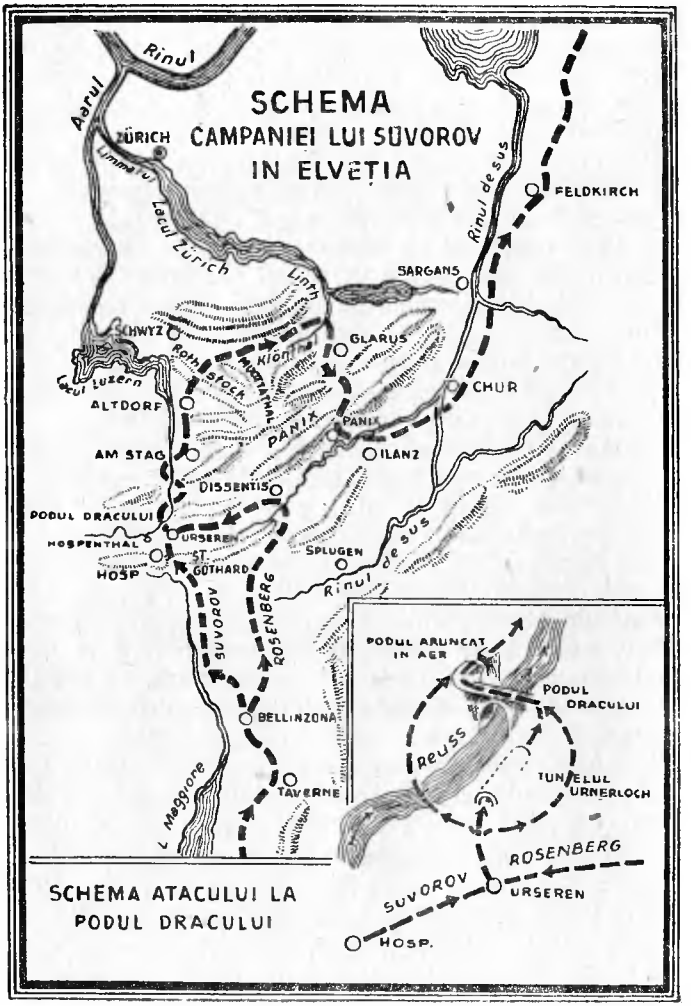
SCHEMA
CAMPANIEI LUI SUVOROV
IN ELVEȚIA
Rinul
Aarul
ZÜRICH
Limmat
Lacul Zürich
Linth
Rinul de sus
FELDKIRCH
SARGANS
SCHWYZ
Lacul Luzern
Roth Stock
Kinzig
GLARUS
CHUR
ALTDORF
PANIX
PANIX
AM STAG
ILANZ
DISSENTIS
PODUL DRACULUI
HOSPENTHAL
URSEREN
ST. GOTHARD
HOSP
SPLUGEN
Rinul de sus
SUVOROV
ROSENBERG
BELLINZONA
TAVERNE
Lacul Maggiore
SCHEMA ATACULUI LA
PODUL DRACULUI
PODUL ARUNCAT
IN AER
PODUL
DRACULUI
Reuss
TUNELUL
URNERLOCH
ROSENBERG
SUVOROV
URSEREN
HOSP.

seră pe poteci ocolite la drumul din valea Reuss şi îi tăiară din nou calea lui Suvorov, lângă locul numit Urnerloch. Aici, drumul îngust şerpuia deasupra prăpastiei şi intra într'un tunel scurt şi strâmt, tăiat în stâncă ; mai încolo, drumul cobora brusc spre Podul Dracului, aruncat ca un arc de piatră peste Reuss, care clocotea într'o prăpastie adâncă. A doua parte a podului trecea peste o râpă şi ieşea la drum. Râul sgomotos, dar fără adâncime, cădea aici ca o cascadă pe patru trepte.

Pesemne că francezii socoteau poziţia lor inaccesibilă, deoarece nu se grăbeau să distrugă Podul Dracului. Dincolo de tunel, un tun aştepta cu gura îndreptată spre atacatori. Prin tunel nu se putea trece decât în rânduri de câte patru. Să înaintezi prin tunel, sub focul de mitralii, însemna să-ţi pierzi zadarnic soldaţii. Două companii de vânători, alcătuite din soldaţi extrem de ageri, primiră ordin să pătrundă, din spre dreapta şi stânga, în spatele francezilor. Intr'o parte se înălţau stânci aproape verticale, iar în cealaltă parte vuia în bezna ceţoasă Reuss.

Vânătorii porniră să execute această manevră extrem de îndrăzneaţă. O companie, agăţându-se de orice ieşitură a stâncilor, se căţără în sus ; a doua companie, după o coborîre periculoasă în albia râului, fu nevoită să treacă prin apa năvalnică şi apoi să se caţăre, sub focul ţintit al trăgătorilor, pe povârnişul malului opus.

Amândouă companiile executară cu succes ordinul lui Suvorov. Văzându-se încercuiţi, francezii renunţară la apărarea tunelului, aruncară tunul în râu, părăsiră poziţia şi începură să distrugă arcada podului, dar fură alungaţi de baionete.

Sub focul tras din apropiere, pionierii se apucară să repare podul, întrebuinţând materialul luat dela o clădire de lemn. Ca să-şi cruţe îndrăzneţii pionieri de focul nimicitor, Suvorov repetă manevra prin care pusese mâna pe Urnerloch. Soldaţii se repeziră iarăşi în prăpastie, trecură vijeliosul torent şi ieşiră pe malul francez.

Francezii se retraseră. In faţa lui Suvorov şi a micii sale armate s'a deschis astfel calea spre satul Altdorf. Francezii au părăsit Reuss, îndreptându-se spre lacul Luzern, şi n'au mai încercat să împiedice mişcarea de înaintare a lui Suvorov.

După ce ocupă Altdorful, Suvorov află o veste care

ar fi descurajat pe oricare altul în afară de el: austriecii îl înşelaseră încăodată, cu aceeaşi perfidie.

Ofiţerii Statului Major austriac însemnaseră pe hartă itinerariul dela Altdorf spre Schwyz, de-a-lungul lacului Luzern. Pe ţărm însă nu existau nici măcar poteci de munte. Munţii coborau vertical spre lac. Comunicaţia între Altdorf şi Schwyz nu se putea face decât cu vase peste lac. Dar francezii îşi retraseseră flotila dela gura Reuss spre oraşul Luzern şi nu lăsaseră nici măcar o barcă pescărească.

Lui Suvorov îi rămânea un singur lucru de făcut: să-şi croiască iarăşi drumul pe unde venise şi care fără îndoială că era din nou ocupat de francezi. Suvorov îi spuse lui Antonio Gamba:

— M'ai înşelat, bătrâne!

— Nu, eu nu te-am înşelat. Ţi-am spus că te voi duce oriunde vei dori. Tu singur ţi-ai ales calea asta. Dar un suflet de muntean n'are nevoie de căi bătătorite. Şi nu este loc pe pământ pe care să nu-l poată străbate omul! Priveşte!

Antonio arătă cu mâna cerul de deasupra măreţului pisc Rothstock. Sus, în văzduh, sub un nor, se rotea un vultur.

— Şi vulturii au nevoie de hrană. Vezi acolo, pe pisc, umblă o capră cu iedul ei. Vulturul a ţintit-o şi vrea să-i răpească iedul. Pe unde trece capra de munte, pe acolo va putea trece şi omul. Iar dincolo de Rothstock şerpueşte Muottathal. De-a-lungul râului există o cale bună până la Schwyz.

Suvorov, fără a mai sta pe gânduri, luă hotărîrea să urmeze sfatul lui Antonio Gamba. De această hotărîre depindea soarta corpului rusesc al lui Rimschi-Corsacov. Antonio Gamba găsi printre călăuzele din Altdorf vechi prieteni. Ei se învoiră ca, împreună cu Antonio, să conducă armata lui Suvorov peste Rothstock. Nicio armată din lume n'a trecut vreodată pe un drum ca acela ales de Suvorov şi niciunul dintre conducătorii de oşti, în afară de el, nu şi-ar fi supus armata la astfel de încercări.

Armata lui Suvorov, obosită de marşul neîntrerupt timp de şapte zile, îşi consumase toată hrana. Încălţămintea soldaţilor era distrusă. Mulţi cai se pierduseră pe drum cu samare cu tot, prăvălindu-se în prăpastie. Cu toate acestea, Suvorov ordonă, în dimineaţa zilei de 27

Septembrie, plecarea din Altdorf spre Muottathal, peste creastă.

Cei dintâi au pornit soldaţii lui Bagration. Apoi unităţile lui Derfelden şi cu ele, Suvorov. Detaşamentul lui Rosenberg acoperea mişcarea. Suvorov ordonă ariergărzii lui să rămână în Altdorf până vor putea porni după armată şi caii împovăraţi.

Cu cât înaintau în munte, cu atât poteca vânătorească era mai întortochiată, dispărând pe alocuri cu totul pe frunţile golaşe ale stâncilor. La început, oamenii îşi afundau picioarele în lutul cleios, apoi lunecau pe pietre şi în sfârşit se afundau în zăpada reavănă. Uneori puteau merge ţinându-se unul după altul. Norii, când se scuturau de ploaie, când învăluiau soldaţii într'o ceaţă deasă. Îmbrăcămintea tuturor era udă. O usca vântul, dar le şi răcea corpul. Popasurile se făceau numai acolo unde se putea, pe platourile mari, bătute de vânt. În tabere se găseau puţine lemne. Nici gând să te poţi încălzi : pe foc se coceau nişte turtişoare din făina distribuită la Altdorf. Samarele cu restul hranei veneau în urmă.

Căzuse noaptea şi marşul continua. Abia spre seara primei zile, avangarda lui Bagration coborî în valea Muottathal. Când văzură luncile înverzite şi vacile păscând, soldaţii nu mai putură de bucurie şi se repeziră cu strigăte la vale. După ei gonea, lăsându-se din pisc la vale, un nor de furtună.

A doua zi pe la amiază, mijlocul coloanei atinse vârful Rothstock. Suvorov, care până atunci mersese pe jos alături de Antonio Gamba şi de Nichifor, încălecă şi se opri pe pisc. El nu se uita în jos, la valurile încremenite pentru veşnicie ale mării de piatră, ci spre cerul albastru, fără fund.

— Ce cauţi ? îl întrebă Antonio Gamba.

— Vulturul, răspunse Suvorov.

Antonio îşi roti privirea şi îi arătă cu mâna :

— Iată-l !

Suvorov se uită şi văzu că vulturul se roteşte îngrijorat deasupra pietrelor, lăsându-se uneori jos de tot spre pământ. Suvorov îndemnă calul într'acolo. Vulturul nu se sperie. Era cu totul răpit de vânătoarea lui. Capra sălbatică îşi înghemuise iedul lângă o piatră, stătea cu coarnele aţintite înainte şi se apăra cu vitejie împotriva păsării de pradă. Suvorov se repezi cu nagaica la pasăre. Vulturul

sbură. Gamba descărcă un glonte. Vulturul se răsturnă peste cap și desfăcându-și aripile căzu la picioarele calului lui Suvorov.

— Semn bun! strigă Nichifor.

Suvorov scoase pălăria și exclamă:

— Vulturii mei întrec acvilele romane!

Și începu să cânte cu voce tare:

După cine tot jelești,
Ochii pentruce-ți întuneci?
Lacrimile dece-ți ștergi
Cu horbota de pe môneci?

La auzul împușcăturii, sosiră soldații nedumeriți și începură să cânte, ținându-i isonul. Valul de bucurie se răsfrânse în toată coloana. Răsunară dairelele, cornurile și clarinetele meșterite de ei...

Spre seară au coborît și trupele lui Derfelden în Muottathal. Coada coloanei sosi abia a doua zi pe înnoptate, iar samarele nu ajunseră decât după două zile și o noapte.

Pe hartă, distanța dela Altdorf până la Muottathal nu este mai mare de optsprezece verste [1].

Din Muottathal, Suvorov trimise cazacii în recunoaștere spre Schwyz. Când s'au întors, au venit cu o știre care îl răni pe Suvorov în inimă: austriecii trădaseră încăodată Rusia. Arhiducele Karl cu armata lui, fără să aștepte sosirea lui Suvorov, părăsise Svițera, lăsând pe Rimschi-Corsacov singur împotriva forțelor superioare ale lui Massena. Aflând că Suvorov vine în ajutorul lui Rimschi-Corsacov, Massena se grăbise să atace corpul rusesc lângă Zürich și-l distrusese. Rămășițele corpului de armată rus, urmărite de francezi, ajunseseră până la Feldkirch pe Rin.

Curând după primirea acestei vești triste, sosi la Muottathal, pe drumul bătătorit de Suvorov, fiul uneia dintre călăuzele din Altdorf. El povesti că unitățile din capul coloanei lui Massena au ajuns la Altdorf, venind din spre lac, unde se afla flotila franceză, care debarca soldați. Flecarii francezi se lăudau că Massena a promis generalilor ruși prizonieri să le înlesnească întrevederea cu Suvorov și

[1] Pe hărțile Svițerei, drumul parcurs de armata lui Suvorov până la Rothstock este și astăzi însemnat cu cuvintele „Drumul lui Suvorov în anul 1799". (Nota red. ruse).

cu Statul lui Major ; el îşi închipuia că la Altdorf ruşii au nimerit în capcană şi că toată armata lor va fi luată în captivitate. Dar francezii au suferit o deziluzie când nu l-au mai găsit pe Suvorov la Altdorf ; şi nu le venea să creadă cum a putut să treacă cu armata peste piscul Rothstock.

La Muottathal, Suvorov a convocat Consiliul Militar, ceea ce făcea foarte rar. Armata mică şi obosită a lui Suvorov, fără încălţăminte şi fără hrană, nu se putea împotrivi armatei mari şi bine înzestrată a lui Massena, obişnuită cu marşurile de munte. Mareşalul francez, înşelat în aşteptările sale, era de crezut că nu-şi va pierde cumpătul şi se va întoarce de-a-lungul lacului la Schwyz, pentru ca de acolo să întreprindă ofensiva spre Muottathal. Niciodată dela înfrângerea suferită pe râul Prut, în timpul lui Petru I, armata rusă nu s'a aflat într'o împrejurare atât de disperată ca acum. Ii rămâneau două soluţii : sau cu arma în mână să-şi croiască drum spre Rusia, sau să piară până la unul. Suvorov prezintă întreaga situaţie în discuţia Consiliului Militar, expunând-o într'o cuvântare scurtă, fără obişnuitele mustrări şi fără vorbe aspre. Consiliul aprobă în unanimitate propunerea lui Suvorov şi hotărî ca armatele ruseşti, cu arma în mână, să ia drumul spre Glarus, iar de acolo spre Chur, ţinând direcţia generală spre Est şi apărându-se de Massena prin lupte de ariergardă.

Campania începu la 29 Septembrie. Atacul demonstrativ pe drumul spre Schwyz dovedea lui Suvorov că Massena îi ghicise intenţiile şi pornise cu forţe mari dela Schwyz direct la Glarus. Dovadă că pe tot drumul de înaintare dela Muottathal până la Schwyz, trupele ruseşti întâmpinau slabă rezistenţă. Francezii se retrăgeau cu o grabă suspectă, pe alocuri fugeau chiar, părăsindu-şi tunurile. Poate că Massena voia să-l înşele pe Suvorov, să atragă spre Schwyz toată armata rusească şi apoi să-i cadă în spate din spre Glarus, punându-l între două focuri. La Glarus pe Linth, trupele lui Massena se ciocniră cu avangarda lui Bagration. Şi se încăierară într'o luptă disperată, după care francezii se retraseră. Massena nu mai încercă să atace armata rusească, fiindcă socotea că oastea lui Suvorov va pieri de frig şi de foamete în munţi. Suvorov porni de pe malurile Linthei spre Rinul superior unde se apropie de ariergardă.

Pentru o armată sleită cu desăvârşire, tunurile erau acum o povară de prisos. Suvorov ordonă să se sape o

groapă mare şi să se îngroape în ea toate tunurile. Pe movilă, ca pe un mormânt comun, aşezară o cruce făcută din ramuri de pini alpini.

Vârful muntos Panix desparte valea Linth de valea Rinului.

Toate cele trăite şi încercate mai înainte de ostaşii lui Suvorov la ascensiunea Saint-Gothardului, în valea Reuss, la trecerea peste Rothstock, nu însemna nimic faţă de ce avură de îndurat acum, trecând peste piscul Panix. Armata desculţă şi flămândă se căţăra pe vârfurile înzăpezite, luptând cu natura aspră, cu stâncile prăpăstioase, cu ploaia şi viscolele năprasnice. Ruşii îşi păstraseră armele; baionetele, care făcuseră gloria soldaţilor lui Suvorov, le serveau acum de alpenstoc; înfingându-le în zăpadă sau în crăpăturile pietrelor, soldaţii se căţărau pe povârnişuri.

Coborîrea de pe Panix a fost aproape mai anevoioasă şi mai periculoasă decât urcuşul. Veni gerul. Un vânt puternic sufla zăpada de pe stânci, acoperindu-le cu o pojghiţă lunecoasă de ghiaţă. Toate crestăturile şi adâncişurile se neteziră astfel, încât n'aveai unde să-ţi propteşti piciorul. La coborîre, pieriră o mulţime de ostaşi. Şi tocmai la Ilanz, pe Rin, soldaţii îşi făcură rost de lemne ca să se încălzească şi să-şi usuce hainele.

A doua zi, armata sosi la Chur. Aici, trupele primiră pâine, lemne, carne şi vin.

Suvorov îşi începuse campania cu douăzeci de mii de oameni şi ajunse la Chur cu cincisprezece mii. In lupte, din pricina frigului, a foametei şi a accidentelor în munţi au pierit cinci mii de oameni.

La Chur, Antonio Gamba şi-a luat rămas bun dela Suvorov. Au stat câteva clipe îmbrăţişaţi, şi-au strâns mâinile călduros şi s'au privit lung în ochi. Antonio porni spre casă prin valea Rinului. Dela Chur, valea aceasta urca spre izvoarele ei, şerpuind aproape în linie dreaptă în direcţia Podul Dracului, ceea ce însemna 70 de verste. In decursul campaniei, armata lui Suvorov a însemnat pe harta Sviţerei o linie lungă de aproape 400 de verste, care avea aspectul literei „S", răsfrântă într'o oglindă.

După ce se odihni la Chur, armata lui Suvorov se îndreptă spre Feldkirch, pentru a se uni cu rămăşiţele corpului de armată al lui Rimschi-Corsacov.

Războiul se terminase. Pavel I a rupt alianța cu nerecunoscătoarea Austrie și a poruncit armatei ruseşti să se pregătească de întoarcere în Rusia. Pentrucă a izbăvit de rușine statul, iar armata de o captivitate umilitoare, Pavel Petrovici i-a conferit lui Suvorov cel mai înalt grad militar, acela de: generalissim. Suvorov, căpătând hrisovul din partea țarului, se zice că ar fi spus: „Prea e mare gradul, o să mă turtească... nu mai am mult de trăit".

Trezindu-se prea târziu, austriecii, împinși de Anglia, au început să caute să se împace cu Rusia. Pentru aceasta, trebuiau în primul rând să se împace cu Suvorov. Politicienii dela Viena au pus în mișcare toate mijloacele care le aveau la îndemână. In primul rând, austriecii au înconjurat cu fel de fel de atenții armatele lui Suvorov: soldații ruși din Italia au fost îmbrăcați, încălțați și hrăniți cum nu se putea mai bine. Austriecii sperau să-l îmbuneze pe Suvorov... Impăratul Austriei i-a conferit cel mai mare ordin — ordinul Marei Cruci a Mariei Tereza. Comandantul suprem al armatei austriece, arhiducele Karl, care părăsise pe Suvorov în Svițera și-l trădase, căuta acum să se întâlnească cu el, sperând să ajungă la o bună înțelegere. Suvorov nu acorda nicio atenție acestor lingușiri: el punea drept condiție esențială a întoarcerii sale în postul de comandant suprem al forțelor unite „deplina putere", adică deplina sa independență pe teatrul de luptă față de Consiliul Militar și de generalii austrieci. El înțelegea că cere imposibilul, dorind să i se acorde încredere deplină, când de fapt aceasta nu exista; de altfel, el însuși n'avea încredere în austrieci nici de-o copeică. La scrisoarea disperată a împăratului Frantz II, care cerea să se mai aștepte cu retragerea armatelor și promitea, în caz de reîncepere a războiului, să-l ajute pe Suvorov cu toată puterea sa imperială, mâniat, comandantul de oști răspunse cu mult dispreț generalului Esterhazy, trimisul lui Frantz II, în felul următor:

— Transmiteți majestății sale că sunt un vechi soldat. Pot fi înșelat o singură dată, dar aș fi un prost dacă aș permite să fiu înșelat a doua oară...

Suvorov își mută armatele la Augsburg, iar de acolo,

cu treceri mici, spre Praga. Niciodată soldaţii lui Suvorov n'au mers atât de încet.

Pavel I îl chema stăruitor pe Suvorov la Petersburg. Marşul încet şi potolit al armatei ruseşti spre casă nu mai necesita prezenţa personală a comandanţilor. Suvorov îşi luă rămas bun dela armată şi porni spre Rusia. In drum se îmbolnăvi şi ajunse cu greu până la moşia sa din Cobrino, unde căzu la pat. Medicul curţii, trimis de Pavel Petrovici, întremă întrucâtva sănătatea lui Suvorov, atât cât să poată pleca la Petersburg, unde ţarul îl chema cu insistenţă. De altfel şi pe Suvorov îl trăgea inima într'acolo. Suvorov fu instalat într'o caretă confortabilă şi dus în capitală.

Pe drum, Suvorov află că Pavel Petrovici îi pregăteşte o primire triumfală. Conform ceremonialului aprobat de ţar, la Narva, unde-l aşteptau somptuoasele carete ale curţii imperiale, Suvorov trebuia să se sue într'o caretă aurită. Generalii, trimişi să-l primească pe Suvorov, trebuiau să-l însoţească dela Narva până în capitală. La Gatcina, Suvorov avea să fie întâmpinat de generalul-aghiotant cu o scrisoare din partea ţarului. Nimeni în afară de Pavel nu cunoştea cuprinsul acestei scrisori. Se spunea că în ziua sosirii lui Suvorov, garda va fi înşirată pe marginea drumului în rânduri drepte, începând dela barieră şi până la Palatul de Iarnă, în care erau pregătite camerele pentru generalissim. La trecerea caretei lui Suvorov, armatele, plecându-şi drapelele, în sunetul tobelor, îi vor da onorul în felul cuvenit numai ţarului. Vor bate toate clopotele, iar seara se va aprinde o iluminaţie cu monograma lui Suvorov. Pavel se gândise să înalţe şi o statuie în bronz a conducătorului de oşti şi chiar comandase sculptorului Cozlovschi un monument.

Unul dintre însoţitorii lui Suvorov n'a pregetat să-i transmită şi intrigile dela Petersburg, aduse de unul dintre curierii din capitală. Se spunea că la discutarea ceremonialului, guvernatorul general al Petersburgului, contele Palen, i-ar fi spus lui Pavel cu un aer nevinovat, dar cu gând ascuns :

— Nu porunciţi oare, majestate, ca la trecerea lui Suvorov pe străzi, toţi să se dea jos din carete, pentru a-l saluta : doamnele cu plecăciuni, iar cavalerii lăsându-se pe un genunchi, aşa cum se face pentru persoana majestăţii voastre ?

Pavel se înroşi, dar se stăpâni şi spuse :

— Cum de nu, domnule, şi eu însumi, când o să-l întâmpin pe prinţ o să mă dau jos din caretă...

Ascultând această intrigă, Suvorov dădu din cap şi hotărî să mai zăbovească în drum, ca să intre în capitală în timpul nopţii.

Spre miezul nopţii, Suvorov ajunse în careta lui până la bariera Narvei. Un invalid somnoros dădu la o parte bariera. Nu i se ceru lui Suvorov paşaportul. Şi abia când careta trecea pe lângă oborul de vite, fu ajunsă din urmă de un vânător călare care se grăbea spre palat să ducă raportul. Pe străzile luminoase şi pustii rătăceau câinii. Câţiva orăşeni goneau porci îngrăşaţi spre oborul de vite. Incepeau să mijească zorile. Oraşul dormea. In grădinile de pe Fontanca cântau privighetorile.

Careta lui Suvorov se opri pe canalul Criucov, lângă casa Hvostovilor. Suvorov, aproape pe moarte, fu dus în casă. Dimineaţa, în casa Hvostovilor, veni un general din partea lui Pavel I să-l anunţe pe Suvorov că îi este interzis să se înfăţişeze ţarului.

Strada din faţa casei fusese acoperită cu paie, ca să nu-l supere pe bolnav sgomotul roţilor pe caldarâmul de piatră.

Suvorov se stingea înconjurat de devotamentul celor mai apropiaţi lui. „Suvorocica", contesa Natalia Zubova, nu se îndepărta dela patul tatălui ei. Dintre străini, nimeni nu îndrăznea să-l viziteze.

Moartea se apropia. Incepu agonia întreruptă de scurte momente de luciditate. Intr'una din aceste clipe, Suvorov spuse :

— Ştiu că mor, şi totuşi nu pot să cred.

Pe la orele două ziua, la 6 (18) Mai 1800, Suvorov a murit.

Aflând de moartea comandantului de oşti, poporul se adună de pretutindeni la casa Hvostovilor. Mulţimea umpluse cheiul canalului Criucov şi rămase acolo până'n noapte.

La înmormântarea lui Suvorov a venit nespus de multă lume. In drumul pe care avea să-l străbată cortegiul funerar, străzile erau pline de oameni. Carul mortuar cu baldachin înalt, boltit deasupra sicriului lui Suvorov, se îndrepta încet spre bulevardul Nevschi. La colţul bulevardului Nevschi, pe strada Sadovaia, se ivi o ceată de călă-

reţi. Pavel Petrovici, împreună cu suita sa, ieşise din palatul Mihailovschi. El lăsă carul să treacă prin faţa sa şi se întoarse înapoi la palat.

Dela piaţa Znamenscaia, cortegiul funerar coti spre mânăstirea clădită de Petru I, lângă Neva, pe locul pe care-l numise „Victoria". în amintirea izbândei câştigate aici, în secolul al XIII-lea, de Alexandr Nevschi în luptele sale cu suedezii. In faţa bolţii joase a mânăstirii, carul mortuar se opri. Lumea începu să se îndoiască dacă va izbuti sau nu să treacă pe sub boltă carul.

— Trece ! A trecut pretutindeni ! spuse unul dintre soldaţi.

Suvorov fu coborît în mormânt în bubuitul tunurilor. După numărul loviturilor de tun, se vădi că Pavel poruncise să i se acorde ultimele onoruri lui Suvorov ca unui feldmareşal şi nicidecum ca unui generalissim.

Deasupra mormântului lui Suvorov s'a pus un bloc mare de marmoră albă italienească. Marmora era ieftină la Petersburg, deoarece corăbiile de comerţ italiene, venite să încarce grâu rusesc, în loc să pună nisip ca balast, aduceau în calele lor blocuri de marmoră albă din Carrara.

Mult timp s'au gândit ce „adresă" să pună pe piatră. Aşa se numeau, în limba meşterilor de monumente de pe atunci, inscripţiile de pe morminte. Poeţii se întreceau în compunerea de epitafuri strălucitoare, atât în limba rusă, cât şi în cea latină. Derjavin îşi aminti că Suvorov îi lăsase lui în grijă ce anume să i se scrie pe mormânt şi astfel au fost săpate în marmoră cuvintele :

AICI SE ODIHNEŞTE SUVOROV

Zagorsc — 1938, Moscova — 1919

CUPRINS

Capitolul I

Casa părintească. 5
Generalul cel negru. 8
Examenul. 19

Capitolul II

Zarurile sunt aruncate. 23
Două secole. 27
Indrăzneţul. 32

Capitolul III

Măciuca. 37
Satul Semionoscoie. 42
La Statul Major. 44

Capitolul IV

Şcoala regimentară. 51
In serviciul activ. 59
O sentinelă neclintită. 63

Capitolul V

Ispita. 71
Primul marş. 74
„Ascultă, dragă !" 79

Capitolul VI

Armata. 82
Nici soldaţi, nici ofiţeri. 84
Sunetul Moscovei. 87

Capitolul VII

Apropierea războiului. 91
Agresorul. 94
Un triumf prematur. 97

Capitolul VIII

Trădare. 101
Cotitura. 105
Victoria. 108

Capitolul IX

Regimentul Suzdalschi. 118
Noul colonel. 128
Manevrele dela Crasnoe Selo. 136

Capitolul X

Turtucaia. 141
Căsătoria. 149
Cupa Venerei din Florenţa. 154

Capitolul XI

Victoria furată. 159
Schimbare. 167
Despărţirea. 171

Capitolul XII

Plimbarea. 174
Chinburn şi Oceacov. 181
Focşani şi Râmnic. 191

Capitolul XIII

Ziua lui Alexandr Nevschi. 193
Doi curieri. 197
Deasupra Dunării albastre. 202

Capitolul XIV

Asaltul Ismailului. 208
Cununa victoriei. 204
Parada schimbării gărzilor. 222

Capitolul XV

Careta arhiereului. 227
Sir Bompres. 232
Examenul de miciman. 236

Capitolul XVI

Noul adversar. 242
Gradul de feldmareşal. 246
Castelul dela Gatcina. 252

Capitolul XVII

„Ştiinţa de a învinge". 258
Feldmareşalul în exil. 264
Furtuna doboară stejarii. 270

Capitolul XVIII

Campania din Italia. 275
Milano. 282
Torino. 288

Capitolul XIX

Trebbia. 296
Apă vie. 301
Distrugerea. 304

Capitolul XX

Novi. 308
In toiul luptei. 313
Viteji legendari. 321

Capitolul XXI

Crestele munţilor. 328
Podul dracului. 334
Ultima campanie. 344

Către cititori,

Vă rugăm să ne scrieţi impresiile dumneavoastră despre această carte, despre calitatea traducerii şi prezentarea artistico-grafică a volumului. Deasemenea ne interesează să aflăm ce lucrări doriţi să editäm.

Rugăm pe tovarăşii bibliotecari să organizeze o consfătuire cu cititorii pe marginea acestei cărţi şi să ne comunice impresiile acestora.

Adresa noastră este: *Editura Tineretului,* Str. Nikos Beloiannis Nr. 25, Raionul I. V. Stalin, Bucureşti.

Nr. 1091
Redactor de carte: Marcela Popescu

Dat la cules 14.IV.953. Bun de tipar 16.VII.953. Tirajul 15000+160, Hârtie c. şcolare de 65 gr./m.p. Coli de tipar 22. Preţul per expl. lei 9,81. Ft. 135×210. Coli de editură 21,20. Ediţia I-a. Com. editurii 755. A 01351. Pentru bibl. mici indicele de clasificare 8S

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic Casa Scânteii „I. V. STALIN" Bucureşti — R.P.R.

Lei 9,81